NEDERLANDS 6E EDITIE 5 HAVO

Nieuw Nederlands

Dit boek is van:

NAAM

KLAS

Noordhoff Uitgevers

Nieuw Nederlands

Vormgeving binnenwerk: Grafisch ontwerp Duko Hamminga
Conceptontwerp omslag: nu:amsterdam/nu:rotterdam
Omslagontwerp: Grafisch ontwerp Duko Hamminga

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Voortgezet onderwijs, Antwoordnummer 13,
9700 VB Groningen of via het contactformulier op www.mijnnoordhoff.nl.

MIX
Papier van verantwoorde herkomst
FSC® C118189

1 / 21

ISBN 978-90-01-73476-3

Nieuw Nederlands
5 havo

Eindredactie:
Willem Steenbergen

Auteurs:
Hans Frank
Jan Erik Grezel
Margreet Kooiman
Willem Steenbergen
Marit Vos
Hinke Zetstra

Noordhoff Uitgevers

Zo werk je met Nieuw Nederlands

Aan de slag

Met Nieuw Nederlands Tweede Fase kun je op verschillende manieren werken. Je kunt het beste starten met de cursus Basis. Daarna kun je de verschillende vaardigheden oefenen of meteen met de Praktijkopdrachten aan de slag gaan. Nieuw Nederlands Tweede Fase bestaat in totaal uit tien cursussen met een bijbehorende online omgeving:

1 Basis
2 Lezen
3 Schrijven
4 Spreken, kijken en luisteren
5 Woordenschat
6 Argumenteren
7 Formuleren
8 Spelling
9 Praktijkopdrachten
10 Eindexamen

Basiscursus

Veel kennis die je hebt opgedaan bij het vak Nederlands gebruik je voor zowel Lezen en Schrijven als Spreken, kijken en luisteren. De cursus Basis gaat over alle teksten, of ze nu gesproken of geschreven zijn. In deze startcursus behandel je de belangrijkste bouwstenen die je nodig hebt om de hoofdvaardigheden goed te beheersen.

Praktijkopdrachten

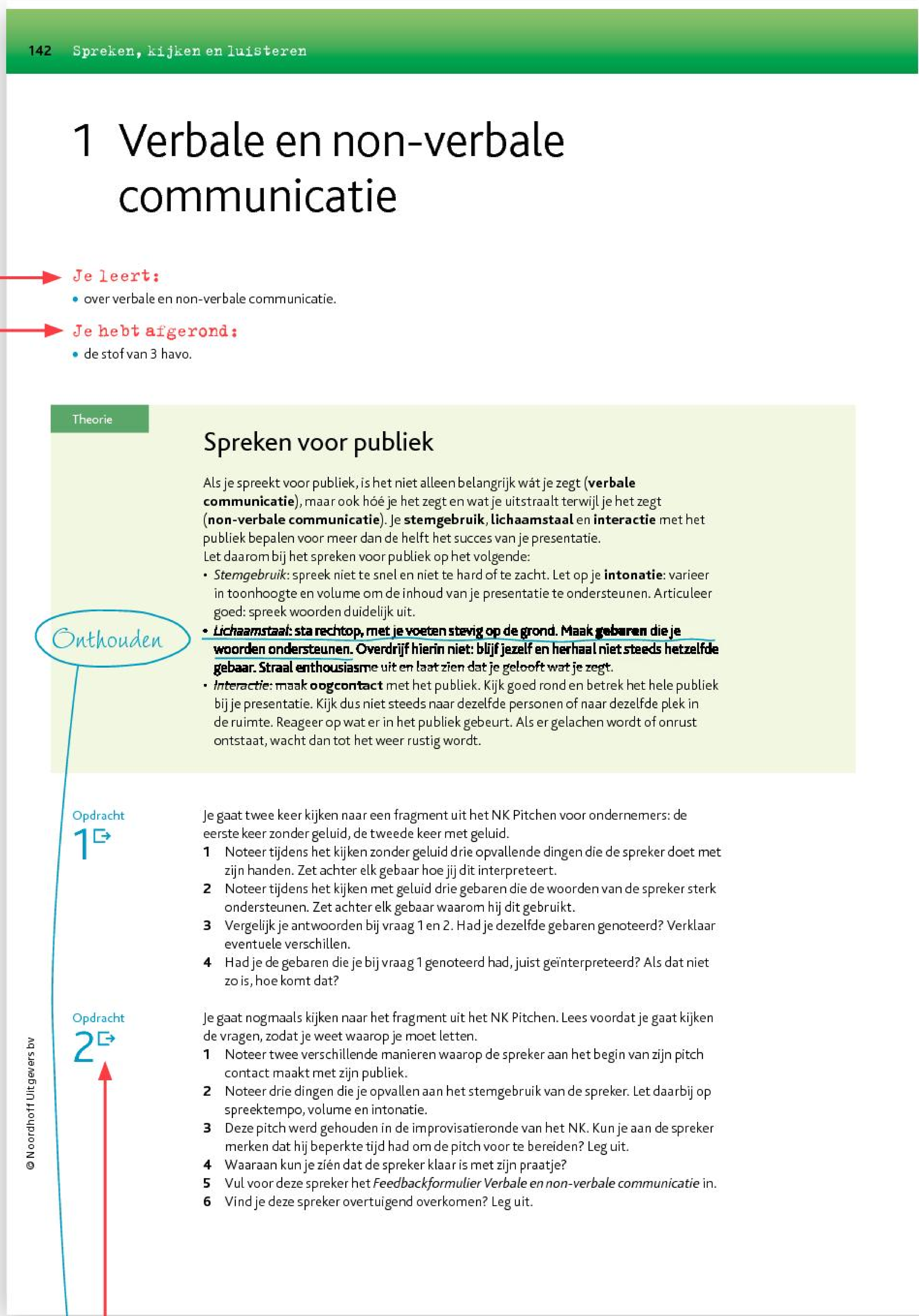
De cursus Praktijkopdrachten bestaat uit een set betekenisvolle opdrachten waarin verschillende vaardigheden samenkomen. Per opdracht wordt duidelijk aangegeven welke vaardigheden aan bod komen. Als je niet weet hoe je de opdracht moet aanpakken, kun je de bijbehorende theorie makkelijk in het boek of online opzoeken.

Nieuw Nederlands online

Op Nieuw Nederlands online kun je alle opdrachten uit het boek maken en teksten laten voorlezen. Je vindt er alles wat bij de opdrachten hoort, zoals video's en formulieren. Daarnaast kun je er terecht voor extra opdrachten (op verschillende niveaus), overhoren en oefentoetsen. Met de losse module Examensprint kun je online trainen voor je examen.

'Je leert' geeft aan wat je gaat leren. Dat is het doel van de paragraaf.

'Je hebt afgerond' geeft aan welke onderdelen je al gedaan moet hebben om de paragraaf goed te kunnen maken.

142 Spreken, kijken en luisteren

1 Verbale en non-verbale communicatie

Je leert:
- over verbale en non-verbale communicatie.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Spreken voor publiek

Als je spreekt voor publiek, is het niet alleen belangrijk wát je zegt (**verbale communicatie**), maar ook hóé je het zegt en wat je uitstraalt terwijl je het zegt (**non-verbale communicatie**). Je **stemgebruik**, **lichaamstaal** en **interactie** met het publiek bepalen voor meer dan de helft het succes van je presentatie.
Let daarom bij het spreken voor publiek op het volgende:
- *Stemgebruik*: spreek niet te snel en niet te hard of te zacht. Let op je **intonatie**: varieer in toonhoogte en volume om de inhoud van je presentatie te ondersteunen. Articuleer goed: spreek woorden duidelijk uit.
- *Lichaamstaal*: sta rechtop, met je voeten stevig op de grond. Maak gebaren die je woorden ondersteunen. Overdrijf hierin niet: blijf jezelf en herhaal niet steeds hetzelfde gebaar. Straal enthousiasme uit en laat zien dat je geloofd wat je zegt.
- *Interactie*: maak **oogcontact** met het publiek. Kijk goed rond en betrek het hele publiek bij je presentatie. Kijk dus niet steeds naar dezelfde personen of naar dezelfde plek in de ruimte. Reageer op wat er in het publiek gebeurt. Als er gelachen wordt of onrust ontstaat, wacht dan tot het weer rustig wordt.

Opdracht 1

Je gaat twee keer kijken naar een fragment uit het NK Pitchen voor ondernemers: de eerste keer zonder geluid, de tweede keer met geluid.
1 Noteer tijdens het kijken zonder geluid drie opvallende dingen die de spreker doet met zijn handen. Zet achter elk gebaar hoe jij dit interpreteert.
2 Noteer tijdens het kijken met geluid drie gebaren die de woorden van de spreker sterk ondersteunen. Zet achter elk gebaar waarom hij dit gebruikt.
3 Vergelijk je antwoorden bij vraag 1 en 2. Had je dezelfde gebaren genoteerd? Verklaar eventuele verschillen.
4 Had je de gebaren die je bij vraag 1 genoteerd had, juist geïnterpreteerd? Als dat niet zo is, hoe komt dat?

Opdracht 2

Je gaat nogmaals kijken naar het fragment uit het NK Pitchen. Lees voordat je gaat kijken de vragen, zodat je weet waarop je moet letten.
1 Noteer twee verschillende manieren waarop de spreker aan het begin van zijn pitch contact maakt met zijn publiek.
2 Noteer drie dingen die je opvallen aan het stemgebruik van de spreker. Let daarbij op spreektempo, volume en intonatie.
3 Deze pitch werd gehouden in de improvisatieronde van het NK. Kun je aan de spreker merken dat hij beperkte tijd had om de pitch voor te bereiden? Leg uit.
4 Waaraan kun je zíén dat de spreker klaar is met zijn praatje?
5 Vul voor deze spreker het *Feedbackformulier Verbale en non-verbale communicatie* in.
6 Vind je deze spreker overtuigend overkomen? Leg uit.

© Noordhoff Uitgevers bv

Dit symbool verwijst naar Nieuw Nederlands online. Het symbool staat bij opdrachten waarvoor je online moet werken of een kijk- of luisterfragment moet opzoeken.

Zet je aantekeningen gewoon in het boek.

Theorie

Non-verbale communicatie

Non-verbale communicatie vindt voor het grootste deel onbewust plaats. Hierdoor is het lastig om er invloed op uit te oefenen zonder gemaakt over te komen. Een ander lastig punt is dat het per persoon verschilt hoe gebaren of intonaties overkomen.

Enthousiast, zeker en natuurlijk overkomen bij het spreken voor een groep kun je niet leren door een stappenplan te volgen. Er zijn wel wat algemene tips te geven voor het verbeteren van je houding en je lichaamstaal, maar de beste manier om te leren presenteren, is veel te oefenen en feedback te vragen aan de kijkers en luisteraars.

Algemene tips

- Neem een goede startpositie aan: sta rechtop, zet je voeten op schouderbreedte en houd je handen naast je lichaam.
- Wees je bewust van je natuurlijke lichaamstaal en blijf daar dichtbij: maak niet voortdurend grote gebaren als je dat normaal gesproken niet doet.
- Wees je bewust van zenuwtrekjes en onbewuste gebaren die je veel maakt en oefen het voorkómen ervan of zorg ervoor dat je ze niet kunt maken: heb je bijvoorbeeld de neiging om steeds je haar naar achteren te doen, zet je haar dan vast; doe je snel je handen in je zakken, doe dan een broek aan zonder zakken of zorg dat je iets in je handen hebt.
- Studeer gebaren niet in óf oefen ze zo vaak dat ze natuurlijk overkomen.
- Oefen voor een publiek en vraag specifiek feedback op je houding en je lichaamstaal.

Opdracht **3**
Je gaat een aantal oefeningen doen om je bewust te worden van de invloed van non-verbale communicatie. De docent legt uit wat je moet doen.

Opdracht **4**
Jullie school mag deelnemen aan een studiereis naar Estland. Tijdens de reis zullen de deelnemers kennismaken met het onderwijssysteem in Estland, dat zich binnen Europa onderscheidt van andere landen door de inzet van ICT. Kinderen leren al vroeg programmeren en binnen het onderwijs wordt veel gebruikgemaakt van games en andere digitale middelen. De school mag uit de bovenbouw van de havo drie leerlingen meenemen. Wie mee wil, moet een elevatorpitch houden: een presentatie van maximaal één minuut, waarmee hij de rector en twee docenten ervan overtuigt dat hij zeker mee moet met de reis.

1. Bereid de pitch voor: bedenk waarom juist jij mee moet naar Estland. Vraag je af wat de rector en de docenten goede redenen zullen vinden.
2. Oefen de pitch een paar keer in een kleine groep. Vraag feedback op je houding en je lichaamstaal.
3. Houd de pitch voor de klas. De overige leerlingen vullen het *Feedbackformulier Verbale en non-verbale communicatie* in.
4. Bespreek de pitches na aan de hand van de feedbackformulieren. De klas beslist wie mee mag naar Estland.

Ik kan/weet:

- ☑ de bedoeling van de spreker(s) verwoorden alsook de verbale en non-verbale middelen die gebruikt zijn om dit doel te bereiken. 3F
- ☑ de intonatie variëren en de juiste nadruk in zinnen leggen om ook fijnere betekenisnuances uit te drukken. 4F

→ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online**. *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Verbale en non-verbale communicatie.**

Bij sommige theorieblokken vind je een voorbeeld. In het voorbeeld wordt voorgedaan hoe je de theorie kunt toepassen.

Bedenk dat je naar hartelust in je eigen boek woorden kunt markeren.

In de theorie worden de begrippen uitgelegd die je nodig hebt. Als je een begrip niet kent, kun je dat opzoeken op Nieuw Nederlands online.

'Ik kan/weet' geeft aan wat je hebt geleerd. Ook staat erbij welk referentieniveau daarbij hoort.

Vink af wat je kan/weet.

Inhoud

De lesstof is verdeeld in twee jaardelen: *4 havo* en *5 havo* (dat je nu voor je hebt).
Op Nieuw Nederlands online vind je het lesmateriaal voor alle jaardelen. Als je bijvoorbeeld het jaardeel van 5 havo gebruikt, maar je wilt aan de slag met een paragraaf uit het jaardeel van 4 havo of 5 vwo, dan kun je die stof online vinden.

8 Spelling

9 Praktijkopdrachten

10 Eindexamen

Naslag

Basis

Buiten is de hele ochtend er al.

Griet Op de Beeck

Inhoud

In deze cursus vind je alle basiskennis die je nodig hebt om geschreven en gesproken teksten te begrijpen. Als je weet hoe teksten zijn opgebouwd, is het ook makkelijker om zelf goede teksten te produceren. Daarvoor moet je informatie kunnen verzamelen, beoordelen en verwerken.

10 Samenvatten

Je leert:

- samenvatten.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  - § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel *(4 havo)*
  - § 2 Inleiding en slot *(4 havo)*
  - § 3 Middenstuk *(4 havo)*
  - § 4 Alinea's en kernzinnen *(4 havo)*
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden *(4 havo)*
  - § 7 Standpunt en argumenten *(4 havo)*

Theorie

Stappenplan Samenvatting maken

Een samenvatting maak je in drie stappen:
1 de tekst verkennen;
2 de hoofdzaken vaststellen;
3 de samenvatting uitschrijven.

Stap 1: De tekst verkennen
- Kijk naar de titel.
- Lees de eerste alinea's.
- Bepaal het onderwerp.
- Lees de laatste alinea's.
- Bepaal de hoofdgedachte.

In de inleiding zegt de schrijver *waarover de tekst gaat*. Als de tekst een **informerende (onder)titel** heeft, is ook daaruit het onderwerp op te maken. In het slot geeft de schrijver vaak een *conclusie* en/of een *samenvatting*.

Stap 2: De hoofdzaken vaststellen
- Lees het middenstuk precies.
- Markeer van elke alinea de kernzin.
- Onderstreep de signaalwoorden.
- Bepaal de deelonderwerpen: welke alinea's vormen samen één deelonderwerp?
- Noteer van elk deelonderwerp de hoofdgedachte.

Alinea's en kernzinnen
Het middenstuk van een tekst bestaat uit alinea's. De belangrijkste informatie van een alinea staat in de **kernzin**. Die vind je vaak op een **voorkeursplaats**. Het is meestal de eerste en soms de tweede of de laatste zin van de alinea. Een enkele keer heeft een alinea geen kernzin: dan moet je die zelf formuleren. Soms kun je twee zinnen uit de alinea combineren, bijvoorbeeld een vraag en een antwoord.

Deelonderwerpen
Het middenstuk bevat meestal een paar deelonderwerpen van een of enkele alinea's. Soms worden deelonderwerpen aangekondigd door **structurerende zinnen**. De verbanden tussen de alinea's binnen zo'n deelonderwerp worden vaak aangegeven door signaalwoorden, bijvoorbeeld voor een opsommend, tegenstellend, chronologisch of oorzakelijk verband.

→

Als een deelonderwerp uit meerdere alinea's bestaat, kijk dan of je een van de aangestreepte kernzinnen kunt gebruiken als hoofdgedachte van het hele deelonderwerp. Als dat niet kan, ga dan na of er een andere zin is die de hoofdgedachte van het deelonderwerp weergeeft. Meestal staat zo'n zin op een voorkeursplaats: aan het begin of aan het eind van het deelonderwerp. Vind je zo'n zin niet, formuleer dan zelf de hoofdgedachte van het deelonderwerp, op basis van de kernzinnen van de verschillende alinea's.

Stap 3: De samenvatting uitschrijven
Wanneer je van de diverse alinea's en deelonderwerpen de belangrijkste zinnen onderstreept hebt, kortom, wanneer je de hoofdzaken van de tekst hebt vastgesteld, ga je de samenvatting uitschrijven in goedlopende zinnen. De tekst moet in ieder geval voor jezelf begrijpelijk zijn, maar soms ook voor anderen, bijvoorbeeld studiegenoten.

Let bij het schrijven van je samenvatting op het volgende:
- Noteer boven je samenvatting de titel, de schrijver en de bron.
- Blijf met je formuleringen zo dicht mogelijk bij de oorspronkelijke tekst.
- Formuleer zo kort mogelijk, maar wel in correcte, 'hele' zinnen. Maak er geen **telegramstijl** van. Dan lijkt het net of je krantenkoppen aan elkaar plakt.
  Schrijf niet:
  – *Kinderen kwetsbaar. Houden meningen en feiten niet uit elkaar.*
  Maar:
  – *Kinderen zijn kwetsbaar, omdat ze feiten en meningen niet goed uit elkaar kunnen houden.*
- Vermijd het gebruik van het woord 'ik', omdat dan onduidelijk wordt wie met 'ik' bedoeld wordt: de schrijver van de samengevatte tekst of jijzelf.

Voorbeeld

Tekst 1

Wij hebben kinderen tegen hun wil tot wereldburgers gemaakt

[inleiding]
(1) Tijdens de grote emancipatierondes die sinds de jaren zestig zijn ingezet, zijn ook kinderen niet achtergebleven. Weliswaar hebben zij hun stem iets later gekregen dan de rest van de bevolkingsgroepen die een inhaalslag maakten, maar in de jaren tachtig van de vorige eeuw kregen kinderen eindelijk hun eigen televisiejournaal, hun eigen VN Kinderrechtenverdrag en later ook nog een eigen Ombudsman of -vrouw. Je kunt daar lovend over zijn, maar vanuit de ontwikkelingspsychologie zijn er ook een paar kanttekeningen bij de emancipatie van het kind ❶ te plaatsen.

[middenstuk]
[deelonderwerp 1: kinderen als wereldburgers] ❺
(2) Elke emancipatiebeweging kent haar eigen militante voorhoede. Bij de vrouwen waren dat de Dolle Mina's, bij de zwarten de Black Panthers. Kinderen hebben zo'n militante voorhoede nooit gehad, om het simpele feit dat het kinderen zijn. Vanuit die positie hebben ze nooit een eigen podium kunnen organiseren. ❸
(3) En dus hebben volwassenen het Jeugdjournaal, het Kinderrechtenverdrag en de Ombudsman voor hen bedacht. Daarmee is de plek van kinderen in de maatschappij inderdaad verstevigd, zoals het een goede emancipatiebeweging betaamt, maar is er ook een doos van Pandora opengegaan. Ze hebben door deze bemoeienis van anderen namelijk een gebied betrokken waar ze op eigen kracht nooit gekomen zouden zijn. ❸
(4) Voorheen ❹ hoorde 'de wereld' bij volwassenen, nu zijn kinderen dankzij deze emancipatie tegen wil en dank ook ineens wereldburgers geworden en moeten ze zich leren te verhouden tot allerlei zaken die feitelijk heel ver van hen afstaan. Het Jeugdjournaal presenteert de wereld natuurlijk door een leeftijdsfilter en wisselt zwaar nieuws af met de geboorte van een giraffe, maar het beleg van Aleppo, de stijgende zeespiegel en de zorgen rond de verkiezing van Trump kunnen desondanks bij kinderen pittig binnenkomen. Volwassenen weten zich al vaak geen raad met dergelijke onderwerpen, dus hoe moet een kind dat nog met het leren van de tafel van 9 bezig is, daar chocola van maken? We moeten de onbezorgde kindertijd van vroeger niet idealiseren, want die heeft natuurlijk nooit bestaan. Wel moeten we ons afvragen wat onze verantwoordelijkheden als volwassenen zijn, sinds we eigenhandig de emancipatie van onze kinderen zo voortvarend hebben opgetuigd.

[deelonderwerp 2: gevaar]
(5) De introductie van de wereld bij een bevolkingsgroep met zo'n onderontwikkeld abstractievermogen en de daarbij horende wilde fantasievorming is niet zonder risico. Uit onderzoek van de Universiteit van Amsterdam blijkt bijvoorbeeld dat

ongeveer 15 procent van de kinderen tussen zeven en twaalf jaar angstig wordt van het nieuws. Oudere kinderen rapporteren vaker te piekeren over datgene wat ze aan nieuws meekrijgen. Ook vormen kinderen een bevolkingsgroep die veelal in termen van totaal 'goed' en totaal 'fout' denkt en daardoor het probleem vaak helemaal niet begrijpt.
(6) Overigens geldt dit niet alleen voor kinderen van de basisschool, ook voor adolescenten geldt dat hun psychologie vaak minder vergevorderd is dan de hun opgelegde emancipatie feitelijk van hen vraagt. Ook voor hen moeten zaken dus geïnterpreteerd worden en daarin hebben ouders een belangrijke taak.
(7) Op de ochtend van de verkiezing van Trump heb ik mijn beide zonen (13 en 14 jaar) dan ook het eerste uur van school thuisgehouden. Ik wilde samen met hen kunnen duiden wat er zich op dat moment in de VS allemaal afspeelde.

[deelonderwerp 3: verklaring voor kwetsbaarheid]
(8) Waarom maakt de emancipatie van kinderen hen op dit gebied juist ook kwetsbaar? Ze kunnen feiten en meningen niet goed uit elkaar houden. Zo sprak ik met een moeder van een meisje van acht, dat thuis was gekomen met de mededeling dat nu Trump gekozen was 'het zeker oorlog ging worden'. Dat had ze gehoord van een volwassene en had ze dus als feit aangenomen. Gelukkig deelde dit meisje haar gevoel met haar moeder, maar dat is zeker niet vanzelfsprekend. Ook kennen kinderen vaak de belangen niet van iemand die iets poneert en geloven ze ongeïnformeerde mensen net zo makkelijk als geïnformeerde.

[deelonderwerp 4: oplossing]
(9) We kunnen ze dat natuurlijk niet kwalijk nemen, want hun ontwikkelingsfase dicteert het nu eenmaal zo, zeker als het kind nog wat jonger is. Maar juist daarom ❹ is het aan ons om een en ander te duiden.
(10) Dat betekent dat volwassenen in de gaten moeten houden wat het nieuws met hun kinderen doet – ook in deze kerstperiode met alle terugblikken op ellende van dien. Televisiekijken is een interactieve aangelegenheid, waarbij kinderen het liefst meteen moeten kunnen reageren op het beeld dat ze zien.
(11) Je kunt dan een gesprek voeren dat context aan de beelden geeft. Die context kun je voor de duiding beter iets groter maken ('Er is daar al veel langer oorlog') dan kleiner ('Er is daar laatst ook een massagraf gevonden'). Ook kun je zelf commentaar op de beelden geven, waarbij je bijvoorbeeld duidelijk kan maken dat een door iemand gepresenteerd 'feit' eigenlijk een mening is.

[slot]
(12) Samen kijken naar het nieuws is op die manier dus niet het eindpunt van de introductie van de wereld aan het kind, maar een beginpunt. Want emancipatie is goed, ook van onze kinderen, maar het schept voor volwassenen wel meteen enige verplichtingen. ❷ Gelukkig zijn dat verplichtingen waardoor je af en toe ook de geboorte van een girafje mag meemaken.

Naar: Steven Pont, NRC Handelsblad, 24 december 2016

Stap 1:
Uit de inleiding is het onderwerp van de tekst op te maken. In het slot staat de hoofdgedachte.

❶ Onderwerp: de emancipatie van het kind

❷ Hoofdgedachte: Emancipatie is goed, ook van onze kinderen, maar het schept voor volwassenen wel meteen enige verplichtingen.

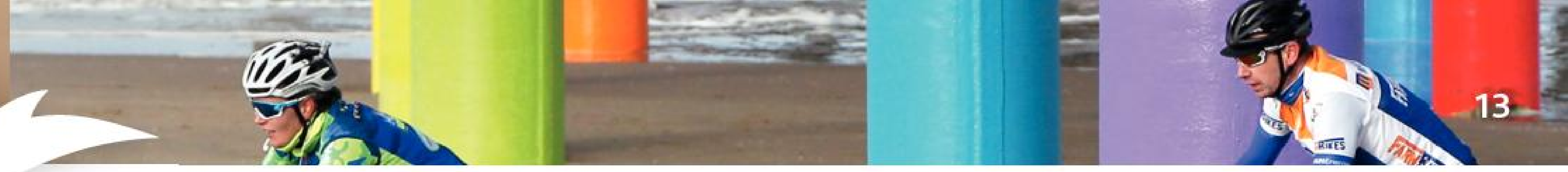
Stap 2:

❸ De kernzinnen van het middenstuk zijn gemarkeerd. NB Bij alinea 5 zijn twee zinnen gemarkeerd; die vormen samen de kern. Alinea 7 is een voorbeeld: de kernzin is niet van belang voor de samenvatting.

❹ De signalen zijn onderstreept.

❺ De deelonderwerpen zijn aangegeven boven de alinea's die samen het deelonderwerp vormen.

→

Stap 3:

1. Van het eerste deelonderwerp is de kernzin van alinea 4 bijna letterlijk overgenomen.
2. Voor deelonderwerp 2 zijn twee zinnen uit alinea 5 gebruikt.
3. Voor deelonderwerp 3 zijn twee zinnen uit alinea 8 in één zin verwerkt.
4. Voor deelonderwerp 4 zijn de kernzinnen van alinea 10 en 11 gecombineerd.
5. De hoofdgedachte is bijna letterlijk uit de tekst overgenomen.

Wij hebben kinderen tegen hun wil tot wereldburgers gemaakt

Steven Pont, NRC Handelsblad, 24 december 2016

Voorheen hoorde ‘de wereld’ bij volwassenen, nu zijn kinderen door de bemoeienis van anderen geëmancipeerd. Daardoor zijn ze tegen wil en dank ook ineens wereldburgers geworden en daarom moeten ze zich leren te verhouden tot allerlei zaken die feitelijk heel ver van hen afstaan. (1)
De introductie van de wereld bij een bevolkingsgroep met zo’n onderontwikkeld abstractievermogen en de daarbij horende wilde fantasievorming is niet zonder risico. Het zorgt ervoor dat een deel van de kinderen tussen zeven en twaalf jaar angstig wordt van het nieuws. (2)
Kinderen zijn kwetsbaar, omdat ze feiten en meningen niet goed uit elkaar kunnen houden. (3)
Daarom moeten ouders in de gaten houden wat het nieuws met hun kinderen doet en gesprekken met hen voeren die context aan de beelden geven. (4)
Emancipatie is goed, ook van onze kinderen, maar het schept voor volwassenen wel meteen enige verplichtingen. (5)
(140 woorden)

Opdracht 1

Je krijgt van je docent een of meer teksten waarvan je een samenvatting moet maken. Het maximale aantal woorden dat je voor de samenvatting mag gebruiken, staat boven de tekst.

Ik kan/weet:

- ☐ het stappenplan volgen bij het maken van een samenvatting.
- ☐ onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken, meningen en feiten. 3F
- ☐ een tekst beknopt samenvatten voor anderen 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

11 Schematiseren

Je leert:

- een leerschema van een tekst maken.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel *(4 havo)*
  § 2 Inleiding en slot *(4 havo)*
  § 3 Middenstuk *(4 havo)*
  § 4 Alinea's en kernzinnen *(4 havo)*
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden *(4 havo)*
  § 7 Standpunt en argumenten *(4 havo)*
  § 10 Samenvatten *(4 havo)*

Theorie

Stappenplan Leerschema

Een **leerschema** maak je meestal voor jezelf om een tekst die je moet leren voor een toets of tentamen, beter te begrijpen én te onthouden. Een schema is beduidend korter dan een samenvatting, omdat je kunt schrijven in telegramstijl en gebruik kunt maken van pijlen, getallen, verschillende kleuren enz.

Een (leer)schema maak je in vier stappen:
1 de tekst verkennen;
2 de hoofdzaken vaststellen;
3 het schema maken;
4 het schema controleren.

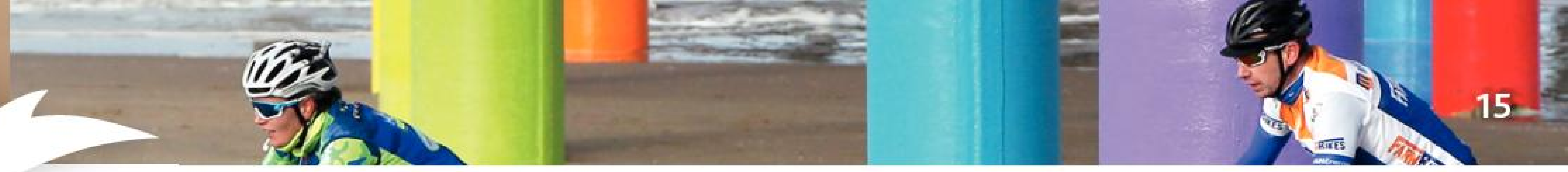
Stap 1: De tekst verkennen
- Kijk naar de titel (en de ondertitel).
- Lees de eerste alinea's.
- Bepaal het onderwerp.
- Lees de laatste alinea's.
- Bepaal de hoofdgedachte.

Studieteksten hebben niet altijd de opbouw inleiding-middenstuk-slot. Als er geen inleiding is, lees dan wel de eerste alinea('s). Vaak wordt daar duidelijk gemaakt wat het onderwerp van de tekst is. Studieteksten leggen vaak een bepaald verschijnsel uit en hebben daardoor niet altijd één hoofdgedachte.

Stap 2: De hoofdzaken vaststellen
- Lees de tekst precies.
- Onderstreep of markeer van elke alinea de belangrijkste zinnen of zinsgedeelten.
- Markeer belangrijke woorden (vaak anders, opvallend gedrukt).
- Markeer de signaalwoorden die de verbanden in de tekst aangeven.
- Bepaal de deelonderwerpen. Let op de eventuele tussenkopjes.

Stap 3: Het schema maken
- Noteer van elk deelonderwerp zo kort mogelijk de belangrijkste informatie. Je hoeft geen volledige zinnen te gebruiken; het mag in telegramstijl. → ***zie Schrijven p. 79 (4 havo)***
- Maak de structuur van de leerstof duidelijk met behulp van de signaalwoorden uit de tekst die de verbanden aangeven. Gebruik:
  – tijdbalken (bij chronologische verbanden);
  – pijlen: → (bij oorzakelijke verbanden);
  – tweezijdige pijlen: ↔ (bij tegenstellingen);

→

– dots en/of getallen (bij opsommingen);
– plustekens: + (voor voordelen); mintekens: - (voor nadelen);
– isgelijktekens: = (voor 'is hetzelfde'); ongelijktekens: ≠ (voor 'is niet hetzelfde');
– kleuren.

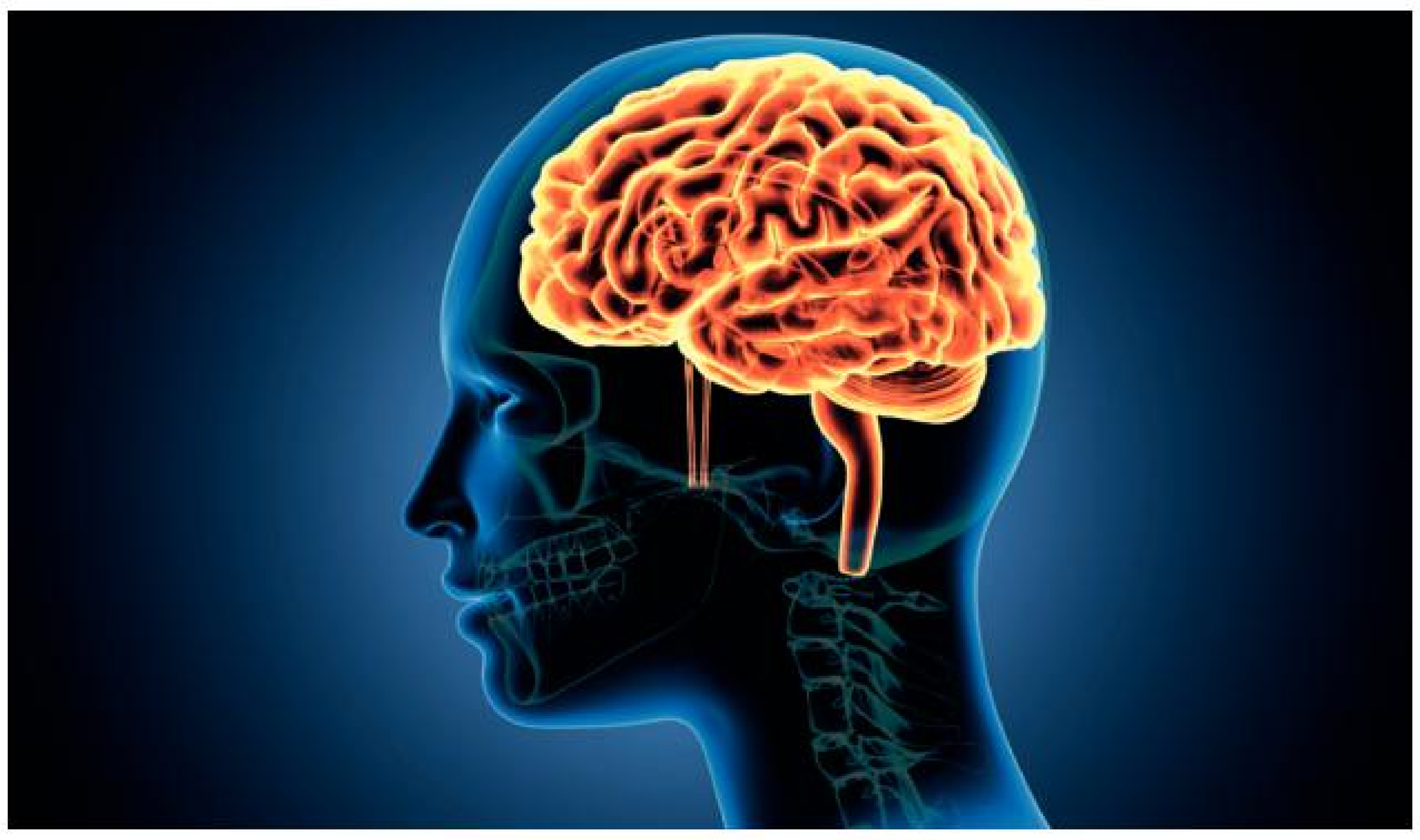
Stap 4: Het schema controleren
Als je je schema gemaakt hebt, moet je dat nog wel controleren. Dat doe je door toetsvragen te bedenken over de tekst die je moet leren en vervolgens te kijken of jouw leerschema de antwoorden op die vragen bevat.
Bijvoorbeeld:
– *Hoe kun je iemand ervan overtuigen zijn gedrag te veranderen?*
– *Welke overtuigingstechnieken zijn er?*
– *Welke daarvan werken goed en welke niet?*
Als je bepaalde vragen niet kunt beantwoorden aan de hand van je schema, vul het schema dan aan met de noodzakelijke informatie.

Voorbeeld

Gebruik de hersenwetenschap om anderen te overtuigen

(1) We doen zo ons best om mensen het goede te laten doen: belasting betalen, kinderen laten inenten. Hoe krijg je iemand alleen zover om zijn gedrag te veranderen? ❸ Daarover heeft Tali Sharot onderzoek gedaan. Efficiënt invloed uitoefenen ❶ blijkt een kwestie van de juiste psychologie en hersenwetenschap inzetten. ❷
(2) Op sociale media zitten veel mensen die zichzelf *influencer* noemen: iemand die gedrag en overtuigingen van anderen wil veranderen. Zouden deze *influencers* allemaal *Dingen gedaan krijgen* van Tali Sharot hebben gelezen? Wie wil weten hoe je efficiënt invloed uitoefent, moet gebruikmaken van inzichten uit de psychologie en neurowetenschap, daar overtuigt dit boek je van.
(3) *Dingen gedaan krijgen* klinkt als een praktisch zelfhulpboek om je leven op orde te krijgen, terwijl het in werkelijkheid gaat over hoe je met hersenwetenschap invloed kunt uitoefenen op andere mensen. De oorspronkelijke titel van dit boek is *The influential mind*, wat de inhoud stukken beter weergeeft. Op basis van haar eigen onderzoek en dat van (inter)nationale collega's bespreekt Sharot de ene na de andere valkuil in onze pogingen invloed uit te oefenen. Al vanaf de eerste pagina is het intrigerende kost, zeker voor wiens bezigheden berusten op succesvol kunnen overtuigen – van ouders en leraren tot politici en werkgevers – maar daarin de plank vaak misslaan.

Werking van het brein ❺
(4) Veel technieken die we gebruiken om onze omgeving ergens van te overtuigen, slaan over het algemeen niet aan. We blijven bijvoorbeeld volhouden dat de ander het mis heeft. Sharot weet waarom dat niet effectief is. Veel van onze instincten die betrekking hebben op invloed, sluiten namelijk niet aan op de werking van de geest en het brein. Wil je iemands overtuigingen en daaraan gekoppeld gedrag veranderen, dan zul je eerst moeten weten hoe die

kronkelige massa werkt. Dat is het uitgangspunt van haar boek.
(5) Verschillende factoren sturen ons denken, zoals bestaande overtuigingen, emoties, nieuwsgierigheid, gemoedstoestand, en controle over je eigen omgeving. Ontcijfer de werking van het brein, en we kunnen volgens Sharot voorspellen hoe mensen reageren en begrijpen waarom de ene manier van overtuigen mislukt terwijl de andere slaagt.

Wat werkt niet?
(6) Zo blijkt het oproepen van angst een zwakke methode. Inzetten op een hoopvolle boodschap werkt veel beter om mensen te overtuigen, omdat onze hersenen dat opvatten als een beloning. Als voorbeeld haalt Sharot een studie aan van Alexander Genevsky en Brian Knutson van Stanford University die 13.500 online verzoeken voor financiering onderzochten. Verzoeken met blije foto's waarop mensen lachten, ontvingen meer geld dan negatieve beelden die medelijden opwekten. Van narigheid houden we niet.
(7) Focussen op bewijs werkt ook ❹ averechts om mensen te overtuigen. Als voorbeeld schetst Sharot de problemen rond inenten. Steeds meer jonge ouders in de Verenigde

Staten, maar ook in Nederland, laten hun kinderen niet meer vaccineren. Ze zijn bijvoorbeeld bang voor autisme. Een kinderarts die strooit met cijfers en harde feiten om uit te leggen dat inenten geen autisme veroorzaakt, bereikt niks. De hakken van de ouders gaan soms zelfs dieper in het zand. Sluit de informatie niet aan bij de bestaande overtuiging, dan beoordelen ze die als ondeugdelijk. Hun overtuiging roest daardoor nog meer vast.

Blijf positief

(8) Wat beter helpt? Inspelen op emoties in plaats van op de feiten, volgens een aangehaalde studie van psycholoog Zackery Horne van de Universiteit van Illinois. Gestreste jonge ouders hebben behoeften, motivaties en emoties die hun beslissing beïnvloeden. Laat je hun gevoelens links liggen, dan is de oproep tot actie gedoemd te mislukken. Het team van psychologen zocht eerst naar een gemeenschappelijke overtuiging, namelijk dat zowel ouders als artsen willen dat kinderen gezond zijn. In plaats van te focussen op de negatieve bijwerkingen van een vaccin, ging de aandacht uit naar de positieve uitkomst van inenting: minder risico op ernstige ziektes. Zeggen dat inenten beschermt tegen dodelijke ziekten, werkte inderdaad beter dan proberen de angst voor bijwerkingen weg te nemen.

(9) Nog een voorbeeld van een succesvolle beïnvloedingstechniek is mensen ergens een keuze in geven, zo bevestigt een meta-analyse uit 2008 van de Duke University. 'De resultaten waarvoor je zelf kiest, passen vaak beter bij je voorkeuren en behoeftes dan de resultaten die je worden opgedrongen', schrijft Sharot. Keus geeft ons controle over ons leven. Als baas van een bedrijf is het bijvoorbeeld verstandig om je medewerkers macht te geven, om zelf invloed te krijgen. Medewerkers die zelf beslissingen mogen nemen, zijn meer bereid om te doen wat jij wilt. Beperk die handelingsvrijheid en je stuit op weerstand en frustratie.
(10) Het grappige is dat je door dit boek gaat nadenken over hoe je zelf andere mensen probeert te overtuigen. *Dingen gedaan krijgen* geeft je de handvatten om er efficiënter in te worden. De valkuilen die Sharot schetst, zijn vaak akelig herkenbaar. Wil je bijvoorbeeld dat je partner meer beweegt voor zijn gezondheid? Wijs dan niet op de negatieve consequenties van stilzitten (grotere kans op hart- en vaatziektes), maar steek het positief in. ❷ Geef bijvoorbeeld een compliment over zijn of haar spieren na een zeldzaam bezoekje aan de sportschool. Zo simpel kan het zijn. De enige vraag die zich opdringt, is: als we straks allemaal steengoede 'influencers' zijn, blijft er dan nog wel iemand over om te beïnvloeden?

Naar: Mariska van Sprundel, nemokennislink.nl, op 1 mei 2018

Stap 1:
In de inleiding staat wat het onderwerp van de tekst is. Uit titel, inleiding en slot is de hoofdgedachte op te maken.

❶ Onderwerp: efficiënt invloed uitoefenen

❷ Hoofdgedachte: Efficiënt invloed uitoefenen is een kwestie van de juiste psychologie en hersenwetenschap inzetten: wijs niet op de negatieve consequenties, maar blijf positief.

Stap 2:

❸ De belangrijke zinnen en zinsgedeelten zijn gemarkeerd.

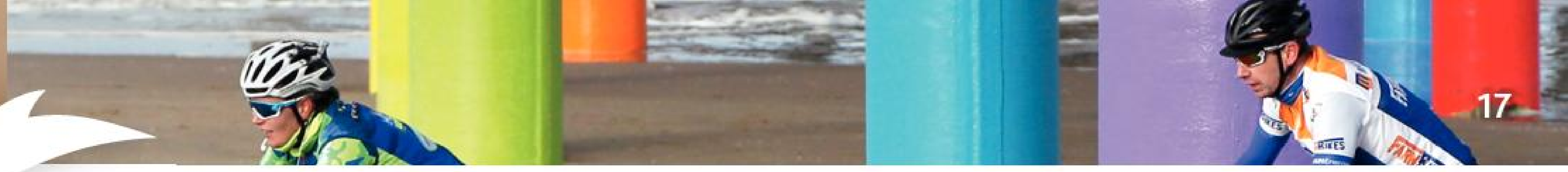
❹ De signalen zijn onderstreept.

❺ De deelonderwerpen worden aangegeven door de tussenkopjes in de tekst.

Stap 3:
Gebruik de hersenwetenschap om anderen te overtuigen
Efficiënt invloed uitoefenen ↔ de juiste psychologie en hersenwetenschap inzetten.

Denken wordt gestuurd door:
- bestaande overtuigingen
- emoties
- nieuwsgierigheid
- gemoedstoestand
- controle over eigen omgeving

	niet doen:		wel doen/werkt beter:
1	angst oproepen	↔	inzetten op hoopvolle boodschap
2	focussen op bewijs	↔	inspelen op emoties want als informatie niet aansluit bij bestaande overtuigingen: ondeugdelijke info
3	gevoelens links laten liggen	↔	aandacht voor positieve uitkomst
4	iets opdringen	↔	mensen zelf laten kiezen – past beter bij voorkeuren en behoeftes – geeft controle over leven

Opdracht **1**

Je krijgt van je docent een tekst om daarvan een leerschema te maken of je downloadt die op *Nieuw Nederlands online*.

Opdracht **2**

1 Formuleer aan de hand van de tekst vijf toetsvragen.
2 Wissel je vragen uit met die van een klasgenoot. Kun je de vragen beantwoorden met behulp van je leerschema? Zo nee, vul dan je leerschema aan.
3 Je krijgt van je docent een blaadje met toetsvragen bij de tekst. Welke verschillen zijn er tussen deze toetsvragen en jouw vragen?
4 Controleer of je de vragen van je docent kunt beantwoorden met behulp van je schema. Zo nee, vul dan je schema aan.

Ik kan/weet:

- ☐ een leerschema van een tekst maken.
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen en begrijpen. 3F
- ☐ onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken, meningen en feiten. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

ZO
DAT WAREN
DE REGELS
DAN GAAN WE
NU OVER NAAR
DE REALITEIT
Loesje
Postbus 1046
6801 BA Arnhem
www.loesje.nl

Cursus 2

Lezen

En 's avonds op het stille strand,
dan is er weer iets aan de hand

Boudewijn de Groot & Lennaert Nijgh

Inhoud

Als lezer neem je kennis van de boodschap die een schrijver wil overbrengen. Naarmate je leesvaardigheid en tekstinzicht toenemen, begrijp je de boodschap van de schrijver beter en sneller. Een goede lezer studeert ook makkelijker. Er is dus alle reden om aandacht te besteden aan lezen.

5 Mengvormen

Je leert:
- mengvormen van teksten herkennen.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis — § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel *(4 havo)*
  § 2 Inleiding en slot *(4 havo)*
  § 3 Middenstuk *(4 havo)*
  § 4 Alinea's en kernzinnen *(4 havo)*
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden *(4 havo)*
  § 7 Standpunt en argumenten *(4 havo)*
- Cursus 2 Lezen — § 1 Tekstsoorten *(4 havo)*
  § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing *(4 havo)*
  § 4 Stappenplan Tekstanalyse *(4 havo)*
- Cursus 6 Argumenteren — § 1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen *(4 havo)*
  § 2 Argumentatiestructuren *(4 havo)*

Theorie

Mengvormen

Niet elke tekst kun je benoemen als een uiteenzetting, een betoog of een beschouwing. Er bestaan ook **mengvormen** van tekstsoorten. Daarbij heeft de schrijver meer dan één doel met zijn tekst.

Bij een mengvorm van tekstdoelen gaat het meestal om een combinatie van:
- informeren en overtuigen;
- overtuigen en activeren;
- opiniëren en overtuigen;
- activeren en opiniëren.

Qua tekstsoort gaat het dan om een combinatie van:
- een uiteenzetting en een betoog;
- een betoog en een activerende tekst;
- een beschouwing en een betoog;
- een activerende tekst en een beschouwing.

Op het examen komen weleens andere combinaties voor. Ook worden in examenvragen soms andere termen gehanteerd, zoals 'aangeven dat' of 'laten nadenken' in plaats van *informeren* en *opiniëren* en 'analyse' of 'oproep' in plaats van *uiteenzetting* of *activerende tekst*.
Verder kan het voorkomen dat een auteur twee tekstdoelen combineert, bijvoorbeeld *overtuigen* en *informeren*, waarvan er één (bijvoorbeeld *overtuigen*) overheerst. In dit geval is dan sprake van *een betogende tekst met uiteenzettende elementen*.
Een voorbeeld van zo'n tekst is een artikel waarin de schrijver zijn lezers wil overtuigen van het standpunt dat multitasken – ondanks de nadelen die eraan kleven – een steeds waardevollere vaardigheid is. Daarvoor is het nodig dat hij veel uitleg geeft over de praktische gevolgen van deze vaardigheid en van de voordelen die multitasken oplevert. De meeste lezers kunnen dat misschien niet goed beoordelen.

→

Zo bepaal je met welke mengvorm van tekstdoelen of -soorten je te maken hebt

1 Stel vast welke tekstdoelen of -soorten je herkent. Streep eventueel weg welke je helemaal niet herkent.
Wil een schrijver je ...
– vermaken: dan is het doel amuseren;
– iets uitleggen: dan is het doel uiteenzetten/informeren;
– over iets laten nadenken: dan is het doel beschouwen/opiniëren;
– zijn eigen mening laten overnemen: dan is het doel betogen/overtuigen;
– aanzetten om iets te gaan doen: dan is het doel activeren.

2 Controleer of je vastgestelde tekstdoelen of -soorten correct zijn door er hoofdgedachtes bij te formuleren, die in overeenstemming zijn met de tekst. Er is immers een verband tussen hoofdgedachte, tekstdoel en tekstsoort:
– Bij een uiteenzetting is de hoofdgedachte vaak een constatering.
– Een betoog heeft als hoofdgedachte altijd een mening (standpunt).
– Bij een beschouwing is de hoofdgedachte meestal dat er over het onderwerp meer oplossingen/antwoorden/meningen enz. (mogelijk) zijn.
– Een activerende tekst heeft als hoofdgedachte dat *de lezer* iets moet gaan doen of ergens mee moet ophouden.

Zo bepaal je welk tekstdoel / welke tekstsoort overheerst

Bij een combinatie van twee tekstdoelen waarvan er één overheerst, volg je een iets andere aanpak:

1 Stel het hoofddoel vast (en daarmee de hoofdtekstsoort): dat vind je vaak in het tweede deel van de tekst. Vraag je af wat de schrijver bij jou als lezer *vooral* wil bereiken: vermaken, iets uitleggen, over iets laten nadenken, zijn eigen mening laten overnemen of aanzetten om iets te gaan doen.

2 Kijk naar de hoofdgedachte van de tekst en controleer of je vastgestelde hoofddoel daarbij past.

3 Stel vast welke middelen (elementen) de schrijver gebruikt om zijn hoofdgedachte te ondersteunen of toe te lichten. Let vooral op de functies van tekstgedeelten:
– Veel uitleg of toelichtingen zijn een aanwijzing voor uiteenzetten/informeren.
– Argumenten of bewijzen duiden meestal op betogen/overtuigen.
– Verschillende meningen, oplossingen, kanttekeningen of nuanceringen betekenen vaak dat de tekst een beschouwend/opiniërend karakter heeft.
– Aansporingen aan de lezer wijzen vaak op activeren.

Opdracht 1

1 Analyseer tekst 1 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

2 Tekst 1 is een recensie. Waaraan zie je dat?
3 In alinea 4 doet de recensente vier positieve uitspraken over *Masser Brock*. Noteer ze kort. Gebruik in totaal niet meer dan 40 woorden.
4 Welk aspect van *Masser Brock* wordt in alinea 5 besproken?
5 ‘De lezer laveert continu tussen de beide partijen.’ (al. 5) Wat betekent deze zin?
6 Citeer uit alinea 5 en 6 elk een zin waaruit blijkt dat de recensente *Masser Brock* een goed boek vindt.
7 Wat zou de recensente bedoelen met ‘een paar slappe Frankrijk/Ventoux-passages’? (al. 7)

8 Met welke zin wordt het doel van de tekst het best omschreven?
De tekst heeft als doel
- ○ A de lezer ervan te overtuigen dat politici het nieuws manipuleren en de lezer zich een mening te laten vormen over het nut van de journalistiek.
- ○ B de lezer te activeren om het boek *Masser Brock* van Bert Wagendorp te lezen en de lezer te informeren over de actuele inhoud en de clichématige stijl van het boek.
- ○ C de lezer te informeren over het boek *Masser Brock* van Bert Wagendorp en de lezer ervan te overtuigen dat het een interessant en prettig boek is om te lezen.
- ○ D de lezer te laten nadenken over het belang van de journalistiek en de lezer erover te informeren dat het boek *Masser Brock* van Bert Wagendorp verschenen is.

Tekst 1

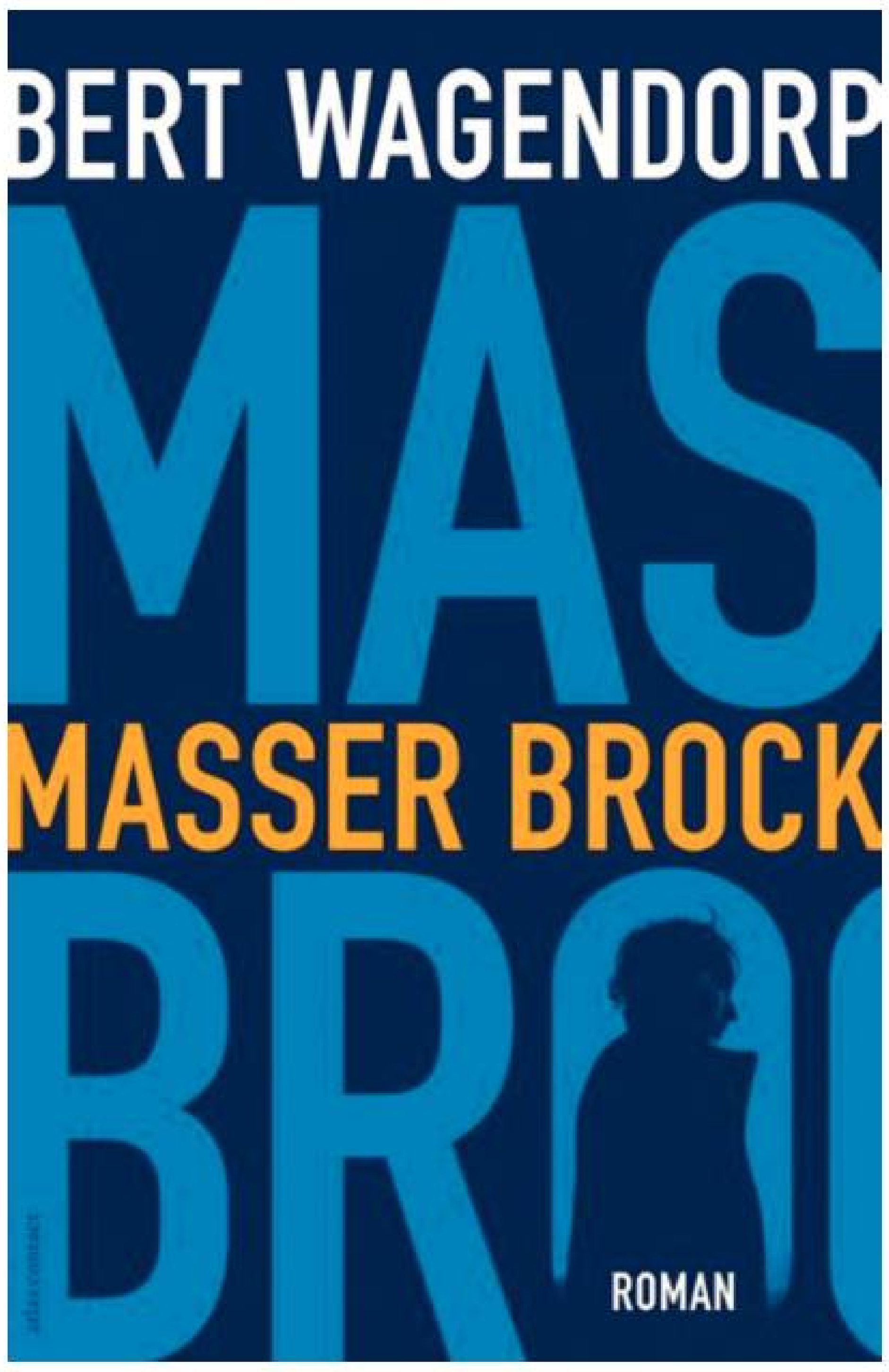
De waarheid is niet altijd bruikbaar

(1) Bert Wagendorp start zijn roman *Masser Brock* met een uitgebreide typering van de personages en de situaties. Masser Brock is columnist bij *De Nieuwe Tijd*, de belangrijkste krant van het land. Hij is 46 jaar oud, single, hecht veel belang aan structuur en woont in Haarlem. Al jaren werkt hij bij de krant, waar hij in eerste instantie op zoek ging naar de waarheid. Hij lijkt zijn leven redelijk op orde te hebben. Zijn zus Mia werkt voor de premier, 'Tup'. Ze schrijft diens speeches en zorgt ervoor dat de premier een beetje goed voor de dag komt. Masser, op zijn beurt, bekritiseert de speeches en de premier regelmatig in zijn columns. Het lijkt een kat-en-muisspelletje waarvan in eerste instantie geen problemen te verwachten zijn.

(2) Dat verandert als twee gebeurtenissen roet in het eten gooien. In Pantsjagan komen vier Nederlandse soldaten om het leven. Al snel blijkt het niet een eenduidig ongeluk te zijn. De jonge soldaten hadden heroïne bij zich en de premier staat voor een dilemma: moet hij de waarheid vertellen of kan hij beter voorkomen dat de hel losbreekt? Hij stelt Mia aan als zijn spindoctor en begeeft zich daarmee op zeer gevaarlijk terrein.

(3) Tegelijkertijd kampt ook *De Nieuwe Tijd* met een probleem. Waar de krant lange tijd voor 'de waarheid' stond, staat de correctheid van de gepubliceerde nieuwsberichten op de tocht door bedriegers in de organisatie, die lange tijd 'gestuurd' werden door een hoge ambtenaar op het ministerie van Binnenlandse Zaken. Masser krijgt de schone taak uit te zoeken wie dat waren: 'Ik wil dat het tot op de bodem wordt uitgezocht', zei CSH (Charles Schuurman Hess, de hoofdredacteur). 'Ik wil weten wie het waren, ik wil weten wanneer ze actief waren en wat ze hebben gedaan. Ik wil weten of hij (de ambtenaar) bij andere kranten ook mensen had gerekruteerd.'

(4) Met simpel, maar aantrekkelijk taalgebruik weet Wagendorp de lezer vanaf de eerste bladzijde te bekoren. Hij schept een zeer herkenbare wereld, vanwaaruit hij verder kan werken. Met een clichématige en soms over-de-top typering van premier 'Tup', een mooie afspiegeling van 'onze' ongetrouwde, niet altijd even handige Rutte, brengt hij humor in het verhaal. Dat doet hij ook met zijn beschrijving van de ervaren sterjournaliste Bonna Glenewinkel, een stoere dame met een scherpe tong, en de excentrieke oud-hoofdredacteur Charles Schuurman Hess, die op een gegeven moment zijn sint-bernardshond tot directeur-eigenaar van *De Nieuwe Tijd* benoemt. En natuurlijk creëert Wagendorp met zijn Masser, die op bepaalde momenten sterk doet denken aan de auteur zelf, een interessante verhaalinsteek: hij schept voor zichzelf de mogelijkheid

de maatschappij naar hartenlust te bekritiseren en te evalueren, zonder er persoonlijk op aangekeken te worden.

(5) Niet alleen door de opgevoerde personages is *Masser Brock* interessant, maar ook door het verhaalconcept. Het spel tussen Mia en Tup enerzijds en Masser anderzijds geeft voldoende spanning. De lezer laveert continu tussen de beide partijen. Nuttig daarbij zijn de perspectiefwisselingen, die Wagendorp op de juiste momenten inzet. Hoewel het grootste deel van het verhaal vanuit Masser wordt beschreven, waardoor de lezer zijn positie volledig begrijpt, krijgt ook Mia in het verhaal het woord, zodat haar situatie eveneens begrijpelijk wordt.

→

(6) Maar *Masser Brock* is meer dan dat kat-en-muisspel. Wagendorp blijft dicht bij de huidige maatschappelijke realiteit. Het boek heeft voor iedereen, van thrillerliefhebber tot romanticus, wel iets. Het verhaal gaat over maatschappelijke dilemma's, politieke problemen en criminaliteit.

Bert Wagendorp – *Masser Brock*. Atlas|Contact, Amsterdam. 414 blz. € 19,99.

Binnen de kortste keren schept Wagendorp een wereld vol losse puzzelstukjes. Moeilijk is de puzzel niet, interessant wel. De wereld wordt steeds harder, corrupter en manipulatiever. Alles verandert, de weergave van de werkelijkheid incluis. Masser doet er zelf ook aan mee: 'Hij koos iets onschuldigs over een staatssecretaris die in het nauw was gedreven vanwege problemen bij de spoorwegen. Hij voelde zich smerig, iemand die een farce maakte van de werkelijkheid' en 'Gebruiken en gebruikt worden, daar draait het in het leven om. Het uitruilen van belangen.'

(7) Ondanks een paar slappe Frankrijk/Ventoux-passages tegen het einde van het boek groeit *Masser Brock* langzaam maar zeker uit tot een epistel tegen de nieuwe media. Dat maakt de roman tot een vermakelijk verhaal over de actualiteit – de wereld waarin de waarheid misschien niet dé waarheid is – met een melodramatisch slotakkoord.

Naar: Marloes Otten, www. tzum.info, op 23 februari 2017

Opdracht 2

1 Analyseer tekst 2 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

2 Welk soort aandachttrekker gebruikt de auteur in alinea 1?

3 De inleiding van een tekst kan verschillende functies hebben, zoals:
- ○ A de aanleiding noemen voor het schrijven van de tekst
- ○ B de structuur van de tekst aanduiden
- ○ C een verschijnsel constateren waarop in de tekst ingegaan wordt
- ○ D een vraag stellen die in de tekst beantwoord wordt

Welke van bovenstaande functies heeft de inleiding van tekst 2 vooral?

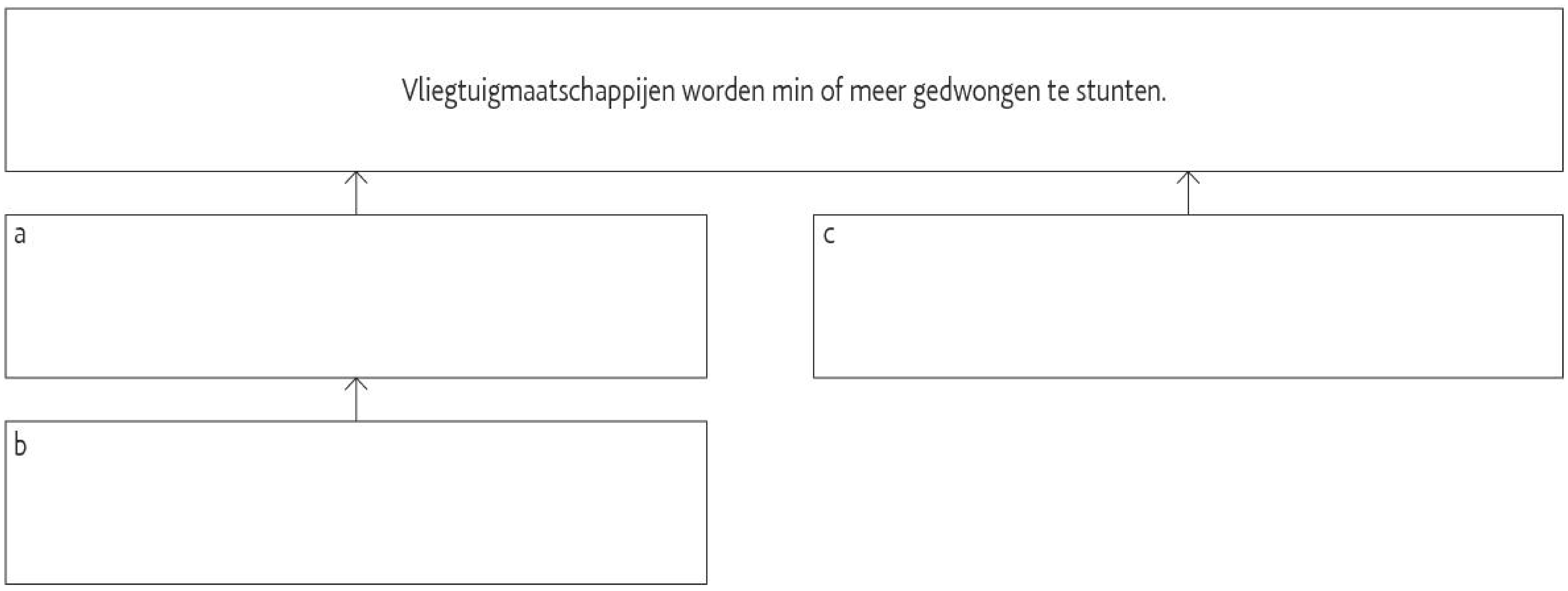
4 'Hoe kan een lowbudgetmaatschappij tickets naar New York aanbieden voor 68 euro?' (al. 2) Wat is volgens de prijsvechters zelf het antwoord op die vraag? Baseer je antwoord op alinea 3.

5 Wat is de strekking van alinea 4? Gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

6 'De echt serieuze staatssteun zit echter in de belastingvoordelen die de luchtvaartsector krijgt.' (al. 5) Waaruit bestaan die belastingvoordelen?

7 'De luchtvaartsector behoort (met de landbouw) tot de zwaarst gesubsidieerde bedrijfstakken. Daar waren ooit goede redenen voor.' (al. 6) Welke redenen waren dat?

8 Noteer op basis van alinea 8 wat er in het blokjesschema bij a, b en c moet worden ingevuld.

9 Maak op basis van de redenering in alinea 9 een blokjesschema met als standpunt: *Ondanks de miljarden steun aan de luchtvaartsector is niemand blij.*

10 'Dat zal uiteraard geleidelijk moeten gaan, omdat je anders in één keer het tapijt onder de hele branche wegtrekt.' (al. 11) Wat bedoelt de auteur met 'in één keer het tapijt onder de hele branche wegtrekken'?

11 'Zo'n groen-liberale aanpak maakt vliegen duurder (…)' (al. 11) Wat houdt die aanpak in?

12 ‘De klant is meer kwijt aan tickets, maar verdient dat terug als belastingbetaler.’ (al. 12)
Hoe verdient de klant zijn duurdere ticket terug, volgens de auteur?

13 Met welke zin wordt het doel van de tekst het best omschreven?
De tekst heeft als doel

- ○ A de lezer ervan te overtuigen dat vliegen milieuvervuilend is en de lezer te activeren om minder te vliegen.
- ○ B de lezer te informeren over de financiële steun aan de luchtvaartsector en de lezer ervan te overtuigen dat het afschaffen van deze steun tot een eerlijke luchtvaartsector leidt.
- ○ C de lezer te laten nadenken over een andere opzet van de luchtvaartbranche en de lezer aan te moedigen om te protesteren tegen het huidige overheidsbeleid ten opzichte van deze branche.
- ○ D de lezer zich een mening te laten vormen over de gang van zaken in de luchtvaartsector en de lezer te informeren over de hoge kosten van vliegen.

Tekst 2

‘Vliegen is veel te goedkoop en dat is onhoudbaar’

(1) Met mijn gezin vlieg ik in augustus naar Portugal. Dat kost met de KLM 600 euro, met zijn vieren. Geen geld, als je bedenkt dat je binnen een paar uur 1600 kilometer wordt verplaatst. En dan is de KLM nog een relatief dure maatschappij. Buiten de schoolvakanties hadden we met een beetje slim boeken via een prijsbeuker vast voor een paar tientjes per persoon kunnen vliegen. Daar komen meestal nog wat toeslagen bij, maar het blijft spotgoedkoop.

(2) Hoe kan het dat vliegen zo weinig kost? Dat reizen naar een badplaats in Spanje vaak goedkoper is met het vliegtuig dan met de bus? Hoe kan een lowbudgetmaatschappij tickets naar New York aanbieden voor 68 euro? Je gezonde verstand zegt dat dat helemaal niet kan voor die prijs. En dat klopt: het kán ook niet. Vliegen is alleen zo goedkoop, doordat overheden wereldwijd de luchtvaartsector al vanaf het prille begin, een eeuw geleden, met honderden miljarden euro’s subsidie en belastingvoordelen hebben gesteund. Werkelijk alles, van vliegtuigen tot landingsbanen, is gesubsidieerd of vrijgesteld van belasting.

(3) Dat weten we doordat bedrijven in de luchtvaartsector zélf het hardste klagen over oneerlijke subsidies en concurrentievervalsing. Toen Norwegian in februari aankondigde te gaan stunten met tickets naar Amerika voor 68 euro, klaagde de Vereniging Nederlandse Verkeersvliegers over ‘onverantwoordelijk gedrag’. De prijsstunter zou goedkoop personeel uit Azië inzetten, dat via Ierse belastingconstructies ingehuurd wordt. Zelf stellen de prijsvechters dat ze moderne, zuinige toestellen inzetten, waardoor ze minder brandstof gebruiken. Bovendien vliegen ze op populaire bestemmingen, maar dan wel op kleinere en dus goedkopere vliegvelden. Dat ze goedkoper werken dan Air France-KLM is ongetwijfeld waar, maar dan nog blijft 68 euro wel erg weinig.

(4) Prijsbeukers zoals Norwegian zijn niet de enige bedreiging voor de gevestigde orde. Ook veel landen zijn dat, door hun steun aan de luchtvaartsector. Zo hebben de Golfstaten 42 miljard dollar subsidie gestoken in hun nationale luchtvaartmaatschappijen Emirates, Qatar en Etihad. De Chinese overheid heeft recentelijk 865 miljoen euro subsidie gegeven aan China Eastern en China Southern. De Amerikaanse federale overheid blijkt tussen 1918 en 1998 155 miljard dollar te hebben gedoneerd aan Amerikaanse luchtvaartmaatschappijen. Dat dateert dus nog van voor de miljarden die Washington uitgaf om noodlijdende maatschappijen na 9/11 in de lucht te houden. Zuid-Afrika redde South African Airways met honderden miljoenen van een bankroet. Verder worden ook vliegtuigfabrieken en vliegvelden flink gesubsidieerd: volgens de Europese Commissie hebben lidstaten daar de afgelopen tien jaar 4,7 miljard euro subsidie aan uitgekeerd.

(5) De echt serieuze staatssteun zit echter in de belastingvoordelen die de luchtvaartsector krijgt. Belastingvrij winkelen levert alleen al in Europa zo’n tien miljard euro omzet op – vliegvelden verdienen veel meer geld aan winkels dan aan luchthavengelden. Verder zit er geen belasting op kerosine. Om een idee te geven: een liter benzine kost aan de pomp 1,60 euro. Daarvan is 1,05 euro accijns en btw. Belastingvrije kerosine levert de sector jaarlijks wereldwijd een geschat voordeel op van 60 miljard dollar. Per passagier op een trans-Atlantische vlucht een belastingbonus van 108 dollar. Ten slotte zit er geen btw op tickets. Dat levert alleen al in Europa een belastingvoordeel op van 7,1 miljard euro per jaar, zo becijferde onderzoeksbureau CE.

(6) De luchtvaartsector behoort (met de landbouw) tot de zwaarst gesubsidieerde bedrijfstakken. Daar waren ooit goede redenen voor. Het was al vanaf het begin duidelijk →

dat de militaire en de civiele luchtvaart voor alle landen van groot belang zouden zijn. Zo stopte de Amerikaanse overheid meteen na de oorlog in 1918 tientallen miljoenen dollars subsidie in het opzetten van binnenlandse luchtpost. Koloniale machten, zoals Nederland en Groot-Brittannië, hadden naast militaire toestellen ook civiele vliegtuigen nodig om hun uitgestrekte imperium te besturen. Burger- en militaire luchtvaart zijn strategisch altijd nauw verbonden geweest. Luchtmachtpiloten gaan traditioneel na hun diensttijd verder in de burgerluchtvaart. Militaire uitvindingen zoals de straalmotor, de radar en radionavigatie kwamen na de oorlog terecht in civiele kisten en waren van cruciaal belang voor de snelle groei van de luchtvaart na 1945. Om dat allemaal op te bouwen, was vanaf het begin af aan veel geld nodig.

(7) Vliegen is namelijk ontzettend duur. Als student werkte ik in de hangars van de KLM, waarbij het mijn taak was om onderdelen zoals chemische toiletten schoon te maken. Toen ik een onderdeel van een generator iets te ruw neerlegde, vroeg de chef wat ik dacht dat dat kostte. Ik dacht een paar honderd gulden. 'In de luchtvaart moet je er een drie voorzetten en dan een nul erachter.' Het onderdeel bleek van magnesium te zijn en tienduizenden guldens te kosten. Alles is duur in de luchtvaart, omdat alle onderdelen licht én sterk moeten zijn. Ook de beveiliging kost, zeker na 9/11, een vermogen.

(8) De combinatie van hoge kosten en heftige concurrentie heeft een verwoestend effect op de prijzen. Omdat de maatschappijen hoge vaste lasten hebben (die dure toestellen moeten toch opstijgen, of er nu veel of weinig passagiers geboekt hebben), worden ze min of meer gedwongen te stunten. Zo proberen ze hun lege stoelen te vullen en toch nog iets te verdienen – al is het niet genoeg om rendabel te zijn. Dat is leuk voor de consument, maar uiteindelijk funest voor de sector.

(9) Het is dus begrijpelijk dat politici de luchtvaartsector al honderd jaar met veel geld overeind houden. Maar daarmee houden ze ook een economisch onhoudbare situatie in stand. En ondanks al die miljarden steun is niemand blij. De directies van vliegvelden, maatschappijen en vliegtuigfabrieken klagen wereldwijd over de subsidies die anderen krijgen. Het vliegend personeel en het beveiligingspersoneel op de grond voelt zich uitgeperst en overwerkt. De passagiers klagen over drukte, vertragingen en onbeschofte behandeling. Omwonenden klagen over herrie. De drukte op Schiphol is geen natuurramp, die ons is overkomen – ze is het resultaat van decennia bewust overheidsbeleid.

(10) En dan is er nog de klimaatverandering. De luchtvaartsector is goed voor 4,9 procent van alle CO_2-uitstoot, vergelijkbaar met een land als Duitsland. Maar in tegenstelling tot Duitsland doet de luchtvaartsector niet veel aan duurzaamheid. Zeker, de motoren zijn zuiniger dan vroeger en er bestaat tegenwoordig bio-kerosine (met subsidie uiteraard). En je kunt als passagier zelf je CO_2-uitstoot compenseren, zoals via *Trees for all*, een stichting zonder winstoogmerk, die in landbouw in Bolivia investeert. Dat is echter geen structurele oplossing.

(11) Wat mogelijk wel zal helpen, is: beprijzen. Maak van de luchtvaart een gewone sector, die belasting betaalt, en schaf de subsidies af. Dat zal uiteraard geleidelijk moeten gaan, omdat je anders in één keer het tapijt onder de hele branche wegtrekt. Zo'n groen-liberale aanpak maakt vliegen duurder: de sector zal minder hard groeien of misschien zo hier en daar wat krimpen, maar dat is niet erg.

(12) Een eerlijke luchtvaartsector, zonder marktverstorende subsidies en belastingvoordelen, is voor iedereen beter. Het maakt een eind aan de race naar de bodem op kosten van de belastingbetaler. Bij eerlijke ticketprijzen krijgt al het personeel fatsoenlijke contracten en een fatsoenlijk salaris. De aandeelhouders krijgen eindelijk een behoorlijk rendement en de sector betaalt voor de uitgestoten CO_2. De grote winnaar is de belastingbetaler, doordat overheden wereldwijd jaarlijks tientallen miljarden euro's extra binnenkrijgen. De klant is meer kwijt aan tickets, maar verdient dat terug als belastingbetaler.

(13) Hoeveel duurder een ticket zou worden, is onmogelijk te voorspellen, omdat de subsidies overal in verstopt zitten en een vluchtje binnen Europa niet te vergelijken is met een vlucht naar Australië. Maar gemiddeld een paar honderd euro per ticket lijkt een aardige indicatie. Het zou kunnen betekenen dat sommige mensen minder gaan vliegen en andere keuzes maken. Maar dat zijn dan wel eerlijke en subsidievrije keuzes.

Naar: Bart de Koning, de Volkskrant, 15 juli 2017

Bart de Koning is freelance journalist. Hij schrijft o.a. over economie, politiek, bureaucratie en privacy.

Ik kan/weet:

- ☐ het doel van de schrijver aangeven (alsook de talige middelen die gebruikt zijn om dit doel te bereiken). 3F
- ☐ onderscheid maken tussen uiteenzettende, beschouwende en betogende teksten. 4F
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen en begrijpen. 3F
- ☐ de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden en de functie van deze eenheden benoemen. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

6 Meer oefenen

Je leert:
- teksten analyseren en begrijpen.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis
  § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel *(4 havo)*
  § 2 Inleiding en slot *(4 havo)*
  § 3 Middenstuk *(4 havo)*
  § 4 Alinea's en kernzinnen *(4 havo)*
  § 5 Signaalwoorden en functiewoorden *(4 havo)*
  § 7 Standpunt en argumenten *(4 havo)*
- Cursus 2 Lezen
  § 1 Tekstsoorten *(4 havo)*
  § 2 Column *(4 havo)*
  § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing *(4 havo)*
  § 4 Stappenplan Tekstanalyse *(4 havo)*
  § 5 Mengvormen
- Cursus 6 Argumenteren
  § 1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen *(4 havo)*
  § 2 Argumentatiestructuren *(4 havo)*

Theorie

Meer oefenen

Teksten goed begrijpen leer je alleen door veel te oefenen. Dat ga je in deze paragraaf doen, als voorbereiding op het lezen van teksten in het algemeen, studieteksten, de toetsen Leesvaardigheid en het Centraal Examen. Als je deze paragraaf én de extra teksten op *Nieuw Nederlands online* hebt gemaakt, ben je toe aan de cursus Eindexamen.

Bij het oefenen met de teksten zul je – net als eerder in deze cursus – merken dat niet iedere tekst een heldere structuur en een duidelijk tekstdoel heeft. Ook is een tekst soms niet mooi afgerond: dan ontbreekt bijvoorbeeld een echte slotalinea of er wordt in het slot een conclusie getrokken die niet goed uit de tekst volgt. Het komt in de praktijk allemaal voor.

Opdracht
1

1 Analyseer tekst 1 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

2 'Butter gaf desgevraagd toe de relatie met zijn coach ergens vanzelfsprekender te vinden dan die met zijn vriendin.' (al. 1) Waarom vindt de auteur dat een 'typerend voorbeeld' van de afstand tussen topsport en de alledaagse realiteit van niet-topsporters?

3 Welke functie heeft alinea 3?
- ○ A bewering
- ○ B constatering
- ○ C verklaring
- ○ D voorbeeld

4 'Dat is geen moreel oordeel (...)' (al. 4) Wat wil de auteur daarmee zeggen?

5 'Je kunt dus eigenlijk wel zeggen dat er aan veel mensen die alles opofferen voor een olympische medaille, een steekje los zit.' (al. 4) In welke gevallen zou je kunnen spreken van 'een steekje los'? Geef drie voorbeelden. Baseer je antwoord op alinea 3 tot en met alinea 6.

6 In alinea 7 noemt de auteur een serie aandoeningen die hij bij topsporters waarnam in zijn jarenlange praktijk als psychiater. Zijn die aandoeningen van dezelfde orde als de 'eigenaardigheden' die beschreven worden in alinea 3 tot en met 6? Leg uit.

7 Noteer de strekking van alinea 11 in niet meer dan 40 woorden.

8 Lees de cursieve zinnen hieronder. Kies op basis van deze zinnen de toon van de tekst:
- ○ A afstandelijk en emotieloos
- ○ B kritisch en somber
- ○ C licht ironisch en berustend
- ○ D onpersoonlijk en sarcastisch

– *'Daarbij dient het motto "deelnemen is belangrijker dan winnen" in de meeste gevallen vervangen te worden door "deelnemen is het hoogst haalbare".' (al. 5)*
– *'Wie verbaast zich dan nog over het grootschalige gebruik van doping in de sport? Als je er echt alles voor overhebt om te winnen, is enig gezondheidsrisico toch geen onacceptabele prijs?' (al. 6)*
– *'Het advies? Besteed hier serieus aandacht aan. Gaat dat gebeuren? Waarschijnlijk niet.' (al. 11)*
– *'Dat de acteurs die het toneel bevolken, vaak niet erg gezond zijn, en dat daar weinig aandacht voor is, willen wij, de kijkers, liever niet horen.' (al. 12)*

9 Leg uit dat je de titel van de tekst op twee manieren kunt opvatten.

10 Vind je de tekst betrouwbaar? Waarom (niet)?

11 Stel dat je deze tekst tegenkomt als je je aan het documenteren bent voor een discussie/debat/artikel over topsport. Welke informatie zou je kunnen gebruiken en waarvoor? Leg uit.

Tekst 1

Topsport kent vooral verliezers

(1) *De mooiste marathon* is een documentaire van Geertjan Lassche over topatleet Michel Butter en diens coach Guido Hartensveld. De film toont niet alleen hoe Butter de Olympische Spelen 2016 in Rio de Janeiro nipt misliep, hij geeft ook een inkijkje in de bijzondere relatie tussen twee mannen met een gedeelde missie. Butter gaf desgevraagd toe de relatie met zijn coach ergens vanzelfsprekender te vinden dan die met zijn vriendin. Dat kan, na een sporthuwelijk van vijftien jaar, maar het is ook een typerend voorbeeld: topsport en de alledaagse realiteit van niet-topsporters zijn ver van elkaar verwijderd.

(2) In het bedrijfsleven vergelijken managers zichzelf graag met succesvolle atleten. Ook bij kinderen spreken topsporters sterk tot de verbeelding: toen ik jong was, wilden we bij het voetballen op het schoolplein allemaal Johan Cruijff zijn, en voor zover er nog op pleintjes wordt gevoetbald, zal het nu wel Ronaldo of Messi zijn. Toch zijn er nog honderden andere goede spelers. Ook zij trainen hard en brengen het tot finales. Maar doordat ze niet winnen, worden ze naamloze figuranten op het wereldtoneel van de sport.

(3) En daar zit de fout bij al die mensen die zich identificeren met een winnaar: de man of vrouw op de hoogste tree van het podium is niet representatief voor de sport in het algemeen. En zeker niet voor de hedendaagse topsport, die vooral wordt geregeerd door geld en roem. De gemiddelde topsporter is een verliezer, met niet-realistische ambities om een winnaar te worden. Het is iemand die ongelooflijk veel tijd en energie steekt in het bereiken van de top van de Olympus, terwijl een rationele analyse van de kansen er vermoedelijk toe zou leiden dat een maatschappelijke carrière de prioriteit krijgt.

(4) Je kunt dus eigenlijk wel zeggen dat er aan veel mensen die alles opofferen voor een olympische medaille, een steekje los zit. Dat is geen moreel oordeel: het is gewoon zo. Topsport heeft grote voordelen voor mensen met een kwetsbaar hoofd: de discipline en structuur die vereist zijn om aan de top te komen, zijn in het dagelijkse leven moeilijker te vinden. Als je kiest voor topsport, kies je meestal voor het blind gehoorzamen aan de eisen die daarbij om de hoek komen kijken. Er zijn natuurlijk voorbeelden van extreem getalenteerde winnaars die feitelijk niet-coachbaar waren, maar ze worden steeds zeldzamer. Zelfs Roger Federer (tennis) en Max Verstappen (formule 1) moeten keihard werken om hun talent te gelde te maken.

(5) En dan hebben we het nog over grote sporten, waarbij heel veel geld te verdienen is. Maar wat te denken van tafeltennis, badminton of kleiduivenschieten? Dat zijn ook olympische sporten, maar ze zijn slechts eens in de vier jaar zijdelings in beeld, als 'we' tenminste een afgevaardigde hebben. Het zijn sporten waarbij meedoen zonder uitzondering meer kost dan het ooit oplevert. Jarenlange

tijdsinvestering tegen niet-gedekte kosten gaan vooraf aan mogelijke plaatsing voor het grootste sportevenement ter wereld. Daarbij dient het motto 'deelnemen is belangrijker dan winnen' in de meeste gevallen vervangen te worden door 'deelnemen is het hoogst haalbare'.

(6) Er is ooit een onderzoek gedaan onder Amerikaanse olympische sporters, waarin de vraag centraal stond wat ze overhadden voor een gouden plak. In termen van levensverwachting bleken deze amateursporters bereid om gemiddeld vier jaar eerder dood te gaan in ruil voor de hoogste sportieve eer. Wie verbaast zich dan nog over het grootschalige gebruik van doping in de sport? Als je er echt alles voor overhebt om te winnen, is enig gezondheidsrisico toch geen onacceptabele prijs?

(7) In bijna twintig jaar werken met topsporters is me wel duidelijk geworden dat veel van hen behoorlijk vreemd zijn. Ongetwijfeld zag ik als psychiater niet het gemiddelde, maar het was wel extreem wat er voorbijkwam: depressie, inclusief sterke zelfmoordgedachten, (gok)verslaving, ADHD, autisme, eetstoornissen en ernstige persoonlijkheidsstoornissen. De vraag is natuurlijk: hoe was het hun vergaan als ze niet in de topsport waren beland?

(8) In sommige gevallen beslist slechter. Er zijn topsporters die in hun trainingen en wedstrijden een heel geslaagde manier vinden om hun ADHD te hanteren, zonder dat ze Ritalin hoeven te slikken. Ik herinner me een olympische medaillewinnaar die bijna letterlijk gek werd, toen hij na zijn sportloopbaan werk moest gaan doen op een bureaustoel. Het was voor hem met zijn onrustige lijf onmogelijk om het grootste deel van de dag stil te zitten. Dus moest hij uiteindelijk alsnog aan de medicatie.

(9) Dat topsport kan leiden tot psychiatrische problematiek, is niet omstreden. Een wielrenner die bijna verongelukt in een afdaling of een eindsprint, kan daar een posttraumatisch stresssyndroom aan overhouden, en de psychologische impact van nederlagen en blessures leidt bij kwetsbare mensen soms tot een flinke depressie. En topsporters zijn kwetsbaar, want ze zitten altijd op het randje, fysiek en mentaal. Een ander goed voorbeeld van de mogelijk schadelijke effecten van de eisen die topsport stelt, tref je in de sporten met gewichtsklassen. Of beter nog: de sporten waar een laag gewicht voordeel biedt. Er zijn veel anorectische turnsters en hardloopsters, maar ook bij mannen, denk aan skischansspringers, kunnen problemen ontstaan door een overmatige fixatie op het eten en het lichaamsgewicht.

(10) Een veelvoorkomend, maar weinig serieus genomen bijeffect van topsport is de karaktermisvormende uitwerking die het kan hebben, met name in sporten waar veel geld te verdienen is en talent al jong herkend kan worden. Een klassiek voorbeeld is de achtjarige jongen met een voor iedereen waarneembaar talent voor voetballen. Al voordat hij gescout wordt door een profclub, wordt het ventje doorlopend verteld hoe goed hij wel niet is. En hoever hij het wel niet kan gaan schoppen. En wat dat waard is, denken de ouders, die weinig verdienen met hard werken. Het jongetje wordt vanaf dat moment door iedereen net iets anders bejegend dan zijn broertjes of andere leeftijdgenoten. Veel voetballers zijn er daardoor al vroeg van overtuigd dat ze niet alleen goed zijn in hun sport, maar dat ze ook bijzondere mensen zijn, op wie de regels in de gewone samenleving niet van toepassing zijn. Ze hoeven niet in de rij te staan, ze hebben geld voor alles waar leeftijdgenoten slechts van dromen en de meisjes staan voor hen in de rij. Veel succesvolle profsporters zijn verworden tot onaangename narcistische mannen of vrouwen, met vaak ook een zeer beperkte gewetensfunctie. Voor een camera weten ze zich meestal nog net te gedragen, maar achter de schermen gaat er vaak van alles mis.

(11) Je wordt geen psychopaat zonder dat je daar een zekere aanleg voor hebt, maar als wij, de omstanders, anders zouden omgaan met topsporters, was het leed aanmerkelijk minder. In een recente wetenschappelijke studie uit Australië wordt geconcludeerd dat psychologische klachten een ernstig probleem zijn in de topsport. Het advies? Besteed hier serieus aandacht aan. Gaat dat gebeuren? Waarschijnlijk niet. De belangen van de mensen rond de topsporter zijn te groot, net als hun ego's. Dat officials van de FIFA massaal corrupt blijken te zijn, is toch volstrekt logisch, als je ziet hoe ziek het klimaat in het voetbal is? Het gaat om een ongelooflijk grote miljardenindustrie, waarin de individuele sporter volstrekt onbelangrijk is geworden. De gemiddelde voetballer kunnen we het beste vergelijken met een Volkswagen vol sjoemelsoftware: het gaat om de prestaties, niet om de manier waarop die tot stand komen.

(12) Wij romantiseren topsport, en maken onszelf wijs dat deze vorm van presteren niet wezenlijk anders is dan een potje voetbal met vrienden op het strand. Alleen het niveau zou verschillen. Maar dat klopt niet: topsport is een soort theater, een wereld vol illusies, waar eerst en vooral geld moet worden verdiend. Het is een van de grootste industrieën van de moderne tijd, treffend omschreven als de belangrijkste bijzaak in het leven. Dat de acteurs die het toneel bevolken, vaak niet erg gezond zijn, en dat daar weinig aandacht voor is, willen wij, de kijkers, liever niet horen. Wij ontvluchten onze dagelijkse sores door te fantaseren over sportmensen die zo'n mooi leven hebben. De werkelijkheid is anders; benijd ze maar niet.

Naar: Bram Bakker, HP/De Tijd, 26 april 2016

Bram Bakker is een Nederlands psychiater, schrijver en columnist. Hij bedreef zelf op jeugdige leeftijd zo'n vijf tot zes keer per week paardensport op hoog niveau en is tegenwoordig in zijn vrije tijd actief als langeafstandsloper.

Opdracht

2

1 Analyseer tekst 2 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

2 *'De cijfers op een tienerrapport zeggen dus weinig.'* (al. 3) Citeer het argument waarmee Jelle Jolles deze uitspraak ondersteunt.

3 '(...) maar die mogelijkheden moeten wel *getriggerd* worden.' (al. 5) Welke voorbeelden van '*triggers*' noemt Jolles?

4 Op welke tegenstelling duidt het signaalwoord 'Maar' in alinea 6? Gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

5 'Anders ga je als tiener op den duur zó ver buiten de lijntjes kleuren, dat je door de politie wordt opgepakt.' (al. 6) Wat wordt bedoeld met 'ver buiten de lijntjes kleuren'?

6 Noteer op basis van alinea 8 wat er in onderstaand blokjesschema bij a en b moet worden ingevuld.

Negatieve ervaringen zijn heel belangrijk.
↑
a
↑
b

7 Als tieners naar tieners kijken, reageren hun hersenen anders dan wanneer ze naar (foto's van) hun ouders of docenten kijken. (al. 10) Wat is het verschil en waardoor ontstaat dat verschil? Gebruik niet meer dan 50 woorden.

8 'Want op je 24ste zijn die vrienden er waarschijnlijk niet meer en dan ben je blij dat je je eigen interesses hebt gevolgd.' (al. 12) Citeer het standpunt dat door deze uitspraak wordt ondersteund.

9 Wat heb je onthouden van de tekst? Hoe zou dat komen?

Lees nu de kadertekst, een fragment uit een langere tekst over risicogedrag bij tieners.

10 'Kregen ze te horen dat hun moeder meekeek, dan namen ze minder risico.' Ondersteunt deze informatie uit de kadertekst de bevindingen van Jelle Jolles in de hoofdtekst (al. 10)? Leg uit.

Tekst 2

'Het jonge brein is net een lange rij lege kluisjes'

(1) Hoogleraar en neuropsycholoog Jelle Jolles schreef een geweldig boek, *Het tienerbrein.* Een aanrader voor ouders: je begrijpt opeens wat je moet doen als je dochter weer eens op het punt staat te vertrekken in een veel te kort rokje en dito naveltruitje, en snapt waarom je zoon het de logica zelve vindt dat uren skateboarden belangrijker is dan huiswerk maken.

(2) Jolles was als tiener zelf een geval apart: 'Ik had in de tweede klas van de middelbare school twee voldoendes, voor tekenen en voor lichamelijke opvoeding. Dat ik het toch heb gered, is dankzij mijn leraar natuurkunde. Hij keek niet naar mijn cijfers. Hij keek naar míj en zei: "Hij komt er wel."'

(3) ***De cijfers op een tienerrapport zeggen dus weinig.***
“ ‘Tieners zijn een werk in uitvoering. Je hersenen rijpen tot ver na je 20ste. Onderzoek heeft al herhaaldelijk aangetoond dat zelfs het IQ kan veranderen: kinderen van 10 tot 14 kunnen, onder stimulerende omstandigheden, in een paar jaar tijd twintig IQ-punten stijgen. Daarom is het zo jammer dat kinderen aan het eind van de lagere school al op hun resultaten worden vastgepind. Ze kunnen vaak veel meer dan hun cijfers laten zien.’

(4) ***Hersenonderzoek verklaart dat volgens u. Hoe goed tienerhersenen zich ontwikkelen, zegt u in uw boek, hangt sterk af van de omgeving waar jongeren tijd doorbrengen en wat ze daar ervaren.***
“ ‘Ja. Hoe ze door hun ouders of de school gestimuleerd worden. Of ze voor de televisie hangen, in de bioscoop zitten, gamen of rondhangen met vrienden: het heeft allemaal z’n invloed.’

(5) ***Intelligentie is dus niet iets wat we automatisch erven van onze ouders. In het debat over*** **nature** ***en*** **nurture** ***zegt u dus: hoe slim we zijn, hangt af van onze genen, waar we opgroeien en wat we meemaken.***
“ ‘Je kunt *nature* en *nurture*, oftewel aanleg en opvoeding, niet los van elkaar zien. Het zijn onze genen die ons mogelijkheden geven, maar die mogelijkheden moeten wel *getriggerd* worden. *Context shapes the brain*: oefening en ervaring bepalen wat er van onze mogelijkheden gerealiseerd wordt. Ik toon in colleges vaak plaatjes van lange rijen lege kluisjes als metafoor voor het jonge brein. Alle kennis en levenservaring moet er nog in. Hoe goed de kluisjes gevuld worden, hangt af van de kwaliteit van de prikkels uit de omgeving: inspirerend speelgoed, ouders die spelletjes meespelen, boeken, vakanties. Kinderen die deze prikkels niet krijgen, kunnen hun hersenpotentieel niet volledig benutten en missen kansen die er wel degelijk zijn – in eerste instantie althans, want ze kunnen later nog ervaring en kennis bijtanken.’

(6) ***Ik dacht altijd dat we de waanzin van tieners vooral moesten intomen. Maar in uw boek zegt u: risico’s nemen en onverstandige dingen doen, daar leer je van.***
“ ‘Absoluut. Tieners die grenzen durven te overschrijden, zijn de vernieuwers van morgen. Als je in je leven nooit een risico hebt genomen, kom je niet verder. Maar er moet óók – bij voorkeur liefdevolle – feedback zijn, van ouders, oom Wim, een leraar of een buurman, die op een gegeven moment zeggen: “Dit kan echt niet.” En die vervolgens ook uitleggen waarom niet. Anders ga je als tiener op den duur zó ver buiten de lijntjes kleuren, dat je door de politie wordt opgepakt.’

(7) ***Ook als ze ouder dan 14 zijn, hebben tieners hun ouders nog nodig als vervangende prefrontale cortex, de dirigent, maar ook politieagent van het brein. Ik dacht altijd: het probleem is gewoon die prefrontale cortex, waardoor ze hun impulsen niet kunnen regelen.***
“ ‘Zo simpel is het niet. Die prefrontale cortex is zich al aan het ontwikkelen vanaf je tweede levensjaar. Maar de vorming van de controlefunctie komt in de tienertijd pas echt op kruissnelheid en duurt tot ver na je 20ste. Daarmee bedoel ik alles wat te maken heeft met zelfregulatie, doelgericht werken, impulsbeheersing, kiezen, plannen, prioriteiten stellen, consequenties overzien op korte én lange termijn. Ik noem dat “executieve functies”. In eerste instantie helpen die om beter te presteren op school en daarna om positie in te nemen in de wereld, om plannen – voor straks of voor de toekomst – te maken en om te begrijpen hoe de wereld werkt. Met de juiste prikkels en ervaringen kun je de ontwikkeling van die functie versnellen.
(8) Veel kinderen van 12 zijn nauwelijks in staat om morgen te onderscheiden van overmorgen. De termijn van “over een week”, die wij als volwassene moeiteloos kunnen overzien, is voor hen te abstract. Ook 15-jarigen kunnen dat vaak niet, ook al zeggen ze van wel. Ze kunnen ook moeilijk de gevolgen van hun gedrag inschatten. Zelf zien ze dat gewoonlijk anders: “Ik kan dat allang!” Het moeilijke aan opvoeden is dat je steeds opnieuw moet zien: kunnen ze het nu wel of niet? Je moet te weten komen of je de teugels kunt loslaten. Eigenlijk is het een kwestie van coachen: ze laten leren van hun ervaringen en erover praten. Het is ook goed om ze te laten doen: láát ze maar een keer beslissen hun huiswerk niet te maken. Ze zullen wel merken wat er dan misgaat. En dán moet je feedback geven. Negatieve ervaringen zijn heel belangrijk, omdat je hersenen daar veel van leren. Een tiener leert keuzes te maken door de consequenties van zijn handelen te ervaren.’

(9) ***Je moet hen dus in het wilde weg ervaringen laten opdoen?***
“ ‘Niet “in het wilde weg”, maar wél gevarieerd. En het wel in de gaten houden, natuurlijk. Kijk, je moet gewoon begrijpen: als je klein bent, leer je van alles binnen het gezin. En dan ben je tiener en is daar – wham! – opeens de wereld, met al haar lastige sociale relaties. De hersenen krijgen de opdracht: zoek daarin je weg. Tieners stórten zich daarin: smaken, emoties, lichamelijke sensaties – ze willen alles het liefst hier en nu beleven. Zin in chocola betekent: nu een Mars kopen. Tieners zijn creatieve leermachines, al hun emotionele circuits zijn gericht op nieuwe ervaringen en het aftasten van sociale contacten.’

(10) ***Wat vindt u zelf eigenlijk de opmerkelijkste bevinding van uw onderzoek?***
“ ‘Wat ik spectaculair vond, is dat er op MRI-scans hersendelen oplichten als tieners naar tieners kijken, of naar dingen die tieners doen. De hersenen vinden dat leuk: ze liken die ervaring en als hersenen iets liken, gaat het meteen de kluisjes in. Als je tieners daarentegen een foto van hun leraar of hun ouders laat zien, dan gebeurt er in die hersens helemaal niks.
(11) Een tienerbrein is vrijwel alleen geïnteresseerd in leeftijdgenoten of degenen die ietsje ouder zijn en al gitaarspelen of mooie kleren dragen. Dat verklaart waarom tieners constant bezig zijn met dingen die ouders niet belangrijk vinden. Neem nu hangjongeren. “Ik snap niet”, zegt een moeder, “wat mijn dochter daar doet. Die staat

→

nu al vier uur buiten en doet helemaal niks.'' Maar dat is niet zo. Ze doet verschrikkelijk veel. Ze kijkt en luistert naar wat er in de groep gebeurt en slaat op: Die is populair. Die staat hoog in de hiërarchie. Hoe komt die daar? Waar sta ik?'

(12) ***U ontwierp voor scholen een cursus: Leer Je Brein Kennen.***

" 'Ja, het is niet simpel om met saaie leerstof de concurrentie aan te gaan met die mateloze interesse in elkaar, maar tieners vinden de cursus razendinteressant. Ze ontdekken woorden voor de dingen waarmee ze worstelen: aha, ik ben kennelijk niet zo geconcentreerd. Een ander denkt: ik ben, geloof ik, impulsief. Hij snapt dat hij zijn tijd verdoet met non-informatie als hij constant in een reflex naar z'n telefoon grijpt als er een WhatsAppbericht binnenkomt. Om hen met die impulsiviteit te helpen, leren we het ''Stop-Denk-Doe''-principe aan: stop, denk na over wat je gaat doen, en doe pas daarna.

(13) We proberen de jongeren ook te laten inzien dat ze de neiging hebben hun eigen keuzes en beslissingen aan te passen aan de leeftijdgenoten met wie ze zo intensief bezig zijn. Veel tieners hebben last van die groepsdruk: ze willen eigenlijk een andere kant op dan hun vrienden, maar gaan toch mee. Je kunt ze uitleggen dat het hun brein is dat hen in dezelfde richting stuurt, maar dat ze daar toch afstand van moeten proberen te nemen en uitzoeken wat ze zelf willen. Want op je 24ste zijn die vrienden er waarschijnlijk niet meer en dan ben je blij dat je je eigen interesses hebt gevolgd. Als je dat uitlegt en ook vraagt dat ze zich daar een voorstelling van maken, krijgen ze veel meer vat op hun functioneren.'

Naar: Stefanie de Jonge, Humo, 22 november 2016

Risicogedrag bij tieners (fragment)

Het onderzoek van de laatste jaren gaat dieper in op de sociale aspecten van risicogedrag bij jongeren. In 2009 liet psycholoog Laurence Steinberg van Temple University (Philadelphia) tieners in een fMRI-scanner[1] een videospelletje spelen. Ze zaten aan het stuur van een auto en kregen de onmogelijke uitdaging om door maar liefst twintig verkeerslichten te snellen in zes minuten tijd. Soms loonde het om door te vlammen bij oranje, maar soms gebeurden er ongelukken. De spelers moesten telkens weer kiezen: wachten op groen, of het erop wagen.

Wanneer tieners het spel op hun eentje speelden, namen ze ongeveer evenveel risico als volwassen spelers. Maar wanneer Steinberg hun vertelde dat hun vrienden meekeken in de kamer ernaast, namen ze veel meer risico. Op de scans lichtten de beloningsgebieden van de hersenen feller op dan wanneer ze alleen waren. Kregen ze te horen dat hun moeder meekeek, dan namen ze minder risico.

Naar: Kerri Smith, EOS, juni 2018

[1]fMRI-scanner: een medisch apparaat waarmee de activiteit van de hersenen zichtbaar wordt gemaakt

Opdracht

3

1 Analyseer tekst 3 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

2 Welk functiewoord is van toepassing op alinea 1?
- ○ A aanleiding
- ○ B anekdote
- ○ C probleemstelling
- ○ D vraagstelling

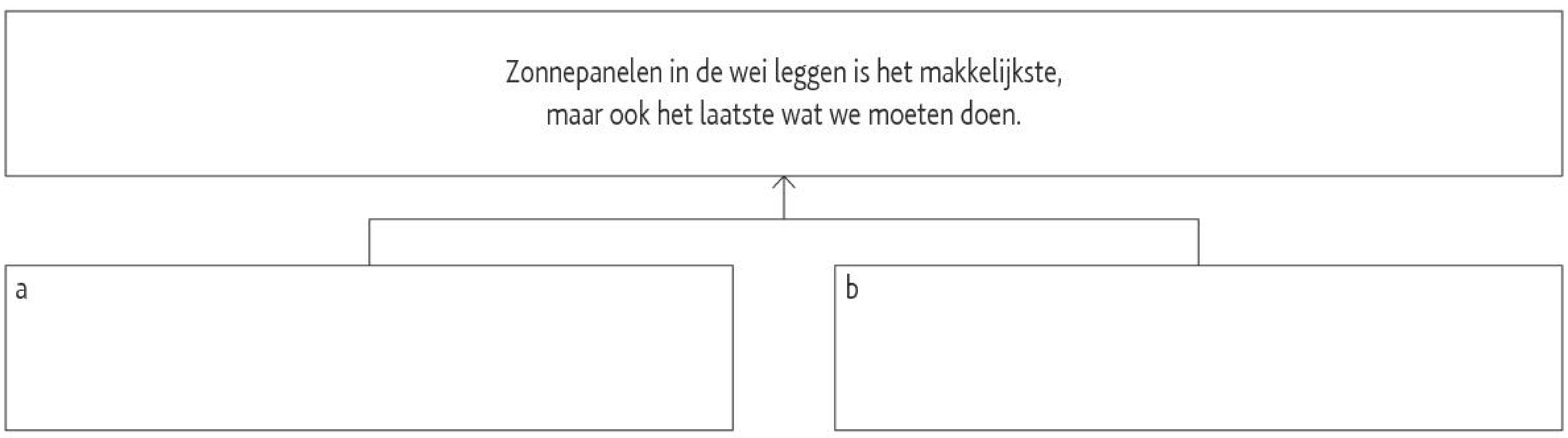
3 'Daarmee zouden snel stappen gezet kunnen worden.' (al. 2) Wat bedoelt de auteur met deze zin?

4 Maak op basis van de redenering in alinea 3 een schema van twee blokjes. Formuleer zelf het standpunt.

5 Wat is de functie van alinea 6 ten opzichte van alinea 4 en 5?

6 Carla Dik-Faber is niet tegen zonneweides. Welke drie voorwaarden stelt ze eraan? Noteer de belangrijkste voorwaarde eerst. Baseer je antwoord op alinea 7 en 8.

7 Noteer op basis van alinea 9 wat er in het blokjesschema bij a en b moet worden ingevuld.

Tekst 3

Zonnepanelen in de wei leggen is te makkelijk

(1) Onlangs was ik op bezoek bij de Stichting Duurzaam Lopikerwaard, een prachtig gedeelte van het Groene Hart. Het is een stichting voor en door Lopikers, die op alle mogelijke manieren energiebesparing en bewustwording willen stimuleren, met als uiteindelijk doel een energieneutrale regio. Hoewel ze nog maar kort bezig zijn, is het begin er: het gebied is in staat om zes procent duurzame energie op te wekken, onder andere door de drie windmolens die er staan. Er is nog een lange weg te gaan, maar ze willen er samen de schouders onder zetten.

(2) Investeerders melden zich voor zonneweides in datzelfde Groene Hart, die ze vol willen leggen met zonnepanelen. Daarmee zouden snel stappen gezet kunnen worden. Hoewel verduurzaming bovenaan mijn agenda staat, moet ik híér niet aan denken: zowel de melkveehouderij als het landschap zouden hierdoor onaanvaardbaar worden aangetast. Volgens de investeerders verdienen boeren een betere boterham met de productie van energie dan met de productie van voedsel. Maar is dat niet de wereld op z'n kop?

(3) Gemeentes zijn maar al te blij dat ontwikkelaars bereid zijn te helpen met de duurzame ambities, maar ze zouden beter moeten weten. Op daken van huizen, scholen, kantoren, parkeergarages, op bedrijventerreinen en langs infrastructurele werken zoals geluidschermen zijn nog voldoende mogelijkheden om zonne-energie te realiseren. Die moeten echt eerst aan de beurt komen.

(4) Het gebruik van vruchtbare landbouwgrond voor zonneparken is wat mij betreft de allerlaatste optie. Uit antwoorden op mijn Kamervragen blijkt dat de minister van Economische Zaken dit ook vindt. Dat is mooi, maar dan volstaat het niet om te wijzen naar de *Ladder voor duurzame verstedelijking*, zoals de minister deed, want die gaat alleen over de vraag wat een geschikte locatie is voor huizen, winkels of kantoren.

(5) Ook de *Verkenning naar de afwegingskaders rond locatiekeuze en ruimtelijke inpassing in Nederland* van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland is onvoldoende. Hieruit blijkt juist dat provincies en gemeenten zoekende zijn en allemaal een eigen ruimtelijk kader hanteren. Dat betekent dat ook zaken als participatie van omwonenden bij zonneparken niet goed geregeld zijn.

(6) Kortom, in de praktijk blijken er nog geen duidelijke kaders te zijn voor zonneprojecten. Het gevolg is dat landbouwgrond vol wordt gelegd met zonnepanelen, terwijl braakliggende terreinen en daken van scholen en bedrijven leeg blijven.

(7) We moeten de klimaatdoelen van Parijs halen en daarvoor is nodig dat we alle vormen van duurzame energie gebruiken. Maar laten we het wel in de juiste volgorde doen. Zonneweides hebben impact op grondprijzen (nadelig voor met name jonge boeren), op het landschap en op onze natuur. Als er toch een zonneweide wordt aangelegd, dan mag die niet concurreren met onze voedselvoorziening en ook niet nadelig zijn voor flora en fauna, zoals weidevogels.

(8) Ik wil daarom dat er eerst gekozen wordt voor onbenutte daken en terreinen. Op die manier kunnen we landbouw en natuur zo veel mogelijk ontzien en zorgen we toch voor de groei van zonne-energie. Dat is ook het pleidooi vanuit de Lopikerwaard.

(9) En het kan ook. Uit onderzoek blijkt dat bijna 900 km^2 aan Nederlandse daken geschikt is voor zonnepanelen. Daarvan wordt nu nog maar ongeveer 35 km^2 gebruikt. Met rijksadviseur Berno Strootman zeg ik daarom: 'Zonnepanelen in de wei leggen is het makkelijkste, maar ook het laatste wat we moeten doen.'

Naar: Carla Dik-Faber, Trouw, 12 mei 2018

Carla Dik-Faber is Tweede Kamerlid namens de ChristenUnie.

Opdracht **4**

Tekst 4 is een reactie op tekst 3.

1 Analyseer tekst 4 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

2 Alinea 1 bevat een argumentatie waarin een kritische lezer een drogreden zou kunnen herkennen. Welke drogreden is aanwijsbaar in deze alinea?
- ○ A bespelen van het publiek
- ○ B onjuist beroep op het kenmerk- of eigenschapsschema
- ○ C onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
- ○ D onjuist beroep op het voor- en nadelenschema: overdrijven van voor- of nadelen

3 ‘Sterker nog: als we de klimaatdoelen van Parijs willen halen, zal dat ook wel moeten.’ (al. 2) Wat bedoelt de auteur met ‘zal dat ook wel moeten’?

4 Noteer op basis van alinea 4 wat er in het blokjesschema bij a, b en c moet worden ingevuld.

Als duurzaamheid echt bovenaan haar agenda staat, zou Carla Dik-Faber een vreugdedans in haar werkkamer aan het Binnenhof moeten maken.

↑

a

↑

b | c

5 Wat is de strekking van alinea 5?

6 De houding van de auteur blijkt uit de toon van de tekst. Hoe kun je die toon het beste omschrijven?

- A als arrogant en moraliserend
- B als bezorgd en tactloos
- C als kritisch en verwijtend
- D als somber en zakelijk

Tekst 4

Waarom we aan de zonnepanelen en windmolens moeten

(1) Carla Dik-Faber van de ChristenUnie leek mij altijd een verstandig Kamerlid. Iemand die de zaken wikt en weegt, voor- en nadelen tegen elkaar wegstreept en na lang bestuderen van de context tot een conclusie komt over doel en middel. Daarom verbaast mij het zo dat ze zo’n ondoordacht opiniestuk in *Trouw* heeft geschreven: een stuk dat niet gebaseerd is op een langdurige analyse, maar op een enkele ervaring.

(2) Carla was in de Lopikerwaard in het Groene Hart. Ze vond het mooi daar. En wat nog mooier was: de mensen in die streek deden heel erg hun best om energie te besparen en wilden zelfs een energieneutrale regio worden. Heel goed! Daarover zijn het Kamerlid en ik het eens. Sterker nog: als we de klimaatdoelen van Parijs willen halen, zal dat ook wel moeten. Nederland wil daarom in 2050 energieneutraal zijn. Alle energie die we gebruiken, moet dan duurzaam zijn.

(3) Nu zijn die enthousiaste Lopikers er nog lang niet, lees ik in het stuk van Dik-Faber: ‘Het gebied is in staat om 6 procent duurzame energie op te wekken, onder andere door de drie windmolens die er staan. Er is nog een lange weg te gaan, maar ze willen er samen de schouders onder zetten.’ Ik weet niet precies wat de bewoners met die schouders moeten doen, maar duidelijk is dat er veel meer moet gebeuren. 6 procent klinkt leuk, dat is ook het landelijk gemiddelde, maar is nog veel te weinig. Om aan de gewenste 100 procent te komen, is veel meer nodig. Nog zo’n veertig à vijftig windmolens erbij, of héél veel zonnepanelen. Voetbalvelden vol zonnepanelen.

(4) Bij Carla Dik-Faber ‘staat verduurzaming bovenaan de agenda’, maar toch gruwt ze van zonneweides: ‘zowel de melkveehouderij als het landschap zouden hierdoor onaanvaardbaar worden aangetast’. En, gaat zij verder: ‘Volgens de investeerders verdienen boeren een betere boterham met de productie van energie dan met de productie van voedsel. Maar is dat niet de wereld op z’n

kop?' Waarom is dat de wereld op z'n kop? Is het niet fijn dat boeren nog ergens geld mee kunnen verdienen? We lopen immers, als je naar natuur en klimaat kijkt, met onze intensieve landbouw tegen onze grenzen aan. Daarom moeten we naar minder dieren. Als we de veestapel inkrimpen en op die plek duurzame energie gaan produceren, dan is dat dus dubbel winst, want dan halen we de klimaatdoelen van Parijs misschien ook wel. Als duurzaamheid echt bovenaan je agenda staat, maak je nu een vreugdedans in je werkkamer aan het Binnenhof.

(5) Voor het televisieprogramma *De Monitor* bestudeerden we het klimaatbeleid van gemeenten in Nederland. Allemaal zeggen ze in tien, twintig, dertig jaar energieneutraal te willen worden. Maar de daarvoor benodigde windmolens en zonneweiden willen ze dan weer niet. Vaak komen ze met dezelfde oplossingen die ook Carla Dik-Faber aandraagt: meer isoleren en zonnepanelen leggen op daken van parkeergarages en bedrijventerreinen. Leuk, maar als je dat allemaal doet, blijft er nog zo'n 60 procent energie over die duurzaam moet worden opgewekt. Met gerommel in de marge komen we er niet. Dat zou Carla Dik-Faber ook moeten weten.

Naar: Teun van de Keuken, de Volkskrant, 3 juni 2018

Opdracht

5

1 Analyseer tekst 5 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

2 Welk soort aandachttrekker gebruikt de auteur in alinea 1 en 2?

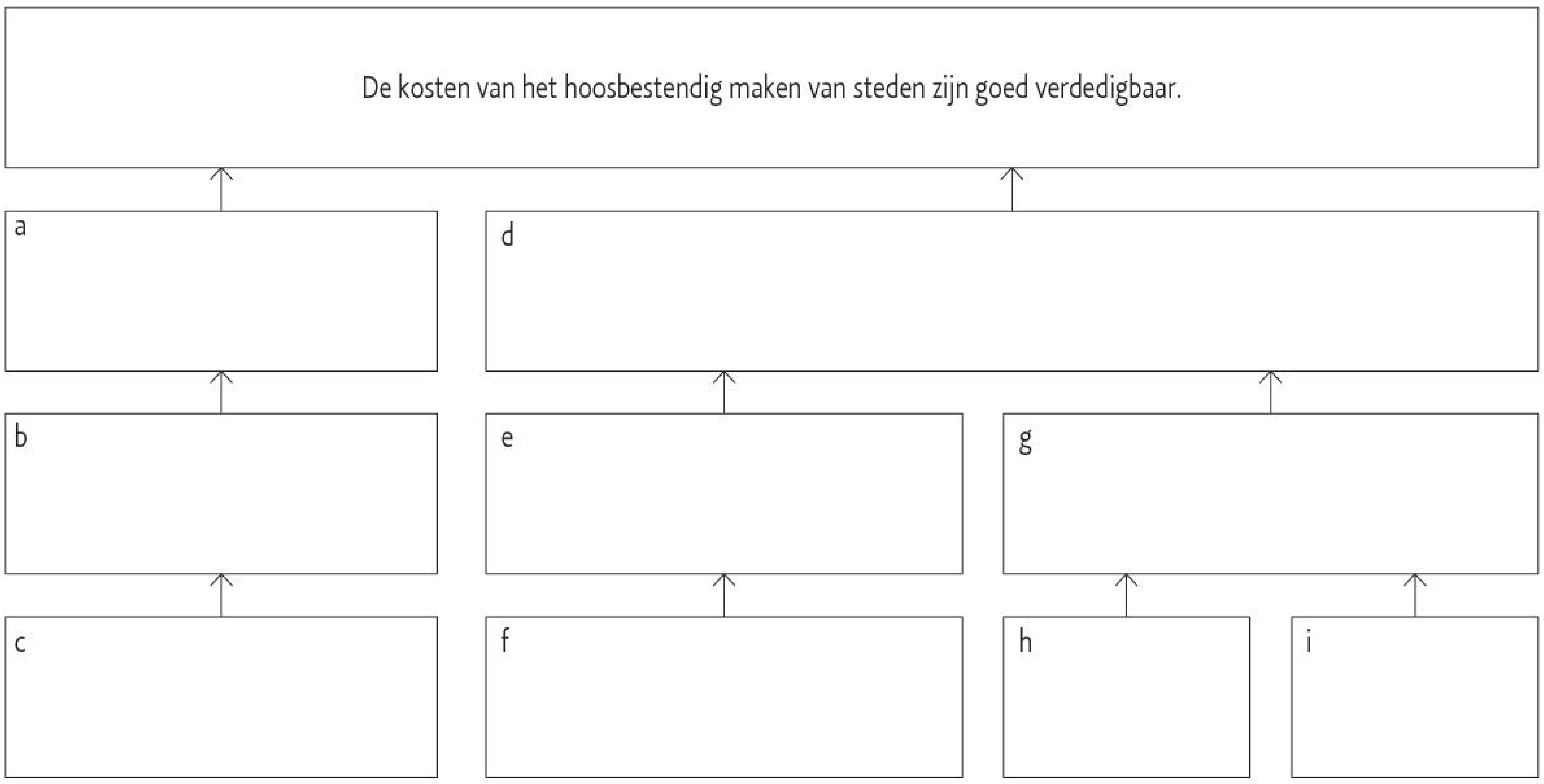
3 'Deels hebben we die kwetsbaarheid zelf veroorzaakt (...)' (al. 3) Leg uit hoe dat zit: noem wat we hebben gedaan en wat daar de gevolgen van zijn.

4 'Steden leggen de modeluitkomsten over een kaart met hun kritische infrastructuur (...)' (al. 7) Wat wordt hier bedoeld met 'kritische infrastructuur'?

5 'Rode draad is dat water (tijdelijk) moet worden opgeslagen of opgenomen in de bodem.' (al. 7) Wat bedoelt de auteur hier met 'rode draad'?

6 Leid uit de context twee betekenissen van het woord 'polderen' af. (al. 11)

7 Noteer op basis van alinea 13 wat er in het blokjesschema bij a tot en met i moet worden ingevuld.

8 Welke manier om een tekst aantrekkelijk te eindigen herken je in de slotalinea? Licht je antwoord toe.

9 Stel dat in jouw woonplaats ook regelmatig wateroverlast voorkomt. Welke tips op basis van de tekst kun je het gemeentebestuur geven?

Tekst 5

Slimme oplossingen tegen regen

(1) Volgelopen tunnels, weggespoelde putdeksels en onbegaanbare straten. Eindhoven krijgt het bij een zware bui flink voor de kiezen. In de binnenstad kan regenwater geen kant op, tonen project- en programmaleider water Luuk Postmes en Arnold Wielinga tijdens een wandeling. Neem de drukke Vestdijk en omliggende winkelstraten: van gevel tot gevel stenen en asfalt. Verderop kan regenwater niet weglopen naar het riviertje de Dommel omdat er een heuveltje tussen ligt.
(2) Het kan erger. Zo werd Berlijn deze zomer helemaal lamgelegd door een monsterbui; in enkele uren viel tot wel 150 millimeter. Dat leidde tot auto-ongelukken en ook vielen mensen in rioolputten waarvan het deksel was weggespoeld. Hoeveel schade dat opleverde, is niet bekend, maar in Kopenhagen kostte het herstel na een soortgelijke bui 1 miljard euro.
(3) Moderne steden zijn de afgelopen jaren keer op keer kwetsbaar gebleken voor extreme regenval. 'Deels hebben we die kwetsbaarheid zelf veroorzaakt', zegt Frans van de Ven, teamleider stedelijk water- en bodembeheer bij onderzoeksinstituut Deltares en hoofddocent watermanagement bij de Technische Universiteit Delft. 'In steden zijn lege delen volgebouwd, onverharde stukken betegeld en oude waterlopen dichtgegooid. Wateroverlast veroorzaakt bovendien steeds makkelijker en meer schade. Vijftig jaar geleden was het geïnvesteerd vermogen per hectare veel lager dan nu. Ook raakt de economie sneller ontregeld. Als door wateroverlast de stroom of internet uitvalt, zitten meteen duizenden werknemers stil.'
(4) Het KNMI waarschuwt dat extreme regenval door klimaatverandering steeds vaker ook in Nederland zal voorkomen. Verzekeraars vrezen hogere schadeclaims. 'Het zal in elk geval niet minder worden', zegt Van de Ven, maar hij ziet ook nu al voldoende reden tot actie. 'We moeten ons aanpassen aan extreme regenval.'
(5) Dat doen steeds meer steden dan ook. Om hun zwakke plekken te vinden, storten ze een virtuele plens water over de stad uit. Cees-Anton van den Dool, programmamanager klimaatadaptatie bij adviesbureau Nelen & Schuurmans, laat het zien. Op zijn computerscherm verschijnt de kaart van Berlijn. Hij voert de mogelijke hoeveelheid regen in, 100 millimeter in dit geval, waarna het na een druk op de knop begint te plenzen. Waar de overlast het grootst is, verschijnen geleidelijk aan blauwe plekken. Die komen goed overeen met de werkelijke overlast. Online vonden ingenieurs tijdens het noodweer gemaakte filmpjes van mensen die op 'blauwe' plekken door de straten zwommen.
(6) Computermodellen combineren informatie over hoogteverschillen, watereigenschappen en de ligging van het riool. Vroeger werden simpeler varianten gebruikt, die slechts keken of het riool een bui van 20 millimeter kon afvoeren zonder dat er water op straat bleef staan. 'Dan was het goed', zegt Van den Dool. Watermanagers van nu hebben niet alleen een bredere blik, maar ook snellere

computers en meer informatie om ingewikkelde modellen te kunnen maken.
(7) Steden leggen de modeluitkomsten over een kaart met hun kritische infrastructuur, zoals ziekenhuizen en transformatorhuisjes. In één oogopslag is te zien waar het grootste gevaar schuilt. 'In Amsterdam gaat het om honderd plaatsen, waarvan er twaalf zeer urgent zijn', zegt Daniël Goedbloed, programmamanager Amsterdam Rainproof. 'Over vijf jaar moeten die twaalf meest urgente punten zijn opgelost.' Alle gemeenten, provincies en waterschappen moeten de komende twee jaar een stresstest doen, onder meer om vast te stellen wat de kwetsbare locaties zijn, meldde begin september Wim Kuijken, die als Deltacommissaris verantwoordelijk is voor de nationale waterveiligheid. Daarbij staan de steden niet met lege handen. 'Er is een hele gereedschapskist met meer dan zeventig oplossingen', zegt waterdeskundige Van de Ven. Rode draad is dat water (tijdelijk) moet worden opgeslagen of opgenomen in de bodem. Zo kan het niet naar één plaats stromen en daar problemen veroorzaken.
(8) Veel oplossingen worden al in praktijk gebracht. Zo krijgen waterlopen meer ruimte, of worden die zelfs opnieuw uitgegraven. In Eindhoven, tonen de waterambtenaren Postmes en Wielinga, is de Dommel minder ingesnoerd dan vroeger en zijn er plannen om een dichtgegooide beek, de Gender, terug te brengen. Ook vervangen steden bestrating door groen of waterdoorlatende tegels, zodat de bodem meer water opneemt. Verder leggen ze wadi's aan, plekken om water te bergen tot het in de grond zakt.
(9) Intussen verzinnen ontwerpers en ondernemers nieuwe toepassingen, zoals het polderdak: een 'groen' dak met daaronder een waterberging. Daardoor is op een vierkante meter meer water te bewaren dan bij een gewoon dak. Rotterdam legde eind 2013 als eerste een waterplein aan, een stenen bak die bij goed weer een sport- en hangplek is, maar bij hevige regen bijna 2 miljoen liter water kan opvangen.
(10) Watermanager Goedbloed is enthousiast over de grote voorbeeldprojecten, maar wijst erop dat er tegelijk behoefte is aan simpele oplossingen – zoals meer groen – die op grote schaal zijn toe te passen. Essentieel is ook een goed plan om buurten voor te bereiden op extreme regenval. Daarbij wordt nagedacht over de juiste plaats

voor nieuwe waterlopen, waterbergingen en groen. Met het computermodel is te controleren of de situatie echt verbetert.

(11) Op zijn laptop toont Goedbloed een voorbeeld van zo'n plan. Uit de Amsterdamse stresstest blijkt dat de Bellamystraat in Oud-West bij zware buien een soort badkuip is, die volstroomt met water. Via drempels kan water uit hogergelegen straten de andere kant op worden geleid – naar de gracht. Bovendien wordt het naburige plein aangepast, zodat water makkelijker de plantsoenen instroomt. Goedbloed zit hiervoor om de tafel met ambtenaren, ontwerpers en weg- en waterbeheerders, die met een andere blik naar de stad kijken. Zij willen bijvoorbeeld een goede verkeersdoorstroming of onderhoudsarm groen. De kunst is om al die belangen te verzoenen: polderen in het klein.

(12) Het hoosbestendig maken van steden is een proces dat decennia zal vergen. Het openbreken van infrastructuur is dermate duur dat dit alleen gebeurt bij de gevaarlijkste knelpunten. Andere infrastructuur wordt pas aangepakt als deze periodiek op de schop gaat. Zo past de stad zich stapje voor stapje aan.

(13) 'Dat hoeft niet meer te kosten, of slechts enkele procenten extra', zegt Andreas van Rooijen, civiel ingenieur bij de gemeente Zwolle. Bovendien zijn die kosten goed verdedigbaar. Niet alleen helpen de investeringen schade voorkomen, ze leveren steden ook voordelen op. Zo voorkomt het opnemen van regen in de bodem droogte, waardoor in sommige steden de verrotting van heipalen wordt tegengegaan. Nieuwe waterlopen verhogen de waarde van vastgoed, omdat wonen aan het water geliefd is. Verder maakt vergroening een stad leefbaarder: in de zomer is het koeler en ook voelen mensen zich rustiger.

(14) Om een stad echt te beschermen tegen wateroverlast, heeft een gemeente uiteindelijk hulp nodig van inwoners. 'Openbaar terrein is maar 40 procent van de totale stad, misschien 50 procent in sommige steden', zegt waterdeskundige Van de Ven. Burgers en bedrijven moeten water langer gaan vasthouden op en rond hun pand. Met groen op het dak, door in de tuin tegels te vervangen door groen en met infiltratiekratten (die ondergronds regenwater opvangen en afvoeren). Of liever: met een regentank, zodat ze water kunnen gebruiken om het gras te sproeien of zelfs om er de wc mee door te spoelen. Regenwater vasthouden kan zelfs een verplichting worden. In sommige nieuwe wijken geldt al een 'hemelwaterverordening', waarin bijvoorbeeld staat dat percelen 60 millimeter moeten kunnen opvangen.

(15) Gemeenten proberen burgers verder te motiveren de tegels uit hun tuin te halen, maar dat lukt nog niet zo goed. De betegelde, onderhoudsarme tuin blijft populair. Daarom wordt erover gedacht meer dwang te gebruiken. De Amsterdamse watermanager Goedbloed wil de term 'tegeltaks' – belasting op tegels in tuinen – echter niet in de mond nemen. Hij draait het om en ziet meer in een 'groenkorting': de rioolbelasting afhankelijk maken van iemands tuininrichting. Met een stenen tuintje betaal je de volle mep, naarmate het groener wordt, betaal je minder. 'Het is een bewustwordingsprikkel. De gebruiker betaalt.'

(16) Er is nog een lange weg te gaan, weten de Eindhovense waterambtenaren, voordat de stad geheel wolkbreukbestendig is. Maar ze zien voldoende om vrolijk van te worden. Dat zit hem in kleine dingen, zoals een overbodige tegelstrook die plaatsmaakte voor een kleurrijk perk. 'Als je zo naar de stad gaat kijken,' zegt Postmes, 'denk je bij veel bestrating: waarom ligt dat daar eigenlijk?'

Naar: Rob Ramaker, Elsevier Weekblad, 30 oktober 2017

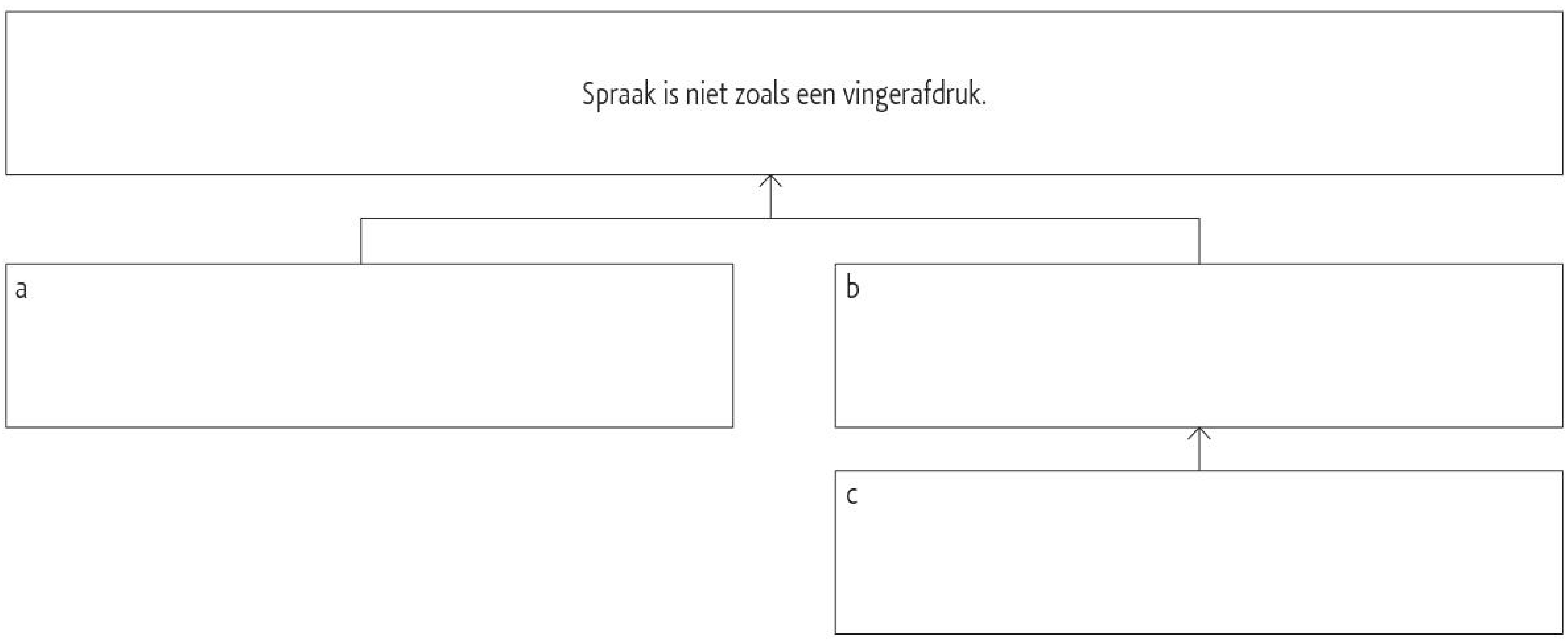
Opdracht
6

1 Analyseer tekst 6 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

2 'Spraakonderzoek blijkt namelijk omgeven door vele mitsen en maren en altijd is voorzichtigheid geboden.' (al. 4) Wat bedoelt de auteur met deze zin?

3 Noteer op basis van alinea 5 wat er in het blokjesschema bij a, b en c moet worden ingevuld.

4 'Iemands manier van praten is variabel en wordt sterk beïnvloed door de omgeving en gedrag.' (al. 5) Welke omgevings- en gedragsfactoren spelen volgens Schreuder een rol bij iemands manier van praten? Baseer je antwoord op alinea 5 en 6.

5 Maak op basis van de redenering in alinea 7 een schema van vijf blokjes, met als standpunt: *Er bestaan nog geen bruikbare databases van spraakkenmerken waarmee je stemmen kunt vergelijken.*

6 'De opdrachtgever wil weten of een bepaalde opname de zogeheten ''betwiste opname'' van de verdachte is.' (al. 8) Wat wordt bedoeld met 'betwiste opname'?

7 Bij de analyse van een geluidsfragment luistert Maartje Schreuder naar diverse aspecten. (al. 10-12) In welke twee categorieën kun je deze aspecten indelen?

Tekst 6

Van wie is deze stem?

(1) Een opname uit de verhoorkamer. Een werkloze steigerbouwer is opgepakt op verdenking van drugssmokkel. Een vrouwenstem zegt: 'U weet dat uw telefoon getapt is? Er is een drugstransport onderschept, en u zou betrokken zijn bij de telefoons die daarbij getapt werden, bij de telefoongesprekken.' Met typgeluiden op de achtergrond antwoordt de steigerbouwer: 'Dat kan je niet als bewijs gebruiken. Want je weet hoe dat gaat bij ons. Die ene komt en zegt: ''Luister, mag ik even bellen? Ik heb geen beltegoed.'' En dan leen je die man die telefoon en dan ... ze praten gekke dingen. En dan ... je hoeft die man niet eens te kennen. Snap je?'

(2) De opname is nagespeeld en wordt gebruikt als studiemateriaal door Maartje Schreuder, docent en onderzoeker aan de faculteit psychologie van de Universiteit van Maastricht. Hoewel het gesprek in scène gezet is, is de kwestie reëel: hoe kun je weten of de stem van een getapte telefoonopname daadwerkelijk van de verdachte is? Als forensisch spraakdeskundige voor The Maastricht Forensic Institute (TMFI) buigt Schreuder zich sinds 2008 ook over dit soort zaken, naast haar werk aan de universiteit.

(3) Schreuder is gespecialiseerd in fonetiek en fonologie. Voor TMFI onderzoekt ze audio-opnames van onbekende sprekers en analyseert ze hun spraak. Ze gaat na hoe waarschijnlijk het is dat de opname van een verdachte is, of wat er precies wordt gezegd. 'We worden ingehuurd door het Openbaar Ministerie, rechters of advocaten. Soms ook door particulieren, bijvoorbeeld bij een conflict over een telefonisch contract of in echtscheidingszaken.' Behalve Schreuder zijn er slechts enkele andere officieel erkende spraakdeskundigen in Nederland die voor justitie werken vanuit het Nederlands Forensisch Instituut. Het aantal zaken voor spraakonderzoek dat jaarlijks bij TMFI binnenkomt, wisselt sterk, van twintig tot geen.

(4) De vraag van hiervoor – hoe weet je of de verhoorde steigerbouwer inderdaad de spreker is van de getapte opnames – blijkt makkelijker gesteld dan beantwoord. Spraakonderzoek blijkt namelijk omgeven door vele mitsen en maren en altijd is voorzichtigheid geboden. Zo wordt over de steigerbouwer, die spreekt met een diepe, mannelijke stem, in de analyse niet gezegd: 'is een man', maar 'klinkt als een man'. Het eindresultaat is dus nooit een definitieve conclusie, maar een score op een waarschijnlijkheidsschaal.

(5) Schreuder: 'Spraak is niet zoals een vingerafdruk, die altijd hetzelfde blijft, ook als je moe bent. Iemands manier van praten is variabel en wordt sterk beïnvloed door de omgeving en gedrag.' Voor het onderzoek kijkt ze dan ook naar de zogeheten taalgebruikssituatie. Zo zit de steigerbouwer in de verhoorkamer redelijk rustig. Hij is wel verontwaardigd dat hij naar eigen zeggen voor niets is opgepakt – 'Ik weet niet wát jullie denken. Ik ben een eerlijke man' – maar hij behoudt zijn zelfbeheersing en articuleert duidelijk. Stel dat er een tap is waarin een spreker naar zijn drugsleverancier belt om te informeren waar de gevraagde lading blijft, terwijl zijn klant een pistool tegen zijn slaap houdt en het zweet over zijn voorhoofd druppelt. Dan zal het moeilijk zijn deze stem te vergelijken met die van de steigerbouwer in de verhoorkamer.

(6) Schreuder: 'Ook uit onderzoek blijkt dat een stem met heel sterke emoties, zoals paniek of doodsangst, niet te vergelijken is met een stem in normale toestand. Bovendien kun je zo'n gestreste stem niet nabootsen. Alle spieren spannen zich zó sterk aan, in normale toestand zou je dat niet kunnen.' Maar ook in minder extreme situaties verschilt een stem per omstandigheid. 's Morgens klink je anders dan 's avonds, bij een college anders dan op een feestje, tegen je partner anders dan tegen de verzekeraar. Maar hoe dat verschilt, verschilt ook weer per persoon. 'De een past zijn stem heel erg aan de situatie aan, bij een ander blijft de stem redelijk hetzelfde.'

(7) Doordat de verschillen tussen personen, maar ook bij ieder individu zo groot zijn, bestaan er nog geen bruikbare databases van spraakkenmerken waarmee je stemmen kunt vergelijken. Ook is veel materiaal niet geschikt om met elkaar vergeleken te worden: er zijn te veel variaties in opnamekwaliteit en taalgebruikssituatie. Zo leent een opgenomen verhoor zich er niet goed voor om te worden vergeleken met getapte telefoongesprekken. ‘Onze mogelijkheden worden nogal eens overschat’, aldus de spraakdeskundige, die zich herkent in wat wel ‘het *CSI*[1]-effect’ heet: politiemensen of advocaten hebben hoge verwachtingen van forensisch onderzoek, op basis van wat ze kennen uit tv-programma’s. ‘Ook op technisch gebied. Dan krijgen we bijvoorbeeld de vraag één stem te isoleren uit een wirwar van stemmen. In *CSI* kan dat, maar in het echt niet, want alle spraak zit in hetzelfde frequentiebereik.’

(8) De meeste vragen die bij Schreuder binnenkomen, zijn echter niet technisch van aard, maar gaan over het vergelijken van verschillende opnames. De opdrachtgever wil weten of een bepaalde opname de zogeheten ‘betwiste opname’ van de verdachte is. Bijvoorbeeld dat telefoongesprek waarin een spreker een drugstransport blijkt te regelen. Om daarachter te komen, vergelijkt Schreuder de opname met materiaal waarvan men zeker weet dat het van de verdachte afkomstig is.

(9) Alle achtergrondinformatie kan echter beïnvloeden wat je denkt te horen. Daarom neemt Schreuder allerlei voorzorgsmaatregelen in haar onderzoek. Ze weet niets van de zaak die ze onderzoekt, en voert de eerste fase van haar onderzoek ‘blind’ uit. ‘Anders kun je gaan horen wat je wilt horen.’ Iemand anders neemt de opdracht aan en vervolgens bereidt een assistente een serie geluidsfragmenten voor. ‘Dat is een montage met daarin het betwiste materiaal, vergelijkingsmateriaal waarvan men zeker weet dat het van de verdachte is, en opnames van andere sprekers, de zogenoemde afleiders. De fragmenten staan in willekeurige volgorde.’ Schreuder analyseert vervolgens elk fragment, beschrijft kenmerkende eigenschappen en geeft aan hoe waarschijnlijk het is dat bepaalde fragmenten van dezelfde spreker zijn.

(10) Bij het luisteren naar iemands spraak analyseert Schreuder hoe kenmerkende klanken worden uitgesproken, zoals de klinkers – voor of achter in de mond – en de r. ‘Sommige mensen hebben heel duidelijk een rollende r of tongpunt-r, bij andere wisselt de uitspraak van de r tussen de lettergrepen.’ Neem het antwoord van de steigerbouwer als wordt gesteld dat hij al eens eerder is opgepakt. ‘Nee, dat was een vergissing, ze hebben me voor iemand anders aangezien.’ De r in ‘vergissing’ is een kort rollende tongpunt-r. De r in ‘voor’ en ‘anders’ is echter nauwelijks hoorbaar. Ook let Schreuder op toonhoogte, spreeksnelheid, articulatiesnelheid, intonatie en stemkwaliteit. Is de stem modaal of opvallend, met af en toe een kraakje, of veel lucht?

(11) De fragmenten zijn meestal te kort voor een echte tekstanalyse. ‘Maar ik let wel op zinsconstructie, woordgebruik, stopwoordjes en kenmerkende smakjes.’ Voor een ongeoefende luisteraar is het haast onmogelijk om op basis van de telefoonfragmenten conclusies te trekken. Zo heeft de stem in het eerste fragment een kraakje, dat extra duidelijk klinkt in het eerste langgerekte ja. ‘Jaaaa, het is wel een beetje moeilijk om te zeggen, want weet je wat, ik heb ehm, ik was net bij iemand.’ De stem uit het derde fragment lijkt erop, maar heeft een veel lichtere kraak. Wel gebruikt de spreker hetzelfde stopwoordje ‘weet je wat’: ‘Weet je wat? Maandag ... ehm ... Hoe laat ongeveer?’

(12) Maar hoeveel mannen gebruiken ‘weet je wat’ als stopwoord? En dat kraakje in de stem: ligt dat aan de stem of de opnamekwaliteit? Schreuder verwoordt de moeilijkheid: ‘Je hoort verschillen en overeenkomsten. De verschillen hoeven niet te betekenen dat het een andere stem is, maar kunnen ook worden veroorzaakt door de situatie, of de opname. Andersom geldt dat ook voor sommige overeenkomsten.’

(13) Uiteindelijk is het juist die variatie die spraak zo interessant maakt om te onderzoeken, vindt Schreuder. Welke rol de analyses in de strafzaak spelen, krijgt ze overigens nooit te horen. ‘Aan de ene kant wel jammer, maar voor de onafhankelijkheid van het onderzoek is het goed.’

Naar: Irene de Pous, Onze Taal, nr. 5, 2018

[1] *CSI: Crime Scene Investigation*, een Amerikaanse tv-serie over een forensisch onderzoeksteam

Opdracht
7

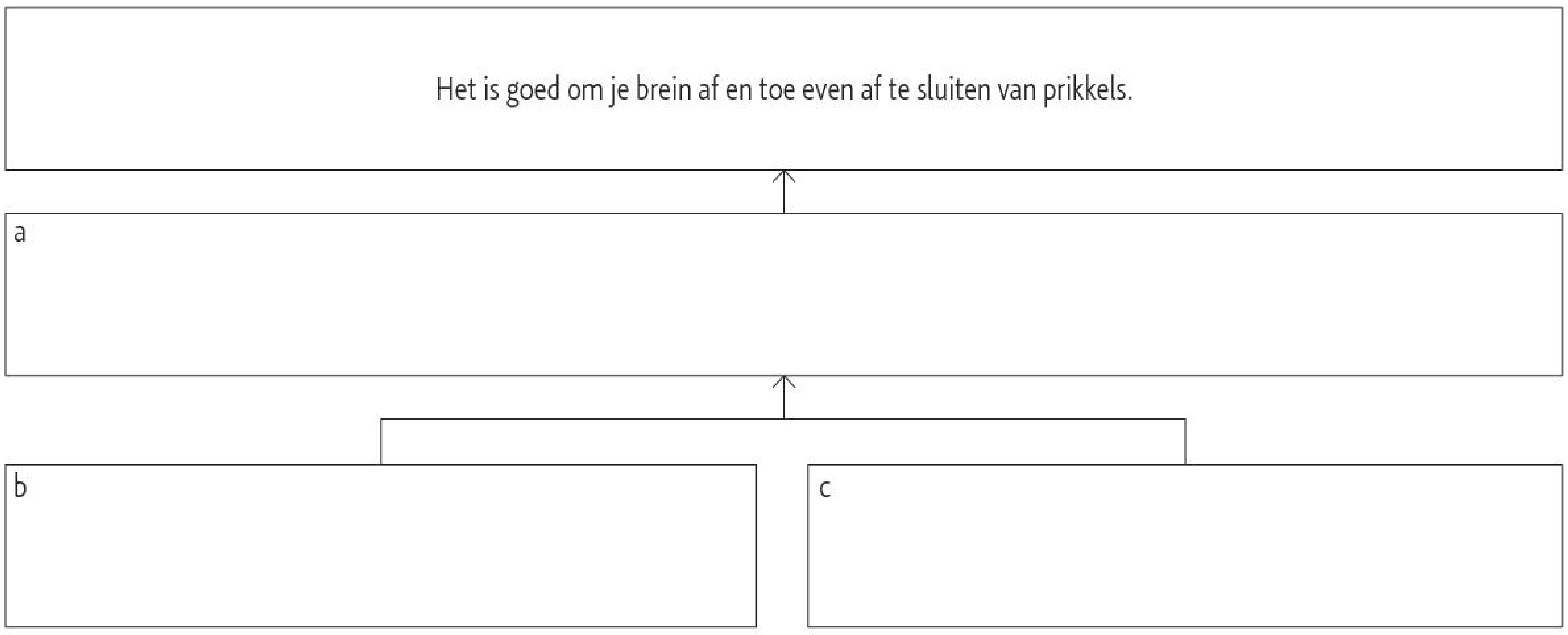
1 Analyseer tekst 7 volgens het *Stappenplan Tekstanalyse*.

Beantwoord nu de vragen.

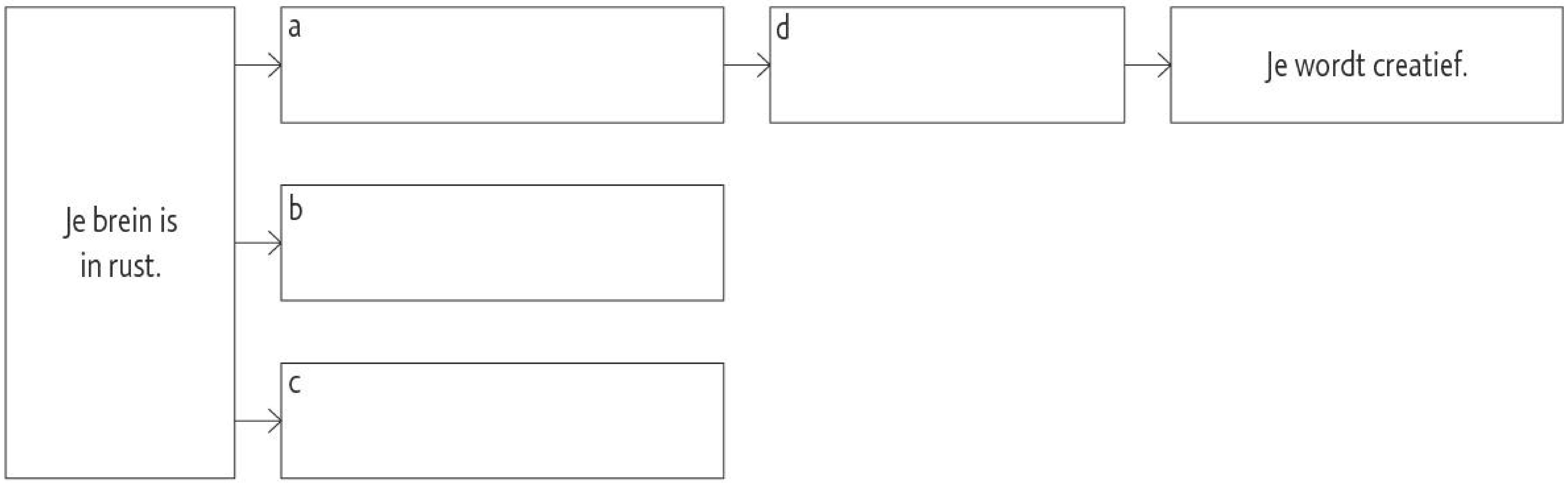
2 Welk soort aandachttrekker gebruikt de auteur in de inleiding?

3 ‘Jezelf vervelen is blijkbaar nuttig.’ (al. 4) Wat is dat nut, volgens Wijnand van Tilburg?

4 Noteer op basis van alinea 6 wat er in het blokjesschema bij a, b en c moet worden ingevuld.

5 Noteer op basis van alinea 7 en 8 wat er in het schema van oorzaak en gevolg bij a, b, c en d moet worden ingevuld.

6 Maak op basis van de redenering in alinea 9 een schema van drie blokjes met als standpunt: *Het is niet fijn om te gaan dagdromen.*

7 Met welke van de drie in alinea 4 tot en met 9 besproken wetenschappers is John Eastwood (al. 10-12) het eens als het gaat om wat verveling is? Licht je antwoord toe.

8 In de slotalinea doen enerzijds Van Tilburg en anderzijds Eastwood en Van der Stigchel aanbevelingen over hoe we moeten omgaan met verveling. Wat is het verschil tussen die aanbevelingen?

Tekst 7

Een ode aan de verveling

(1) Daar sta je dan bij de bushalte. Dertien minuten wachten tot de volgende bus. Je staart wat naar de felgekleurde posterreclame, maar daar is de lol snel van af. De huizen aan de overkant van de straat staan erbij en kijken ernaar. Er fietst een vrouw voorbij. Ze gaat de hoek om. Je kijkt op je horloge. Achter het glas sleept de secondewijzer zich met een tergende traagheid voort. Eén minuut verstreken. Wat ongelofelijk sáái.

(2) Als er al een universele karaktertrek bestaat, dan moet die haast wel onze ontiegelijke hekel aan verveling zijn. In de file, tijdens een stomvervelende klus op het werk, bij de dokter in de wachtkamer: vrijwel niemand vindt het prettig om in saaie situaties te belanden. Niet zo gek dat we ons de laatste jaren massaal hebben laten verleiden tot het ultieme entertainment in pocketvorm, de smartphone.

Met een wereld aan vermaak in je broekzak behoort de oeverloze verveling definitief tot het verleden.

(3) Wie zich echter in verveling verdiept, merkt al snel dat het onderzoek ernaar bepaald niet saai is. Vervelingswetenschappers vinden dat we ons misschien wel weer wat meer zouden mogen openstellen voor verveling.
(4) Een van hen is Wijnand van Tilburg, psycholoog aan het King's College in Londen. Tien jaar geleden besloot hij als pas afgestudeerd psycholoog onze omgang met verveling onder de loep te nemen. Zijn fascinatie met verveling begon met een besef: 'De meeste menselijke emoties hebben een evolutionaire functie. Van angst, vreugde en verdriet weten we dat ze mensen helpen om te overleven. Ook verveling is evolutionair blijven hangen. Jezelf vervelen is blijkbaar nuttig.'
(5) Verveling treedt op wanneer je activiteit niet voldoet aan een natuurlijke behoefte aan prikkels. Dat is een signaal, denkt Van Tilburg, om jezelf uit een zinloze routine te halen. 'Dus kan verveling je motiveren om een zinvollere activiteit te ontplooien', legt hij uit. 'Zoals verveling onze vroege voorouders aanspoorde om op saaie momenten op zoek te gaan naar voedsel, zo kan het tegenwoordig een teken zijn dat we ons leven misschien niet hebben ingericht zoals we dat het liefst zouden willen.'
(6) Verveling kan ook om andere redenen worden gekoesterd. 'Het is goed om je brein af en toe even af te sluiten van prikkels', vertelt Stefan van der Stigchel, psycholoog aan de Universiteit Utrecht en auteur van het boek *Zo werkt aandacht*. Uit onderzoek bleek al eerder dat een pauze van het werk in een 'saaie' omgeving, zoals de natuur, goed is voor de concentratie. Van der Stigchel: 'In de natuur kan je brein weinig anders dan niks doen, want er is niet veel om op te reageren. Dat geldt niet voor een drukke stad, en al helemaal niet als je een smartphone erbij pakt.' Zonder prikkels krijgt je concentratievermogen even rust en dat heeft het bij tijd en wijle hard nodig om goed te blijven functioneren. 'Net als een spier, eigenlijk', aldus Van der Stigchel.
(7) Opvallend genoeg is een brein in rust niet helemaal inactief. Neurologen legden proefpersonen in de MRI-scanner en zagen dat een brein dat niets te doen heeft, toch in bepaalde hersendelen activiteit vertoont. Het 'default brain network' wordt dit genoemd: het standaardnetwerk. 'Het brein schakelt dan over op dagdromen en introspectie', vertelt Van der Stigchel. 'Maar daarvoor is geen inspanning nodig, waardoor je concentratievermogen zich kan herstellen.'
(8) Dat dagdromen van het standaardnetwerk heeft een leuke bijkomstigheid: je wordt er vindingrijker van. In 2014 lieten Amerikaanse onderzoekers een groep proefpersonen net zo lang nummers uit een telefoonboek overschrijven tot ze zich stierlijk verveelden. Vervolgens voerden ze tests uit om creativiteit te meten, zoals het bedenken van manieren hoe je twee plastic cups zou kunnen gebruiken. De verveelde proefpersonen bedachten veel meer manieren om de cups te gebruiken dan een niet-verveelde controlegroep. 'Blijkbaar gaat een verveeld brein zo hard op zoek naar prikkels dat er vanzelf creatieve gedachten opkomen', concludeerde hoofdonderzoekster Sandi Mann in Amerikaanse media. Je brein kan op verrassende gedachten komen, zolang je het maar af en toe de kans geeft om af te dwalen.
(9) Af en toe de saaiheid opzoeken is, kortom, goed voor je. Er is alleen één probleem: mensen houden niet van verveling. In 2010 publiceerde *Science* een studie met als titel 'A wandering mind is an unhappy mind' – een dwalend brein is een ongelukkig brein. Van der Stigchel: 'Mensen vinden het over het algemeen niet fijn om te gaan dagdromen. Je gaat over jezelf nadenken, aan introspectie doen. Dat kan confronterend zijn.' Het zit in onze aard om op zoek te gaan naar prikkels. Zolang het brein maar bezig blijft, en niet met allerlei moeilijke gedachten op de proppen komt, voelen we ons senang.
(10) Verveling *an sich* is dan ook helemaal niet waar we naar op zoek moeten, vindt John Eastwood. Hij leidt aan de York Universiteit in Toronto het *boredom lab*, het vervelingslab, waar een team psychologen zich over het fenomeen buigt. 'Ik denk niet dat er iets goed is aan verveeld zijn', peinst Eastwood. 'Af en toe een stap terugzetten uit de schreeuwende, altijd om aandacht vragende wereld, kan geen kwaad. Maar dat is iets wezenlijk anders dan verveeld zijn.' Volgens Eastwood is verveling gewoon verveling en verwijst het in essentie naar het onvermogen om uit te drukken wat je precieze behoeften zijn of waar je zin in hebt. Dat heeft dus weinig te maken met hoe actief je met iets bezig bent. Wie in bad met de ogen dicht lekker ligt te dagdromen, is niet verveeld, maar wie zich op kantoor of op school tijdens een saaie taak laat afleiden door Facebook wel.
(11) Eastwood schaart verveling als nuttige prikkel in het rijtje met pijn, verdriet en angst: niet fijn, wel handig. 'Zodra je alles op alles zet om pijn te vermijden, raak je in de problemen', aldus Eastwood. 'Hetzelfde geldt voor verveling. Je moet jezelf toestaan af en toe verveeld te raken, anders heb je nooit in de gaten dat wat je doet, zinloos is, of niet in lijn ligt met je eigenlijke behoeften.' Oftewel: als je elk greintje verveling verjaagt met een spelletje Candy Crush, heb je misschien niet door dat je op zoek moet naar een andere baan.
(12) Eastwood haalt een metafoor aan van de Duitse socioloog Georg Simmel om uit te leggen hoe het gebruik van technologie als de smartphone ons leven beïnvloedt. 'Vergelijk het met een snelstromende rivier. Daarin kun je je heerlijk mee laten voeren. Maar als je te lang blijft meedrijven, vergeet je hoe je moet zwemmen. Op dezelfde manier is het eenvoudig om je verveling met technologie te verdrijven, terwijl je daarbij wellicht vergeet hoe je op saaie momenten kunt nadenken over wat je met je leven wilt, en hoe je dit gaat aanpakken.'
(13) Of je de saaiheid nu opzoekt of niet, voor de een zal het makkelijker zijn ermee om te gaan dan voor de ander. Mensen verschillen in hun aanleg voor verveling. Al in 1986 ontwikkelden wetenschappers een schaal voor het meten van *boredom proneness* – de neiging tot verveling. Mensen die hoog scoren op de schaal, raken sneller verveeld door weinig prikkelende situaties. Deze neiging tot verveling blijkt in wetenschappelijke onderzoeken keer op keer samen te hangen met allerlei naars: gokgedrag, drugsgebruik, overmatig eten.

→

(14) Het is dan ook niet per se verstandig om verveling na te streven – eerder moeten we leren er beter mee om te gaan. ‘Installeer bijvoorbeeld een creatieve teken-app op je smartphone’, suggereert Van Tilburg. ‘Daarmee stimuleer je je eigen creativiteit. Dat is al een veel betere manier om met verveling om te gaan dan Candy Crush.’ Eastwood en Van der Stigchel zien meer in het opzoeken van een prikkelarme omgeving, zoals de natuur. ‘Het menselijke aandachtssysteem is ontstaan in de natuur en is daar uiteindelijk het beste op aangepast’, aldus Eastwood. ‘Je zult wel moeten leren om een omgeving met zo weinig prikkels te tolereren. Dat is vergelijkbaar met afkicken van een verslaving. Eerst voel je een sterke behoefte aan prikkels, maar uiteindelijk blijk je die snelle behoeftebevrediging te hebben ingeruild voor iets veel beters: kunnen genieten van saaiheid, zonder te zwichten voor verveling.’

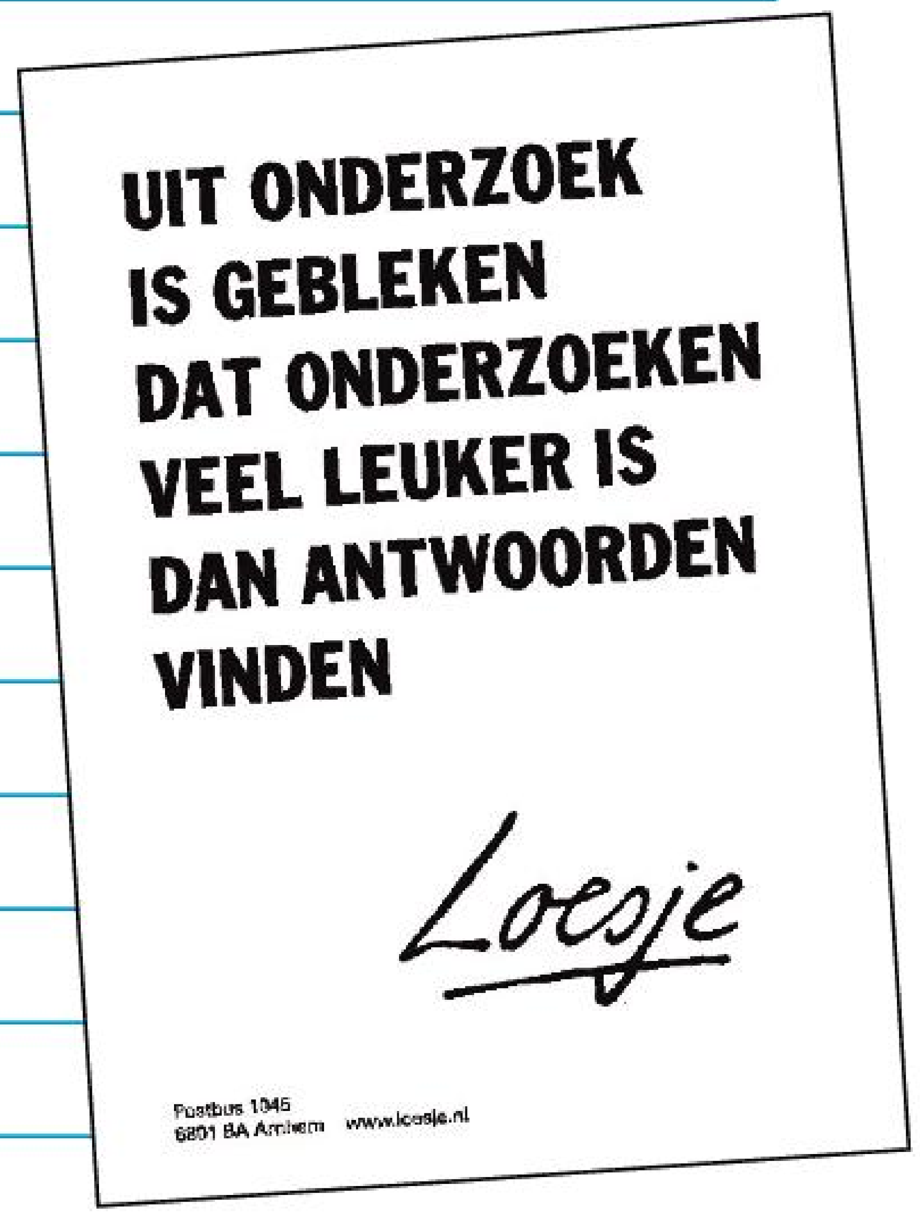
Naar: Mickey Steijaert, de Volkskrant, 20 januari 2018

Ik kan/weet:

- ☐ zelfstandig een grote variatie aan teksten lezen over onderwerpen uit de (beroeps)opleiding en van maatschappelijke aard. 3F
- ☐ lezen met begrip voor geheel en details. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

UIT ONDERZOEK
IS GEBLEKEN
DAT ONDERZOEKEN
VEEL LEUKER IS
DAN ANTWOORDEN
VINDEN
Loesje
Postbus 1045
6801 BA Arnhem
www.loesje.nl

Schrijven

Omdat het vandaag je laatste dag is,
zal ik je sparen.

W. F. Hermans

Inhoud

Succes op school, tijdens de vervolgstudie en in de latere beroepspraktijk hangt mede af van je schrijfvaardigheid. Het is een voordeel als je goede teksten kunt produceren: werkstukken, scripties, motivatiebrieven, stage- en onderzoeksverslagen. Daarom is schrijfvaardigheid een onderdeel van het Schoolexamen Nederlands.

4 Beschouwing

Je leert:

- een beschouwing schrijven.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  - § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel *(4 havo)*
  - § 2 Inleiding en slot *(4 havo)*
  - § 3 Middenstuk *(4 havo)*
  - § 4 Alinea's en kernzinnen *(4 havo)*
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden *(4 havo)*
  - § 6 Publiek *(4 havo)*
- Cursus 2 Lezen
  - § 3 Uiteenzetting, betoog en beschouwing *(4 havo)*
- Cursus 3 Schrijven
  - § 1 Van bouwplan naar tekst *(4 havo)*
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Beschouwing: de lezer aan het denken zetten (opiniëren)

Het onderwerp van een **beschouwing** is een probleem of een kwestie. In je tekst maak je duidelijk om welk probleem of welke kwestie het gaat, en belicht je het onderwerp van verschillende kanten. Een beschouwing is een opiniërende tekst: je wilt de lezer over iets laten nadenken.
Net als in een uiteenzetting geef je in een beschouwing veel feiten. Daarnaast geef je bijvoorbeeld:

- uitleg waarom iets een probleem is;
- verschillende oorzaken van het probleem;
- verschillende oplossingen voor het probleem;
- de voor- en nadelen van de voorgestelde oplossingen;
- verschillende meningen van deskundigen (over de kwestie, over de oplossingen);
- verschillende meningen van betrokkenen.

Als je de meningen van personen opneemt in je tekst, geef je de functie en/of betrokkenheid van die personen duidelijk aan. In een beschouwing bied je meningen namelijk objectief aan. Ze zijn – anders dan in een betoog – niet bedoeld om de lezer te overtuigen, maar om hem de mogelijkheid te geven verschillende opvattingen te vergelijken, zodat hij zelf een conclusie kan trekken en zijn eigen mening over de kwestie kan vormen.

De hoofdgedachte van een beschouwing is vaak een uitspraak als:
– *Over deelname aan het Songfestival lopen de meningen uiteen.*
– *Er zitten zowel voor- als nadelen aan het kiezen van een extra vak.*
– *Er zijn veel mogelijkheden om een tussenjaar zinvol in te vullen.*

Het slot van een beschouwing kan een aanbeveling bevatten; bijvoorbeeld hoe tot een keuze, een oplossing van het probleem te komen.

Je kunt voor een beschouwing de volgende tekststructuren gebruiken:

- voor- en nadelenstructuur;
- probleem-oplossingsstructuur;
- verklaringsstructuur.

Opdracht
1

Lees tekst 1, een beschouwing.

1 Welke aandachttrekker wordt in de inleiding gebruikt?
2 Op welke manier wordt het onderwerp van de tekst geïntroduceerd?
3 Formuleer op basis van de inleiding en het slot de hoofdgedachte van de tekst.
4 Welke elementen bevat het slot verder nog?
5 Het middenstuk van de tekst bestaat uit drie deelonderwerpen (al. 3-4-5, 6-7, 8-9).
Noteer voor elk deelonderwerp een geschikte tussenkop. Kies uit:
- Afschrikwekkend effect
- Amerikaanse jongeren
- Doel van straffen
- Gebrekkig beoordelingsvermogen?
- Terugkeer in de maatschappij
- Terugvallen in de criminaliteit

Je houdt drie tussenkoppen over.
6 Waaraan kun je zien dat tekst 1 een beschouwing is? Noteer ten minste drie kenmerken.

Tekst 1

Jeugdige dader, volwassen straf?

Moeten jonge misdadigers op dezelfde wijze berecht worden als volwassen delinquenten?

Britt Folkerts

(1) Een veertienjarige jongen uit Katlijk heeft in september 2017 zijn beide ouders om het leven gebracht met een mes. Volgens de rechter heeft de jongen de moord doelgericht gepleegd om te ontsnappen aan zijn thuissituatie. Waarom hij die wilde ontvluchten was niet duidelijk. Wel had hij last van depressieve gevoelens en heeft hij een autistische stoornis, waardoor zijn geweten niet goed ontwikkeld is. Zijn advocaat pleitte voor vrijspraak van moord, maar de jongen heeft twaalf maanden jeugddetentie met jeugd-tbs gekregen: de maximale straf voor iemand van veertien jaar. Als deze jongen daarentegen op dezelfde manier als een volwassene was behandeld, had hij maximaal twintig jaar gevangenisstraf kunnen krijgen.
(2) Er is veel discussie over wat de beste manier is om jongeren te berechten. Is het terecht dat er onderscheid wordt gemaakt tussen jeugdige en oudere misdadigers, of moeten zij op dezelfde manier worden vervolgd?

(3) Het voornaamste doel van de straf en bijbehorende behandeling van jongeren is een succesvolle terugkeer in de samenleving. Om deze terugkeer mogelijk te maken, wordt onder andere gebruikgemaakt van een opvoedkundige therapie waarbij zij inzicht krijgen in hun gedrag.
(4) Jonge misdadigers worden nu anders berecht dan volwassenen. De maximale straf voor minderjarigen tot en met veertien jaar is 12 maanden jeugddetentie. Zijn ze vijftien of zestien, dan is het maximum 24 maanden.
(5) Voorstanders van een aparte beoordeling van jeugddelinquenten geloven dat 12 of 24 maanden lang genoeg is voor een succesvolle behandeling. Mensen die voor een gelijke berechting zijn, vinden het onjuist dat jeugdigen die een ernstig misdrijf hebben gepleegd, na zo'n korte tijd al op vrije voeten worden gesteld.

(6) Uit een Amerikaans onderzoek is gebleken dat bij driekwart van de jeugd in Amerika het vermogen ontbreekt om juiste beslissingen te nemen. Jonge criminelen hebben vaak een gebrek aan ervaring, geen prettige thuissituatie en zijn veelal impulsief en gevoelig voor groepsdruk. Voorstanders beweren dat het ongunstig is om hen op dezelfde manier te vervolgen als meerderjarigen, omdat er dan niet genoeg aandacht wordt besteed aan hun ontwikkeling.
(7) Tegenstanders benadrukken juist dat een kwart van de Amerikaanse jeugd dus wel over voldoende beoordelingsvermogen beschikt. Dit deel van de jonge daders kan op het moment dat ze een misdaad plegen, dus wel de consequenties overzien. De tegenstanders vinden daarom dat de daders de verantwoordelijkheid op zich horen te nemen en dat zij niet anders behandeld mogen worden.

(8) Het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) heeft in een onderzoek

aangetoond dat van alle jeugddelinquenten die in 2000 zijn ontslagen uit behandeling, maar liefst tachtig procent binnen tien jaar opnieuw in aanraking met de politie kwam. Ook bleek dat de helft van de jonge misdadigers al binnen twee jaar recidiveert. De minderjarigen uit dit onderzoek zijn anders berecht dan volwassenen, en dat is volgens tegenstanders ineffectief. Een straf uit het volwassenstrafrecht zou een groter afschrikkend effect hebben op jonge delinquenten en dat zou ervoor zorgen dat zij minder snel opnieuw een misdaad plegen na vrijlating.
(9) Hier staat tegenover dat de omstandigheden in een regulier detentiecentrum veel schadelijker zijn voor jongeren dan de omstandigheden in een jeugdgevangenis. Zij hebben bijvoorbeeld vijf keer meer kans om aangerand te worden en bijna acht keer meer kans om zelfmoord te plegen. Jonge veroordeelden recidiveren dus eerder als ze vrijkomen uit een jeugdgevangenis, maar in een reguliere strafinrichting krijgen zij te maken met heel slechte omstandigheden.

(10) Voor- en tegenstanders willen allebei de beste behandeling voor jongeren, maar zijn het niet eens over de manier waarop die aangepakt moeten worden. De voorstanders vinden het terecht dat jonge misdadigers een mildere behandeling krijgen dan hun volwassenen collega's, omdat zij vaak achterlopen in hun ontwikkeling en omdat er bij een verschillende berechting meer aandacht is voor deze ontwikkeling. De tegenstanders vinden het onterecht dat er onderscheid gemaakt wordt tussen de behandeling van jeugdigen en die van anderen. Veel daders zijn wel ver genoeg ontwikkeld en moeten daarom volgens de tegenstanders op dezelfde manier beoordeeld worden als alle andere misdadigers. Jeugdigen coulant behandelen of ze net zo zwaar straffen als volwassenen, het is en blijft een duivels dilemma.

Theorie

Opiniëren op basis van betogen

Veel beschouwingen zijn geschreven op basis van een aantal betogen, dan wel interviews waarin iemand zijn mening geeft over een bepaalde kwestie. Door de verschillende meningen in een tekst weer te geven, maak je een opiniërende tekst.

Opdracht
2

Werk in tweetallen.
1. Lees tekst 2, een beschouwing zonder slot. De tekst is geschreven door een leerling.
2. Na de tekst staan twee verschillende slotalinea's. Vergelijk ze. Bespreek samen de verschillen en stel vast welk slot jullie het beste vinden. Leg ook uit waarom.
3. In de inleiding zit een aantal fouten. Ook wordt het woord *versplintering* (evenals in de rest van de tekst) veel te vaak gebruikt. Herschrijf de inleiding en verbeter de fouten.

Tekst 2

Welke gevolgen heeft de versplintering van de lokale politiek?

Martin van der Vis

21 maart waren er gemeenteraadsverkiezingen in heel Nederland. Ruim 1000 partijen dongen mee naar een zetel, een stijging van maar liefst 14 procent ten opzichte van de verkiezingen in 2010. Afgelopen raadsperiode gaf één op de drie raadsleden al aan dat het functioneren van de gemeenteraad onder druk staat door versplintering van de lokale politiek. De versplintering is de afgelopen jaren alleen nog maar toegenomen.
Steeds meer politici vinden dat versplintering van de lokale politiek desastreuze gevolgen heeft. Anderen menen dat versplintering juist positieve gevolgen heeft voor de lokale politiek. Welke gevolgen heeft de versplintering van de lokale politiek?

Critici van lokale versplintering vinden dat de versplintering het functioneren van de raad en van de coalitie belemmert. Er zijn namelijk meer partijen nodig om een meerderheidscoalitie te vormen, wat betekent dat er meer onderhandelingen en compromissen nodig zijn. Dit schaadt volgens de critici de daadkracht van de gemeenteraad.

Versplintering kan ook leiden tot de val van een coalitie. Een aanzienlijk deel van de versplintering vindt namelijk plaats door afsplitsingen. Een afsplitsing houdt in dat een raadslid tijdens de raadsperiode zijn partij verlaat. Hierdoor kan het gebeuren dat de coalitie haar meerderheid verliest in de gemeenteraad. Als een coalitie haar meerderheid verliest, verliest de coalitie de mogelijkheid om alle beleidsplannen ongewijzigd door te voeren. Hierdoor zal de coalitie vrijwel altijd vallen.

Aan de andere kant zorgt versplintering van de lokale politiek er ook voor dat er minder vaak tactisch wordt gestemd. Als er maar een paar grote partijen meedoen,

→

komt het regelmatig voor dat mensen tactisch stemmen. Dat wil zeggen dat ze alleen op een partij stemmen om ervoor te zorgen dat een andere partij niet de grootste wordt. Voorstanders van versnippering zien dit als een groot probleem, dat door versplintering verholpen kan worden.

Een ander gevolg van versplintering is dat er meer partijen nodig zijn om initiatiefvoorstellen en moties te ondersteunen. Dit zorgt ervoor dat er meer partijen kritisch naar de voorstellen kijken, waardoor de kwaliteit van de voorstellen kan verbeteren.
Dat er meer partijen nodig zijn voor een meerderheid kan er echter ook toe leiden dat er minder moties en initiatiefvoorstellen ingediend worden, omdat er vaker geen meerderheid voor de voorstellen gevonden wordt. Er zullen dus minder snel veranderingen doorgevoerd kunnen worden in de lokale politiek.
Politicoloog Kees Aarts van de TU Twente vreest bovendien een kwaliteitsverlies in de controlerende functie van de gemeenteraad. Veel partijen betekent dat fracties heel erg klein worden en dat maakt het voor elke fractie vrijwel onmogelijk om het gemeentelijk beleid in haar volle breedte te kunnen beoordelen.

Voorstanders van lokale versnippering verwachten dat een versplinterde politiek de kiezer eerder het gevoel geeft dat zijn stem gehoord wordt. Dat komt doordat er meer partijen met verschillende visies zijn, waardoor de kans groter is dat er een partij is met een visie die overeenkomt met de visie van de kiezer.

Slot 1
Het valt niet te verwachten dat we op lokaal niveau snel van de plaatselijke partijen af zijn. De versnippering is dus een feit. Gelukkig zal dit van weinig tot geen invloed zijn op de landelijke politiek. Met meer lokale partijen zijn de kiezers meestal wel beter vertegenwoordigd in de gemeenteraad. De lokale politici zijn namelijk veel gemakkelijker aan te spreken, maar dat is meteen ook het nadeel. De versnipperde lokale politiek, we moeten ermee leren leven.

Slot 2
Er zijn dus zowel positieve als negatieve gevolgen van een versnipperde lokale politiek. Het democratische gehalte van de gemeenteraad neemt zo toe, maar er is wel minder daadkracht. Het inzetten van een kiesdrempel is een effectief middel om de versnippering af te remmen. De wenselijkheid ervan is echter te betwisten. Er moet daarom goed nagedacht worden over de voor- en nadelen van een versnipperde politiek. Uiteindelijk is iedereen immers gebaat bij een gemeenteraad die democratisch, deskundig én slagvaardig beslissingen neemt.

Opdracht
3

Je krijgt van je docent vier teksten over lezen en leesplezier of je downloadt ze op *Nieuw Nederlands online*. De meningen in de verschillende teksten lopen uiteen.
1 Schrijf op basis van deze vier teksten een beschouwing van 400 à 500 woorden over lezen en leesplezier. Verwerk in je tekst de verschillende meningen. Gebruik het *Feedbackformulier Beschouwing* als checklist.
2 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot. Bespreek welke tekst het beste voldoet aan de eisen voor een beschouwing.

Opdracht
4

Werk eventueel in tweetallen. Schrijf voor je klasgenoten een beschouwing van 500 à 700 woorden over een van de volgende onderwerpen:
- Het nut van het profielwerkstuk
- Lesstofuitleg in filmpjes
- Tweetalige scholen
- (Sluik)reclame

Volg het *Stappenplan Schrijven*. Gebruik als checklist het *Feedbackformulier Beschouwing*.

Ik kan/weet:
☐ een complexe gedachtegang goed en helder weergeven. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online**. *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Beschouwing**, *het* **Formulier Bouwplan voor een tekst** *en het* **Zelfevaluatieformulier Schrijfproces**.

5 Uitwerking interview

Je leert:

- een interview uitwerken.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  - § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel *(4 havo)*
  - § 2 Inleiding en slot *(4 havo)*
  - § 3 Middenstuk *(4 havo)*
  - § 4 Alinea's en kernzinnen *(4 havo)*
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden *(4 havo)*
  - § 6 Publiek *(4 havo)*
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

De essentie van een interview weergeven

Als je iemand hebt geïnterviewd, is het soms nodig dat je het opgenomen gesprek op schrift uitwerkt. Je hoeft dan niet het hele **interview** woord voor woord weer te geven. Vat het belangrijkste wat je wilde weten, samen in goedlopende zinnen en laat overbodigheden weg. Je had immers een doel met het interview: je wilde bepaalde zaken te weten komen. Concentreer je dáárop bij het schrijven.

Zo werk je een interview uit

- Schrijf een korte inleiding, waarin je vertelt wie je hebt geïnterviewd, waarover en waarom. Begin de inleiding met een zin om de lezers nieuwsgierig te maken.
- Schrijf in vet of cursief de vragen zo kort mogelijk op.
- Noteer onder elke vraag het antwoord dat de geïnterviewde gaf.
- Vat lange antwoorden samen en laat overbodige informatie weg.
- Vervang typische spreektaal door standaardwoorden.
- Gebruik als titel een aantrekkelijk citaat uit het interview.

Je kunt je interview ook uitwerken tot een artikel. Je noteert dan niet de letterlijke vragen en antwoorden, maar je geeft (delen van) het interview in eigen woorden weer. Als je uitwerking klaar is, laat de tekst dan lezen door de geïnterviewde met de vraag of hij zich in jouw weergave van zijn woorden kan vinden. Pas zo nodig formuleringen aan.

Voorbeeld

1. De gestelde vragen zijn vet en cursief weergegeven.
2. De antwoorden staan in gewone letters.

Woordelijke transcriptie:

Meneer Lohse, mag ik u wat vragen? (1)
Natuurlijk. Wat wil je weten? (2)
Ik weet dat u heel veel hardloopt en daar wil ik wat vragen over stellen. Is dat goed?
Ja hoor. (2)
Hoeveel hele en halve marathons heeft u gelopen?
Wat halve betreft: dat heb ik niet bijgehouden, maar dat moeten er toch wel zo'n kleine honderd zijn. Hele marathons weet ik wel precies: dat zijn er veertien.
Hoeveel uren of kilometers moet iemand hardlopen als hij een hele marathon wil uitlopen?
Dat is moeilijk te zeggen. Het hangt af van je leeftijd en van je bouw. Grofweg zou ik zeggen dat je minstens drie maanden een kilometer of veertig in de week moet lopen.

→

❸ In een artikel zijn de letterlijke vragen en antwoorden niet meer te zien. De tekst is geparafraseerd. Een enkel citaat uit het gesprek staat tussen aanhalingstekens.

In een artikel verwerkt:
We hebben op onze school een docent die zijn sporen op hardloopgebied heeft verdiend: meneer Lohse van biologie.
Hij vertelde ons dat hij veertien hele marathons heeft gelopen. Hoeveel halve marathons hij heeft gelopen, wist hij niet precies. 'Maar dat moeten er toch wel zo'n kleine honderd zijn', ❸ aldus de bescheiden meneer Lohse.
Hij gaf als tip voor diegene die ook eens een marathon wil lopen, drie maanden lang zo'n veertig kilometer in de week te lopen.

Opdracht
1

Lees tekst 1, een deel van een interview met Pepijn Lanen (rapper en schrijver).
1 Noteer de drie deelonderwerpen die in de tekst besproken worden.
2 Werk dit interview uit tot een artikel van 200 à 300 woorden. Zorg ervoor dat alle deelonderwerpen erin voorkomen. Zoek zo nodig aanvullende informatie.

Tekst 1

'De Jeugd van Tegenwoordig veranderde mijn hele wereld, daar paste mijn studie niet langer in.'

Pepijn Lanen alias Faberyayo werd bekend als rapper van *De Jeugd van Tegenwoordig* en debuteerde onlangs als schrijver met de verhalenbundel *Sjeumig*, die in Nederland onmiddellijk naar de top van de verkooplijsten klom en daar inmiddels al maandenlang verkeert.

Was het schrijven van* Sjeumig *iets wat je van jongs af aan wilde?
'Ja, al ben ik niet al vijftien jaar bezig met het schrijven van een boek. Het leek me tof om te doen en ik had een idee voor een roman. Daarop sprak ik met een paar uitgevers die enthousiast waren. Het idee voor een roman kwam echter niet van de grond. Vervolgens ben ik korte verhalen gaan schrijven. Toen ik er vijf had, besloot ik dat het een bundel korte verhalen zou worden: *Sjeumig*.'

Vond je het moeilijk, een boek schrijven?
'Het schrijven zelf niet, beginnen wel. Zo'n lege pagina voor je neus weegt heel zwaar. Tot op de laatste microseconde dat je gaat zitten achter je computer en begint te tikken, voelt het alsof je een zwaar obstakel moet overwinnen. Als ik eenmaal begin, is het niet moeilijk, dan ontwikkelt het verhaal zich langzaam in mijn hoofd.'

Ondanks dat je nu zowel muzikant als schrijver bent, heb je geen muziek of Nederlands gestudeerd.
'Nou, ik heb op een muziekopleiding gezeten, op basisschool de Kathedrale Koorschool Utrecht. Ik vond het er helemaal niet leuk. De muziekleraar was een vervelende zeikerd, zo iemand die een stel kinderen ziet als een synthesizer die hij moet bespelen. Ik heb ook nog op pianoles gezeten. Daar was ik niet zo goed in. Toen ik twaalf was, heb ik ook nog even de gitaar geprobeerd. Toen was ik al te ver in het land van alcohol drinken en wiet roken om er nog serieus mee aan de slag te gaan. Mijn eerste raps schreef ik toen ik een jaar of 14, 15 was. Nederlands vond ik niet zo'n leuk vak. Een essay of verhaal schrijven vond ik nog wel leuk. Maar een opiniestuk schrijven en dat in de volgende opdracht moeten herschrijven ... dat vond ik echt heel erg waardeloos. De leraren Nederlands vond ik ook meestal niet de meest inspirerende personen. Nederlands en Engels voelden niet als echte studies, maar als opgeklopte vakken van de middelbare school.'

Je bent uiteindelijk Europese Studies gaan studeren aan de Universiteit van Amsterdam. Wat trok je aan in die studie?
'Het was toeval dat ik daar terechtkwam. Ik heb eerst een jaar rechten gedaan. Dat vond ik heel saai. Dat doen ze expres. Wie niet *dedicated* is, haakt af. Nou, dat is volledig gelukt, chapeau. Een vriend deed Europese Studies. Dat leek mij een stuk interessanter. Het ging over onderwerpen waar ik wat mee had, zoals geschiedenis. En Europa vond ik ergens ook wel interessant. Verder zat er ook een deel

rechten in, dus het was niet een heel grote stap. Verder kon je nog een minor taal doen, waarmee je dan in het buitenland zou kunnen studeren.'

Had je een bepaald idee wat je met de studie wilde gaan doen?

“ 'Nee. Ik dacht: je leert een taal, dan kan je drie maanden in Barcelona wonen en dan ga je wel ergens aan de slag met papieren lezen en schrijven en dingen. Licht administratief werk, of zo. Het is een groot contrast met mijn leven nu. Ik ben blij dat het gegaan is zoals het gegaan is.'

Je verhuisde voor je studie van Utrecht naar Amsterdam en ging op jezelf wonen. Hoe was dat?

“ 'Ik was negentien, dus de eerste weken ging ik alleen maar drinken. Op een gegeven moment had ik een week lang elke dag gedronken. Op zondag was ik helemaal kapot. Het weekend erna zouden we ergens heengaan en weer heel veel gaan drinken, dus ik nam mij voor die week rustig aan te doen. Zonder dat ik er echt een hand in had, had ik een week later wéér elke dag gedronken. Een goede start van mijn studie.'

Wat vond je het leukst aan student zijn?

“ 'De absolute vrijheid. Je kon het heel bont maken, de volgende dag veel te brak zijn om nog iets te leren en terug je bed in duiken om pas rond 2 uur 's nachts wakker te worden en dan die paar hoofdstukken lezen zonder dat iemand je erop afrekent. Hoewel ik het aanvankelijk wel vreselijk vond om weer te moeten studeren. Na de middelbare school ben ik eerst een tijdje naar Azië, Australië en Nieuw-Zeeland geweest. Toen ik terugkwam, moest ik toch studeren. Zat ik weer op een punt waarop mensen dingen van je verwachten en je achter de feiten aanloopt. Na een werkgroep ging ik niet direct met de stof aan de slag, maar nam ik de rest van de dag vrij. Zat ik wel weer op zondagavond gehaast allemaal shit te doen.'

Heb je je studie afgemaakt?

“ 'Nee. In het eerste jaar van Europese Studies heb ik op één na alle vakken gehaald. En dat vak had ik niet gehaald, omdat ik door vakantie een verplichte werkgroep had gemist en het tentamen niet mocht maken. Ik ben nog wel begonnen aan het tweede jaar en heb de minor Spaans nog gedaan. In *Get Spanish* zit zo ongeveer al het Spaans dat ik toen heb geleerd. Het vak uit mijn eerste jaar heb ik ook nog gehaald, dus ik heb alle punten voor mijn propedeuse. Die heb ik alleen nooit aangevraagd en opgehaald. Op dat moment zat ik al midden in *De Jeugd* en braken we door met *Watskeburt?*. *De Jeugd* veranderde mijn hele wereld, daar paste mijn studie niet langer in.'

Naar: Jasper van Vugt, jaspervanvugt.nl

Opdracht
2

1. Kijk naar '*De Monitor* onthulde 100 misstanden in Nederland'. Teun van de Keuken wordt geïnterviewd door Eva Jinek.
2. Maak aantekeningen aan de hand van de volgende documentatievragen:
   – Wat is *De Monitor*?
   – Hoe gaat *De Monitor* te werk?
   – Wat bereikt *De Monitor*?
3. Werk dit interview uit tot een artikel van 200 à 300 woorden.
4. Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot, geef elkaar commentaar aan de hand van het *Feedbackformulier Interview uitwerken* en verbeter zo nodig je tekst.

Ik kan/weet:

- ☐ een interview uitwerken.
- ☐ onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken. 3F

***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online.** ***Daar vind je ook het* Feedbackformulier Interview uitwerken.**

6 Ingezonden brief

Je leert:

- een ingezonden brief schrijven.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
  - § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel *(4 havo)*
  - § 2 Inleiding en slot *(4 havo)*
  - § 3 Middenstuk *(4 havo)*
  - § 4 Alinea's en kernzinnen *(4 havo)*
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden *(4 havo)*
  - § 6 Publiek *(4 havo)*
- Cursus 6 Argumenteren
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Reageren op de actualiteit of op een artikel

Soms lees je in een krant iets wat je zorgwekkend vindt of waarover je je opwindt. Dat kan een nieuwsfeit zijn of een artikel waarmee je het niet eens bent. Je kunt dan een **ingezonden brief** schrijven. Zo'n brief schrijf je aan de redactie van de krant, maar let op: je wilt niet die redactie bereiken of de schrijver van het artikel waarop je reageert, maar de lezers van de krant. Zij vormen je publiek; hen wil je overtuigen.

Wat doe je als je reageert op een nieuwsfeit?

- Noem het nieuwsfeit waarop je reageert.
- Geef aan waarom je je daarover kwaad of ongerust maakt.
- Geef zo mogelijk aan wat er volgens jou moet gebeuren of veranderen.

Wat doe je als je reageert op een artikel waar je het niet mee eens bent?

- Herhaal het standpunt waarmee je het niet eens bent.
- Noem de argumenten die volgens jou niet kloppen.
- Weerleg die argumenten:
  – Toon bij feitelijke argumenten aan dat de feiten onjuist zijn.
  – Val bij niet-feitelijke argumenten de ondersteuning aan die de auteur in zijn artikel geeft.
- Sluit de ingezonden brief af met je eigen standpunt.

Of

- Herhaal het standpunt van de auteur.
- Noem kort enkele van zijn argumenten, maar ga er niet verder op in.
- Geef je eigen (tegenovergestelde) standpunt.
- Geef jouw betere (!) argumenten voor dat (tegenovergestelde) standpunt.
- Ondersteun de argumenten.

Aandachtspunten bij het schrijven van een ingezonden brief

- Noem in de eerste zin het nieuwsfeit of het artikel waarop je reageert: de datum, de titel en – als die bekend is – de naam van de auteur.
- Begin met het belangrijkste. De redactie van kranten kort brieven soms in. Houd je brief dus zo kort mogelijk.
- Citeer de zinnen waarover je iets wilt zeggen; dan kan later niemand beweren dat jij iemands woorden verdraaid hebt.
- Let op de toon van je brief. Je hebt drie mogelijkheden:
  – zakelijk; dan maakt je betoog een degelijke indruk;
  – verontwaardigd; je kwaadheid tonen kan functioneel zijn;
  – ironisch; zo krijg je de lachers op je hand.

Opdracht
1

Lees tekst 1, een ingezonden brief.
1 Noteer het standpunt van Rob van Westrienen waarmee de auteur het niet eens is.
2 Onderstreep in alinea 1 het argument dat de auteur tegen dat standpunt inbrengt.
3 Noteer het tegenargument dat de auteur in alinea 2 en 3 geeft.
4 Welke toon heeft de auteur voor zijn ingezonden brief gebruikt: zakelijk, verontwaardigd en/of ironisch? Licht je antwoord toe door woorden of zinsneden uit de tekst te citeren.

Tekst 1

Cultuur gaat verloren

(1) Afgelopen zaterdag pleitte Rob van Westrienen voor een verbod op de palingvisserij (Een broodje paling is als een broodje panda: dat eet je niet, 18/11, nrc.nl). Daar zijn nogal wat kanttekeningen bij te plaatsen. Er is namelijk ook een alternatief voor een verbod. In Friesland en Overijssel wordt met quota op aal gevist. Met wiskundige modellen wordt bepaald wat maximum gevangen mag worden om de stand gezond te houden. Zo kunnen meer dan genoeg schieralen in de herfst wegzwemmen naar de Sargassozee om te paaien en voor een nieuwe aanwas van glasaal te zorgen.
(2) Wat mij echter het meest stoort aan het betoog van meneer Van Westrienen is dat hij politiek bedrijft over de hoofden van mensen. Dat palingvissen een eeuwenoude cultuur is, doet hem blijkbaar niets. Er wordt al sinds er mensen in Nederland zijn, op palingen gevist. Vele visbedrijven zijn generaties lang van vader op zoon of dochter overgegeven. De palingvisserij is een onderdeel van een cultuur van palingroken, paling eten, netten boeten en verschillende vismethoden.
(3) In Volendam zijn op dit moment nog maar twee palingvissers over. De visserij was ooit een groot onderdeel van de cultuur van het dorp. Met een verbod op de palingvisserij gaat een eeuwenoud onderdeel van de Nederlandse cultuur verloren, en dat is heel jammer.
Naar: Willem Visser, NRC Handelsblad, 22 november 2017

Opdracht
2

1 Schrijf naar aanleiding van tekst 2 een ingezonden brief van 200 à 300 woorden. Je mag ook zelf een artikel zoeken waarop je wilt reageren.
2 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot, geef elkaar commentaar aan de hand van het *Feedbackformulier Ingezonden brief* en verbeter zo nodig je tekst.

Tekst 2

Kallemooi: een haan drie dagen lang op 20 meter hoogte

(1) Al jaren klagen dierenorganisaties over het traditionele Kallemooi-feest op Schiermonnikoog. Het Pinksterfeest waarbij een haan drie dagen lang op 20 meter wordt opgesloten, is volgens hen zeer dieronvriendelijk. Het is niet de enige 'dieronvriendelijke' traditie die Nederland nog rijk is.
(2) Karin Soeters van AnimalsToday.nl kan het niet langer aanzien. Zij roept in een petitie op om te stoppen met de in haar ogen dieronvriendelijke Kallemooi-traditie. 'Ik vind het echt een achterhaalde traditie. Als je een haan in weer en wind op zo'n hoge paal zet, kan zo'n dier niet zijn natuurlijke gedrag vertonen', vertelt Soeters aan *Editie NL*. Ze heeft daarom haar hoop gevestigd op de nieuwe burgemeester van Schiermonnikoog, Ineke van Gent van GroenLinks.

(3) Burgemeester Ineke van Gent vindt het welzijn van de haan zeker belangrijk, zegt ze: 'We willen het de haan zo comfortabel mogelijk maken. Daarom is er permanent toezicht van een dierenarts.' Daarnaast is de mand van de →

haan voor deze editie van Kallemooi vergroot en heeft het dier volgens Van Gent 'ruim voldoende eten en water'.
(4) Inwoners snappen niks van de kritiek op Kallemooi. 'Voor deze haan wordt hartstikke goed gezorgd. Als je dit gaat aanpakken, dan moet je ook wat aan de legbatterijkippen doen. De vleesindustrie is zo groot, waarom maak je je hier dan zo druk over?' vraagt een inwoner van Schiermonnikoog zich af.
(5) Ook is Kallemooi volgens hem een heel oude traditie die steeds minder wordt gevierd. 'Kallemooi werd voorheen op alle eilanden gevierd. We zijn het enige eiland dat het nog heeft. Het is gewoon een heel mooi kinderfeest.'
(6) AnimalsToday voerde samen met de Partij voor de Dieren eerder succesvol actie tegen een andere dieronvriendelijke traditie, het ganstrekken. Dit spel werd elk jaar op carnavalsdinsdag georganiseerd in het Limburgse dorpje Grevenbicht. Daarbij probeerden mannen op een paard de kop van een dode gans te trekken.
(7) Soeters: 'Bij het ganstrekken hebben we succesvol aangifte gedaan. De burgemeester van het dorp heeft het nu verboden en de organisatoren gaan het ganstrekken volgend jaar organiseren met een nepgans.'
(8) Daarnaast heeft Soeters moeite met een traditie uit het oosten van het land, Zwientje Tikken. Hierbij worden deelnemers geblinddoekt een arena in gestuurd. Vervolgens wordt er een varken losgelaten en dan is het aan de deelnemers om als eerste het varken te tikken.
'Voor Zwientje tikken geldt hetzelfde als voor ganstrekken en Kallemooi. We zijn inmiddels toch ontwikkeld genoeg om te zien dat het dieren schaadt om ze zo te achtervolgen.'
(9) Soeters benadrukt dat ze met het aanpakken van dergelijke tradities niet het plezier van de lokale bewoners wil verzieken. 'Daarom hebben wij bij onze petitie voor Kallemooi juist een tekenwedstrijd georganiseerd als alternatief.' Mochten de eilanders van Schiermonnikoog dit niet leuk vinden, dan heeft Soeters nog wel een ander idee: 'Desnoods gebruiken ze een nephaan, net als in Limburg.'
Naar: rtlnieuws.nl, op 23 april 2018

Ik kan/weet:

- ☐ een standpunt beargumenteren in een adequate ingezonden brief. 3F
- ☐ gevoelens genuanceerd uitdrukken. 3F

→ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online.** *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Ingezonden brief.**

7 Zakelijke e-mail

Je leert:
- een zakelijke e-mail schrijven.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis
  - § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel *(4 havo)*
  - § 2 Inleiding en slot *(4 havo)*
  - § 3 Middenstuk *(4 havo)*
  - § 4 Alinea's en kernzinnen *(4 havo)*
  - § 5 Signaalwoorden en functiewoorden *(4 havo)*
  - § 6 Publiek *(4 havo)*
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Wel of geen e-mail?

Een e-mail is niet in elke situatie het juiste communicatiemiddel. Wanneer je onmiddellijk antwoord wilt hebben op een vraag of op een laat moment een afspraak moet afzeggen, kun je beter geen e-mail gebruiken. Ook slecht nieuws of vertrouwelijke informatie kun je beter mondeling doorgeven. En als je boos bent op iemand of een meningsverschil met hem hebt, kan een telefoontje of een persoonlijk gesprek veel onnodige irritatie voorkomen.

Je kunt een e-mail wel gebruiken als je
- een afspraak wilt maken of bevestigen;
- een vraag hebt waar je niet onmiddellijk een antwoord op hoeft te hebben;
- antwoord geeft op een eenvoudige vraag;
- veel mensen tegelijk een (niet heel belangrijke) mededeling wilt doen;
- iemand op een andere manier niet kunt bereiken.

Opdracht
1

Hieronder staan zes situaties. In welke gevallen is het gepast om een e-mail te sturen en in welke gevallen niet?

1 Je telefoonabonnement loopt binnenkort af en je wilt informatie over een goedkoper abonnement.
2 Je bent stapelverliefd op iemand uit een andere klas en je wilt diegene beter leren kennen.
3 Je bent door ziekte niet in staat een schrijfopdracht voor Nederlands op tijd in te leveren.
4 Een van je beste vrienden geeft binnenkort een feest. Je hebt echter kaartjes bemachtigd voor een concert van je favoriete band op dezelfde avond en je kunt dus niet naar het feest.
5 Jouw team wil graag meedoen aan een toernooi op Texel in het pinksterweekeinde. Je wilt van de organisatie weten of er slaapplaatsen geregeld zijn en welke maaltijden jullie kunnen krijgen.
6 Je organiseert een barbecue voor de hele klas. Je wilt weten wie bepaalde dingen niet eet of lust.

Theorie

Vier eisen

Een zakelijke **e-mail** moet gericht, duidelijk, aantrekkelijk en correct zijn.

- *Gericht*: je houdt rekening met de lezer: welke informatie heeft hij al, welke informatie heeft hij nog nodig en welke belangen heeft hij;
- *Duidelijk*: je geeft aan naar aanleiding waarvan je schrijft en wat je van de lezer verwacht;
- *Aantrekkelijk*: je tekst is zorgvuldig en zakelijk geformuleerd en niet te lang;
- *Correct*: je e-mail bevat geen spel- en formuleringsfouten.

Vaste opbouw

De zakelijke e-mail heeft een vaste opbouw:

- De eerste alinea maakt duidelijk wat de aanleiding is.
- De volgende alinea's geven uitleg of toelichting bij het onderwerp.
- De laatste alinea maakt het doel van de e-mail duidelijk en geeft aan wat er van de lezer verwacht wordt (welke reactie of welke vervolgstappen).

Vaste lay-out

De onderdelen van een e-mail staan op vaste plaatsen. Tussen de deelonderwerpen staan witregels.

Voorbeeld

Van: <FdWijk@marysoltravel.nl>
Aan: <b.bakker@gmail.nl>
Verzonden: 25 januari 2019
1 **Onderwerp:** Luxe rondreis Spanje
2 vouchers hotel en auto, e-tickets

3 Eindhoven, 25 januari 2019

4 Geachte heer Bakker,

5 Hierbij wil ik u ervoor bedanken dat u Mar-y-Sol heeft uitgekozen om uw rondreis door Spanje te regelen. In de bijlagen vindt u de vouchers en adressen van de verschillende hotels en de voucher voor de huurauto van Herz. Tevens vindt u bijgevoegd de e-tickets voor twee personen Schiphol - Sevilla v.v.

6 (...)

7 Ik hoop dat u in Spanje een fijne tijd heeft. Na uw reis verneem ik graag van u of alles naar wens verlopen is. Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u natuurlijk altijd contact met ons opnemen.

8 Hoogachtend,

9 Frederik de Wijk
Mar-y-Sol bv
Postbus 74
5600 MB Eindhoven
tel. 040 6152333

Zakelijke e-mail

1 Onderwerp
Hier vermeld je kort en precies het onderwerp.

2 Bijlagen
Hier staan de namen van de bijgevoegde bestanden vermeld. Noem ze ook in je e-mail.

3 Plaats en datum
Het is belangrijk dat bekend is wanneer de e-mail geschreven is. In een reactie wordt vaak naar de datum verwezen. Achter de plaatsnaam zet je een komma. Vervolgens noteer je dag (cijfers), maand (voluit) en jaar (vier cijfers).

4 De aanhef
Bij het aanspreken van de geadresseerde moet je zorgvuldig zijn. Controleer of alle namen correct gespeld zijn. Zet na de aanhef een komma. Schrijf de aanduidingen *mevrouw*, *meneer* of *heer* met een kleine letter.
Een bedrijf of instelling spreek je aan met:
– *Geachte dames en heren,*
– *Geachte directie,*
– *Geacht bestuur,*

5 De eerste alinea
Hoewel de aanhef eindigt met een komma, begint de eerste alinea met een hoofdletter. Alle alinea's beginnen tegen de linkerkantlijn.
Veel mensen vinden het onbeleefd om een e-mail te beginnen met 'Ik'. Dat probleem kun je oplossen door te beginnen met een bijwoordelijke bepaling (in de voorbeelden onderstreept).
Je krijgt dan zinnen als:
– *Hierbij* wil ik u hartelijk bedanken voor …
– *Enkele weken geleden* heeft uw klantenservice mij de toezegging gedaan dat …
– *Uit een telefoongesprek dat ik met een van uw medewerkers heb gevoerd*, bleek …
In de rest van de mail mag je een zin wel met 'Ik' beginnen.

6 De tweede en volgende alinea's
In deelonderwerpen werk je het onderwerp van de e-mail uit. Gebruik voor elk deelonderwerp een nieuwe alinea.

7 De laatste alinea
In de laatste alinea staat (nogmaals) expliciet het doel van de mail: wat verwacht je van de ontvanger. Daarna volgt de afronding, waarvoor je standaardzinnen kunt gebruiken als:
– *Alvast vriendelijk bedankt voor uw medewerking*.
– *Ik zie uw reactie met belangstelling tegemoet*.

8 De afsluiting
De meest gebruikte formules voor de afsluiting zijn:
– *Hoogachtend*,
– *Met vriendelijke groet(en)*,
De eerste is formeler dan de tweede. Let erop dat de aanhef en de afsluiting bij elkaar passen. Na de afsluiting volgt een komma.

9 De afzender
Hier komen de gegevens van de afzender: zijn naam, (soms) zijn functie, de naam van het bedrijf of de instelling, de adresgegevens en (soms) het telefoonnummer.

Opdracht
2

Je hebt een halfjaar geleden een nieuwe en dure iPhone aangeschaft bij Belshop.com. Er is iets mis met het geheugen van de telefoon. Veel van de foto's die je gemaakt hebt, zijn verdwenen. Vreemd genoeg blijven alle filmpjes wel opgeslagen.
Schrijf een e-mail aan de klantenservice van Belshop.com, waarin je het probleem uitlegt. Vraag om een voor jou acceptabele oplossing.

Opdracht
3

Kies een van de situaties van opdracht 1 waarin het wel gepast is om een e-mail te schrijven en schrijf die mail.

Opdracht
4

Je wilt met een groepje van ongeveer tien vrienden en vriendinnen de komende zomervakantie naar Disneyland Parijs. Jullie willen ook enkele dagen Parijs zelf bezoeken. Voor de hele reis hebben jullie een week de tijd. Jullie willen de complete reis (vervoer, verblijf en toegangskaarten) door een reisorganisatie laten verzorgen.

1 Schrijf een e-mail waarin je aan diverse reisorganisaties om een offerte voor deze reis vraagt.
2 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot, geef elkaar commentaar aan de hand van het *Feedbackformulier Zakelijke e-mail* en verbeter zo nodig je tekst.

Ik kan/weet:

☐ adequate e-mails schrijven, gevoelens genuanceerd uitdrukken, een standpunt beargumenteren. 3F
☐ het register consequent toepassen: het taalgebruik past binnen de gegeven situatie en is consistent in toon, doel, genre. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online**. *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Zakelijke e-mail.**

8 Motivatiebrief

Je leert:

- hoe je een motivatiebrief schrijft.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis — § 6 Publiek *(4 havo)*; § 7 Standpunt en argumenten *(4 havo)*
- Cursus 3 Schrijven — § 7 Zakelijke e-mail
- Cursus 7 Formuleren
- Cursus 8 Spelling

Theorie

Doel van een motivatiebrief

Steeds vaker wordt er gevraagd om een **motivatiebrief** te schrijven. Je moet zo'n brief bijvoorbeeld schrijven om

- toegelaten te worden tot een vervolgopleiding;
- een stageplaats te krijgen;
- mee te mogen doen aan een cursus;
- een speciale studiebeurs te krijgen;
- een jaar naar een school in het buitenland te gaan.

Inhoud

Soms krijg je enkele aanwijzingen over wat er in je motivatiebrief moet komen te staan, maar in andere gevallen wordt er niet meer gevraagd dan *Geef in maximaal 400 woorden aan waarom jij toegelaten wilt worden* of *Schrijf op waarom jij denkt dat jij een geschikte kandidaat voor … bent.* Je moet dan in een kort bestek duidelijk maken wat jou beweegt om die opleiding of die cursus te gaan volgen. Je moet gemotiveerd en ambitieus overkomen (maar niet té). Daarnaast moet je je onderscheiden van anderen die ook toegelaten willen worden: wat maakt jou anders, geschikter dan hen?
Het doel van de brief is een ronde verder komen en/of uitgenodigd worden voor een gesprek.

In een motivatiebrief staan

- *feiten*, zoals
  – persoonlijke gegevens als naam, adres, leeftijd;
  – gegevens die voor de brief van belang zijn, bijvoorbeeld welke opleiding je volgt of hebt gevolgd;
- *motieven en argumenten*, zoals
  – waarom jij deze opleiding wilt gaan doen of deze cursus wilt gaan volgen;
  – welke persoonlijke vaardigheden en talenten jij hebt;
  – wat jíj belangrijk vindt.

Zo schrijf je een motivatiebrief

- Informeer je goed voordat je schrijft, of het nu om een opleiding, een cursus of een stageplaats gaat. Zorg ervoor dat je veel weet over de instantie waaraan je schrijft. Hoe meer je erover weet, des te beter kun je inhoudelijk reageren. Bovendien werkt het in je voordeel als blijkt dat je je er al in verdiept hebt.
- Toon enthousiasme, laat zien dat je er echt zin in hebt.
- Onderbouw je motieven en argumenten zo mogelijk met feiten.
- Maak duidelijk dat de inhoud precies aansluit bij jouw vooropleiding, talenten, planning.
- Blijf geloofwaardig.

- Onderscheid je door origineel te zijn en een eigen stijl te gebruiken, maar zorg er wel voor dat de stijl past bij de personen tot wie je je richt.
- Geef de brief een persoonlijk element.
- Gebruik correcte zinnen, maar word niet te formeel.
- Vermijd clichés als 'Mijn vrienden zeggen dat ik ...' en 'Anderen noemen mij altijd ...'
- Gebruik korte zinnen.
- Sluit je brief positief af.
- Maak je brief niet te lang.
- Zorg voor een overzichtelijke indeling. → ***zie Schrijven p. 79 (4 havo)***
- Voeg als bijlage bij de motivatiebrief een curriculum vitae toe.

Voorbeeld

Curriculum vitae

1. Persoonlijke gegevens
Als uit je voornamen niet duidelijk wordt of je van het mannelijke of van het vrouwelijke geslacht bent, voeg dan onder 'Burgerlijke staat' 'Geslacht' toe. Heb je een buitenlandse nationaliteit, voeg dan ook toe: 'Nationaliteit'.

2. Opleiding
Je basisschoolopleiding neem je alleen op als deze afwijkt van normaal, bijvoorbeeld doordat je deze in het buitenland in een andere taal hebt gevolgd. Vermeld bij elke opleiding de jaren waarin je die hebt gevolgd.

3. Werkervaring
Noem alle relevante werkervaring, ook vakantie- of weekendbaantjes als die ter zake doen. Geef van eerdere banen en stages kort weer wat je belangrijkste taken waren.

4. Vaardigheden
Hier som je op welke vaardigheden je hebt. Relevante vaardigheden zijn cursussen of een degelijke talenkennis. Ook kan het van belang zijn te vermelden dat je een rijbewijs hebt.

5. Vrije tijd
Noem hobby's en sporten die iets zeggen over je kwaliteiten of eigenschappen.

6. Referenties
Referenties zijn verwijzingen naar personen die inlichtingen over je kunnen geven. Je referenten zijn bereid vragen te beantwoorden over jouw functioneren. Vraag iemand vooraf of je hem op je referentielijst mag plaatsen. Noteer zijn functie en geef aan waar hij telefonisch te bereiken is. NB Kies geen familieleden als referent.

Curriculum vitae

Persoonlijke gegevens 1

Naam	Frank
Voornamen	Pim
Adres	Sierplein 46 1064 LN Amsterdam
Telefoon	0630135655
E-mailadres	pim.frank@planet.nl
Geboortedatum en -plaats	15 juli 1996, Enkhuizen
Burgerlijke staat	ongehuwd

Opleiding en diploma's 2

2013-2017	pabo aan de Hogeschool iPabo, Amsterdam
2008-2013	havo op de RSG-Enkhuizen profiel: Economie en maatschappij

Werkervaring 3

2013 tot heden	leerkracht groep 3/4 op de 14e Montessorischool De Jordaan in Amsterdam

Vaardigheden 4

drummen en gitaarspelen
in bezit van rijbewijs

Vrije tijd 5

vanaf 2009	drummer in verschillende (semiprofessionele) bands

Referenties 6

Mevr. L. Stork, Hoofd 14e Montessorischool De Jordaan, tel. 0641907888,
e-mail: l.stork@montessori14.nl
Dhr. G. Loos, docent iPabo,
tel. 0654581535, e-mail: gloos@ipabo.nl

Opdracht
1

Maak je eigen curriculum vitae.

Opdracht
2

De opleiding die jij wilt doen, heeft al jaren veel meer aanmeldingen dan beschikbare plaatsen. Aankomende studenten wordt gevraagd om een motivatiebrief te schrijven van ongeveer 400 woorden. Op basis van die brief worden mensen al dan niet toegelaten tot het eerste studiejaar.

1 Kies een opleiding.
2 Schrijf aan die opleiding een motivatiebrief, waarin je je aanmeldt en waarin je jouw motivatie en geschiktheid weergeeft.
3 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot, geef elkaar commentaar aan de hand van het *Feedbackformulier Motivatiebrief* en verbeter zo nodig je tekst.

Ik kan/weet:

- ☐ adequate brieven schrijven, gevoelens genuanceerd uitdrukken, een standpunt beargumenteren. 3F
- ☐ het register consequent toepassen: taalgebruik past binnen de gegeven situatie en is consistent in toon, doel, genre. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.** *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Motivatiebrief.**

Aantekeningen

REGELS
IK SCHRIJF LIEVER
KRIS KRAS
Loesje
Postbus 1046
6801 BA Arnhem
www.loesje.nl

Cursus 4

Spreken, kijken en luisteren

hier is mijn wiel, Madame, en daar het Uwe
wil toch voorgoed het Uwe naast
het mijne duwen.

Judith Herzberg

Inhoud

Als spreker wil je dat het publiek goed kan volgen wat je zegt en dat het de hoofdzaken van je verhaal onthoudt. Om dat te bereiken, moet je niet alleen inhoudelijk een sterk verhaal hebben, maar ook sterk overkomen. Als je staat te stuntelen, kom je niet overtuigend over. Je moet dus leren om zelfverzekerd voor het publiek te staan. In deze cursus kijk je de kunst af van goede sprekers en ga je zelf veel oefenen. Daarnaast leer je waarop je moet letten als je kijkt en luistert naar verschillende vormen van mondelinge communicatie en hoe je gesproken informatie kunt verwerken.

5 Debat

Je leert:

- debatteren en een debat beoordelen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren — § 1 Verbale en non-verbale communicatie *(4 havo)*; § 3 Feedback *(4 havo)*
- Cursus 6 Argumenteren
- Cursus 7 Formuleren — § 10 Uitdrukkingen

Theorie

Een debat beoordelen

Een **debat** wordt gevoerd door twee partijen die het niet met elkaar eens zijn. De ene partij neemt over een stelling of kwestie een positief standpunt in, de andere een negatief standpunt. Beide partijen geven **argumenten** voor hun standpunt en proberen de argumentatie van de andere partij te **weerleggen**.

Centraal in het debat staat een **stelling**. Een goede debatstelling is:
- controversieel: het onderwerp is omstreden en roept een duidelijk verschil van mening op;
- nauwkeurig geformuleerd: het is exact duidelijk wat het onderwerp van het debat is;
- meestal gericht op een beleidsverandering.

Het doel van een debat is niet de tegenstander te overtuigen, maar het **publiek** (bij een politiek debat) of de **jury** (bij een wedstrijddebat). De deelnemers richten zich dan ook niet rechtstreeks tot elkaar, maar tot het publiek of de jury.

Er zijn verschillende debatvormen. Elke vorm heeft zijn eigen regels, maar in grote lijnen is de opbouw van een debat als volgt:
- Beide partijen zetten hun standpunt en de argumentatie voor dat standpunt uiteen.
- Elke partij reageert op de argumenten van de andere partij.
- Beide partijen houden een slotpleidooi.

Bij de beoordeling van een debat let je op:
- de opbouw van de argumentatie door beide partijen;
- de structuur van het debat: de deelnemers moeten zich houden aan de regels van de debatvorm;
- de inhoud van de argumentatie en de weerleggingen: feitelijke argumenten moeten waar zijn, waarderende argumenten moeten worden onderbouwd en tegenargumenten moeten worden weerlegd of ontkracht; ***→ zie Argumenteren p. 128 (4 havo)***
- de verbale en non-verbale communicatie van de deelnemers; ***→ zie Spreken, kijken en luisteren p. 96 (4 havo)***
- het taalgebruik: de deelnemers moeten niet alleen correct, maar ook aantrekkelijk formuleren, bijvoorbeeld door gebruik te maken van uitdrukkingen. ***→ zie Formuleren p. 108***

Opdracht
1

1 Beoordeel de stellingen door het schema in te vullen met –, ± of een +.
2 Bedenk zelf twee stellingen die drie keer een + zouden krijgen.

	controversieel	**scherp geformuleerd**	**beleids-verandering**
1 Nederland moet de militaire dienstplicht weer invoeren.			
2 Havoleerlingen worden te weinig uitgedaagd.			
3 Profvoetballers krijgen een veel te hoog salaris.			
4 Jongeren weten niet meer wat romantiek is.			
5 Dierenrechten moeten in de grondwet worden opgenomen.			
6 Suiker is het nieuwe roken.			

Opdracht
2

Je gaat straks kijken naar een debat van het NK Debatteren voor Scholieren.
1 De stelling luidt: *Er moet een drinkbewijs worden ingevoerd.* Is dit een goede debatstelling? Leg uit.

Bekijk de eerste ronde van het debat. Werk in tweetallen: de een beantwoordt de vragen 2 tot en met 12, de ander vult voor de sprekers in deze ronde het *Feedbackformulier Debat* in.
2 Wat houdt het plan van de propositie in?
3 Noteer de vier argumenten die de eerste spreker van de propositie aankondigt.
4 Welk(e) van de vier argumenten werkt de eerste spreker van de propositie uit?
5 Noteer de drie zaken die de eerste spreker van de oppositie aankondigt.
6 Wat brengt de oppositie in tegen het plan?
7 Vind je dit een goed tegenargument? Leg uit.
8 Wat brengt de oppositie in tegen het eerste argument van de propositie?
9 Vind je dit een goede weerlegging? Leg uit.
10 Wat houdt het 'ineffectiviteitsargument' van de oppositie in?
11 Noteer het tweede argument van de oppositie.
12 Vul voor deze ronde het *Feedbackformulier Argumentatie propositie* en het *Feedbackformulier Argumentatie oppositie* in.

Bekijk de tweede ronde van het debat. Werk in dezelfde tweetallen. Wissel van observatierol.
De een beantwoordt de vragen 13 tot en met 23, de ander vult voor de sprekers in deze ronde het *Feedbackformulier Debat* in.
13 De tweede spreker van de propositie vat het argument van de oppositie samen als 'dat er nu met mate wordt gedronken in Nederland'. Is dit een juiste samenvatting? Leg uit.
14 Ze zegt vervolgens dat het niet waar is dat er met mate gedronken wordt in Nederland. Met welk argumentatieschema ondersteunt ze deze bewering?
15 Weerlegt de propositie het ineffectiviteitsargument van de oppositie? Leg uit.
16 Noteer de drie argumenten die de propositie in deze ronde inbrengt.
17 Wat houdt het gedachte-experiment van de propositie in?
18 Wat vind je van het gedachte-experiment van de propositie?
19 De tweede spreker van de oppositie neemt de luisteraars mee naar de tijd van de *Great Depression* in Amerika. Waarom doet hij dat?
20 Vind je de vergelijking tussen het voorstel van de propositie en de situatie tijdens de *Great Depression* terecht? Leg uit.
21 Hoe kunnen alcoholisten de regels in het plan van de propositie makkelijk omzeilen?
22 Noteer het argument dat de oppositie in deze ronde inbrengt tegen het plan.

23 Vul voor deze ronde het *Feedbackformulier Argumentatie propositie* en het *Feedbackformulier Argumentatie oppositie* in.

Bekijk de derde ronde van het debat. Wissel van observatierol. De een beantwoordt vraag 24 tot en met 28, de ander vult voor de sprekers in deze ronde het *Feedbackformulier Debat* in.

24 De derde spreker van de propositie gaat in op de weerleggingen van de oppositie. Wat vind je van de manier waarop hij dat doet? Leg uit.

25 De spreker krijgt de vraag of hij werkelijk liever heeft dat alcoholisten een ketel opblazen bij het zelf stoken van drank dan dat ze een extra biertje drinken. Wat vind je van zijn antwoord op die vraag?

26 Noteer de drie deelonderwerpen die de derde spreker van de oppositie aankondigt.

27 Wat vind je van de manier waarop de oppositie de argumenten van de propositie weerlegt?

28 Vul voor deze ronde het *Feedbackformulier Argumentatie propositie* en het *Feedbackformulier Argumentatie oppositie* in.

Bekijk de vierde ronde van het debat. Wissel van observatierol. De een beantwoordt vraag 29 tot en met 33, de ander vult voor de sprekers in deze ronde het *Feedbackformulier Debat* in.

29 Noteer de twee ‘clashes’ die de vierde spreker van de oppositie behandelt.

30 Noteer per clash waarom de oppositie volgens haar gelijk heeft.

31 De vierde spreker van de propositie geeft aan dat het de vraag is of de bedoeling van het plan wel duidelijk is overgekomen bij de tegenstanders. Heeft ze hier gelijk in? Leg uit.

32 Als het plan niet duidelijk overgekomen is, aan wie zou dat dan kunnen liggen?

33 Vul voor deze ronde het *Feedbackformulier Argumentatie propositie* en het *Feedbackformulier Argumentatie oppositie* in.

Bekijk de formulieren die jullie hebben ingevuld.

34 Welke partij had de beste argumenten? Leg uit.

35 Welke partij heeft de argumenten het beste gepresenteerd? Leg uit.

Bekijk het oordeel van de jury over dit debat.

36 Welke partij heeft volgens de jury de argumenten het beste gepresenteerd en waarom?

37 Welke partij had volgens de jury de beste argumenten en waarom?

38 Ben je het met de jury eens? Leg uit.

Theorie

Deelnemen aan een schooldebat

Het **schooldebat** is een standaard debatvorm, waarmee je op school debatten kunt voeren. In een schooldebat mogen de debatterende partijen elkaar niet in de rede vallen.

Het debat is verdeeld in vastgestelde spreekbeurten die een bepaalde duur hebben. Inhoudelijk ligt vast wat er in welke spreekbeurt naar voren gebracht mag worden.

Een jury bepaalt wie het debat heeft gewonnen. Daarom spreek je in een debat altijd de jury aan: ‘Geachte jury, ...’ Ook is er een tijdwaarnemer die onverbiddelijk ‘Stop’ zegt als de spreektijd voorbij is. De spreker mag dan wel nog zijn zin afmaken.

Het debatschema omvat opbouwbeurten, verweerbeurten en slotbeurten.

Debatschema

Opbouwbeurt voorstanders:	4 minuten
Opbouwbeurt tegenstanders:	3 minuten
Time-out:	2 minuten

Verweerbeurt voorstanders:	2 minuten
Verweerbeurt tegenstanders:	2 minuten
Vrije ronde:	4 minuten
Time-out:	2 minuten

Slotbeurt tegenstanders:	2 minuten
Slotbeurt voorstanders:	2 minuten

Opbouwbeurt
De **voorstanders** leiden in hun **opbouwbeurt** het onderwerp in en beschrijven de situatie zoals die nu is. Hun voorstel, de debatstelling waar zij voorstander van zijn, roept op tot een verandering van een bepaalde situatie of van een bepaald beleid. De argumenten van de voorstanders ondersteunen deze stelling: ze leggen uit waarom de voorgestelde beleidsverandering nodig is.
De **tegenstanders** zullen in hun opbouwbeurt aantonen dat de beleidsverandering niet nodig is, niet zal werken of grote nadelen heeft. Hun argumenten ondersteunen de stelling juist niet, het zijn argumenten tegen het standpunt van de voorstanders.
Let op: in deze beurt moeten beide partijen alle argumenten naar voren brengen. Baken de argumenten goed af en geef ze een **label**, waarmee je ze kernachtig benoemt. Zorg verder voor goede overgangen tussen de argumenten: gebruik **signaalwoorden** om de opbouw van je betoog te verduidelijken.

Time-out
Tijdens een **time-out** is er tijd voor overleg binnen de teams. Dit gebeurt twee keer: na de opbouwbeurt en voor de slotbeurt. Het debat ligt dan even stil.

Verweerbeurt
De voorstanders moeten in hun **verweerbeurt** proberen de argumentatie van de tegenstanders te **weerleggen**. De tegenstanders krijgen de kans de argumenten van de voorstanders te weerleggen.
Regels voor de verweerbeurten:
- Ga in op wat de andere partij heeft gezegd.
- Kom niet met nieuwe argumenten.

Tip: vat steeds een argument van de andere partij (kort) samen (gebruik de labels!) en weerleg het daarna.

Vrije ronde
In deze ronde mogen de deelnemers aan het debat vrij op elkaar reageren.
Regels voor de **vrije ronde**:
- Degene die het woord neemt, heeft de beurt.
- Kom niet met nieuwe argumenten.
- Luister naar elkaar.
- Luister naar de debatleider.

Slotbeurt
In hun **slotbeurt** geven beide partijen een samenvatting van hun betoog. Ze tonen aan waarom de weerleggingen van hun argumenten niet kloppen, ze noemen de argumenten die niet weerlegd zijn en herhalen hun weerleggingen van de argumenten van de andere partij.

Regels voor de slotbeurten:
- Richt je tot de jury. Die moet je immers overtuigen.
- Kies voor de samenvatting andere woorden dan jullie in de vorige beurten gebruikt hebben: voorkom dat je alleen woordelijk herhaalt wat al eerder is gezegd.
- Kom niet met nieuwe argumenten.
- Houd de tijd in de gaten. Gebruik je tijd zo goed mogelijk, maar zorg er wel voor dat je op tijd afsluit met een duidelijke uitsmijter.

Jury
Een debatwedstrijd wordt beoordeeld door een **jury**. Na afloop van het debat trekt de jury zich terug voor overleg om te bepalen welke partij het debat gewonnen heeft én wie de beste debater is. De jury beoordeelt het debat aan de hand van de punten die genoemd zijn.

Zo bereid je een schooldebat voor
1. Documenteer je: zoek bronnen over het onderwerp waarin argumenten voor verschillende standpunten worden genoemd.
2. Analyseer de gevonden documentatie en markeer wat je kunt gebruiken in het debat.
3. Maak een lijstje met voor- en tegenargumenten.
4. Bedenk bij elk argument voor jullie standpunt hoe de andere partij het zou kunnen weerleggen en wat jullie daartegen kunnen inbrengen.
5. Bedenk bij elk tegenargument hoe jullie het kunnen weerleggen.
6. Kies drie sterke argumenten voor jullie standpunt. Geef de argumenten labels, waarmee je een mooie opsomming kunt maken.
7. Bereid samen de inhoud van de drie debatbeurten zo goed mogelijk voor. Bedenk wat je in elke beurt kunt zeggen. Maak hiervoor gebruik van de *Debatformulieren voorstanders* of de *Debatformulieren tegenstanders*.
8. Verdeel de beurten: spreek af wie welke taak op zich neemt.
9. Oefen zo mogelijk je eigen beurt een paar keer hardop. Zorg ervoor dat je binnen de tijd blijft.

Opdracht 3

Werk in een viertal.

1 Kies per tweetal een andere stelling:
   - ○ Dierentuinen moeten worden verboden.
   - ○ Elke leerling moet gratis bijles kunnen krijgen.
   - ○ Groepsopdrachten voor een cijfer moeten worden afgeschaft.
   - ○ Sportclubs moeten gratis worden voor jongeren.

2 Spreek af wie voor en wie tegen de stelling is.

3 Noteer in vijf minuten zo veel mogelijk argumenten voor jouw standpunt.

4 Bereid een opbouwbeurt voor, waarin je je standpunt uiteenzet en het onderbouwt met minimaal drie argumenten. De voorstander krijgt voor deze beurt vier minuten; de tegenstander drie minuten. Maak gebruik van het *Debatformulier voorstanders* of het *Debatformulier tegenstanders*.

5 Presenteer de opbouwbeurten aan elkaar. De voorstander begint. Maak aantekeningen van de argumentatie van de ander. Gebruik hiervoor het *Debatformulier voorstanders* of het *Debatformulier tegenstanders*. De andere twee luisteraars vullen voor beide sprekers het *Feedbackformulier Opbouwbeurt* in. Daarna presenteert het andere tweetal de opbouwbeurten.

6 Geef elkaar feedback op de opbouwbeurten aan de hand van de ingevulde formulieren.

7 Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Opdracht 4

Werk in hetzelfde viertal als bij opdracht 3.

1 Bij vraag 5 van opdracht 3 heb je de argumenten van de andere partij genoteerd. Geef bij elk argument aan hoe je het kunt weerleggen.

2 Bereid een verweerbeurt voor van twee minuten. Maak gebruik van het *Debatformulier voorstanders* of het *Debatformulier tegenstanders*.

3 Presenteer de verweerbeurten aan elkaar. De voorstander begint. Degene wiens argumenten weerlegd worden, maakt aantekeningen. Gebruik hiervoor het *Debatformulier voorstanders* of het *Debatformulier tegenstanders*. De andere twee luisteraars vullen voor beide sprekers het *Feedbackformulier Verweerbeurt* in. Daarna presenteert het andere tweetal de verweerbeurten.
4 Geef elkaar feedback op de verweerbeurten aan de hand van de ingevulde formulieren.
5 Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Opdracht 5

Werk in hetzelfde viertal als bij opdracht 3 en 4.

1 Bereid een slotbeurt voor van twee minuten. Gebruik je aantekeningen van opdracht 3 en 4. Maak gebruik van het *Debatformulier voorstanders* of het *Debatformulier tegenstanders*.
   – Geef kort weer hoe jouw argumenten zijn weerlegd en waarom die weerleggingen niet kloppen.
   – Noem de argumenten die niet door de ander zijn weerlegd.
   – Herhaal ook jouw weerlegging van de argumenten van de andere partij.
   – Sluit af met een passende uitsmijter.
2 Presenteer de slotbeurten aan elkaar. In deze beurt begint de tegenstander. De luisteraars vullen het *Feedbackformulier Slotbeurt* in.
3 Geef elkaar feedback op de slotbeurten aan de hand van de ingevulde formulieren.
4 Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Opdracht 6

Bekijk de feedback die je hebt gekregen bij opdracht 3, 4 en 5.

1 Welke beurt ging jou het beste af?
2 Wat zijn je sterke en zwakke punten?
3 Welke beurt past gezien je zwakke punten minder goed bij jou?
4 Wat kun je doen om je zwakke punten te verbeteren?
5 Noteer in welke beurt jij het beste ingezet kunt worden en waarom.

Opdracht 7

Werk in zestallen. Jullie gaan een schooldebat voeren.

1 Kies samen een stelling of bedenk er zelf een.
   ○ De overheid moet stoppen met het subsidiëren van kunst en cultuur.
   ○ Er moet in Nederland statiegeld op blikjes komen.
   ○ Adoptie van kinderen uit het buitenland moet worden verboden.
   ○ Het gebruik van smartphones moet worden verboden voor fietsers.
   ○ Het voortgezet onderwijs moet op ieder niveau (vmbo, havo en vwo) vijf leerjaren krijgen.
2 Spreek af welk drietal voor de stelling is en welk drietal tegen.
3 Bereid je in beide drietallen voor volgens het stappenplan. Gebruik bij het verdelen van de beurten jullie antwoorden van opdracht 6.
4 Voer het debat in de klas. De overige leerlingen vullen het *Feedbackformulier Debat* in.
5 Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Ik kan/weet:

☐ een debat volgen en begrijpen. 4F
☐ actief deelnemen aan een debat. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online**. *Daar vind je ook de* **Feedbackformulieren** *en de* **Debatformulieren**.

6 Discussie

Je leert:
- deelnemen aan een discussie.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren — § 1 Verbale en non-verbale communicatie *(4 havo)*; § 3 Feedback *(4 havo)*
- Cursus 6 Argumenteren

Theorie

Opiniërende discussie

Op radio en tv worden regelmatig discussies gevoerd. Ook zul je zelf weleens een **discussie** moeten voeren, bijvoorbeeld bij maatschappijleer of levensbeschouwing. Een belangrijk verschil met een debat is dat een discussie geen wedstrijd is en niet bedoeld is om je gelijk te halen.

Een **opiniërende discussie** heeft geen vaste vorm. Meestal is er een **discussieleider**, die de centrale vraag of stelling inleidt en deelnemers het woord geeft. De deelnemers moeten zich houden aan de algemene regels voor het voeren van een discussie: beleefd blijven, anderen laten uitspreken, bij het onderwerp blijven enz.

Zo beoordeel je een discussie
Let op de deelnemers:
- Spreken ze rustig en duidelijk?
- Leggen ze duidelijk uit wat ze bedoelen?
- Blijven ze bij het onderwerp?
- Onderbouwen ze hun mening met goede argumenten?
- Luisteren ze naar anderen en laten ze hen uitspreken?
- Gaan ze serieus in op de woorden van anderen?
- Zijn ze in staat om hun mening te herzien?

Let op de discussieleider:
- Laat hij iedereen voldoende aan het woord komen?
- Grijpt hij in als dat nodig is?
- Vat hij zo nu en dan de discussie samen?
- Sluit hij de discussie af met een samenvatting en zo mogelijk met een conclusie?

Opdracht
1

Je gaat kijken en luisteren naar een fragment uit het discussieprogramma *Hollandse Zaken*. De discussie gaat over de drukte op de Nederlandse fietspaden. Het fragment begint met de vraag van de discussieleider wie nou eigenlijk de sfeerverpesters zijn op de fietspaden.

1 Wie zijn volgens de eerste spreker (Arie Manders) de sfeerverpesters op de fietspaden?
2 Waarmee ondersteunt Manders zijn mening? Kies uit:
- ○ A een anekdote
- ○ B een vergelijking
- ○ C een voorbeeld
- ○ D voor- en nadelen

3 Paul Strack van Schijndel gebruikt de uitdrukking ‘hand in eigen boezem’. Waarom zegt hij dit?
4 Rosalinde Bakker-Rens geeft aan dat er wel intimidatie op het fietspad is. Welke groepen zijn voor haar intimiderend?
5 Hoe nuanceert Strack van Schijndel het voorbeeld van intimidatie door te roepen?

6 Waarom is het volgens Paul Strack van Schijndel maar goed dat er geen scholieren zijn?
7 De opmerking van Strack van Schijndel kan onaardig overkomen. Denk je dat dat zijn bedoeling is? Leg uit.
8 Wat is er volgens scholiere Eva de Keijzer mis met het gedrag van de meeste scholieren op de fiets?
9 Met wie ben jij het eens? Leg uit.

Bekijk het fragment nogmaals. Let nu vooral op de manier waarop de deelnemers de discussie voeren. Let ook op de gespreksleider.

10 Hoe komt het dat het gedeelte waarin gesproken wordt over manieren om andere fietsers te waarschuwen, lastig te volgen is?
11 Zijn de deelnemers deskundigen?
12 Wie brengt naar voren dat scholieren misschien ook een ergernis vormen? Waarom zou hij dit doen?
13 Vul het *Beoordelingsformulier Discussie* en het *Beoordelingsformulier Discussievoorzitter* in.

Opdracht
2

Werk in zestallen. Jullie gaan oefenen in het voeren van een discussie.

1 Kies een van de volgende vragen om over te discussiëren:
   – Moet de zomertijd worden afgeschaft?
   – Mogen docenten op sociale media ‘bevriend’ zijn met leerlingen?
   – Kan zittenblijven worden afgeschaft?
2 Bereid je kort voor: noteer in steekwoorden je mening over het onderwerp en twee argumenten voor je mening. Zoek zo nodig informatie.
3 Voer de discussie. Vraag een ander zestal de discussie te observeren en het *Feedbackformulier Opiniërende discussie* in te vullen.
4 Bespreek de discussie na met de observanten aan de hand van de ingevulde formulieren.
5 Noteer de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Theorie

Probleemoplossende discussie

Bij een **probleemoplossende discussie** is het doel het oplossen van een probleem. Daarvoor is het belangrijk dat de deelnemers eerst onderzoeken wat het probleem inhoudt en waardoor het veroorzaakt wordt. Pas als dat duidelijk is, kan er gediscussieerd worden over mogelijke oplossingen. Om tot een goede oplossing te komen, moeten de deelnemers begrip krijgen voor elkaars standpunt en uiteindelijk tot overeenstemming komen.

Een probleemoplossende discussie bestaat uit vier duidelijk afgebakende fasen:
– analyseren;
– inventariseren;
– reageren;
– besluiten.

Theorie

Stappenplan Probleemoplossende discussie

Stap 1: Analyseren
In fase 1 moet duidelijk worden wat het probleem is en waardoor het veroorzaakt wordt. Vragen die in deze fase aan de orde moeten komen:
- Wat is het probleem?
- Door wie wordt dit als een probleem gezien en waarom?
- Door wie wordt dit niet als een probleem gezien en waarom niet?
- Wat zijn de oorzaken van het probleem?

Stap 2: Inventariseren
Iedere deelnemer krijgt in fase 2 de gelegenheid om zijn ideeën over mogelijke oplossingen naar voren te brengen. De deelnemers mogen in deze fase niet oordelen over de voorgestelde oplossingen; het gaat puur om de inventarisatie van ideeën. Er mogen wel vragen ter verduidelijking worden gesteld.

Stap 3: Reageren
In deze fase worden de voorgestelde oplossingen besproken. Degene die de oplossing heeft voorgesteld, mag kritisch ondervraagd worden. Vragen die per oplossing aan de orde kunnen komen:
- Is de oplossing uitvoerbaar, effectief en efficiënt?
- Wordt hiermee het probleem volledig opgelost?
- Worden hiermee echt de oorzaken aangepakt?
- Zorgt deze oplossing niet voor een verschuiving van het probleem?

Stap 4: Besluiten
In de laatste fase moet een besluit genomen worden. De deelnemers moeten op grond van het resultaat van de voorgaande fasen een gezamenlijk standpunt formuleren over de oplossing van het probleem. Ze kunnen kiezen voor een van de voorgestelde oplossingen, maar ook voor een compromis tussen verschillende oplossingen.

Voorbeeld

Voorzitter: Het probleem is dat er nog steeds veel leerlingen blijven zitten in 4 havo. (1)

Voorzitter: Het wordt tijd dat we als school een goede oplossing bedenken voor dit probleem. Daarvoor moeten we eerst kijken wat het probleem precies inhoudt. We gaan daarom discussiëren in vier fases. In de eerste fase moet duidelijk worden voor wie het een probleem is en wat de oorzaken van het probleem zijn. In de tweede fase inventariseren we welke oplossingen er mogelijk zijn. In de derde fase bespreken we achtereenvolgens de genoemde oplossingen. Uiteindelijk moeten we in de vierde fase komen tot een voorstel om het probleem op te lossen. (2)

Voorzitter: De eerste vraag die beantwoord moet worden, is dus: voor wie is het een probleem en waarom? (3)

Greet: Voor leerlingen, want zij moeten een jaar overdoen. (4)
Herre: Voor leraren, want zij zitten vanaf de meivakantie met ongemotiveerde leerlingen die al weten dat ze het jaar gaan overdoen.
Maarten: Daar komt bij dat zittenblijvers bij vakken waar ze wel goed in zijn, er in het tweede jaar een beetje bijhangen.
Lieke: Het is ook een probleem voor de samenleving, want zittenblijven kost geld.
Jalyssa: Voor de ouders is het natuurlijk ook een probleem. Zij vinden het vast niet leuk dat hun kind een jaar verspeelt en ze zitten in het tweede jaar misschien met een ongemotiveerde puber in huis.
Maarten: Het is ook niet goed voor de school, zeker niet als bij de buren meer leerlingen overgaan naar klas 5.

→

Voorzitter: Zijn er ook mensen voor wie het geen probleem is?

Herre: Voor andere leerlingen misschien? ❹

Voorzitter: Het is dus niet alleen een probleem voor de zittenblijvers zelf, maar ook voor mensen in hun omgeving en uiteindelijk ook voor de school en voor de samenleving. ❺ Weet iemand wat de oorzaken van het probleem zijn?

Herre: Die kinderen doen gewoon veel te weinig. Ze zijn tevreden met een zesje en tja, dan gaat het wel eens mis. ❹
Maarten: Wat ik merk in 4 havo is dat de leerlingen uit allemaal verschillende klassen komen. Er zitten natuurlijk leerlingen die uit 3 havo komen, maar ook leerlingen uit 3 vwo en 4 mavo. Daarnaast zitten er dus nogal wat zittenblijvers in en soms zelfs afstromers uit 4 vwo. Het is lastig om de lesstof op al die verschillende achtergronden aan te passen.
Jalyssa: Sommige leerlingen die van de mavo komen, weten gewoon nog niet wat ze willen en doen havo om de keuze uit te stellen.
Lieke: Wij verwachten gewoon te veel van die kinderen. Ze moeten plannen en grote hoeveelheden stof leren. Dat zijn ze niet gewend en dat kunnen ze niet zomaar.

Voorzitter: Kort gezegd: we hebben te maken met leerlingen die via verschillende routes in 4 havo gekomen zijn. Veel leerlingen doen te weinig en misschien komt dat wel doordat ze niet weten hoe ze hun schoolwerk moeten aanpakken. Dat eerste, daar kunnen we weinig aan doen, dus moeten we ons richten op het verbeteren van de werkhouding. Wat zouden we kunnen doen?

Lieke: Ik denk dat we wat minder hard van start moeten gaan aan het begin van het jaar. We moeten hen rustig laten wennen aan de manier van werken in 4 havo. ❹
Greet: Daar ben ik het wel mee eens! En dan moeten we expliciet aandacht besteden aan plannen en ook aan hoe de lesmethode in elkaar zit. Die kinderen hebben gewoon echt geen idee!
Herre: Het lijkt mij een veel beter idee om al veel eerder te beginnen met het aanleren van dat soort vaardigheden. Op de basisschool kunnen ze allemaal zelf hun week indelen en wij leren hen dat in een paar weken weer af. Laten we in de brugklas beginnen met plannen.
Maarten: We kunnen ook meer doen om leerlingen die dreigen te blijven zitten, binnenboord te houden. Als een leerling blijft zitten omdat hij te weinig doet, kan hij het waarschijnlijk wel. We kunnen een zomerschool opzetten voor die leerlingen.
Jalyssa: Dan lijkt een lenteschool me een nog beter idee. Laten we nu kijken om welke leerlingen het gaat en die leerlingen de mogelijkheid geven om dagelijks extra begeleiding te krijgen voor de vakken waar ze niet zo goed in zijn.

Probleemoplossende discussie – stap 1 en 2

❶ De voorzitter vertelt wat het probleem is.

❷ De voorzitter geeft aan wat het doel van de discussie is en beschrijft de inhoud van de fases waaruit de discussie zal bestaan.

❸ De voorzitter stelt de vragen die horen bij de verschillende fases.

❹ De deelnemers geven antwoorden op de vragen.

❺ De voorzitter geeft korte samenvattingen van wat de deelnemers gezegd hebben.

Opdracht
3

Werk in zestallen. Jullie gaan een probleemoplossende discussie voorbereiden.

1 Kies samen een probleem:
- Er wordt bij jou in de buurt de laatste tijd veel ingebroken.
- Het ledenaantal van jullie sportclub loopt steeds verder terug.
- Veel leerlingen weten nog niet wat ze na de havo willen gaan doen.

2 Analyseer in tweetallen het probleem aan de hand van de vragen uit fase 1.
3 Noteer zo veel mogelijk oplossingen voor het probleem.
4 Kies elk een van de oplossingen en beantwoord individueel bij deze oplossing de vragen uit fase 3. Als uit de antwoorden blijkt dat de oplossing niet toereikend is, pas die dan aan of kies een andere.
5 Bewaar je aantekeningen. Je hebt ze nodig bij opdracht 3.

Theorie

Discussiedeelnemers

In een probleemoplossende discussie moeten de fasen duidelijk van elkaar gescheiden blijven en moeten alle mogelijkheden onderzocht worden. Daarom is het handig om het aantal **discussiedeelnemers** beperkt te houden. Verder is het goed om een **voorzitter** aan te wijzen.

De voorzitter
- neemt zelf niet deel aan de discussie;
- houdt de tijd in de gaten;
- zorgt voor een goede afbakening en invulling van de vier fasen;
- geeft een samenvatting aan het eind van elke fase;
- vraagt iedere deelnemer welke oplossing hij bedacht heeft;
- betrekt alle deelnemers bij de discussie door te vragen naar hun mening;
- zorgt ervoor dat iedere bijdrage serieus genomen wordt;
- benadrukt het gemeenschappelijke doel van de discussie: een oplossing vinden.

De overige deelnemers
- accepteren het gezag van de voorzitter;
- stellen vragen als iets niet duidelijk is;
- gaan respectvol met elkaar om;
- richten zich tot de hele groep;
- herzien hun mening als ze overtuigd zijn.

Tijdschema voor een discussie van 15-20 minuten:
Stap 1: Analyseren: 2-3 minuten
Stap 2: Inventariseren: 4-6 minuten
Stap 3: Reageren: 6-8 minuten
Stap 4: Besluiten: 3 minuten

Opdracht
4

Werk in hetzelfde zestal als bij opdracht 2. Jullie gaan de discussie voeren die je hebt voorbereid.

1 Wijs een voorzitter aan.
2 Voer de discussie binnen de groep. Vraag een andere groep om te observeren. De observanten vullen elk voor een discussiedeelnemer het *Feedbackformulier Probleemoplossende discussie* in. Eén observant let op de voorzitter en vult het *Feedbackformulier Voorzitter probleemoplossende discussie* in.
3 Bespreek de discussie na met de observanten. Wat ging goed en wat kan beter?
4 Noteer kort de belangrijkste feedback die jij hebt gekregen.

Opdracht
5

Werk in zestallen. Jullie gaan een probleemoplossende discussie voeren.

1 Kies een probleem:
- ○ Steeds meer jongeren raken in financiële problemen.
- ○ Er komen steeds minder geldautomaten.
- ○ Fietsende scholieren houden zich niet aan de verkeersregels.
- ○ Het aantal kinderen en jongeren met bijziendheid is de laatste jaren schrikbarend gestegen.
- ○ Er dreigt een groot tekort aan automonteurs.
- ○ Scheidsrechters in het amateurvoetbal hebben vaak te maken met agressie en geweld.

2 Zoek per persoon minimaal drie bronnen over het onderwerp.

3 Bereid je individueel voor op de discussie: analyseer het probleem, zet een aantal oplossingen op een rijtje, kies de beste oplossing en onderbouw deze. Gebruik je bronnen.

4 Voer de discussie in de klas. De overige leerlingen spreken af wie welke discussiedeelnemer observeert en vullen het *Feedbackformulier Probleemoplossende discussie* in. Enkele leerlingen observeren de voorzitter en vullen het *Feedbackformulier Voorzitter probleemoplossende discussie* in.

Ik kan/weet:

- ☐ conclusies trekken over intenties, opvattingen, gevoelens, stemming en toon van de spreker(s). 3F
- ☐ de bedoeling van de spreker(s) verwoorden als ook de verbale en non-verbale middelen die gebruikt zijn om dit doel te bereiken. 3F
- ☐ actief deelnemen aan een discussie. 3F
- ☐ adequaat reageren op de uitingen (ook non-verbale) van de gesprekspartners en zo nodig vragen naar meer informatie of naar de bedoeling. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.** *Daar vind je ook het* **Feedbackformulier Opiniërende discussie,** *het* **Feedbackformulier Probleemoplossende discussie,** *het* **Feedbackformulier Voorzitter Probleemoplossende discussie,** *het* **Beoordelingsformulier Discussie** *en het* **Beoordelingsformulier Discussievoorzitter.**

7 Interview

Je leert:

- interviews afnemen en beoordelen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis: § 6 Publiek *(4 havo)*; § 8 Betrouwbaarheid *(4 havo)*; § 9 Documenteren *(4 havo)*
- Cursus 3 Schrijven: § 5 Uitwerking interview
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren: § 1 Verbale en non-verbale communicatie *(4 havo)*; § 2 Aantekeningen maken *(4 havo)*

Theorie

Typen vragen

Om professionele gesprekken te kunnen voeren, moet je in staat zijn de juiste vragen te stellen. Er zijn **open vragen** en **gesloten vragen**. Wat voor soort vragen je stelt, hangt voor een deel af van het doel van het gesprek.

Open vragen
- informeren naar meningen, opvattingen en ideeën;
- laten de ander bepalen hoe het antwoord geformuleerd wordt;
- geven de ander gelegenheid gevoelens onder woorden te brengen;
- beginnen met een vraagwoord.

Gesloten vragen
- informeren naar specifieke zaken en feiten;
- zijn altijd gericht op een bepaald antwoord;
- kunnen beantwoord worden met 'ja' of 'nee';
- beginnen niet met een vraagwoord, maar met een persoonsvorm.

Soms moet je **doorvragen** om achter de benodigde informatie te komen. Je stelt dan vragen over (een deel van) het antwoord van je gesprekspartner.

Opdracht
1

Noteer of onderstaande vragen *open* of *gesloten* zijn.

1 Wil je met mij naar het gala?
2 Heeft Robert echt een tien gehaald op wiskunde?
3 Hoeveel mensen komen er eigenlijk op het feest van je ouders?
4 Moet jij al je rijlessen zelf betalen?
5 Wat vind jij van de boeken van Tommy Wieringa?
6 Wil je cola of sinas?
7 Waarom ben je eigenlijk zo boos op je vriendin?
8 Welke alternatieven zijn er voor gevangenisstraffen?

Opdracht
2

Werk in drietallen. Jullie gaan een aantal keren het spelletje 'geen ja en geen nee' spelen.

1 Een leerling stelt een andere leerling vragen. De ander mag geen 'ja' of 'nee' zeggen. De derde leerling observeert en roept 'stop' als degene die de antwoorden geeft, toch 'ja' of 'nee' zegt.
2 Wissel twee keer van beurt, zodat jullie allemaal elke rol hebben gehad.
3 Bespreek de gesprekjes na: welke vragen zorgden ervoor dat iemand toch 'ja' of 'nee' zei? Wie hield het het langste vol om geen 'ja' of 'nee' te zeggen? Hoe deed hij dat?

Theorie

Kijken en luisteren naar een interview

Een **interview** op radio of televisie heeft tot doel de luisteraar of kijker te informeren. Een interviewer moet zich altijd op het gesprek voorbereiden, zodat hij goede vragen kan stellen. Met die voorbereiding laat hij ook zien dat het onderwerp en zijn gesprekspartner hem interesseren.

Sommige interviewers staan bekend om hun kritische houding en scherpe vragen, andere stellen zich wat milder op en maken het hun gasten niet al te moeilijk. Vaak heeft de houding van de interviewer te maken met het doel van het programma: in een amusementsprogramma is de toon wat luchtiger dan in een opiniërende talkshow.

Let bij een interview op het volgende

- Uit welk programma komt het interview? Wat voor programma is dat?
- Hoe is de houding van de interviewer ten opzichte van de geïnterviewde?
- Leidt hij het gesprek goed in?
- Stelt hij de juiste vragen?
- Geeft hij de geïnterviewde tijd om rustig over zijn antwoorden na te denken?
- Luistert de interviewer aandachtig?
- Vraagt hij door als iets niet duidelijk is?

Opdracht
3

Je gaat kijken naar een interview met Pieter Zwart, een van de oprichters van Coolblue.

1 De interviewer begint met een opsomming van wat Zwart tot nu toe bereikt heeft en vraagt dan: 'Had je dit verwacht?' Is dit een goede manier om het gesprek in te leiden? Leg uit.
2 Zwart vertelt dat hij en zijn partner op een gegeven moment besloten te 'stoppen met bier drinken'. Leg uit dat hij dit niet letterlijk bedoelt.
3 De interviewer schetst de situatie op het moment dat Coolblue begon. Waarom is het gezien de situatie in die tijd opmerkelijk dat Coolblue zo succesvol is geworden?
4 Wat zou na de situatieschets een logische vraag zijn? Kies uit:
- ○ A Hoe zorgde je ervoor dat je de concurrentie voor bleef?
- ○ B Wanneer wist je hoe je het moest aanpakken?
- ○ C Wat hebben jullie beter en anders gedaan dan anderen?
- ○ D Welke stappen heb je gezet om succesvol te worden?

5 Welke vraag stelt de interviewer? Kies uit de mogelijke antwoorden bij vraag 4.
6 Op welke vraag geeft Zwart antwoord? Kies uit de mogelijke antwoorden bij vraag 4.
7 Wat is er zo bijzonder aan de bedrijfscultuur van Coolblue?
8 Waarom is het feit dat Coolblue alles zo veel mogelijk in eigen beheer houdt, een gevolg van de bedrijfscultuur?
9 Wat vind je van de houding van de interviewer ten opzichte van Zwart?
10 Heeft de interviewer zich goed voorbereid op het gesprek? Leg uit.
11 Geeft de interviewer Zwart voldoende ruimte om antwoord te geven? Leg uit.
12 Luistert de interviewer goed naar Zwart? Leg uit.
13 Zwart werd geïnterviewd in het kader van een serie interviews met als titel *Op zoek naar de groeiformule*. In deze serie werden succesvolle zakenmensen geïnterviewd over hun bedrijf en de manier van werken binnen dat bedrijf. Leg uit waarom dit interview past in deze serie.
14 Vind je dit een goed interview? Leg uit.

Opdracht
4

Je gaat kijken naar een interview met Laura Batstra. Zij is universitair hoofddocent orthopedagogiek aan de Rijksuniversiteit Groningen. Ze wordt geïnterviewd omdat ze een boek heeft geschreven over ADHD.

1 De interviewer begint met het voorlezen van een gedeelte van de achterflap van het boek. Hij noemt het 'keihard' dat het antwoord op de drie vragen die gesteld worden 'nee' is. Wat is de reactie van Batstra hierop?
2 Wat zegt ze vervolgens over het toedienen van medicatie aan kinderen met ADHD?

3 De interviewer gaat terug naar de eerste vraag van de achterflap. Hoewel hij geen directe vraag stelt, geeft Batstra een toelichting op de vraag van de achterflap. Op welke vraag geeft ze antwoord?
4 Waarom verzet Batstra zich tegen het voorschrijven van Ritalin aan kinderen met ADHD?
5 Noteer de vraag waarmee de interviewer op een goede manier doorvraagt naar Batstra's mening over het toedienen van medicatie.
6 De interviewer vraagt wat ouders van een kind met ADHD dan moeten doen. Geeft Batstra antwoord op die vraag? Leg uit.
7 Dit interview komt uit het programma *Stand van Stad*, dat wordt uitgezonden door de Omroep Organisatie Groningen. Wat voor programma zou dat zijn?
8 Past het interview met Laura Batstra in dit programma? Leg uit.
9 Wat vind je van de houding van de interviewer ten opzichte van de geïnterviewde? Leg uit.
10 Geeft de interviewer de geïnterviewde genoeg ruimte om antwoord te geven?
11 Luistert de interviewer goed?
12 Heeft de interviewer zich goed voorbereid? Leg uit.

Theorie

Een interview afnemen

Als je informatie zoekt, bijvoorbeeld voor een werkstuk, kun je een deskundige benaderen. Die kan je op een begrijpelijke manier informatie over het onderwerp geven en je vertellen wat interessant is om verder te onderzoeken.

Stappenplan Een interview afnemen

Stap 1: Documenteer je: zorg ervoor dat je al iets weet over het onderwerp, zodat je goede vragen kunt stellen. Dit is prettig voor de geïnterviewde.
Stap 2: Bepaal het doel. Bedenk van tevoren welke informatie je van de deskundige wilt krijgen.
Stap 3: Noteer je belangrijkste vragen. Formuleer je vragen zo veel mogelijk als open vragen: vragen waarop je een uitgebreid antwoord kunt verwachten (dus geen ja/nee-vragen). Je vooraf geformuleerde vragen, de hoofdvragen, vormen de rode draad van het interview.
Stap 4: Kies een manier om de antwoorden vast te leggen. Je kunt het interview opnemen of meteen schriftelijk vastleggen. Opnemen en later uitwerken kost veel tijd. Het is handiger om met zijn tweeën het interview af te nemen: de een stelt de vragen, de ander schrijft.

Tips voor het afnemen van een interview
- Begin met een korte inleiding waarin je duidelijk maakt waarom je het interview afneemt en wat je met de informatie uit het interview gaat doen.
- Formuleer je vragen niet te kort: begin steeds met een kleine inleiding waaruit de vraag volgt.
- Luister goed naar de antwoorden en vraag door na een antwoord. Pas als een hoofdvraag afdoende beantwoord is, ga je naar je volgende hoofdvraag.
- Als een antwoord ingewikkeld of moeilijk is, geef dan na het antwoord een samenvatting in je eigen woorden. Daarmee controleer je of je het goed hebt begrepen.
- Bewaar lastige of kritische vragen voor het eind van het interview.

Opdracht
5

Je gaat in het kader van loopbaanoriëntatie een bekende interviewen over zijn baan.
Lees eerst de hele opdracht door, zodat je weet wat er van je verwacht wordt.

1 Kies iemand van wie je weet dat hij een interessante baan heeft.
2 Noteer wat je weet over deze baan.
3 Noteer minstens vijf vragen waarop je een antwoord wilt krijgen.
4 Wissel je vragen uit met die van een klasgenoot. Beoordeel elkaars vragen:
– Zijn het open vragen waar een uitgebreid antwoord op mogelijk is?
– Zijn het goede vragen, die voldoende informatie over de baan zullen opleveren?
– Ontbreken er vragen die wel gesteld moeten worden?
5 Noteer in steekwoorden hoe je het interview gaat inleiden.
6 Neem het interview af. Bedenk van tevoren hoe je de antwoorden gaat vastleggen en zorg ervoor dat je de benodigde hulpmiddelen bij je hebt.
7 Verwerk de informatie die je hebt verzameld, op een overzichtelijke manier op één A4'tje.

Opdracht
6

Je gaat met een klasgenoot een deskundige interviewen.

1 Kies uit onderstaande mogelijkheden of bedenk zelf een onderwerp.
○ Jullie doen onderzoek naar manieren om een moderne vreemde taal te leren op school. In het kader daarvan interviewen jullie een docent van een moderne vreemde taal over zijn visie op het onderwijs in zijn vak.
○ Jullie doen onderzoek naar hoe er op jullie school wordt omgegaan met dyslexie. In het kader daarvan interviewen jullie degene die leerlingen met dyslexie begeleidt.
○ Jullie doen onderzoek naar hoe kinderen leren lezen. In het kader daarvan interviewen jullie een leerkracht van een basisschool.

2 Bereid je voor volgens het stappenplan.
3 Houd het interview. Spreek af wie interviewt en wie schrijft.
4 Maak een verslag van het interview. → ***zie Schrijven p. 52***

Ik kan/weet:

☐ conclusies trekken over intenties, opvattingen, gevoelens, stemming en toon van de spreker(s). 3F
☐ persoonlijke waardeoordelen herkennen en als zodanig interpreteren. 4F
☐ informatie verzamelen en verwerken via het houden van een vraaggesprek. 2F
☐ adequaat reageren op de uitingen van de gesprekspartner en zo nodig naar meer informatie vragen. 3F

→ ***Maak de opdrachten op*** **Nieuw Nederlands online.**

8 Selectiegesprek

Je leert:
- een selectiegesprek voorbereiden en voeren.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis — § 6 Publiek *(4 havo)*; § 9 Documenteren *(4 havo)*
- Cursus 3 Schrijven — § 8 Motivatiebrief
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren — § 1 Verbale en non-verbale communicatie *(4 havo)*

Theorie

Een selectiegesprek voorbereiden

Steeds meer hbo's hebben een selectieprocedure voor het aannemen van studenten. Een **selectiegesprek** kan onderdeel zijn van zo'n procedure.

Tijdens het gesprek kan worden ingegaan op:
- de motivatie voor de studierichting en de hogeschool;
- de verwachtingen die je hebt ten aanzien van de studie;
- de ideeën die je hebt over de beroepen waar de studie voor opleidt;
- de resultaten die je op de havo behaald hebt;
- je persoonlijkheid;
- je studiehouding.

Je kunt je voorbereiden op zo'n selectiegesprek door je te verdiepen in de studierichting en het onderwijsinstituut. Bezoek de website, bestudeer informatiefolders en probeer contact te leggen met (oud-)studenten van de hogeschool. Dit kan via bekenden, maar ook op internetfora of andere sociale media. Door je zo breed mogelijk te oriënteren, krijg je een goed beeld van de studierichting. Hierdoor krijg je meer zicht op de vragen die tijdens het gesprek gesteld zouden kunnen worden.

Verder is het belangrijk dat je goed weet waarom je juist deze studie wilt gaan volgen en waarom je er geschikt voor bent. Afgezien van je eigen analyse van je sterke en zwakke punten kun je ook aan anderen vragen hoe ze jou zouden karakteriseren. Tijdens een selectiegesprek kan bijvoorbeeld gevraagd worden: 'Als we aan je docenten vragen hoe ze jou zouden beschrijven, wat zouden ze dan zeggen?' Als je deze vraag daadwerkelijk aan docenten gesteld hebt, weet je precies wat je hierop kunt antwoorden. Zorg er ook voor dat je concrete voorbeelden kunt geven, waaruit blijkt dat je beschikt over eigenschappen die je nodig hebt voor de studierichting.

Omdat je natuurlijk graag aangenomen wilt worden, zul je misschien de neiging hebben om alleen antwoorden te geven waarvan je inschat dat ze voldoen aan de verwachtingen of eisen. Dit is echter niet verstandig. Het gesprek is bedoeld om erachter te komen of je geschikt bent voor de opleiding. Zowel voor de mensen van de opleiding als voor jezelf is het dan van belang dat je eerlijk bent over je motivatie en je capaciteiten.

Opdracht
1

Je gaat je voorbereiden op een deel van een selectiegesprek.
1. Kies een studierichting.
2. Noteer twee redenen waarom je graag deze opleiding wilt gaan doen.
3. Noteer drie eigenschappen van jezelf die jou geschikt maken voor deze studie.
4. Bedenk bij elke eigenschap een passend voorbeeld. Noteer de voorbeelden in steekwoorden.

Opdracht
2

Werk in tweetallen. Jullie gaan de gesprekken oefenen die jullie bij opdracht 1 hebben voorbereid. Voer eerst het ene gesprek en dan het andere.
1. Stel elkaar de volgende vragen:
   - Welke studierichting heb je gekozen?
   - Wat houdt de studie in?
   - Waarom heb je deze studie gekozen?
   - Welke eigenschappen maken jou geschikt voor deze studierichting?

   Vraag door als iets niet duidelijk is; laat de ander concreet worden.
2. Bespreek de gesprekken na. Geef de ander ten minste twee tips ter verbetering.

Opdracht
3

Je gaat je voorbereiden op een selectiegesprek voor de studie van je keuze.
1. Zoek zo veel mogelijk informatie over de studierichting. Vragen waarop je een antwoord kunt zoeken:
   - Welke eisen worden er gesteld?
   - Wat houdt de opleiding precies in?
   - Welke vakken worden er gegeven?
   - Welke afstudeerrichtingen zijn er?
   - Wat kun je als je afgestudeerd bent?
   - Wat zijn overeenkomsten en verschillen tussen deze opleiding en soortgelijke opleidingen aan andere hogescholen?
   - Wat wordt er van studenten verwacht?
   - Wat vinden (oud-)studenten van de opleiding?
2. Maak een profiel van jezelf. Verwerk hierin het antwoord op de volgende vragen:
   - Welke kennis en ervaring heb je?
   - Waarin ben je goed en waarin minder goed?
   - Wat voor leerling ben je?
   - Welke vakken heb je gevolgd?
   - Welk vak of welke lesstof vind je het meest interessant?
   - Heb je bijzondere dingen gedaan op school?
   - Wat heb je gedaan naast school?
3. Leg verbanden tussen jouw profiel en de eisen die de opleiding stelt. Welke eigenschappen maken je geschikt voor de gekozen opleiding? Waaruit blijkt dat je over die eigenschappen beschikt?
4. Noteer in steekwoorden het antwoord op de volgende vragen:
   - Waarom heb je voor deze studie gekozen?
   - Waarom wil je deze studie juist aan deze hogeschool volgen?
   - Wat denk je dat de studie inhoudt?
   - Waarom denk je dat deze studie bij jou past?
   - Wat verwacht je van de studie?
   - Wat kan de opleiding van jou verwachten?
   - Wat verwacht je te gaan doen als je afgestudeerd bent?
5. Oefen het gesprek een paar keer. Laat iemand anders de vragen stellen. Laat hem doorvragen als iets niet duidelijk is.

Ik kan/weet:

- ☐ actief deelnemen aan gesprekken in het kader van werk of beroepsvoorbereiding. 3F
- ☐ adequaat reageren op de uitingen (ook non-verbale) van de gespreksparteners en zo nodig vragen naar meer informatie of naar de bedoeling. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

COMMUNICATIE
ALS HET VAN
TWEE KANTEN KOMT
HOEFT HET
NOG NIET
TE BOTSEN
Loesje
Postbus 1045
6801 BA Arnhem
www.loesje.nl

Argumenteren

Geachte cliënten, ’t wordt lente,
wat zullen we nou eens voor
prettigs gaan doen.

Annie M.G. Schmidt

Inhoud

In allerlei situaties willen mensen vertellen wat ze van iets vinden én waarom. Daarom gebruiken ze argumenten om anderen te overtuigen van hun mening. Dat kan mondeling – in een gesprek, een discussie of een debat – of op papier.
Ook op school is argumenteren een belangrijke vaardigheid. Je moet een betogende tekst kunnen schrijven en kunnen deelnemen aan een debat of een discussie. Argumentatie herkennen en beoordelen is ook onderdeel van het examen.

4 Drogredenen

Je leert:
- drogredenen herkennen.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis — § 7 Standpunt en argumenten *(4 havo)*
- Cursus 6 Argumenteren — § 1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen *(4 havo)*
  § 2 Argumentatiestructuren *(4 havo)*
  § 3 Argumentatieschema's *(4 havo)*

Theorie

Onjuiste argumenten

In veel argumentaties worden, bedoeld en onbedoeld, fouten gemaakt. Fouten in argumentaties heten **drogredenen**.
Het (her)kennen van drogredenen heeft twee voordelen:
- Je maakt zelf minder fouten in je argumentatie.
- Je ziet eerder de zwakke punten in de argumentatie van een ander.

De drogredenen worden ingedeeld in twee groepen:
- Er wordt een argumentatieschema onjuist gebruikt.
- Er wordt een discussieregel overtreden.

Opdracht
1

Lees tekst 1.
1. Wat is het doel van deze tekst?
2. Noteer de argumenten die in de tekst genoemd worden.
3. Noteer bij elk argument of het een goed argument is. Licht je antwoord toe.

Tekst 1

Emma Watson

Chanel, nu nog subtieler.
Emma Watson gebruikt het ook!
Vernieuwde samenstelling.
Dermatologisch getest.

Theorie

Onjuist gebruik van een argumentatieschema

Als er een standpunt en een argument gegeven worden, vraag je dan af of dat argument het standpunt aannemelijker maakt. Is dat niet het geval, dan is er sprake van **onjuist gebruik van een argumentatieschema**.

Onjuist beroep op het oorzaak-gevolgschema
Er zijn drie varianten van deze drogreden (ook wel: onjuist beroep op causaliteit).
Bij de eerste variant is de in het argument genoemde oorzaak niet voldoende om tot het voorspelde gevolg te leiden.

– *De Tweede Wereldoorlog was onvermijdelijk* (gevolg en standpunt)*, want de overwinnaars van de Eerste Wereldoorlog hebben Duitsland in een diepe economische crisis geduwd* (oorzaak en argument).
Het is niet zo dat een land dat in een ernstige economische crisis verkeert, automatisch een (wereld)oorlog begint.

Een andere variant van deze drogreden is dat het genoemde gevolg andere oorzaken kan hebben dan de oorzaak die genoemd wordt.
– *Het is logisch dat minder havisten zich opgeven voor een hbo-studie* (gevolg en standpunt)*; ze moeten nu immers veel meer lenen dan voorheen* (oorzaak en argument).
Het is niet zeker dat dit laatste de oorzaak is. Het kan ook zo zijn dat meer mensen voor een mbo-studie kiezen of dat er minder mensen met een havodiploma van school komen.

Het beroep op een oorzaak-gevolgschema is ook onjuist als er tussen twee zaken die gelijktijdig of kort na elkaar gebeuren, een oorzaak-gevolgrelatie wordt gelegd, terwijl die relatie er niet is.
– *De invoering van de iPads voor alle leerlingen is een slechte zaak* (standpunt). *De resultaten van de rekentoets worden bij ons op school sinds die tijd steeds slechter* (argument).
Standpunt en argument kunnen allebei waar zijn, maar er is geen verband tussen beide. Hanen kraaien voordat de zon opkomt, maar zijn daar niet de oorzaak van.

Onjuist beroep op het kenmerk- of eigenschapsschema
Als aan een bepaald kenmerk veel betekenis wordt toegekend terwijl diverse andere relevante kenmerken worden genegeerd, is er sprake van een onjuist gebruik van het kenmerk- of eigenschapsschema.
– *Diederik is een hooligan* (standpunt), *want hij zit onder de tattoos* (argument).

Onjuist beroep op het voor- en nadelenschema: overdrijven van voor- of nadelen
Als de gevolgen van een handeling heel erg worden overdreven, is dat een onjuist beroep op het voordelenschema of het nadelenschema.
– *Veel huwelijken eindigen in een nare vechtscheiding* (argument). *Daarom kunnen mensen maar beter niet meer trouwen* (standpunt).

Onjuist beroep op het voor- of nadelenschema: vals dilemma
Als een situatie zo wordt voorgesteld dat er maar twee – elkaar uitsluitende – mogelijkheden zijn, terwijl er veel meer mogelijkheden zijn, heet dat een vals dilemma. Het vals dilemma ís het standpunt; er worden geen argumenten voor gegeven.
– *De regering moet nu maar eens een duidelijke keuze maken: óf meer lessen Nederlands óf een slechtere beheersing van de Nederlandse taal met alle gevolgen van dien* (standpunt).

Onjuist beroep op het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie
Bij een overhaaste generalisatie wordt er op basis van een of enkele gevallen een conclusie getrokken voor veel of zelfs alle gevallen. Die conclusie is op zijn minst voorbarig.
– *Ik had laatst meer dan een half uur vertraging toen ik met de trein reisde* (argument). *Van enige betrouwbaarheid van de NS is absoluut geen sprake meer* (standpunt).

Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
Bij deze drogreden worden twee dingen met elkaar vergeleken, waarbij je je kunt afvragen of die vergelijking wel terecht is.
– *Zo erg is het toch ook weer niet dat de bijen uitsterven* (standpunt). *De dinosauriërs zijn ook ooit van de aardbodem verdwenen* (argument).

Onjuist beroep op het autoriteitsschema
Zich beroepen op een autoriteit kan een standpunt ondersteunen. Soms is een autoriteit echter onbetrouwbaar, omdat hij belangen bij de zaak heeft, of omdat hij op het betreffende gebied geen autoriteit is. Een meerderheid is ook geen autoriteit.
– *De president-directeur van de KLM zei het laatst ook al* (argument): *het valt reuze mee met de hoeveelheid CO_2 die vrijkomt door vliegtuigen* (standpunt).

Opdracht
2

1 Onderstreep in elk van de uitspraken *a* tot en met *d* het standpunt en zet een stippellijn onder het argument.
2 Noteer van welke drogreden er sprake is. Kies uit:
A Onjuist beroep op het kenmerk- of eigenschapsschema
B Onjuist beroep op het oorzaak-gevolgschema
C Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
D Onjuist beroep op het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie
Elke drogreden komt één keer voor.

a Bij Monique thuis hadden ze vroeger geen enkel huisdier; geen wonder dat ze zo bang voor honden is.
b Ik denk wel dat hij zijn rijexamen in één keer haalt: hij haalde zijn vwo-examen ook op zijn gemak.
c Karel zal wel niet van voetballen houden, want hij is een overtuigd pacifist.
d Mijn opa heeft zijn hele leven gerookt en is inmiddels 89. Roken is blijkbaar helemaal niet zo ongezond als wel beweerd wordt.

Opdracht
3

1 Onderstreep in elk van de uitspraken *a* tot en met *d* het standpunt en zet (zo mogelijk) een stippellijn onder het argument.
2 Noteer van welke drogreden er sprake is. Kies uit:
A Onjuist beroep op het autoriteitsschema
B Onjuist beroep op het oorzaak-gevolgschema
C Onjuist beroep op het voor- en nadelenschema: overdrijven van voor- of nadelen
D Onjuist beroep op het voor- of nadelenschema: vals dilemma
Elke drogreden komt één keer voor.

a Onze leraar Nederlands zegt ook dat paardrijden eigenlijk een vorm van dierenmishandeling is.
b Als je niet toegelaten wordt tot de toneelschool, kun je het wel vergeten ooit BN'er te worden.
c U kunt het beste met Djoser op reis gaan: alleen maar boeiende bestemmingen, aangenaam reisgezelschap en altijd mooi weer.
d Het is goed dat onze school de bel weer heeft ingevoerd, omdat er nu minder leerlingen te laat in de les komen.

Opdracht
4

1 Onderstreep in elk van de uitspraken *a* tot en met *h* het standpunt en zet (zo mogelijk) een stippellijn onder het argument.
2 Noteer van welke drogreden er sprake is.
Er is sprake van onjuist beroep op:
A het autoriteitsschema
B het kenmerk- of eigenschapsschema
C het oorzaak-gevolgschema
D het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
E het voor- en nadelenschema: overdrijven van voor- of nadelen
F het voor- of nadelenschema: vals dilemma
G het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie

a De rekentoets is slecht gemaakt. Zie je nu wel dat het invoeren van iPads op school een slechte zaak is.
b Het is slecht gesteld met de beheersing van het Nederlands. Ik telde vanochtend in de krant maar liefst vier fouten.
c Volgens mijn vader is het inderdaad verstandig dat we een studie kiezen waarmee we later een goedbetaalde baan kunnen krijgen.
d De nieuwe wethouder komt uit Amsterdam, dus hij zal wel hartstikke links zijn.
e We moeten niet nog meer vluchtelingen toelaten; je wilt je kamer toch ook niet delen met een wildvreemde?
f Federer is toch niet de beste speler van de wereld. Hij heeft laatst namelijk een wedstrijd verloren van een speler die niet eens in de top tien staat.
g Je zult je muzikantenbestaan moeten opgeven als je medicijnen wilt gaan studeren.
h Het Nederlands elftal moet al zijn wedstrijden in De Kuip spelen: de supporters zijn er het meest enthousiast en de thuisploeg wint altijd.

Theorie

Overtreden van een discussieregel

De tweede groep drogredenen wordt gevormd door gevallen waarbij iemand zich niet houdt aan een discussieregel. Deze drogredenen hoor je het vaakst in discussies en debatten, maar ze kunnen ook in geschreven teksten voorkomen. Bij het **overtreden van een discussieregel** worden er vaak geen argumenten gegeven; deze drogredenen zijn meestal te herkennen aan de (gekleurde) formulering.

Persoonlijke aanval
Van een persoonlijke aanval is sprake wanneer iemand niet ingaat op de argumenten van zijn tegenstander, maar in plaats daarvan de tegenstander beschuldigt van onkunde, onbetrouwbaarheid of andere slechte eigenschappen. Er wordt op de man gespeeld: de persoon wordt aangevallen, niet zijn standpunt. De tegenstander wordt als gesprekspartner dus niet serieus genomen.
– *Verschrikkelijk. Wat een warhoofd is die Fetze Alsvanouds en hij is ook nog ooit benoemd als hoogleraar. Hij is absoluut geen reclame voor de Universiteit van Harderwijk. Kunnen ze daar geen betere hoogleraren krijgen?*

Ontduiken van de bewijslast
Bij deze drogreden beweert iemand iets om vervolgens van de andere partij 'bewijs voor het tegendeel' te vragen. Ook als iemand in een discussie of debat geen argumenten voor zijn standpunt wil geven, heet dat ontduiken van de bewijslast.
– *Ik heb nog geen goed argument gehoord tegen mijn opvatting dat het met de klimaatverandering allemaal wel losloopt.*

Vertekenen van het standpunt
Bij het vertekenen van het standpunt wordt het standpunt of een argument van de tegenstander onjuist weergegeven. De tegenstander wordt dan een standpunt of argument in de mond gelegd dat hij niet heeft ingenomen. Dat is dan meestal een uitspraak die niet zo makkelijk te verdedigen is.
– *De Amerikaanse president zegt dat Europa meer geld aan zijn defensie moet uitgeven. Zie je wel dat hij liever niets meer met Europa te maken heeft.*

Bespelen van het publiek
Soms formuleert iemand zijn standpunt zó dat het moeilijker wordt om ertegen in te gaan. Dat heet het bespelen van het publiek. Op deze manier probeert iemand een afwijkende mening te voorkomen.
– *Mensen die ook maar een beetje goede smaak hebben, zullen zich echt niet verlagen om naar de Toppers te gaan.*

Cirkelredenering
De cirkelredenering is een logische fout. Hierbij wordt het standpunt ondersteund door het herhalen van datzelfde standpunt, maar dan anders geformuleerd. Als iemand geen andere argumenten noemt, maakt hij zich behalve aan een cirkelredenering ook nog schuldig aan het ontduiken van de bewijslast. Vandaar dat de cirkelredenering tot de overtredingen van de discussieregels wordt gerekend.
– *Iedereen mag zeggen wat hij wil; alle burgers van Nederland hebben immers het recht op vrije meningsuiting.*

Opdracht 5

1 Onderstreep in elk van de uitspraken *a* tot en met *e* het standpunt.
2 Noteer van welke drogreden er sprake is. Kies uit:
A Bespelen van het publiek
B Cirkelredenering
C Ontduiken van de bewijslast
D Persoonlijke aanval
E Vertekenen van het standpunt
Elke drogreden komt één keer voor.

a Als jij altijd naar de formule 1 zit te kijken, geef je mijns inziens niets om het milieu.
b Iedereen heeft het recht op vrije meningsuiting, want iedereen mag zeggen wat hij wil.
c Je moet zo'n veganistische hipster nooit geloven.
d Het is toch pure verspilling van gemeenschapsgeld om deze nutteloze, zogenaamde kunst te exposeren in een rijksmuseum!
e Ik kan niet geloven dat de dieren zomaar gebruik gaan maken van het wildviaduct. Laat Milieudefensie eerst maar eens met bewijzen daarvoor op de proppen komen.

Opdracht 6

1 Onderstreep in elk van de uitspraken *a* tot en met *f* het standpunt.
2 Noteer van welke drogreden er sprake is. Kies uit:
A Bespelen van het publiek
B Cirkelredenering
C Ontduiken van de bewijslast
D Persoonlijke aanval
E Vertekenen van het standpunt

a Computers zijn niet meer uit ons dagelijks leven weg te denken, want waar je ook komt, ze worden bijna bij alles gebruikt.
b De leiders van GroenLinks willen de oude kolencentrales het liefst snel sluiten; ze zijn kennelijk voor kernenergie.
c Het getuigt bepaald niet van enige intelligentie om zo klakkeloos te geloven wat de regering heeft verklaard.
d Jij moet mij niets vertellen over gezond leven: je weegt zelf 105 kilo!
e Laat ze eerst maar eens aantonen dat een houtkachel veel fijnstof produceert. Tot die tijd zit ik 's winters lekker elke avond bij de open haard.
f Alleen mensen die niet goed bij hun hoofd zijn, gaan op Koningsdag naar Amsterdam.

Opdracht 7

Noteer bij elk van onderstaande uitspraken van welke drogreden er sprake is. Kies uit:
A Bespelen van het publiek
B Cirkelredenering
C Onjuist beroep op het autoriteitsschema
D Onjuist beroep op het kenmerk- of eigenschapsschema
E Onjuist beroep op het oorzaak-gevolgschema
F Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
G Onjuist beroep op het voor- en nadelenschema: overdrijven van voor- of nadelen
H Onjuist beroep op het voor- of nadelenschema: vals dilemma
I Onjuist beroep op het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie
J Ontduiken van de bewijslast
K Persoonlijke aanval
L Vertekenen van het standpunt

1 Sinds de Nederlandse politieagenten hun forse loonsverhoging hebben gekregen, zijn de misdaadcijfers aanzienlijk gedaald.
2 Mijn buren hebben vorig jaar de Staatsloterij gewonnen. Zij hebben ook altijd geluk.
3 Over een paar jaar heeft niemand het nog over de Tesla. Er is namelijk geen mens die zo'n auto kan betalen.
4 Nucleaire ontwapening brengt risico's met zich mee, maar dat doet autorijden ook.

5 De Tweede Kamerleden hebben makkelijk praten als het gaat over inleveren: zij verdienen anderhalve ton per jaar.
6 Chris is een bovengemiddeld goede schaker. Hij zal het wel heel goed doen op school.

Opdracht
8

Noteer bij elk van onderstaande uitspraken van welke drogreden er sprake is. Kies uit alle drogredenen die bij opdracht 7 genoemd zijn.

1 Alleen iemand zonder enig gevoel voor verhoudingen zal kunnen verdedigen dat de Nederlandse ontvangst van de Afrikaanse premier niet beledigend was.
2 Geef mij één goede reden waarom we niet meer aan sport zouden moeten doen.
3 Nederlanders moeten zich niet bemoeien met de gedragingen van de Amerikaanse president: ze hebben daar niets mee te maken.
4 Docenten die tegen gepersonaliseerd leren zijn, zijn bang voor verandering.
5 Als jij kiest voor een carrière als proftennisser, betekent dat ook dat je al je vrienden moet opgeven.
6 Nederlandse vissers zouden meer vis moeten mogen vangen. Simon Daalder vindt dat ook en die is zijn leven lang kottervisser geweest en sinds kort voorzitter van de Nederlandse Vissersbond.

Opdracht
9

Tekst 1 bevat een argumentatie waarin een kritische lezer een drogreden zou kunnen herkennen. Welke drogreden is aanwijsbaar in deze tekst?

- ○ A Bespelen van het publiek
- ○ B Onjuist beroep op het kenmerk- of eigenschapsschema
- ○ C Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
- ○ D Ontduiken van de bewijslast

Tekst 1

Tegen het belang van het kind

Emeritus hoogleraar Jeugdbescherming Ido Weijers slaat de spijker op de kop met zijn conclusie over het voorstel 'meerouderschap' van de staatscommissie Herijking Ouderschap: 'Het is duidelijk geschreven met het oog op het belang van wensouders en niet met het oog op de behoeften van het kind.' (*Doe kritiek op meerouderschap niet af als conservatief*, 25/8). De commissie bleek erg gevoelig voor het gelobby van groepen wensouders en de druk van bijvoorbeeld D66. Is dit niet zoiets als politieke corruptie?

Naar: René Hoksbergen, NRC Handelsblad, 30 augustus 2017

Opdracht
10

Tekst 2 bevat een argumentatie waarin een kritische lezer een drogreden zou kunnen herkennen. Welke drogreden is aanwijsbaar in deze tekst?

- ○ A Bespelen van het publiek
- ○ B Onjuist beroep op het voor- en nadelenschema: overdrijven van voor- of nadelen
- ○ C Onjuist beroep op het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie
- ○ D Persoonlijke aanval

Tekst 2

Meer les maakt je niet 'mediawijzer'

Scholieren mogen dan te boek staat als de digitale generatie, ze weten die verwachtingen niet waar te maken wat betreft mediawijsheid. Lang niet alle leerlingen weten zoekmachines goed te gebruiken of herkennen nepnieuws. Vooral bij vmbo'ers valt er veel te winnen. Dat blijkt uit de vrijdag gepubliceerde *Monitor Jeugd en Media 2017*, een tweejaarlijks rapport van stichting Kennisnet over mediagebruik van scholieren.

Naar: Bas Tooms, NRC Handelsblad, 17 november 2017

Opdracht
11

Tekst 3 bevat meerdere argumentaties waarin een kritische lezer een drogreden zou kunnen herkennen. Welke twee drogredenen zijn aanwijsbaar in de tekst?

- ○ A Bespelen van het publiek
- ○ B Cirkelredenering
- ○ C Onjuist beroep op het oorzaak-gevolgschema
- ○ D Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
- ○ E Onjuist beroep op het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie
- ○ F Vertekenen van het standpunt

Tekst 3

Goede koffie op het werk is een mensenrecht

Bij de omroep waar ik werk hebben ze een jaar geleden verschrikkelijke koffieautomaten vervangen door uitermate acceptabele machines die de bonen malen waar je bij staat. Het plezier op de werkvloer is merkbaar omhooggegaan. Iedere werkgever die zijn werknemers waardeert en de arbeidsvreugde (én dus de productiviteit, geef ik het bedrijfseconomisch argument er maar even bij) wil laten stijgen, moet op zijn minst voor goede koffie op het werk zorgen. Hup bazen van Nederland, trek je portemonnee! Kleine investering, groot rendement.

Naar: Teun van de Keuken, de Volkskrant, 6 mei 2018

Opdracht
12

Tekst 4 bevat meerdere argumentaties waarin een kritische lezer een drogreden zou kunnen herkennen.

1 Welke drogreden is aanwijsbaar in alinea 2?
- ○ A Bespelen van het publiek
- ○ B Onjuist beroep op het kenmerk- of eigenschapsschema
- ○ C Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
- ○ D Onjuist beroep op het voor- of nadelenschema: vals dilemma

2 Welke twee drogredenen zijn aanwijsbaar in alinea 3?
- ○ A Cirkelredenering
- ○ B Onjuist beroep op het oorzaak-gevolgschema
- ○ C Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
- ○ D Ontduiken van de bewijslast
- ○ E Persoonlijke aanval
- ○ F Vertekenen van het standpunt

3 Welke twee drogredenen zijn aanwijsbaar in alinea 4?
- ○ A Cirkelredenering
- ○ B Onjuist beroep op het oorzaak-gevolgschema
- ○ C Onjuist beroep op het vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking
- ○ D Onjuist beroep op het voor- of nadelenschema: vals dilemma
- ○ E Ontduiken van de bewijslast
- ○ F Persoonlijke aanval

Tekst 4

Kinderen kunnen nog geen verstandige keuzes maken

(1) Voor het eerst in de geschiedenis van de mensheid snapt een nieuwe generatie meer van het leven dan de oude. Althans, voor een deel. De digitale wereld is op veel gebieden immers meer het domein van de jeugd dan van de ouders. Daarom worden volwassenen ook wel *digital immigrants* genoemd en wordt de jeugd als *digital natives* aangemerkt. En dat heeft een paar belangrijke gevolgen voor de ontwikkeling van onze kinderen.
(2) Het is een achterhoedegevecht – en zelfs onwenselijk – om te proberen de digitale wereld terug in de fles te krijgen. We moeten ons niet door angst laten leiden. De bioscoop was ook niet het einde van het theater (zoals werd gevreesd), maar werd gewoon in het leven opgenomen. En ook die digitale wereld moet een plek krijgen in het leven van onze kinderen, die we daarin als volwassenen moeten begeleiden. Dat doen we immers ook met andere zaken, zoals snoep, waarbij we ook niet zomaar alles toestaan.
(3) IJkpunt is de opvoeding die we zelf hebben gehad, ook als we het heel anders aanpakken dan onze ouders. Maar omdat de volwassenen van nu in hun jeugd niet

zijn grootgebracht in de digitale wereld, voelen ze zich op dat gebied onthand, met als gevolg dat ze er massaal voor kiezen dan maar niets te doen en kinderen in hun mediagebruik weinig te begrenzen. Ze gaan daarbij uit van enige zelfregulatie, maar het is alsof ze de snoeppot gewoon op tafel zetten in de veronderstelling dat kinderen zelf verstandige keuzes maken.

(4) Wat je niet steeds opnieuw wilt regelen, kun je het makkelijkste in een algemene regel gieten. Toen mijn kinderen nog op de basisschool zaten, was de regel dat er tot halfzes geen schermpje werd aangeklikt. Waarom? Omdat mijn zoon na een uur waarschijnlijk nog steeds aan het doen is wat het eerste was wat hij deed toen hij thuiskwam. En als je meteen na thuiskomst niet mag gamen, dan ga je naar buiten. Ik stel op scholen en kinderdagverblijven dan ook weleens voor om het met zijn allen een week te proberen: de halfzesregel. Tot mijn spijt heeft nog nooit een school, een klas, een kinderdagverblijf, een groep ouders, een straat of buurt het aangedurfd. We zijn immers *digital immigrants* en die moeten kennelijk hun

zelfverkozen plek weten, namelijk ergens op de achtergrond. Blijkbaar liever nog een verslaafd, dik, blind of gehandicapt kind dan dat we enige durf tonen.

Naar: Steven Pont, de Volkskrant, 10 mei 2018

Ik kan/weet:

- ☐ onderscheid maken tussen argumenten: objectieve tegenover subjectieve argumenten, en onderscheid drogreden van argument. 4F
- ☐ argumentatieschema's herkennen. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

5 Aanvaardbaarheid van argumentatie

Je leert:

- de aanvaardbaarheid van argumentaties beoordelen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis § 7 Standpunt en argumenten *(4 havo)*
- Cursus 6 Argumenteren § 1 Argumenten, tegenargumenten en weerleggingen *(4 havo)*
  § 2 Argumentatiestructuren *(4 havo)*
  § 3 Argumentatieschema's *(4 havo)*
  § 4 Drogredenen

Theorie

Een betoog beoordelen

Om een betoog of een betogend tekstgedeelte te beoordelen op aanvaardbaarheid, moet je de argumentatie in kaart brengen:
- Welke argumenten worden er gebruikt?
- Zijn het feitelijke of waarderende argumenten?
- Hoe worden de argumenten ondersteund?
- Zijn de argumenten geen drogredenen?
- Worden er tegenargumenten genoemd?
- Zo ja, worden die tegenargumenten dan (afdoende) weerlegd?

Argumentatie is alleen aanvaardbaar als de argumenten aan de volgende eisen voldoen:
- De argumenten zijn op zichzelf aanvaardbaar.
- De argumenten zijn relevant.
- De argumenten zijn onderling consistent.
- De argumenten zijn samen toereikend voor het ingenomen standpunt.

De argumenten zijn op zichzelf aanvaardbaar
Als het argument een *waarderende* uitspraak is, is het argument aanvaardbaar wanneer het in overeenstemming is met de kennis en de opvattingen van het publiek.
Als het argument een *feitelijke* uitspraak is, is het argument aanvaardbaar voor het publiek als aan een van de volgende drie eisen is voldaan:
- Het argument is in overeenstemming met de kennis die het publiek van de wereld heeft.
- Het argument is direct controleerbaar en blijkt daarbij waar te zijn.
- Het argument is afkomstig uit een betrouwbare bron.

Een bron is betrouwbaar als deze aan de volgende drie voorwaarden voldoet:
- Hij is deskundig.
- Hij heeft geen belang bij de kwestie.
- Hij spreekt zichzelf niet tegen.

De argumenten zijn relevant
Een argument is relevant als het standpunt daardoor aannemelijker wordt. Een drogreden is geen relevant argument.

De argumenten zijn onderling consistent
Argumenten zijn onderling consistent wanneer ze elkaar niet tegenspreken.

De argumenten zijn samen toereikend voor het ingenomen standpunt
Argumenten zijn toereikend (voldoende) wanneer ze samen het standpunt aanvaardbaar maken.

Opdracht 1

Lees tekst 1 en beantwoord de vragen.

1 Formuleer het standpunt van de schrijfster uit alinea 1.

2 Noteer het argument voor het standpunt dat de schrijfster in alinea 2 geeft. Noteer het bij 14a.

3 Met welke argumenten wordt het argument in alinea 2 ondersteund?

4 Zijn die argumenten feitelijke of waarderende uitspraken?

5 Formuleer het argument waarmee de schrijfster in alinea 3 haar standpunt ondersteunt. Noteer het bij 14b.

6 Noteer het argument waarmee de schrijfster in alinea 4 haar standpunt ondersteunt. Noteer het bij 14c

7 Noteer het argument waarmee de schrijfster in alinea 5 haar standpunt ondersteunt. Noteer het bij 14d.

8 ‘Een deel van dit probleem komt voort uit het gebrek aan overeenstemming tussen vakken. Voor verschillende vakken moeten leerlingen vaak grofweg hetzelfde doen, maar combineren gebeurt nooit. Het resultaat is dat we bij Nederlands urenlang over de juiste aanpak van bronnenonderzoek leren en vervolgens bij Engels hetzelfde verhaal nog een keer te horen krijgen.’ (alinea 5) Een kritische lezer zou hierin een drogreden kunnen herkennen. Welke?

- ○ A Bespelen van het publiek
- ○ B Ontduiken van de bewijslast
- ○ C Onjuist beroep op het voor- of nadelenschema: vals dilemma
- ○ D Onjuist beroep op het voorbeeldschema: overhaaste generalisatie

9 Noteer het argument waarmee de schrijfster in alinea 6 haar standpunt ondersteunt. Noteer het bij 14e.

10 Van welke twee argumentatieschema’s wordt gebruikgemaakt in alinea 6? Argumentatie op basis van:

- ○ A autoriteit
- ○ B kenmerken
- ○ C oorzaak en gevolg
- ○ D vergelijking
- ○ E voorbeeld
- ○ F voor- en nadelen

11 Van een van deze argumentatieschema’s zou een kritische lezer kunnen zeggen dat het onjuist gebruikt is en dat er dus sprake is van een drogreden. Van welk schema?

12 ‘‘‘Maar die uren zijn nodig!’’ hoor ik velen al roepen.’ (alinea 7) Is dit een tegenargument of een weerlegging?

13 Hoe weerlegt de schrijfster deze uitspraak? Noteer de weerlegging bij 17.

14 De schrijfster vindt dat er veel mis is met de inhoud en de inrichting van het middelbaar onderwijs in Nederland.

a Noteer het argument dat de schrijfster in alinea 2 geeft.
b Noteer het argument dat de schrijfster in alinea 3 geeft.
c Noteer het argument dat de schrijfster in alinea 4 geeft.
d Noteer het argument dat de schrijfster in alinea 5 geeft.
e Noteer het argument dat de schrijfster in alinea 6 geeft.

15 Noteer bij elk argument of het een feitelijke (f) of een waarderende (w) uitspraak is.

16 Beoordeel de argumentatie.

a De argumenten zijn aanvaardbaar. **j / n**
b De argumenten zijn relevant. **j / n**
c De argumenten zijn onderling consistent. **j / n**
d De argumenten zijn samen toereikend voor het ingenomen standpunt. **j / n**
Licht je antwoord toe.

17 Noteer de weerlegging die de schrijfster geeft in alinea 7.
18 Is deze weerlegging afdoende? **j / n**
Leg uit.
19 Is de auteur een betrouwbare bron? **j / n**
Leg uit.
20 Welke van onderstaande uitspraken is het meest van toepassing op deze tekst?
- ○ A *Aan dit onderwijs heb ik niks* is een aanvaardbaar betoog, want de schrijfster gebruikt goede argumenten en weerlegt de belangrijkste tegenargumenten.
- ○ B *Aan dit onderwijs heb ik niks* is een betwistbaar betoog, want de schrijfster gebruikt geen goede argumenten.
- ○ C *Aan dit onderwijs heb ik niks* is een betwistbaar betoog, want de schrijfster gebruikt geen goede argumenten en weerlegt de tegenargumenten niet afdoende.
- ○ D *Aan dit onderwijs heb ik niks* is een redelijk betoog, want de schrijfster gebruikt goede argumenten, maar weerlegt de tegenargumenten niet afdoende.

Tekst 1

Aan dit onderwijs heb ik niks

(1) De middelbare school: ik keek er enorm naar uit, maar nu ik er deel van uitmaak, kan ik niet wachten tot ik weer weg mag. Dit komt niet doordat ik op een vreselijke school zit met pestkoppen en onmenselijke leraren. Integendeel. Mijn frustraties hebben vooral betrekking op de inhoud en de inrichting van het onderwijs: daar is een hoop mis mee.
(2) Ik heb niet het idee dat leerlingen goed worden voorbereid op hun leven na de middelbare school. Het ontbreekt aan vakken waarin je over basale zaken leert die volwassenen geacht worden te begrijpen. Verzekeringen, belastingaangifte, stemmen, hypotheken: maar weinig van mijn klasgenoten weten er het fijne van.
(3) Natuurlijk kun je zeggen dat dit een opvoedtaak is. Maar wat als je ouders er ook moeite mee hebben? Hulp van school zou geen verkeerd idee zijn. Onderwijskundige Bram Eidhof zei vorig jaar in *Het Parool* dat 62 procent van de Nederlanders zich politiek machteloos voelt en dat Nederlandse leerlingen relatief slecht scoren op burgerschapskennis. Weliswaar hebben we het vak burgerschap, maar de school hecht daar nog onvoldoende belang aan.
(4) Een ander probleem is dat je alle vakken op hetzelfde niveau moet volgen. Paul Rosenmöller, voorzitter van de VO-raad, heeft hierover interessante gedachten. 'Er zijn dyslectische kinderen op de havo die de exacte vakken makkelijk op vwo-niveau kunnen', zei hij in *de Volkskrant* van 26 maart 2015. 'En er zijn vmbo-kinderen die een paar vakken op havoniveau kunnen doen.' Hij pleit voor een 'maatwerkdiploma'.
(5) De studiedruk is ondertussen gigantisch. Daardoor is er geen ruimte om alles wat je hebt geleerd te laten bezinken, zodat je het echt begrijpt. Dat is slecht voor de motivatie en het leerplezier. De sneltrein raast maar door. Het gevolg is dat veel leerlingen last hebben van stress en vermoeidheid. Een deel van dit probleem komt voort uit het gebrek aan overeenstemming tussen vakken. Voor verschillende vakken moeten leerlingen vaak grofweg hetzelfde doen, maar combineren gebeurt nooit. Het resultaat is dat we bij Nederlands urenlang over de juiste aanpak van bronnenonderzoek leren en vervolgens bij Engels hetzelfde verhaal nog een keer te horen krijgen.
(6) Ten slotte maken leerlingen te veel uren. Ik geloof niet dat er ooit een klas enthousiast en vol energie het lokaal binnen is gekomen tijdens een zevende uur, laat staan een achtste of negende uur. Paul van Meenen van D66 en Loes Ypma van de PvdA zijn dit met mij eens. Van Meenen pleit al jaren voor minder lesuren. Volgens vergelijkingen van de OESO maken Nederlandse leerlingen lange schooldagen, terwijl landen als Zuid-Korea, Japan en Finland het even goed doen met veel minder uren. Dat zouden wij ook moeten doen.
(7) 'Maar die uren zijn nodig!' hoor ik velen al roepen. Dit lijkt me sterk, aangezien leraren op dit moment regelmatig niet lijken te weten hoe ze de les nu weer moeten vullen. We gaan dan maar weer film kijken, iets wat ik ook prima in mijn eigen tijd kan doen. In de les doe ik graag iets nuttigs, zodat die gigantische stapel huiswerk iets minder wordt.

(8) Er is dus veel mis met de Nederlandse middelbare school. Leerlingen worden niet voorbereid op hun latere leven, maken te veel uren en zitten vast op één niveau. Er is nauwelijks aandacht voor burgerschap, de studiedruk is abnormaal hoog en er is geen overeenstemming tussen de vakken. Ik stel voor dat we dit probleem niet aan de volgende generatie overlaten, maar dat we het heft in handen nemen. Laten we een school creëren die leerlingen aanspoort het optimale uit zichzelf te halen, hun kennis te bundelen en de wereld te verbeteren. Want dat is toch het doel van onderwijs?

Naar: Merle van Lier, NRC Handelsblad, 20 februari 2017

Merle van Lier zit in het examenjaar van een tweetalig vwo.

Opdracht
2

Lees tekst 2, een reactie op tekst 1, en beantwoord de vragen.

1 Hoe weerlegt de schrijver het eerste argument van Merle van Lier (tekst 1) in alinea 2? Noteer de weerlegging bij 12a.

2 Hoe ondersteunt de schrijver deze weerlegging in alinea 2?

3 Welk argumentatieschema wordt in alinea 2 gebruikt?
Argumentatie op basis van:
- ○ A autoriteit
- ○ B kenmerken
- ○ C oorzaak en gevolg
- ○ D voorbeelden

4 Ook in alinea 3 weerlegt de schrijver het eerste argument van Merle van Lier. Noteer de weerlegging bij 12b.

5 In alinea 4 weerlegt de schrijver op twee manieren de uitspraak van Merle van Lier over de gebrekkige kennis van leerlingen over de democratie. Noteer die twee weerleggingen bij 12c en 12d.

6 Merle van Lier denkt dat het probleem dat iedereen alle vakken op eenzelfde niveau moet volgen, kan worden opgelost door de invoering van een maatwerkdiploma. Welk tegenargument geeft de schrijver in alinea 5? Noteer het bij 12e.

7 Merle van Lier vindt de studiedruk gigantisch en denkt dat het aantal lesuren daar (mede) oorzaak van is. Hoe reageert de schrijver daarop in alinea 6? Noteer zijn reactie bij 12f.

8 Merle van Lier vindt dat wij een voorbeeld moeten nemen aan landen als Zuid-Korea, Japan en Finland die het even goed doen met veel minder lesuren. Noteer bij 12g hoe de schrijver dit weerlegt in alinea 7.

9 Volgens Merle van Lier weten leraren regelmatig niet hoe ze de les nu weer moeten vullen en gaan ze dan maar met de klas naar een film kijken. Welk tegenargument geeft de schrijver in alinea 8? Noteer het bij 12h.

10 Noteer het standpunt van de auteur uit alinea 9.

11 Noteer de drie argumenten die hij voor zijn standpunt geeft.

12 MvL: Leerlingen worden niet goed voorbereid op het leven na de middelbare school.
a weerlegging:
b weerlegging:
MvL: Leerlingen weten niet veel over de democratie.
c weerlegging:
d weerlegging:
MvL: Het probleem dat iedereen alle vakken op eenzelfde niveau moet volgen, kan opgelost worden door de invoering van een maatwerkdiploma.
e tegenargument:
MvL: De studiedruk is gigantisch en dat komt (mede) door het aantal lesuren.
f reactie:
MvL: Wij moeten een voorbeeld nemen aan landen als Zuid-Korea, Japan en Finland, die het even goed doen met veel minder lesuren.
g weerlegging:
MvL: Leraren weten regelmatig niet hoe ze de les nu weer moeten vullen en gaan dan maar met de klas naar een film kijken.
h tegenargument:

13 De schrijver van de tekst vindt de opvattingen van Merle van Lier slecht beargumenteerd. Hij geeft daarvoor (tegen)argumenten en weerlegt argumenten van Merle van Lier.
Beoordeel de argumentatie.
a De argumenten en weerleggingen zijn aanvaardbaar. **j / n**
b De argumenten en weerleggingen zijn relevant. **j / n**
c De argumenten en weerleggingen zijn onderling consistent. **j / n**
d De argumenten en weerleggingen zijn samen toereikend voor het ingenomen standpunt. **j / n**
Licht steeds je antwoord toe.

14 Is de auteur een betrouwbare bron? **j / n**
Leg uit.

15 Welke van onderstaande uitspraken is het meest van toepassing op deze tekst?
- ○ A *Praat liever eens met je leraar, Merle* is een aanvaardbaar betoog, want de schrijver gebruikt goede argumenten en weerlegt de belangrijkste tegenargumenten.
- ○ B *Praat liever eens met je leraar, Merle* is een betwistbaar betoog, want de schrijver gebruikt geen goede argumenten.
- ○ C *Praat liever eens met je leraar, Merle* is een betwistbaar betoog, want de schrijver gebruikt geen goede argumenten en weerlegt de tegenargumenten niet afdoende.
- ○ D *Praat liever eens met je leraar, Merle* is een redelijk betoog, want de schrijver gebruikt goede argumenten, maar weerlegt de tegenargumenten niet afdoende.

Tekst 2

Praat liever eens met je leraar, Merle

(1) Beste Merle, allereerst, hulde dat je onderwijstekortkomingen aankaart. Het leverde flink wat discussie op, je zult er ongetwijfeld wat van hebben meegekregen. Ik voelde me als leraar aangesproken om te reageren, temeer omdat ik regelmatig met mijn eigen leerlingen over hetzelfde onderwerp praat.

(2) Je eerste argument is dat je denkt dat je niet goed wordt voorbereid op het leven na de middelbare school. Het is makkelijk om te zeggen dat je daar nu nog niets over kunt zeggen, maar het is wel waar. Ik kon in de zesde ook nog niet inschatten dat ik later regelmatig iets zou publiceren. Of dat natuurkunde en wiskunde toch wel een meerwaarde zouden zijn bij mijn biologiestudie. Of dat ze op het Franse platteland inderdaad echt geen Engels spreken. Kunnen er dingen beter? Zeker. Maar stellen dat je niet wordt voorbereid op het latere leven is wel erg overdreven. Jammer.

(3) Je noemt verzekeringen, hypotheken en belastingaangifte als onderwerpen die je gemist hebt in jouw schoolloopbaan. En 'stemmen'. Die eerste drie maar even bij elkaar: je had natuurlijk de vakken economie of M&O (management en organisatie) kunnen volgen, waarbij deze onderwerpen besproken worden. Maar als je dat niet doet, dan krijg je op de middelbare school alsnog de studievaardigheden mee waarmee je jezelf die kennis eigen kunt maken wanneer het relevant is. Je hebt, als het op deze onderwerpen aankomt, sowieso meer aan een gedegen basis wiskunde dan aan een paar gelegenheidscolleges.

(4) Daarnaast noem je kennis over de democratie. Je noemt dat even later 'burgerschap', al zijn die twee niet hetzelfde. Als het goed is, heb je het verplichte vak maatschappijleer gevolgd. Daar zit dit in het curriculum. Het kan natuurlijk dat dat op jouw school niet goed uit de verf is gekomen, maar dat is niet per se een zaak voor de

landelijke onderwijspolitiek. Ik vind het overigens grappig dat je de Kamerleden Paul van Meenen (D66) en Loes Ypma (PvdA) in je betoog noemt. Blijkbaar weet je toch het een en ander over het politieke stelsel.

(5) Je noemt een maatwerkdiploma als een oplossing voor het probleem 'dat je alle vakken op hetzelfde niveau moet volgen'. Vervolgens citeer je Paul Rosenmöller over dyslectische leerlingen. Ja, het zou mooi zijn als sommige leerlingen af en toe een vak een niveautje hoger kunnen doen. Maar dat levert zo'n organisatorische rompslomp op dat het op dit moment totaal onhaalbaar is. Mijn ideaalbeeld is een school waar in wisselende samenstellingen op wisselende niveaus per vak (of overstijgend) geleerd wordt, maar met de huidige bekostiging is dat niet te doen. Het vereist sowieso een totaal andere aanpak van lesgeven, organisatie en examinering. Maar als dat je punt is, oké, daar wil ik best in meegaan.

(6) Je sluit je betoog voor een ander curriculum af met een verwijzing naar studiedruk, vakken die je dezelfde leerstof aanbieden, en een verwijt dat lessen niet zinnig worden ingevuld. Je zit veel film te kijken, zeg je. Dat het vwo, en in ieder geval het tweetalig vwo, een hoge tijdsbelasting heeft, zal niemand ontkennen. Zeker met diverse sportclubs of andere verenigingen, een bijbaantje of twee en soms de voorbereiding op bijvoorbeeld een decentrale selectie of een rijexamen hebben veel leerlingen het zwaar. Dat is absoluut iets wat meer aandacht moet krijgen. Of het uitkleden van het curriculum daar het antwoord op is, weet ik niet; je geeft het zelf ook al aan: de middelbare school moet wel voorbereiden op de toekomst.

(7) Je noemt Finland en de bekende Aziatische landen als voorbeelden met minder lesuren. Los van het feit dat die stelsels heel anders in elkaar zitten, zijn dit geen beste voorbeelden om jouw punt te onderstrepen. In Finland ervaren veel leerlingen juist een ontzettend hoge druk van hun schoolwerk (67 procent van de meisjes), zo bleek uit het HBSC-onderzoek. Nederland (31 procent) doet het op dat gebied relatief goed.

(8) Terug naar ons land: bij jou op school zijn er blijkbaar vakken waar er weinig onderling afgestemd wordt. Kan gebeuren en jouw school is daarin vast de enige niet. De oplossing ligt hier dicht bij huis: bij jouw leraren. Een gesprek met hen over de stof die ze kunnen schrappen, is een beter middel om dat te veranderen dan een ingezonden brief in een landelijke krant. Ik stel ook voor dat je het film kijken daar aankaart, want ik weet vrij zeker dat er in de rest van Nederland bijzonder weinig docenten zijn die niet weten hoe ze de les moeten vullen en daarom maar een film draaien.

(9) Eigenlijk, Merle, snap ik niet zo goed waar je heen wilt. Je studiedrukargument staat haaks op jouw observatie dat in de lessen niets gedaan wordt. Je wilt onderwerpen aan het curriculum toevoegen die er al lang in staan, en je generaliseert jouw observaties te makkelijk naar 'het' onderwijs.

(10) We willen graag scholen die leerlingen aansporen 'het optimale uit zichzelf te halen, hun kennis te bundelen en de wereld te verbeteren'. Kritische geesten zijn altijd welkom in gesprekken over de inrichting van ons onderwijs, maar graag een volgende keer iets meer gebaseerd op feiten. Je bent meer dan welkom.

Naar: Steven Geurts, NRC Handelsblad, 22 februari 2017

Steven Geurts is biologieleraar en onderwijsblogger.

Opdracht 3

Werk in viertallen.
Probeer tot overeenstemming te komen over de vraag wie er meer gelijk heeft: de auteur van tekst 1 of de auteur van tekst 2. Als dat lukt, noteer dan de argumenten die volgens jullie doorslaggevend zijn. Komen jullie niet tot overeenstemming, noteer dan over welk(e) punt(en) jullie het niet eens konden worden en waarom.

Ik kan/weet:

- ☐ een argumentatie analyseren en beoordelen. 4F
- ☐ een tekst beoordelen op consistentie. 4F
- ☐ een vergelijking maken met andere teksten en tussen tekstdelen. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

OPSTAAN
MIJN WEKKER
KOMT NU MET
GOEDE ARGUMENTEN
Loesje
loesje@loesje.nl
www.loesje.nl

Formuleren

> Het is beter gras te zijn, men kan het maaien, wieden en wild groeit het weer, en altijd anders.
>
> *Hugo Claus*

Inhoud

Correct formuleren

Aantrekkelijk formuleren

Als schrijver of spreker bedenk je eerst de inhoud van je tekst: wát ga ik vertellen? Daarna vraag je je af: hóé ga ik het zeggen, hoe ga ik mijn gedachten formuleren?
Zeker wanneer je schrijft, moet je zinnen correct formuleren. Als spreker kun je een zin die niet lekker loopt, nog wel herformuleren, maar wanneer een tekst eenmaal geschreven of gedrukt is, kun je er als schrijver niets meer aan veranderen. Fouten in de zinsbouw moet je dus bij de controle van je tekst opsporen en verbeteren. Daarbij kun je gebruikmaken van websites over allerlei taaladviezen, bijvoorbeeld taaladvies.net en onzetaal.nl.
Om je publiek geboeid te houden, moet je bovendien aantrekkelijk formuleren. Daarvoor is zowel de woordkeus als de zinsbouw een aandachtspunt.

8 Woordgebruik

Je leert:
- over aantrekkelijk woordgebruik.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Woordgebruik

Om aantrekkelijk te schrijven, moet je letten op woordkeus en zinsbouw. Hier volgen vijf aanwijzingen voor het woordgebruik:
- Gebruik geen lange woorden.
- Schrijf geen 'moeilijke' woorden over uit je bronnen.
- Schrijf alleen afkortingen van woorden die je ook uitspreekt als afkorting.
- Vermijd deftige of formele woorden.
- Varieer in woordkeuze.

Gebruik geen lange woorden.
Lange woorden met veel lettergrepen lezen moeilijker dan kortere. Voorbeelden:

Niet:	Wel:
arbeidsongeschiktheidsverzekering	*verzekering voor arbeidsongeschiktheid*
milieubeschermingsmaatregelen	*maatregelen ter bescherming van het milieu*
landbouwmechanisatietentoonstelling	*tentoonstelling over mechanisatie in de landbouw*

Schrijf geen 'moeilijke' woorden over uit je bronnen.
Moeilijke woorden overnemen in je eigen tekst is riskant. Misschien gebruik je ze verkeerd. Bovendien begrijpen lezers die woorden vaak niet. Zoek liever een eenvoudiger synoniem of geef een omschrijving van een lastig begrip. Gebruik zo mogelijk de synoniemenlijst van Word: ga met de cursor op het woord staan, klik op de rechtermuisknop en kies in het menu Synoniemen. Voorbeelden:

Niet:	Wel:
bilateraal	*tweezijdig*
interruptie	*onderbreking*
ridicuul	*belachelijk*
saillant	*opvallend*
tolerantie	*verdraagzaamheid*

Schrijf alleen afkortingen van woorden die je ook uitspreekt als afkorting.
Schrijf afkortingen voluit, behalve als je ze als afkorting uitspreekt. Veel afkortingen zijn onbekend en opzoeken in het woordenboek kost tijd.
Voorbeelden:

Niet:	Wel:
enz.	*enzovoort*
bijv.	*bijvoorbeeld*
e.d.	*en dergelijke*
v.d.	*van de*
collectieve arbeidsovereenkomst	*cao*
compact disc	*cd*

Vermijd deftige of formele woorden.
Deftige en formele woorden maken je tekst lastig om te lezen. Ook hier biedt de synoniemenlijst van Word hulp. Voorbeelden:

Niet:	Wel:
aangezien	*omdat*
betreffende	*over*
dienen te	*moeten*
doch	*maar, echter*
enerzijds/anderzijds	*aan de ene kant/aan de andere kant*

Niet:	Wel:
indien	*als*
nochtans	*toch; niettemin*
omtrent	*over*
tevens	*ook*
van oordeel zijn	*van mening zijn*

Formuleer ook niet te populair: gebruik geen spreektaal, jongerentaal en WhatsApptaal. Voorbeelden:

Niet:	Wel:
AFW88	*afwachten*
&	*en*
F4EN	*feestvieren*
L@ER	*later*
SUC6	*succes*

Varieer in woordkeuze.
Woordherhaling maakt een tekst saai. Je moet dus variatie aanbrengen in je woordkeus. Er zijn drie manieren om storende woordherhaling te voorkomen:
- Gebruik in de tekst **synoniemen**. Voor synoniemen kun je de Synoniemenlijst van Word raadplegen of een (online)woordenboek. Let op: beruchte 'herhaalwoorden' zijn *ook* en *maar*.
- Behalve met synoniemen kun je ook werken met **verwijswoorden**. **→ *zie Formuleren p. 115.*** Maar let wel op, want verwijswoorden zijn lastig:
- Als schrijver loop je het risico het verkeerde verwijswoord te kiezen: is het *hij* of *zij (ze)*, *hem* of *haar*, *zijn* of *haar*, *hen* of *hun*?
- Ook voor de lezer is een verwijswoord lastiger dan een synoniem. Hij moet immers van elk verwijswoord het antecedent zoeken: hij moet bepalen naar welk(e) woord(en) het verwijswoord terugwijst. Daardoor is een tekst met veel verwijswoorden moeilijker om te lezen.

Een paar tips:
- Wissel synoniemen en verwijswoorden af.
- Gebruik bij twijfel tussen *hij* en *zij (ze)* het woord *die*.
- Gebruik bij twijfel tussen *hen* en *hun* zo mogelijk *ze*.
- Schrijf niet *hij of zij*, *hij/zij*, *hem of haar*, *zijn/haar*, maar gebruik de mannelijke vorm. Je kunt ook in het meervoud werken; dat voorkomt problemen (ook bij de spelling).
- In veel gevallen kun je een te vaak herhaald woord gewoon **weglaten**. Doe dat niet als de tekst er onduidelijker door wordt.

Opdracht
1

Lees tekst 1 en 2 en beantwoord de vragen.
1 Welke tekst vind je het makkelijkst om te lezen?
2 Waardoor zou dat komen?
3 Noteer van elke tekst de woorden waarvan je de betekenis niet weet.
4 Noteer van elke tekst de woorden die bestaan uit meer dan vijftien letters.
5 Noteer van elke tekst de zinnen die je ingewikkeld vindt. Noteer de eerste twee woorden en de laatste twee.
6 Noteer van beide teksten het aantal enkelvoudige zinnen (zinnen met één persoonsvorm).
7 Noteer van beide teksten het aantal samengestelde zinnen (zinnen met meer dan één persoonsvorm).
8 Noteer van beide teksten het aantal zinnen van meer dan twintig woorden.
9 Tekst 1 bestaat uit 6 zinnen en 105 woorden; tekst 2 bestaat uit 10 zinnen en 114 woorden. Bereken van beide teksten de gemiddelde zinslengte.

Tekst 1

Politie in achterstandswijk handelt pragmatisch

Politiefunctionarissen gaan in multiculturele achterstandswijken voornamelijk pragmatisch te werk. Zonder ideologische of etnisch-culturele vooringenomenheid trachten ze overlast, onveiligheid en criminaliteit te bestrijden en te voorkomen.
De hermandad zoekt niet aflatend naar creatieve oplossingen voor een samenlevingssegment waar (potentiële) conflicten of confrontaties tussen bevolkingsgroepen op de loer liggen.
Wijkagenten werken daarbij samen met andere overheidsfunctionarissen, jeugdhulpverleners, woningcorporaties en religieuze en sociale organisaties. Zij staan voortdurend in de frontlinie van de samenleving, waar ze worden geconfronteerd met sociaaleconomische problematiek, zoals armoede, werkloosheid en lage opleidingsniveaus. Daarbij vormen ze ook nog eens onderdeel van het publieke debat en dat eist veel van hen in een toenemend pluriforme maatschappij.
Naar: NU.nl, op 25 februari 2018

Tekst 2

Politie in achterstandswijk handelt pragmatisch

In achterstandswijken wonen mensen van verschillende afkomst samen. Politiemensen werken daar vooral praktisch. Ze nemen nooit vooraf standpunten in op basis van geloof of cultuur. Wel proberen ze overlast, onveiligheid en misdaad tegen te gaan. De politie zoekt steeds weer naar nieuwe oplossingen voor (mogelijke) ruzies of botsingen tussen bevolkingsgroepen.
Wijkagenten werken daarbij samen met andere overheidsmensen, jeugdhulpverleners, woningbouwverenigingen en kerken en politieke partijen. De agenten staan altijd vooraan bij moeilijkheden in de samenleving. Ze komen daar maatschappelijke en economische problemen tegen, zoals armoede, werkloosheid en een lage opleiding. Daarbij wordt hun rol door de burgers soms kritisch besproken. Dat eist veel van hen in een maatschappij waarin steeds meer verschillen tussen mensen bestaan.

Opdracht
2

In tekst 3, een deel van een artikel van Willianne (5 havo) worden vier woorden te vaak gebruikt. Ze zijn gemarkeerd.
Herschrijf de tekst: vervang de herhaalde woorden door synoniemen of verwijswoorden, of laat ze weg.

Tekst 3

De eenzamen bij elkaar brengen

De re-integratie van gevangenen verloopt veelal moeizaam. Een oplossing voor dat probleem is dat gevangenen een tijdje zorgen voor een **hond** uit het asiel. Bij dit project wordt de hond *getraind* door een gevangene. De gevangene voelt vaak verbondenheid met de **hond** en de *training* blijkt veel gevangenen weer zelfvertrouwen te geven. Bovendien heeft de **hond** dan een baasje dat voor hem zorgt, waardoor de **hond** vrolijker wordt. Een **hond** die door een gevangene *getraind* is, blijkt naderhand ook veel makkelijker een baasje te krijgen. Zo hebben 206 van de 224 **asielhonden** na deelname aan het project een nieuw baasje gevonden.

Opdracht
3

Lees tekst 4, een deel van een artikel van Maurits (5 havo).
1 Noteer twee woorden die te vaak gebruikt worden.
2 Herschrijf de tekst en vervang de herhaalde woorden door synoniemen of verwijswoorden.

Tekst 4

Internet en privacy

De overheid houdt zich uiteraard bezig met het probleem van internet en privacy. De overheid komt echter meestal pas in actie als het misgaat. Voorbeelden van incidenten waarbij de overheid ingrijpt, zijn cyberpesten, financiële fraude en kinderporno op internet. De overheid heeft zelfs speciale politieteams opgezet om de privacy van de burger te beschermen. Maar dat is niet genoeg. Er moet ook wetgeving komen over internet en privacy. Ook daar is de overheid verantwoordelijk voor. Momenteel is een wet over 'wraakporno' op internet in de maak. Op die manier wil de overheid mensen beschermen tegen de wraakacties van hun ex-partners.

Ik kan/weet:

- ☐ waar ik op moet letten in mijn woordgebruik.
- ☐ variatie aanbrengen in woordgebruik om herhaling te voorkomen. 3F
- ☐ het verband tussen zinnen en zinsdelen goed aangeven door het gebruik van juiste verwijs- en verbindingswoorden. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

9 Zinsbouw

Je leert:
- over zinnen aantrekkelijk formuleren.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Zinsbouw

Als je aantrekkelijk wilt schrijven, is behalve de woordkeus ook de zinsbouw een aandachtspunt. Hier volgen vijf aanwijzingen:
- Varieer in zinsopbouw; niet steeds: onderwerp – persoonsvorm – andere zinsdelen.
- Varieer in zinslengte en wissel enkelvoudige en samengestelde zinnen af.
- Zet woorden en zinsdelen die bij elkaar horen, zo dicht mogelijk bij elkaar.
- Gebruik zo veel mogelijk actieve zinnen: de bedrijvende vorm.
- Zorg voor duidelijke verbanden binnen de zinnen en tussen de zinnen (en de alinea's) door middel van voegwoorden, verwijswoorden en signaalwoorden.

Varieer in zinsopbouw.
Van nature begin je een zin vaak met het onderwerp (O). Daarna komt de persoonsvorm (P) en vervolgens een ander zinsdeel (A): *onderwerp – persoonsvorm – ander zinsdeel (OPA)*. Maar als alle zinnen beginnen met het onderwerp, wordt dat vervelend voor de lezer of luisteraar. Dus:
- Gebruik ook de volgorde *ander zinsdeel – persoonsvorm – onderwerp (APO)*.
- Maak zo nu en dan een vraagzin: *persoonsvorm – onderwerp – ander zinsdeel? (POA)*.
- In sommige teksten, zoals instructies, kun je zo nu en dan de gebiedende wijs (zonder onderwerp) gebruiken *(PA)*.

Varieer in zinslengte.
Te veel korte zinnen maken een tekst saai. Varieer dus in **zinslengte**. Dat kun je bijvoorbeeld doen door enkelvoudige en samengestelde zinnen af te wisselen. Bij samengestelde zinnen kun je hoofd- en bijzinnen afwisselen. Maar pas op:
- Als schrijver maak je eerder een zinsbouwfout in een lange zin dan in een korte.
- Lange (samengestelde) zinnen zijn voor een lezer moeilijker te begrijpen dan kortere (enkelvoudige) zinnen. Gebruik dus niet meer dan zo'n twintig woorden per zin. Knip lange zinnen in stukken, zodat er kortere zinnen ontstaan. Zorg er wel voor dat korte zinnen héle zinnen blijven: zet geen zinsgedeelten in een aparte zin. → ***zie Formuleren p. 168 (4 havo)***
- Bijzinnen zijn lastiger voor de lezer dan hoofdzinnen; formuleer dus vooral hoofdzinnen.

Zet woorden en zinsdelen die bij elkaar horen, zo dicht mogelijk bij elkaar.
Een tekst leest gemakkelijker als woorden of zinsdelen die bij elkaar horen, ook dicht bij elkaar staan.

Een paar tips:
- Zet de persoonsvorm zo dicht mogelijk bij de andere werkwoorden van het gezegde.

Niet:	Wel:
Tegenstanders van kernenergie <u>hebben</u> zich uit protest tegen het transport van hoogradioactief afval in Midden-Duitsland aan het spoor <u>vastgeketend</u>.	*Tegenstanders van kernenergie <u>hebben</u> zich in Midden-Duitsland aan het spoor <u>vastgeketend</u> uit protest tegen het transport van hoogradioactief afval.*

- Zet het lidwoord, aanwijzend voornaamwoord of bezittelijk voornaamwoord zo dicht mogelijk bij het zelfstandig naamwoord waar het bij hoort.

Niet:	Wel:
De twee jaar terug door deze schaatscoach ondernomen poging tot matchfixing kwam 'toevallig' in de krant op de dag dat zijn pupil een olympische medaille kon behalen.	*De poging tot matchfixing, die deze schaatscoach twee jaar terug ondernam, kwam 'toevallig' in de krant op de dag dat zijn pupil een olympische medaille kon behalen.* Of liever nog: *Deze schaatscoach ondernam twee jaar terug een poging tot matchfixing. Dat kwam 'toevallig' in de krant op de dag dat zijn pupil een olympische medaille kon behalen.*

- Zet het onderwerp en de persoonsvorm (of het gezegde) zo dicht mogelijk bij elkaar. Gebruik in lange zinnen dus liever een nevenschikkend voegwoord (*want*, *maar*) dan een onderschikkend voegwoord (*omdat*, *hoewel*).

Niet:	Wel:
*Wie donderdag naar buiten gaat, moet zich goed kleden tegen de kou, **omdat** het KNMI als gevolg van de gure oostenwind de zeer lage gevoelstemperatuur van -17°C verwacht.*	*Wie donderdag naar buiten gaat, moet zich goed kleden tegen de kou, **want** het KNMI verwacht als gevolg van de gure oostenwind de zeer lage gevoelstemperatuur van -17°C.*

Gebruik zo veel mogelijk actieve zinnen.
Een zin met een werkwoordelijk gezegde kan in de bedrijvende of in de lijdende vorm staan. Een zin in de **bedrijvende vorm** heet een actieve zin; een zin in de **lijdende vorm** is een passieve zin (met een vorm van *worden* of *zijn*). Het lijdend voorwerp van de bedrijvende zin wordt in de lijdende zin het onderwerp. Het onderwerp van de bedrijvende zin wordt in de lijdende zin een bijwoordelijke bepaling met 'door'. In het algemeen is het beter om actieve zinnen te gebruiken. De lezer ziet dan meteen wie de handeling uitvoert.

Niet:	Wel:
Door het cabinepersoneel van KLM (bwb) / is / een 24-uursstaking (ow) / aangekondigd / voor een hoger salaris en minder werkdruk. (passieve zin)	*Het cabinepersoneel van KLM (ow) / heeft / een 24-uursstaking (lv) / aangekondigd / voor een hoger salaris en minder werkdruk.* (actieve zin)

In de volgende drie gevallen kun je de lijdende vorm wel gebruiken:

- als het onbekend, onbelangrijk of overduidelijk is wie de handeling uitvoert;

Niet:	Wel:
Onbekenden hebben vorige week het Spiegelmonument van Jan Wolkers zwaar beschadigd. (actief)	*Het Spiegelmonument van Jan Wolkers is vorige week zwaar beschadigd.* (passief, want de daders zijn onbekend)
Een bouwbedrijf gaat komend najaar de onbewoonbaar verklaarde huizen in deze straat renoveren. (actief)	*De onbewoonbaar verklaarde huizen in deze straat worden komend najaar gerenoveerd.* (passief, want wie de renovatie uitvoert, is onbelangrijk)
Vanwege het grote aantal ongelukken op dit deel van de A28 heeft de overheid de maximumsnelheid verlaagd naar 100 km/h. (actief)	*Vanwege het grote aantal ongelukken op dit deel van de A28 is de maximumsnelheid verlaagd naar 100 km/h.* (passief, want het is overduidelijk dat alleen de overheid dit kan doen)

→

- als je de handeling of het object van de handeling centraal wilt stellen in plaats van de handelende persoon;

Niet:	Wel:
Op 23 maart 2018 huldigde de koning alle Nederlandse medaillewinnaars van de Olympische Spelen in Pyeongchang in Paleis Noordeinde. (actief)	*Alle Nederlandse medaillewinnaars van de Olympische Spelen in Pyeongchang werden op 23 maart 2018 gehuldigd op Paleis Noordeinde.* (passief, want het gaat om de sporters en niet om de koning)

- als je daarmee onduidelijkheid kunt vermijden.

Niet:	Wel:
De bezoeker die de uitsmijter van de bar heeft gemolesteerd (actief), *wordt momenteel door de politie ondervraagd.*	*De bezoeker die door de uitsmijter van de bar is gemolesteerd* (passief), *wordt momenteel door de politie ondervraagd.* Of: *De bezoeker door wie de uitsmijter van de bar is gemolesteerd* (passief), *wordt momenteel door de politie ondervraagd.*

In de zin *De bezoeker die de uitsmijter van de bar heeft gemolesteerd* (actief), *wordt momenteel door de politie ondervraagd* is het onduidelijk of de bezoeker de uitsmijter heeft gemolesteerd of andersom. In de lijdende vorm verdwijnt die onduidelijkheid.

Zorg voor duidelijke verbanden binnen de zinnen en tussen de zinnen door middel van voegwoorden, verwijswoorden en signaalwoorden.
Een tekst bestaat uit zinnen. Elke (enkelvoudige) zin is een mededeling. Kijk naar de drie mededelingen in het voorbeeld:
– *Kinderen met een taalachterstand zouden in de zomervakantie moeten deelnemen aan een zomerschool voor taal. Deze kinderen beheersen het Nederlands onvoldoende om de lessen te kunnen volgen. De kinderen presteren nu ver onder hun niveau.*

Tussen deze mededelingen bestaat een verband. Het is voor een lezer plezierig als de schrijver dat verband duidelijk aangeeft door middel van:
- verwijswoorden, die terugwijzen naar een woord of (een deel van) een zin;
- signaalwoorden. In de cursus Basis staan de veelvoorkomende tekstverbanden in een schema. Bij elk verband vind je een aantal signaalwoorden. ***→ zie Basis p. 28 (4 havo)***

Je kunt tussen de mededelingen uit het voorbeeld verband aanbrengen met signaalwoorden (*namelijk*) en verwijswoorden (*ze*, *waardoor*):
– *Kinderen met een taalachterstand zouden in de zomervakantie moeten deelnemen aan een zomerschool voor taal.* ***Ze*** *beheersen het Nederlands namelijk onvoldoende om de lessen te kunnen volgen,* ***waardoor ze*** *nu ver onder hun niveau presteren.*

Opdracht 1

Noteer van elke zin de zinsdeelvolgorde: OPA, APO, POA of PA.

1 De regering wil vijftig miljoen uittrekken om enkele belangrijke verkeersknelpunten in de autosnelwegen versneld aan te pakken.
2 Hoeveel loonsverhoging krijgen de buschauffeurs nu uiteindelijk dit jaar?
3 In *An Inconvenient Truth* beschrijft Al Gore de gevolgen van de klimaatverandering voor onze planeet.
4 Kan iemand mij precies uitleggen hoe de eindexamenscore in een cijfer wordt omgezet?
5 Niemand kan toch bezwaar hebben tegen het voeren van vogels in de winterperiode?
6 Raadpleeg uw arts bij eventuele klachten als gevolg van gebruik van dit medicijn.
7 Gingen Nederlanders tijdens de recessie na de kredietcrisis minder op vakantie?
8 Vanwege de kermis is het centrum van de stad niet bereikbaar via de Mauritslaan.
9 Wacht tot het rode licht gedoofd is; er kan nog een trein komen.
10 Zou de bank ons echt een hypotheek willen verstrekken van 300.000 euro?

Opdracht
2

Lees tekst 1, een deel van een beschouwing van Melchior (5 vwo) over reclame voor alcoholische dranken. In de tekst heeft elke zin de volgorde OPA. Herschrijf de tekst zó dat er variatie in de volgorde ontstaat. Je kunt ook vraagzinnen (POA) gebruiken. Je mag zo nodig enkele woorden toevoegen.

Tekst 1

Proost!

Schade door alcoholgebruik

Diverse studies hebben aangetoond dat reclame voor alcoholhoudende dranken ervoor zorgt dat mensen meer gaan drinken. Zowel volwassenen als jongeren worden erdoor verleid. Dat kan op latere leeftijd tot ernstige gezondheidsrisico's leiden. 10 tot 24 procent van de dementiegevallen wordt mede veroorzaakt door alcohol. Mensen die veel alcohol drinken, hebben bovendien bijna 4 procent meer kans op kanker.
De gevolgen blijven niet beperkt tot het terrein van de gezondheid. Alcohol speelt een rol bij 15 procent van de verkeersongevallen. Dat leidt in Nederland tot ruim 150 doden per jaar. Ook geweld en vernielingen zijn vaak aan drank gerelateerd.
Geweld, ongevallen en gezondheidsproblemen brengen de nodige kosten met zich mee. De financiële schade door alcohol wordt begroot op zo'n 2,6 miljard euro per jaar.

Opdracht
3

Deze (samengestelde) zinnen zijn veel te lang. Verdeel ze in kortere enkelvoudige of samengestelde zinnen.

1 Dat jongeren steeds meer vrije tijd doorbrengen met games of bingewatching en steeds minder lezen, is een uiterst zorgwekkende ontwikkeling, zeggen zowel mensen die de veranderingen in de maatschappij in de gaten houden als medische wetenschappers, die vrezen dat hersenen die veel beelden verwerken, minder goed de geschreven taal aankunnen en ervoor waarschuwen dat de fysieke gezondheid wordt bedreigd door slaapgebrek en onvoldoende doorbloeding van het lichaam.

2 Omdat bij het ouder worden iedereen rimpels krijgt doordat de huid alsmaar slapper wordt, heeft Vichy een nieuwe crème ontwikkeld met fyto-oestrogenen, die de aanmaak van de stof collageen stimuleert, zodat de huid strakker blijft, hetgeen gebleken is uit een smeerproef onder zestig vrouwen, bij wie de veerkracht van de huid ondanks hun tamelijk hoge leeftijd na zes maanden met maar liefst 32 procent was toegenomen.

3 In de Verenigde Staten zijn al diverse voorbeelden bekend van mensen die hartaanvallen of hersenbloedingen kregen en in enkele gevallen zelfs stierven door een teveel aan efedrine, een schadelijke stof die de laatste jaren steeds vaker in afslankmiddelen blijkt te zitten en die er weliswaar voor zorgt dat de gebruiker per week enkele kilo's vet verbrandt, maar die bij overdosering de bloeddruk gevaarlijk kan verhogen.

Opdracht
4

1 Welke van de zinnen *a* tot en met *f* staan in de lijdende vorm? Noteer de letters.

2 Zet de passieve zinnen in de bedrijvende vorm. Voeg zo nodig een onderwerp toe.

a Ondanks de verhoging van de maximumsnelheid naar 130 km/h wordt op autosnelwegen door veel automobilisten nog altijd te hard gereden.

b Na het eten van het pasteitje met wilde bospaddenstoelen zijn enkele gasten met maag-darmstoornissen naar de arts van het cruiseschip gegaan.

c De cd's die u op 16 juli bij ons besteld heeft, worden morgenavond door DHL bij u afgeleverd.

d Gistermiddag zijn de vrijwilligers bijgepraat over de gevolgen van de nieuwe privacywetgeving voor hun activiteiten.

e Op de website Taalwinkel.nl van de HvA en de UvA kunnen studenten van alles vinden over het schoolvak Nederlands: van formuleringsfouten tot tips voor schrijfvaardigheid.

f Bij winkeldiefstal zal in alle gevallen aangifte worden gedaan bij de politie.

Opdracht
5

Werk in tweetallen.

1 De zinnen *a* tot en met *f* staan in de bedrijvende vorm. Overleg met elkaar welke zinnen of zinsgedeelten beter in de lijdende vorm kunnen staan. Noteer waarom.

2 Zet die zinnen in de lijdende vorm.

a Bij de kraak in het Brabantse Oudenbosch hebben dieven vermoedelijk tussen de vijf en vijftien miljoen euro buitgemaakt.

b In verband met de carnavalsoptocht heeft de gemeente de gehele binnenstad afgesloten voor autoverkeer.

c Welke schrijvers heeft de jury dit jaar genomineerd voor de Libris Literatuurprijs?

d Linkse activisten hebben de voormalige woning van de vermoorde conservatieve politicus met witte verf beklad.

e In ons land kiest de bevolking eens in de vier jaar op een woensdag een nieuwe volksvertegenwoordiging.

f Vroeger bewaarde de Kunstuitleen de grotere kunstwerken in de oude molen aan de IJssel.

Opdracht
6

Lees tekst 2, een deelonderwerp uit een artikel van Douwe en Julia (6 vwo) over consumentenvuurwerk. In de tekst is er verband tussen (delen van) zinnen, doordat verwijswoorden terugwijzen naar eerder genoemde woorden of woordgroepen (het antecedent).

Noteer uit de volgende zinnen een verwijswoord. Zet erachter naar welk antecedent het verwijswoord terugwijst.

1 zin 2
2 zin 3
3 zin 4
4 zin 6
5 zin 7
6 zin 9
7 zin 11 (2x)
8 zin 14
9 zin 17 (2x)
10 zin 18

Tekst 2

Vuurwerk en het milieu

(1) Om te beginnen veroorzaakt vuurwerk luchtvervuiling. (2) Het afsteken ervan vult de lucht vooral met het voor de gezondheid schadelijke fijnstof. (3) De eerste twee uur van het nieuwe jaar is de concentratie daarvan wel veertig keer zo hoog als normaal. (4) Ook op 1 januari is die nog zorgwekkend: zeven tot acht keer zo hoog als normaal.

(5) Behalve luchtvervuiling is er ook bodem- en watervervuiling. (6) Knalvuurwerk bestaat vooral uit buskruit; siervuurwerk bevat daarnaast zware metalen als koper, barium en antimoon. (7) Daardoor geeft siervuurwerk meer kwalijke uitstoot dan knalvuurwerk. (8) In illegaal vuurwerk, naar schatting dertig procent van de totale hoeveelheid, zitten vaak nog andere gevaarlijke stoffen, zoals cadmium en perchloraat. (9) Als gevolg daarvan is illegaal vuurwerk het slechtst voor het milieu. (10) Alle vervuilende stoffen in de onverbrande vuurwerkresten en in de kleine stofdeeltjes dalen neer en komen dan eerst in de bodem terecht. (11) Vervolgens verplaatsen ze zich gaandeweg naar het oppervlaktewater, waar ze schade aanrichten. (12) Koper bijvoorbeeld is giftig voor de dieren die daar leven, en slecht voor de planten. (13) Bovendien worden zware metalen niet afgebroken door

biologische processen. (14) Ze veroorzaken dus blijvende milieuschade.

(15) Ten slotte is er het afval. (16) Elk jaar zijn er ruim achthonderd vrachtauto's nodig om al het vuurwerkafval op te ruimen. (17) Dat bestaat hoofdzakelijk uit karton en papier, met de nodige onverbrande zware metalen erin. (18) Vooral die moeten snel worden opgeruimd, zodat er geen metaalresten in de bodem terechtkomen of wegspoelen naar het oppervlaktewater.

Opdracht
7

Kijk nog eens naar tekst 2. In de tekst komen signaalwoorden voor die tekstverbanden binnen of tussen zinnen aangeven. Beantwoord voor de genoemde zinnen de volgende twee vragen:

a Van welk verband is er sprake?
b Aan welk(e) signaalwoord(en) herken je dat verband?

Let op: sommige signaalwoorden zijn tevens verwijswoord.

1 binnen zin 3
2 tussen zin 4 en 3
3 het eerste en het tweede deel van zin 5
4 binnen zin 6 (2x)
5 tussen zin 7 en 6
6 binnen zin 7
7 binnen zin 8
8 tussen zin 9 en 8
9 tussen zin 11 en 10
10 binnen zin 12
11 tussen zin 13 en 12
12 tussen zin 14 en 13
13 binnen zin 16
14 binnen zin 18
15 tussen zin 1, 5 en 15

Opdracht
8

1 Schrijf een tekstje van minimaal 250 woorden over een van de volgende onderwerpen of een onderwerp van jouw keuze:
- Op wereldreis na je examen of eerst studeren?
- Verplicht sport op school?
- Wel of geen ontwikkelingshulp?
- Een baantje in het examenjaar
- Lenen voor je studie

Breng met verwijswoorden en signaalwoorden verband aan tussen de (delen van) zinnen. In je tekst moeten minstens vier verschillende verbanden voorkomen en minstens vier verwijswoorden.

2 Wissel je tekst uit met die van een klasgenoot.
Noteer uit elkaars tekst de verwijswoorden en geef van elk verwijswoord aan wat het antecedent is.
Noteer vervolgens de signaalwoorden en geef van elk signaalwoord aan welk verband het aangeeft.

Ik kan/weet:

- ☐ waar ik op moet letten in de zinsbouw.
- ☐ variëren in zinsbouw en zinslengte.
- ☐ overbodig gebruik van de lijdende vorm voorkomen.
- ☐ het verband tussen zinnen en zinsdelen goed aangeven door het gebruik van juiste verwijs- en verbindingswoorden. 3F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online.**

10 Uitdrukkingen

Je leert:
- over uitdrukkingen.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Uitdrukkingen

Een **uitdrukking** is een zinsnede met een figuurlijke betekenis. Door in een gesproken of geschreven tekst uitdrukkingen te gebruiken, maak je de tekst aantrekkelijker voor het publiek.
Voorbeelden:
– *De huwelijkszwendelaar wist met zijn gladde praatjes de eenzame vrouw om de tuin te leiden.*
– *Als veel Nederlanders tegelijk een dagje naar het strand gaan, gooien lange files vaak roet in het eten.*
– *Door de actie #MeToo is duidelijk geworden dat belangrijke mannen in hun omgang met vrouwen geregeld over de schreef gaan.*
De uitdrukking *om de tuin leiden* betekent 'bedriegen', *roet in het eten gooien* betekent 'iets bederven; het plezier vergallen' en *over de schreef gaan* is 'iets doen wat niet mag; te ver gaan'.

Er zijn veel uitdrukkingen met woordparen:
- uitdrukkingen met twee **synoniemen** (tautologie) of woorden die ongeveer hetzelfde betekenen:
  – *Hoe je het ook wendt of keert, de overheid moet de burgers beschermen en daarin slaagt ze niet altijd.*
- uitdrukkingen met een **tegenstelling** (antithese):
  – *De meeste mensen kennen de brandnetel voornamelijk als een vervelende, prikkende plant, die je overal en nergens tegenkomt.*
- uitdrukkingen met **alliteratie** (beginrijm van medeklinkers):
  – *Na de verloren bekerfinale sloegen de boze supporters in het café waar ze zaten, de hele boel kort en klein.*
- uitdrukkingen met **eindrijm**:
  – *In het middeleeuwse verhaal van* Karel ende Elegast *moeten de leenmannen van Karel de Grote hun leenheer bijstaan met raad en daad.*

Naast uitdrukkingen met woordparen komen in deze paragraaf uitdrukkingen aan de orde met een voorwerp, met een dier en met een lichaamsdeel. Ook uitdrukkingen uit de Bijbel en de mythologie, uitdrukkingen met oude naamvallen en voorzetseluitdrukkingen worden besproken.
De betekenis van uitdrukkingen vind je in het woordenboek, meestal bij het eerste zelfstandig naamwoord. Je kunt ook op internet zoeken.

Opdracht 1

Lees tekst 1. Werk in tweetallen.
1. In de tekst zijn 17 uitdrukkingen onderstreept. Noteer ze en zoek de juiste betekenis *a* tot en met *q* erbij.
2. De tekst bevat drie uitdrukkingen met woordparen, één in alinea 3 en twee in alinea 5. Neem ze over en noteer de betekenis. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.

3 De tekst bevat ook twee spreekwoorden, waarvan één in de titel. Neem ze over en noteer de betekenis. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.

4 Voor lezers uit de brugklas zou deze tekst door het grote aantal uitdrukkingen moeilijk leesbaar zijn. Herschrijf alinea 4 (*Wie kaatst … blauwvingers*) voor een publiek van dertienjarigen. Vervang de uitdrukkingen en andere moeilijke woorden door eenvoudiger formuleringen.

- *a* aan het gevaar ontsnappen
- *b* doen wat een ander zegt
- *c* door eigen toedoen boos maken
- *d* eigenwijs en hoogmoedig zijn
- *e* geen raad weten
- *f* in de war
- *g* jaloezie veroorzaken
- *h* met tegenzin akkoord gaan
- *i* niet toegeven
- *j* nog heel lang; tot het eind der tijden
- *k* ongewenst; ongepast
- *l* te zeggen hebben; invloed hebben
- *m* ten einde raad; boos en teleurgesteld
- *n* uiteindelijk; ten slotte
- *o* van de gelegenheid gebruikmaken
- *p* vergelden; straffen; de rekening vereffenen
- *q* zeer overtuigend spreken

Tekst 1

Boontje komt om zijn loontje

Een vete die al sinds de middeleeuwen bestaat zou de grondslag zijn van de naam Zwolse 'blauwvingers'. Naar het schijnt was Kampen rijk en de burgers waren trots op hun stad, die heel wat (1) in de melk te brokkelen had. De wijde omgeving moest (2) naar het Kampense pijpen dansen.

Er ontbrak echter één ding dat hun rivalen in Zwolle wel hadden: een klokkenspel in de kerktoren. En dat (3) gaf scheve ogen: de rijke Hanzestad Kampen mocht toch niet onderdoen voor het veel armere Zwolle. Nee, dat was (4) uit den boze.

Op een dag brandde de kerk van Zwolle af, maar het carillon (5) ontsprong de dans en Kampen wilde het maar wat graag kopen. Dat ging niet zonder slag of stoot, want die van Zwolle (6) zetten een hoge borst op en wilden aanvankelijk niet meewerken. Maar door geldnood gedreven boden de Zwollenaren (7) in arren moede de beiaard toch te koop aan voor een veel te hoge prijs. Even waren de Kampenaren (8) de kluts kwijt. Ze (9) praatten als Brugman, maar Zwolle (10) hield zijn poot stijf en (11) ten langen leste (12) gingen ze toch door de knieën, omdat ze de klokken heel graag wilden hebben. Ze bedongen echter wel dat zij mochten beslissen hoe ze het afgesproken bedrag zouden uitbetalen. Zwolle, dat lelijk (13) in zijn maag zat met de lege gemeentekas, moest die voorwaarde wel accepteren.

Wie kaatst, moet de bal verwachten. Zwolle had Kampen flink (14) tegen zich in het harnas gejaagd en de Kampenaren (15) zagen nu hun kans schoon om wraak te nemen. Ze betaalden het geld uit in zakken vol met vierduitenstukken. De Zwollenaren telden tot ze er letterlijk blauwe vingers van kregen. Zo (16) zetten de Kampenaren Zwolle zijn geldzucht betaald. (17) Tot in lengte van dagen hadden ze een mooie scheldnaam voor hun rivalen: blauwvingers.

Inmiddels dragen de Zwolse burgers die geuzennaam met eer. In de zomermaanden organiseert de stad de blauwvingerdagen, die wijd en zijd bekend zijn. Van heinde en verre komen de toeristen eropaf. Daarnaast zijn er de Zwolse blauwvingers, heerlijke koekjes met een prachtig verhaal.

Opdracht
2

1 Maak de uitdrukkingen *a* tot en met *j* compleet door een woord in te vullen. Kies uit: *blazen – gemazeld – gras – inslag – kruiken – kwel – maren – rad – verderf – wal.*

2 Zijn de uitdrukkingen gevormd met synoniemen of met tegenstellingen?

3 In welke uitdrukkingen is tevens sprake van alliteratie?

4 Zoek bij elke uitdrukking de juiste betekenis van 1 tot en met 10. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.
Voorbeeld:
– *huis en … verlaten*
huis en <u>haard</u> verlaten = alles achterlaten wat je bezit

a	dood en … zaaien	1	ellende; narigheid
b	gepokt en …	2	goed geregeld en voor elkaar
c	in kannen en …	3	moorden en plunderen op grote schaal
d	kant noch … raken	4	op ongeregelde tijden; zo nu en dan
e	kommer en …	5	nergens op slaan; onzin zijn
f	mitsen en …	6	vaak voorkomend
g	schering en …	7	volkomen onkundig zijn; van niets weten
h	te hooi en te …	8	voorwaarden; bezwaren
i	van toeten noch … weten	9	zeer ervaren
j	voor galg en … opgroeien	10	zodanig je jeugd doorbrengen dat je crimineel wordt

Opdracht 3

Maak de uitdrukkingen compleet met een soort tegenstelling en zoek de juiste betekenis *a* tot en met *j* erbij. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.
Voorbeeld:
– *van de wieg tot het …*
van de wieg tot het <u>graf</u> = van de geboorte tot de dood

1	de lusten en de …	*a*	alles doen om iets gedaan te krijgen
2	Er zit kop noch … aan.	*b*	door mislukkingen
3	ergens heet noch … van worden	*c*	Elk logisch verband ontbreekt.
4	hemel en … bewegen	*d*	Het kan alle kanten uit gaan.
5	Het kan vriezen, het kan ….	*e*	in onzekerheid zitten over de afloop
6	met vallen en …	*f*	na zorgvuldig afwegen
7	na veel plussen en …	*g*	plezierige en minder plezierige zaken
8	tussen hoop en … leven/zweven	*h*	tegengesteld te zijn: elkaar niet kunnen verdragen
9	water en … zijn	*i*	voorzien worden van eten en drinken
10	zijn natje en zijn ... krijgen	*j*	zich ergens niets van aantrekken

Opdracht 4

Maak de uitdrukkingen compleet door een woord in te vullen, zodat er een uitdrukking met alliteratie ontstaat en zoek de juiste betekenis *a* tot en met *j* erbij. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.

1	als puntje bij … komt	*a*	al zijn bezittingen
2	door roeien en … gaan	*b*	als het erop aankomt; uiteindelijk
3	door schade en …	*c*	door fouten te maken
4	Het is buigen of …	*d*	geen enkel bericht
5	kind noch … hebben	*e*	geen familieleden hebben
6	na lang wikken en …	*f*	het moet hoe dan ook gebeuren
7	op stel en …	*g*	je door niets laten tegenhouden
8	taal noch …	*h*	na lang afwegen/nadenken
9	zijn hele hebben en …	*i*	onbeschaamd
10	zonder blikken of …	*j*	onmiddellijk; dadelijk

Opdracht 5

Maak de uitdrukkingen compleet door een woord in te vullen, zodat er een uitdrukking met eindrijm ontstaat en zoek de juiste betekenis *a* tot en met *j* erbij. Gebruik zo nodig een (online)woordenboek.

1	de tering naar de … zetten	*a*	commentaar krijgen in plaats van waardering
2	een aardje naar zijn … (hebben)	*b*	(dagelijkse) gang van zaken
3	handel en ...	*c*	iets accepteren of helemaal niets krijgen
4	het reilen en ...	*d*	de uitgaven aanpassen aan de inkomsten
5	hutje bij ... leggen	*e*	doen en laten; gedrag
6	in geuren en …	*f*	je verdiensten meteen weer uitgeven
7	slikken of …	*g*	met grote tegenzin
8	stank voor … krijgen	*h*	qua karakter op zijn vader lijken
9	tegen heug en …	*i*	samen de kosten dragen
10	van de hand in de … leven	*j*	uitvoerig en gedetailleerd

Opdracht
6

Vul de uitdrukkingen in de zinnen in. Je houdt vijf uitdrukkingen over.
bepakt en bezakt – bij hoog en bij laag volhouden – door dik en dun – dubbel en dwars verdienen – heg noch steg – jachten en jagen – met horten en stoten – open en bloot – over koetjes en kalfjes praten – pais en vree – steen en been klagen – te pas en te onpas – van haver tot gort – voor dag en dauw – zwart-op-wit

1 Ik woon nog maar net in deze enorme stad waar ik mijn hbo-studie ga doen en eerlijk gezegd weet ik er ….
2 Het is niet fatsoenlijk om de brieven van huisgenoten, vrienden of collega's ongevraagd te lezen, ook al liggen ze … op tafel.
3 De vakbonden wilden eerst hun achterban raadplegen, voordat ze de nieuwe cao-afspraken met de werkgevers … gingen zetten.
4 Na al die jaren ken ik mijn vriend Job … en het lijkt me onwaarschijnlijk dat hij bereid is om mee te doen aan een demonstratie tegen het kweken van proefdieren.
5 De Kamerleden vermoedden dat de minister-president op de hoogte was van de geheime afspraken tussen Shell en de Belastingdienst, maar die ... dat hij er niets van wist.
6 Je moet niet denken dat het in ons gezin altijd … is, hoor: van tijd tot tijd hebben we heus flinke ruzies.
7 Deze politica brengt … de bio-industrie ter sprake, zelfs als het debat over iets heel anders gaat.
8 Toen Mark op vakantie ging, stond hij al heel vroeg ... voor zijn ouderlijk huis klaar, omdat zijn vrienden ... wilden vertrekken om de file voor te blijven. (2x)
9 Jolene heeft haar plaats in de selectie …, want ze heeft keihard getraind op haar opslag en haar passing.
10 De omvorming van deze woonwinkelketen tot een modern bedrijf verloopt weliswaar …, maar langzamerhand wordt duidelijk hoe de formule er definitief uit gaat zien.

Opdracht
7

Werk in tweetallen.

1 Kies uit elk van de opdrachten 2 tot en met 5 één uitdrukking en gebruik die zó in een zin dat de betekenis duidelijk wordt.
Voorbeeld: – *paal en … stellen*
paal en <u>perk</u> stellen – Door zware straffen te geven, wilde de schoolleiding <u>paal en perk stellen</u> aan het spijbelgedrag van de bovenbouwleerlingen.

2 Zoek van elk type uitdrukking *a* tot en met *d* nog één voorbeeld dat niet in deze paragraaf staat, en gebruik de uitdrukking steeds zó in een zin dat de betekenis duidelijk wordt.
a met synoniemen
b met tegenstellingen
c met alliteratie
d met eindrijm

Opdracht
8

1 De uitdrukkingen *a* tot en met *n* bevatten een (gebruiks)voorwerp. Maak ze compleet door een woord in te vullen. Kies uit: *balk – banken – broekriem – doofpot – kam – kerfstok – klok – kous – loep – mand – mes – pan – vaatje – zakje.*

a de … aanhalen
b de … op de kop krijgen
c door de … vallen
d een duit in het … doen
e een veeg uit de … krijgen
f geld over de … gooien
g Het … snijdt aan twee kanten.
h iets aan de grote … hangen
i iets in de … stoppen
j iets niet onder stoelen of … steken
k iets onder de … nemen
l iets op zijn … hebben
m over één … scheren
n uit een ander … tappen

2 Kies drie uitdrukkingen uit en zoek zo nodig de betekenis op. Gebruik de uitdrukkingen in een tekstje van ongeveer 100 woorden, zodat de betekenis duidelijk wordt. Je mag zelf een onderwerp kiezen. Als je geen onderwerp weet, schrijf dan over 'misdaad'.

Opdracht
9

Werk in tweetallen. Jullie gaan een matchopdracht maken voor je klasgenoten over uitdrukkingen met dieren. Je kunt opdracht 2 uit deze paragraaf als voorbeeld gebruiken.

1 Kies tien van de onderstaande dieren en maak of zoek er een uitdrukking mee. Je mag het dier ook in het meervoud of als verkleinwoord gebruiken.
2 Noteer vervolgens de betekenis van de uitdrukkingen.
3 Zet de uitdrukkingen in alfabetische volgorde en nummer ze van 1 tot 10.
4 Zet de betekenissen in alfabetische volgorde en nummer ze van *a* tot en met *j*.
5 Wissel je matchopdracht uit met die van een ander tweetal en maak elkaars opdracht.
aap – adder – geit – haan – hond – kat – kip – koe – leeuw – luis – muis – mus – olifant – paard – schaap – slak – vis – vlieg – vlinder – zwijn

Opdracht
10

Werk in tweetallen. Jullie gaan een invulopdracht maken voor je klasgenoten over uitdrukkingen met lichaamsdelen.

1 Kies tien van de onderstaande lichaamsdelen en maak of zoek er een uitdrukking mee. Je mag het lichaamsdeel ook in het meervoud gebruiken.
arm – been – borst – duim – elleboog – hand – hoofd – knie – mond – oog – scheen – snor – tand – vinger – voet
2 Zoek de betekenissen van de uitdrukkingen.
3 Schrijf onder de tien uitdrukkingen een tekst van minimaal 100 woorden waarin je ten minste vijf van de uitdrukkingen gebruikt, maar laat de uitdrukkingen zelf weg. Zet op de plaats waar de uitdrukkingen passen steeds drie puntjes (...).
4 Wissel je invulopdracht uit met die van een ander tweetal en maak elkaars opdracht.

Opdracht
11

Onderstaande uitdrukkingen zijn afkomstig uit de Bijbel of de Griekse mythologie. Maak de uitdrukking compleet door het juiste zelfstandig naamwoord in te vullen en zoek bij de uitdrukking de juiste betekenis *a* tot en met *l*.
argusogen – as – gelach – liefde – lijf – onschuld – oog – samaritaan – spraakverwarring – wand – wet – wilgen

1	een Babylonische ...	*a*	diep ongelukkig zijn
2	een barmhartige ...	*b*	een dreigende waarschuwing; iets wat tot grote bezorgdheid stemt
3	met ... bekijken	*c*	een flinke ergernis
4	een doorn in het ...	*d*	een persoon die zich belangeloos over iemand anders ontfermt
5	zijn handen in ... wassen	*e*	een toestand in een vergadering, waarbij men elkaar niet meer begrijpt doordat iedereen door elkaar praat
6	een homerisch ...	*f*	een wet of regel waaraan niets valt te veranderen
7	de lier aan de ... hangen	*g*	met argwaan volgen; wantrouwend zijn
8	met de mantel der ... bedekken	*h*	schaterend, onbedaarlijk gelach
9	een ... van Meden en Perzen	*i*	uit barmhartigheid verzwijgen of goedpraten
10	een rib uit m'n ...	*j*	verklaren onschuldig te zijn
11	een teken aan de ...	*k*	voorgoed stoppen met dichten of een andere activiteit
12	in zak en ... zitten	*l*	wat heel veel geld kost of gaat kosten

Opdracht
12

Naamvallen ken je van het Duits: *der Mann – des Mannes – dem Mann – den Mann*. Tegenwoordig kom je die in het Nederlands bijna niet meer tegen. Een voorbeeld: *de* wordt in de tweede naamval *des* (soms: *der*) en *huis* wordt *huizes*: *de heer des huizes*.
Onderstaande uitdrukkingen bevatten oude naamvallen.
Zoek bij de uitdrukking de juiste betekenis *a* tot en met *j*.

1	de haren rijzen je te berge	*a*	betrouwbaar; oprecht handelend
2	heden ten dage	*b*	dan; als het een keer zover is
3	in den vreemde	*c*	in het buitenland
4	onverrichter zake	*d*	je bent echt geschokt en stomverbaasd
5	te goeder trouw	*e*	nu; tegenwoordig
6	te zijner tijd	*f*	officieel beschuldigen van
7	ten laste leggen	*g*	typisch; karakteristiek
8	ten voeten uit	*h*	zonder datgene gedaan te hebben wat men wilde

Opdracht
13

Gebruik de uitdrukkingen zó in een zin dat de betekenis duidelijk wordt.

1 te allen tijde
2 te elfder ure
3 in koelen bloede
4 de plaats des onheils
5 mijns inziens
6 achilleshiel
7 oedipuscomplex
8 pyrrusoverwinning
9 sisyfusarbeid
10 tantaluskwelling

Opdracht
14

Voorzetseluitdrukkingen bestaan uit een zelfstandig naamwoord met een voorzetsel ervoor en erachter: *met medeweten van*, *in tegenstelling tot*, *met het oog op*.
Sommige voorzetseluitdrukkingen kunnen worden vervangen door één voorzetsel. Maak daarvan gebruik als je een tekst schrijft voor jonge lezers:

– *Met het oog op de aanstaande verkiezingen heeft de gemeente een digitale kieswijzer gemaakt.*
  met het oog op = vanwege

1 Vul de voorzetseluitdrukkingen aan met het juiste voorzetsel.
2 Kies acht uitdrukkingen uit en gebruik ze zó in een zin dat de betekenis duidelijk wordt.
3 Vervang de voorzetseluitdrukkingen zo mogelijk door één voorzetsel. Noteer letter en voorzetsel.

a in aansluiting …	*i* … gevolge van	*q* … opzichte van
b … aanzien van	*j* … grond van	*r* in overeenstemming …
c in antwoord …	*k* aan de hand …	*s* in strijd …
d … attentie van	*l* … hoofde van	*t* … tijde van
e … behulp van	*m* ter hoogte …	*u* … uitzondering van
f ten bate …	*n* … ingang van	*v* in verband …
g … behoeve van	*o* … koste van	*w* in verhouding …
h met betrekking …	*p* … middel van	*x* … weerwil van

Opdracht
15

1 Zoek vijf tv-reclames waarin een uitdrukking wordt gebruikt. Je mag ook advertenties uit kranten en tijdschriften nemen.
2 Zoek in kranten of tijdschriften vijf tekstfragmenten waarin een uitdrukking wordt gebruikt.

Opdracht
16

Schrijf een recensie van minimaal 250 woorden, waarin je ten minste vijf uitdrukkingen gebruikt. Ze hoeven niet uit deze paragraaf te komen.
Bedenk zelf een onderwerp. Als je niets weet, kies dan uit:

- een stichting of een hulporganisatie
- een computerspel
- een speelfilm
- je favoriete uitgaansgelegenheid
- (een cd of een optreden van) je favoriete band of zanger(es)

Opdracht
17

Kijk nog eens naar de laatste tekst die je geschreven hebt, of naar het spiekbriefje voor de laatste voordracht die je hebt gehouden.

1 Heb je uitdrukkingen gebruikt? Onderstreep ze dan en noteer zo mogelijk om welk soort uitdrukking het gaat.
2 Kijk in de tekst of je (nog meer) uitdrukkingen kunt verwerken. Herschrijf vijf zinnen uit de tekst met een uitdrukking erin.

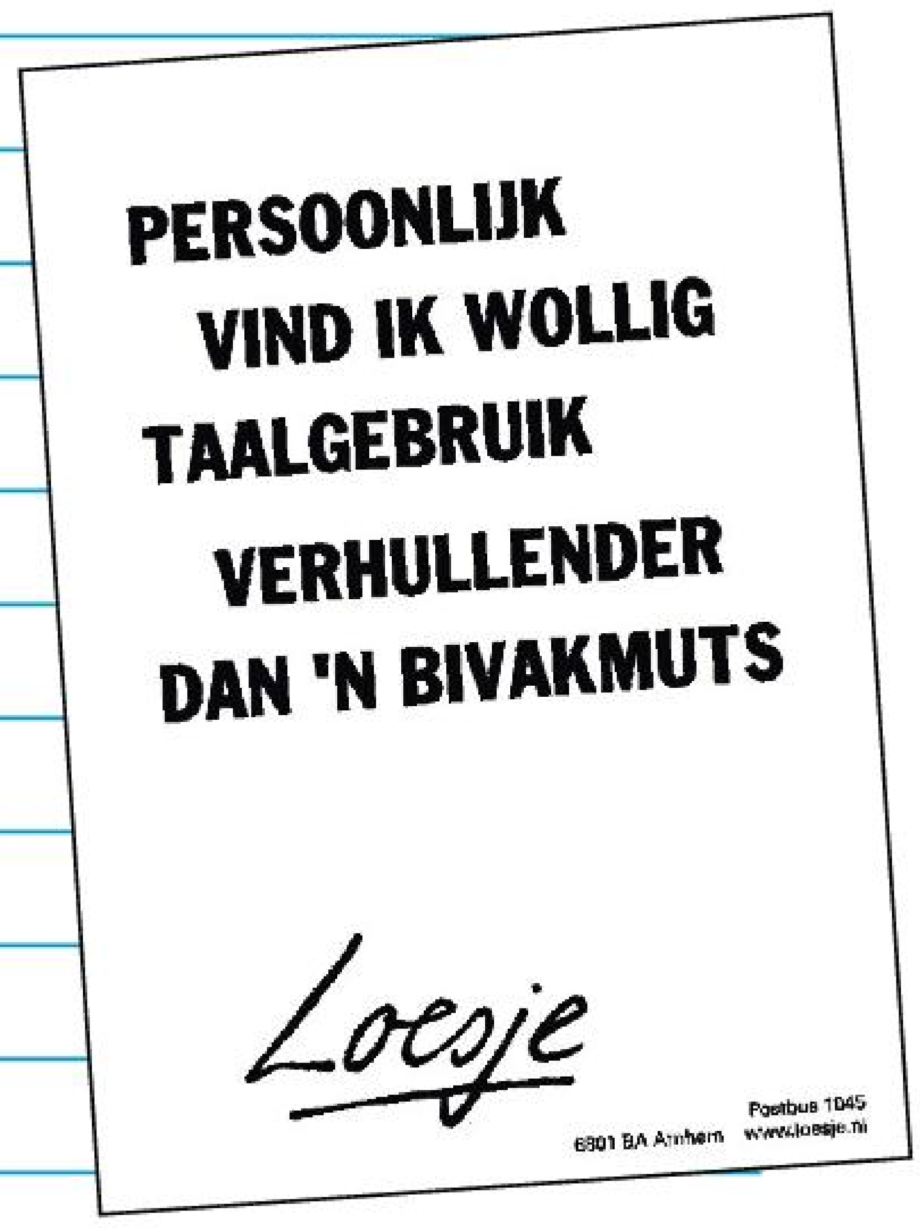
Ik kan/weet:

☐ uitdrukkingen herkennen en gebruiken.

***Maak de opdrachten op* Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

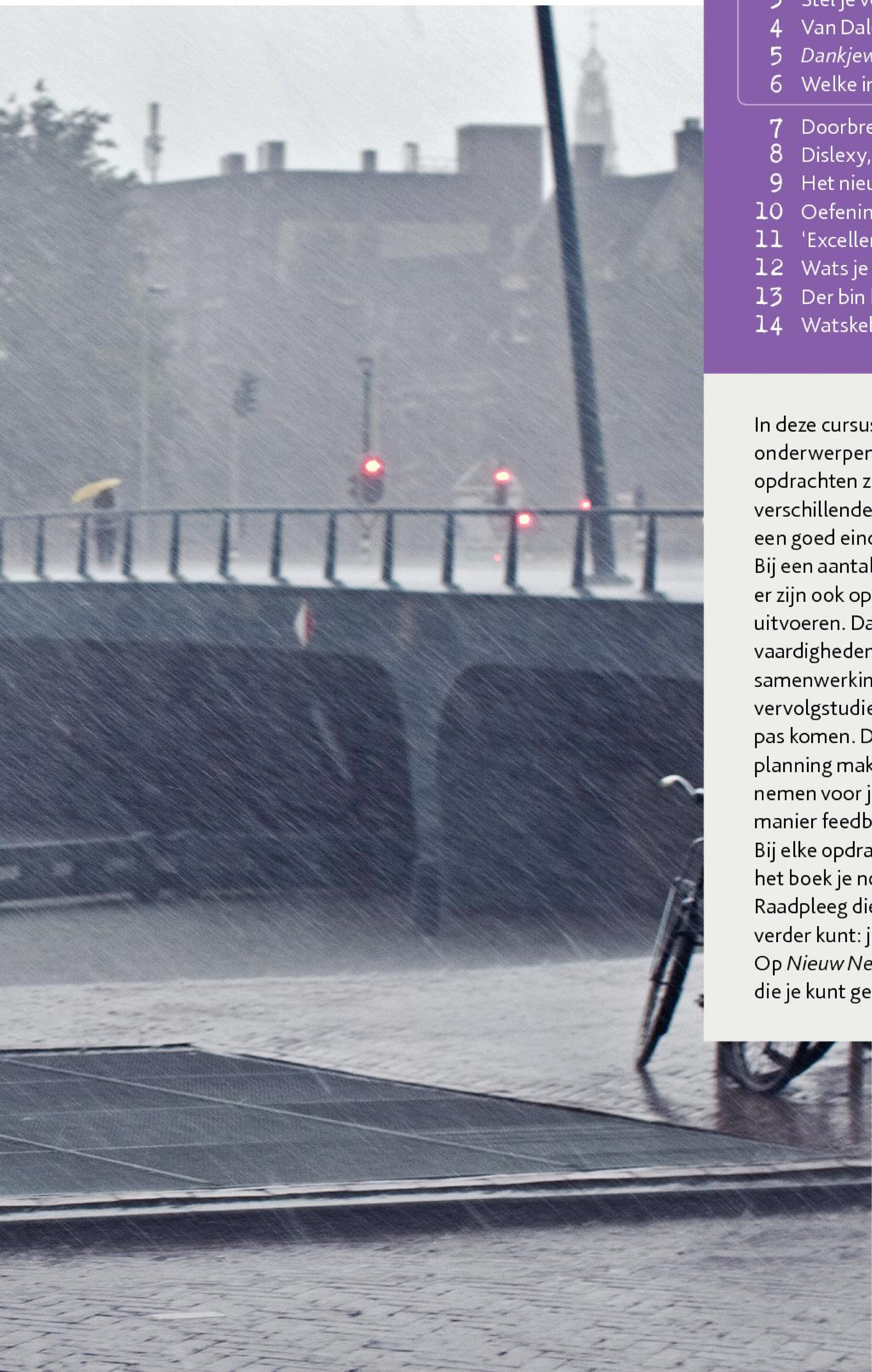

PERSOONLIJK
VIND IK WOLLIG
TAALGEBRUIK
VERHULLENDER
DAN 'N BIVAKMUTS
Loesje

Praktijk-opdrachten

Het is een mooie, regenachtige dag.

C. Buddingh'

Inhoud

In deze cursus komt een breed scala aan onderwerpen en werkvormen aan de orde. De opdrachten zijn zo opgezet dat je vaardigheden uit verschillende cursussen moet combineren om tot een goed eindresultaat te komen.
Bij een aantal opdrachten werk je alleen, maar er zijn ook opdrachten die je in een groep moet uitvoeren. Daarbij oefen je niet alleen specifieke vaardigheden van het vak Nederlands, maar ook samenwerkingsvaardigheden. Deze zullen je in je vervolgstudie en je latere beroepspraktijk goed van pas komen. Denk aan zaken als taken verdelen, een planning maken, persoonlijke verantwoordelijkheid nemen voor jouw deel van de taak, op een goede manier feedback geven en ontvangen en evalueren.
Bij elke opdracht is aangegeven welke paragrafen uit het boek je nodig hebt om de opdracht uit te voeren. Raadpleeg die paragrafen in elk geval als je even niet verder kunt: je vindt er waardevolle aanwijzingen.
Op *Nieuw Nederlands online* vind je tips en bronnen die je kunt gebruiken.

7 Doorbreek het frame!

Een niet-stereotiepe reclame

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 1 Onderwerp, hoofdgedachte en tekstdoel, § 6 Publiek *(4 havo)*
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 1 Verbale en non-verbale communicatie, § 2 Aantekeningen maken, § 4 Presentatie *(4 havo)*
- Cursus 6 Argumenteren – § 4 Drogredenen

Al sinds de uitvinding van de televisie wordt er reclame gemaakt voor bijvoorbeeld wasmiddelen. Het standaardbeeld van een vrouw, die de was doet voor kinderen en eventueel een man die niets anders doet dan vlekken maken, is sindsdien nauwelijks veranderd. Hoe komt dat? Hoewel reclames die ons verwachtingspatroon doorbreken, vaker op onze lachspieren werken, blijken ze niet effectiever dan reclames die ons een 'ideaalbeeld' voorschotelen, bijvoorbeeld een gelukkig gezin met een buitenshuis werkende man, een kokende en wassende huisvrouw en twee leuke kinderen. En aangezien bedrijven graag zien dat hun reclames zo veel mogelijk effect hebben, kiezen ze vaak voor voorspelbare beelden. De techniek om mensen te overtuigen door middel van een bepaalde woord- en beeldkeuze heet *framing*. Niet alleen in de reclame, maar ook in de politiek en de journalistiek wordt hiervan veel gebruikgemaakt. Als je je van dat verschijnsel bewust bent, kun je allerlei vormen van communicatie beter (en kritischer) beoordelen.

Kies in viertallen een product waarvoor al lang reclame gemaakt wordt, en analyseer de commercial: welke beelden met welke associaties komen steeds terug? Beschrijf het 'ideaalbeeld' achter het door jullie gekozen product. Besluit op welke manier jullie dit beeld kunnen doorbreken en bedenk een reclamevariant van 30 tot 60 seconden. Maak er een filmpje van.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

8 Dislexy, dyslektie of dyslexie?

Een uiteenzetting voor de *Quest*

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 8 Betrouwbaarheid, § 9 Documenteren *(4 havo)*
- Cursus 3 Schrijven – § 2 Uiteenzetting, § 3 Betoog *(4 havo)* en §4 Beschouwing
- Cursus 7 Formuleren – Correct formuleren *(4 havo)* en Aantrekkelijk formuleren
- Cursus 8 Spelling – Werkwoordspelling *(4 havo)* en Overige spellingsregels

Niet voor iedereen is lezen en schrijven een vanzelfsprekendheid. Als je lezen bijvoorbeeld altijd al lastig hebt gevonden, omdat de letters lijken te dansen op het papier, ben je misschien dyslectisch. Een ander woord voor *dyslexie* is woordblindheid. Wetenschappers zijn het er onderling niet helemaal over eens hoeveel mensen last hebben van de aandoening: sommige deskundigen zeggen dat het maximaal 5% van de bevolking is, andere zeggen dat percentages rond de 10% normaal zijn. Wel is zeker dat dyslexie niets te maken heeft met intelligentie en dat het voor een (groot) deel erfelijk bepaald is: kinderen van dyslectische ouders hebben een grotere kans zelf ook dyslectisch te zijn.

Je gaat op basis van ten minste drie (populair)wetenschappelijke artikelen een tekst schrijven over dyslexie. Het artikel van 800-1000 woorden verschijnt in de *Quest*. Je maakt een overzicht van veelvoorkomende verschijnselen en legt uit hoe de stoornis het dagelijks leven beïnvloedt. Van de gebruikte bronnen maak je een bronnenlijst.

***Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op* Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

9 Het nieuws van alle kanten

Een voorlichtingsfilmpje over mediawijsheid

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 6 Publiek, § 8 Betrouwbaarheid *(4 havo)*
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 1 Verbale en non-verbale communicatie, § 2 Aantekeningen maken, § 4 Presentatie *(4 havo)*
- Cursus 6 Argumenteren – § 5 Aanvaardbaarheid van argumentatie
- Cursus 7 Formuleren – Correct formuleren *(4 havo)* en Aantrekkelijk formuleren

Waar we ons in de vorige eeuw nog informeerden door een krant te lezen, naar de radio te luisteren en naar het televisiejournaal te kijken, hebben we tegenwoordig onder andere door het internet veel meer mogelijkheden om aan informatie te komen.
Een probleem hierbij is echter dat niet alle informatie even goed gecheckt wordt, voordat ze gepubliceerd wordt. Denk maar aan het door bots gegenereerde nepnieuws dat 'als officieel nieuws' via sociale media de ronde deed en waarschijnlijk zelfs beslissingen als de Brexit en de verkiezingen in Amerika beïnvloed heeft.
Een ander probleem is dat media soms juist te veel worden gecontroleerd, zoals in landen met weinig of geen persvrijheid. Het gevolg van deze ontwikkeling is dat we niet alle informatie 'zo maar' kunnen geloven, wat helaas lang niet iedereen beseft.

Om jongeren die opgroeien in een tijd waarin de sociale media niet meer weg te denken zijn goed te informeren over de gevaren, ga je met twee anderen een voorlichtingsfilmpje maken over omgaan met informatie uit de diverse media. Dit doe je aan de hand van aansprekende voorbeelden uit het nieuws, dat in diverse kanalen verschillend gepresenteerd is, bijvoorbeeld doordat de ene bron een ander perspectief inneemt dan de andere, of doordat er van nuance geen sprake meer is, op bijvoorbeeld Twitter. Als bron kun je natuurlijk ook beeldmateriaal gebruiken.

***Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op* Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

10 Oefening baart kunst!

Een informatiefolder voor laaggeletterden

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 6 Publiek, § 9 Documenteren *(4 havo)*
- Cursus 7 Formuleren – Correct formuleren *(havo 4)* en Aantrekkelijk formuleren
- Cursus 8 Spelling – Werkwoordspelling *(4 havo)* en Overige spellingregels

Zelfs in Nederland, een land waar iedereen tegenwoordig jarenlang naar school gaat, zijn er volwassenen te vinden die niet goed genoeg kunnen lezen, schrijven en/of rekenen om zelfstandig en zonder problemen te functioneren in onze samenleving. Dat is natuurlijk vooral lastig voor deze laaggeletterden zelf, maar het heeft óók grote gevolgen voor de rest van de maatschappij. Laaggeletterden missen belangrijke informatie over bijvoorbeeld gezondheid, wonen en financiën, waardoor ze in de problemen kunnen komen en afhankelijk zijn van hulp van buitenaf. Veel mensen die slecht lezen en schrijven, schamen zich hiervoor en proberen het veelal voor anderen te verbergen. Daarmee lossen ze de situatie echter niet op, terwijl dit met de juiste aanpak wel kan.

Jullie gaan in tweetallen voor deze mensen een informatiefolder schrijven: noem situaties waar problemen ontstaan, vertel hoeveel mensen er met hen laaggeletterd zijn, leg uit waar en door wie hulp wordt geboden, en sluit af met wat zij zelf en misschien ook hun naasten kunnen doen, zodat ze beter leren lezen en schrijven.
Let op: de folder moet dus begrijpelijk zijn voor mensen die amper Nederlands kunnen lezen. Houd daar rekening mee.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

11 ‘Excellentie’ of toch maar ‘Mark’?

Een discussie over formaliteiten in taal

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 6 Discussie
- Cursus 7 Formuleren – Correct formuleren *(4 havo)* en Aantrekkelijk formuleren

Taalverandering is een bekend verschijnsel, waarover zeer uiteenlopende opvattingen bestaan. Sommigen vinden nieuwigheden in de taal geen probleem en gaan er gemakkelijk in mee, terwijl anderen juist veel waarde hechten aan taalregels, tradities en gebruiken.
Spreek je je docenten aan met ‘u’ of zeg je ‘jij’? En je ouders? In welke mate kun je je ouders bij een beslissing tegenspreken? Schrijf je nog ‘Hoogachtend’ onder een brief of een e-mail, of altijd ‘Groetjes’, of iets ertussenin? Hoe begroet je volwassenen, als je ze tegenkomt? En wat zeg je als je afscheid neemt? Maak je verschil tussen leeftijdgenoten en oudere mensen?
In sommige praatprogramma’s wordt premier Mark Rutte aangesproken met *Excellentie*, maar in de Tweede Kamer zei een Kamerlid tegen hem: ‘Doe eens normaal, *man*’.
De vraag is waar dit soort veranderingen in omgangs- en aanspreekvormen toe leiden: wat gaat ermee verloren, wat krijgen we ervoor terug?

Vorm je mening over de veranderingen in de formaliteiten in taal. Organiseer een discussie met drie andere leerlingen. Zoek samen naar voorbeelden van situaties waar je veranderingen kunt waarnemen. Presenteer je eigen standpunt en ga met elkaar over dit thema in gesprek. Kom na jullie gesprek met een gemeenschappelijk standpunt, dat jullie op een A4’tje presenteren.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

12 Wats je problm? nx, lama

Een onderzoekje naar WhatsApptaal

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren *(4 havo)*
- Cursus 3 Schrijven – § 2 Uiteenzetting, § 3 Betoog *(4 havo)* en § 4 Beschouwing
- Cursus 7 Formuleren – Correct formuleren *(4 havo)* en Aantrekkelijk formuleren
- Cursus 8 Spelling – Werkwoordspelling *(4 havo)* en Overige spellingregels

Wat heeft jouw voorkeur? Brief, e-mail, WhatsApp of Snapchat? Allemaal manieren om te communiceren. Er zijn grote verschillen: als je een brief schrijft, ga je er waarschijnlijk echt voor zitten; een e-mail schrijf je heel snel en Snapchat en WhatsApp gaan nog sneller. Appen is een van de meest informele manieren om informatie uit te wisselen. Je kunt het misschien wel een totaal nieuwe communicatievorm noemen: met Whatsapp kun je schriftelijk 'kletsen'.
Sinds de opkomst van WhatsApp, inmiddels ongeveer een decennium geleden, neemt het aantal gebruikers gestaag toe. Is onze taal eigenlijk veranderd door WhatsApp?

Dat gaan jullie in drie- of viertallen uitzoeken aan de hand van een eigen onderzoek. Bedenk samen wat jullie te weten zouden willen komen over WhatsApptaal. Bijvoorbeeld: welke verschillen zijn er in deze taal tussen ouderen en jongeren, of tussen jongens en meisjes? Welke afkortingen worden het meest gebruikt? Gebruiken mensen een andere grammatica? Zijn spelling en interpunctie even belangrijk als bij andere communicatievormen?
Stel een enquête op van vijftien tot twintig vragen en leg deze voor aan ten minste tien mensen. Aan wie? Dat is afhankelijk van het onderzoek dat jullie doen. De antwoorden verwerken jullie in een kort overzichtsartikel.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

13 Der bin hikke en tein

Uiteenzetting over taal, streektaal en dialect

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 9 Documenteren *(4 havo)*
- Cursus 3 Schrijven – § 2 Uiteenzetting, § Betoog *(4 havo)* en § 4 Beschouwing
- Cursus 7 Formuleren – Correct formuleren *(4 havo)* en Aantrekkelijk formuleren
- Cursus 8 Spelling – Werkwoordspelling *(4 havo)* en Overige spellingregels

Als je hoort: 'In Nederland spreken de mensen Nederlands', dan denk jij: ja, logisch toch? Maar wist je dat dit niet de enige officiële taal is hier? Ook het Fries is een officieel erkende taal in de provincie Friesland. Op een Friese school krijg je Friese les en kun je er zelfs examen in doen, de rechtspraak kan in het Fries plaatsvinden, en ook de media berichten in deze taal. Verder behoren de talen Papiaments en Engels tot de officiële talen die in Nederland gesproken worden, namelijk op de Nederlandse eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba, waar deze worden gebruikt in het onderwijs, bij de overheid en in de rechtspraak. En als je denkt dat we nu klaar zijn met deze opsomming, heb je het mis: we hebben ook nog het Nedersaksisch en het Limburgs, twee erkende streektalen. Maar nu vraag je je misschien inmiddels ook af hoe het dan eigenlijk zit met alle dialecten, die in Nederland gesproken worden ...

In deze opdracht ga je in tweetallen op zoek naar informatie over talen, streektalen en/of dialecten in Nederland. Richt je op een of twee vragen die je binnen dit onderwerp wilt beantwoorden. Bijvoorbeeld: wat zijn precies de verschillen tussen een (streek)taal en een dialect? Waarom is het Fries een officieel erkende taal en bijvoorbeeld het Gronings een dialect? Welke gemeenschappelijke kenmerken hebben Nederlandse dialecten?
Jullie schrijven een uiteenzetting van ongeveer 1000 woorden op basis van de informatie die jullie gevonden hebben.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

14 Watskeburt? Rap in de Nederlandse taal

Een rap met een eigen couplet

Je past toe:

- Cursus 1 Basis – § 6 Publiek, § 9 Documenteren *(4 havo)*
- Cursus 4 Spreken, kijken en luisteren – § 1 Verbale en non-verbale communicatie, § 2 Aantekeningen maken, § 4 Presentatie *(4 havo)*
- Cursus 7 Formuleren – Correct formuleren *(4 havo)* en Aantrekkelijk formuleren
- Cursus 8 Spelling – Werkwoordspelling *(4 havo)* en Overige spellingregels

Lange Frans, Typhoon, Opgezwolle of De Jeugd van Tegenwoordig: je kent deze artiesten vast wel, in ieder geval van naam. Hun rap wordt echter niet vanzelfsprekend door iedereen goed begrepen of gewaardeerd. Veel mensen denken dat rapteksten altijd vol grof taalgebruik zitten, veel (grammaticale) fouten bevatten en alleen maar over oppervlakkige dingen gaan. Dat is jammer en ook niet waar; veel rapteksten kun je zien als de poëzie van de moderne tijd, vol stijlfiguren, (veranderde) uitdrukkingen, woordspelingen en verwijzingen naar het werk van andere kunstenaars.

Jullie nemen in een groep van vier of vijf personen een Nederlandstalige liedtekst naar keuze onder de loep, zoeken uit wat er precies staat en schrijven er vervolgens in dezelfde stijl en vorm een couplet bij. Jullie leren vervolgens de rap, inclusief het nieuwe couplet, uit het hoofd, oefenen hem en nemen hem op als videoclip. Denk daarbij aan een geschikte omgeving, attributen, outfits etc.

Enkele tips en bronnen voor de opdracht vind je op **Nieuw Nederlands online.**

Aantekeningen

Aantekeningen

WAT HEB JE AAN
TOETERS
EN BELLEN
ALS JE ER
GEEN MUZIEK
MEE GAAT MAKEN
Loesje

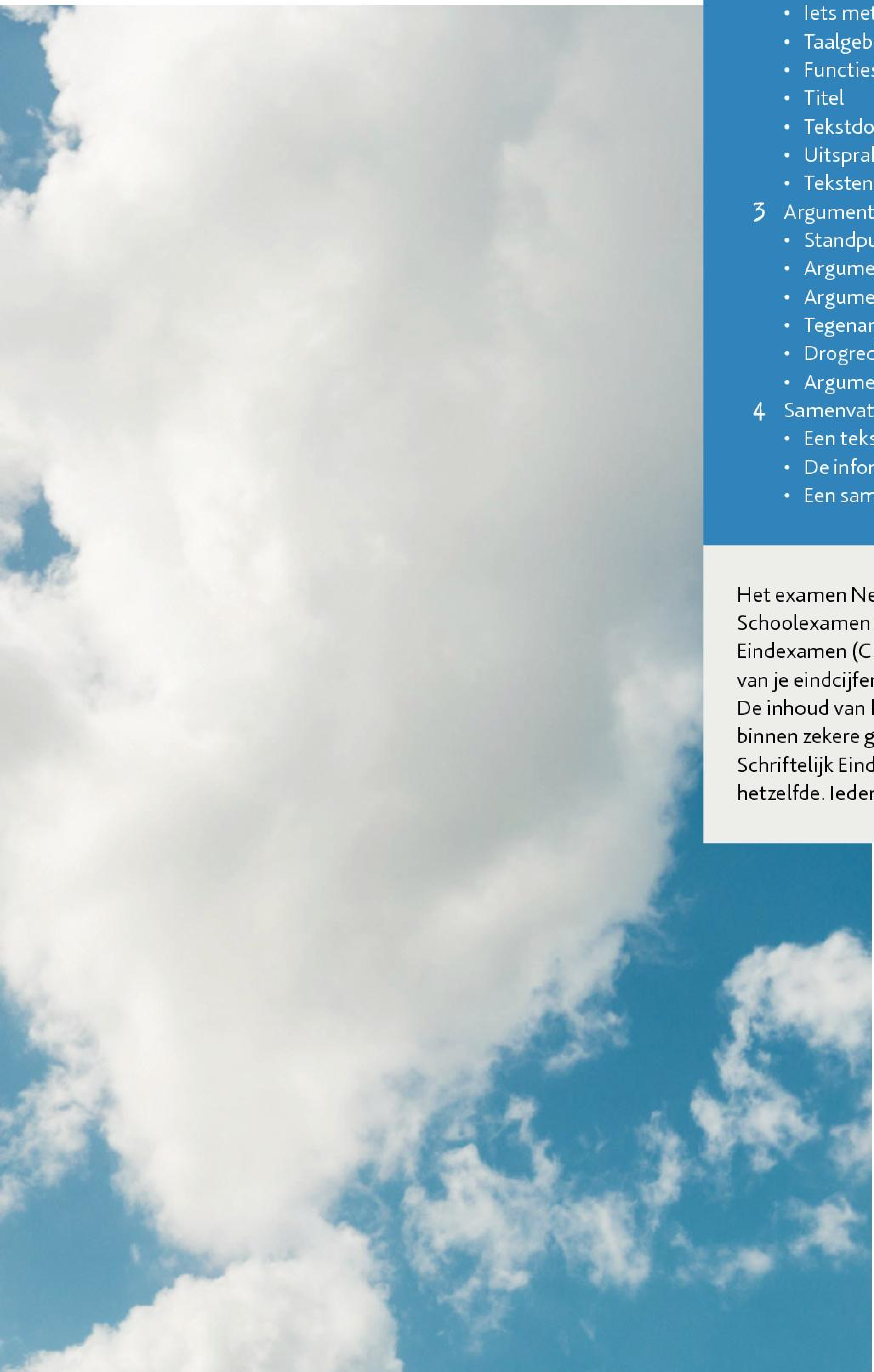
Cursus 10

Eindexamen

Wij zijn hier nog.

Tommy Wieringa (2005)

Inhoud

Het examen Nederlands bestaat uit een Schoolexamen (SE) en een Centraal Schriftelijk Eindexamen (CSE). Beide examens bepalen de helft van je eindcijfer voor het vak Nederlands.
De inhoud van het Schoolexamen mag elke school – binnen zekere grenzen – zelf bepalen. Het Centraal Schriftelijk Eindexamen is voor alle havoleerlingen hetzelfde. Iedereen maakt het op hetzelfde tijdstip.

1 Aanpak

Je leert:
- over het Centraal Schriftelijk Eindexamen.

Je hebt afgerond:
- de stof van 3 havo.

Theorie

Het Centraal Schriftelijk Eindexamen Nederlands

Op het Centraal Schriftelijk Eindexamen krijg je vier of vijf teksten voorgelegd. De langste tekst bevat zelden meer dan 1400 woorden, de andere teksten blijven meestal onder de 1000 woorden. Over die teksten moet je zo'n veertig vragen beantwoorden. Er zijn drie 'domeinen':
1 analyseren en interpreteren;
2 argumenteren;
3 samenvatten.
Je docent krijgt na de correctie van het examen te horen hoe de klas gescoord heeft op deze drie terreinen, in verhouding met de rest van Nederland.

Tips voor de aanpak
1 Maak een planning.
2 Lees niet de hele tekst.
3 Schrijf bij citaten niet meer op dan nodig is.
4 Gebruik bij open vragen niet meer woorden dan het toegestane aantal.
5 Geef niet meer antwoorden dan er gevraagd worden.
6 Probeer altijd iets op te schrijven.
7 Controleer spelling en formulering.

1 Maak een planning.
Voor het examen heb je drie uur de tijd. Een klein deel daarvan gebruik je om (aan het begin) een planning te maken en (aan het eind) spelling en formulering te controleren. Fouten daarin leveren bij open vragen namelijk aftrek op.

Voor de vragen is aangegeven hoeveel punten ze opleveren. Kijk eerst hoeveel punten je voor elke tekst kunt scoren. Op basis daarvan bereken je hoe je de tijd ongeveer over de teksten gaat verdelen:
– Bereken hoeveel minuten je ongeveer voor elke tekst wilt gebruiken.
– Schrijf dan bij elke tekst op wanneer je die af wilt hebben.
– Controleer na elke tekst of je op schema bent. Als je in tijdnood komt, sla dan de vragen even over die veel tijd kosten en weinig punten opleveren.
NB Je hoeft niet te beginnen met tekst 1. Als er een andere tekst bij zit waarvan het onderwerp je beter ligt, kun je gerust daarmee beginnen.

2 Lees niet de hele tekst.
Lees niet de hele tekst, want dat kost veel tijd. Bovendien leiden de vragen je vanzelf door de tekst heen.
Als je het antwoord op een vraag niet meteen weet, sla die dan eerst even over. Latere vragen geven soms aanwijzingen voor de antwoorden op eerdere vragen. Markeer de overgeslagen vraag wel, zodat je hem niet vergeet. Markeer ook vragen waarop je het antwoord niet zeker wist. Als je tijd overhebt, bekijk je die vragen nog eens.

Bij het examen mag je een eendelig woordenboek gebruiken. Daarin kun je de betekenis van woorden opzoeken, maar dat kost wel tijd. Vaak kun je de betekenis sneller uit de tekst afleiden door een woordraadstrategie te gebruiken. ***→ zie Woordenschat p. 110 (4 havo)***

3 Schrijf bij citaten niet meer op dan nodig is.
Als je moet **citeren** (letterlijk overnemen uit de tekst), hoef je alleen maar de eerste en de laatste twee woorden over te nemen, plus de regelnummers. Doe dat ook. Je wint er tijd mee en je hebt minder kans op spelfouten.

4 Gebruik bij open vragen niet meer woorden dan het toegestane aantal.
Bij open vragen staat vaak het **aantal woorden** vermeld dat je mag gebruiken. Je docent mag het antwoord beoordelen tot dat maximale aantal. Wanneer je in je antwoord woorden uit de vraag herhaalt, worden die woorden niet meegeteld. Als het juiste antwoord binnen dat aantal woorden staat, dan worden de punten voor dat antwoord toegekend. Staat het correcte antwoord echter (gedeeltelijk) na het maximale aantal woorden, dan krijg je geen of minder punten. Houd je dus aan het aangegeven maximum.

5 Geef niet meer antwoorden dan er gevraagd worden.
Geef niet meer antwoorden dan er gevraagd worden: dat kost alleen maar tijd. Als je dat toch doet, kijkt de corrector alleen de eerst gegeven antwoorden na, tot aan het gevraagde aantal. Als je bijvoorbeeld drie antwoorden geeft terwijl er maar twee gevraagd worden, wordt het derde antwoord niet beoordeeld. Dat levert dus sowieso geen punten op.

Meestal is in de vraag aangegeven hoeveel informatie-elementen je antwoord moet bevatten. Als er drie elementen gevraagd worden voor 2 punten, levert één goed element meestal niets op, twee goede elementen zijn dan 1 punt en drie goede 2 punten.
Als het aantal informatie-elementen niet is aangegeven, kun je dat vaak afleiden uit het aantal punten. Als je met een vraag twee punten kunt verdienen, is de kans groot dat je antwoord twee informatie-elementen moet bevatten.

6 Probeer altijd iets op te schrijven.
Probeer altijd iets op te schrijven. Misschien is je antwoord gedeeltelijk goed en krijg je een deel van de punten. Als je niets opschrijft, kan je docent geen enkel punt toekennen.
Als je het antwoord op een meerkeuzevraag niet weet, noteer dan toch een letter. Je hebt (bij vier antwoordopties) immers 25 procent kans dat je goed gokt.

7 Controleer spelling en formulering.
Als door de formulering het antwoord inhoudelijk onbegrijpelijk is, wordt dat antwoord fout gerekend. In andere gevallen geldt voor formulering en spelling een aftrekregeling:

1 fout of 2 fouten	1 scorepunt
3 of 4 fouten	2 scorepunten
5 of 6 fouten	3 scorepunten
7 of meer fouten	4 scorepunten

Als je bij het oefenen van examens merkt dat je steeds de maximale aftrek ‘scoort’, kun je ervoor kiezen om dat maar te accepteren en (bijna) geen tijd aan spelling en formulering te besteden. Met de tijd die je daarmee verdient, probeer je dan extra punten te scoren voor de antwoorden op de vragen.

Fouten in de **spelling** worden meegerekend bij alle niet-meerkeuzevragen, ook als je antwoord op zo’n vraag fout is.

- Ook **overschrijffouten** (incorrect uit de tekst overgeschreven woorden) worden fout gerekend, tenzij ze in de tekst of de opgaven fout gespeld zijn. Let op: overschrijffouten komen veel voor.
- Als je een woord vaker dan één keer fout opschrijft, telt dat elke keer opnieuw als een fout.

→

Tip: Als je een tekst moet indelen, wordt je gevraagd aan te geven bij welke alinea een deelonderwerp begint. Ben jij iemand die het woord *alinea* vaak fout spelt als 'alinia', noteer dan alleen het nummer en laat het woord *alinea* weg.

- Onder spelling valt ook hoofdlettergebruik. Begin dus elke zin met een **hoofdletter** en plaats geen hoofdletters zomaar midden in de zin. Controleer in de tekst of een woord met een hoofdletter geschreven is.
- Je kunt beter **geen woorden afbreken** aan het eind van de regel. Past een woord niet op de regel, zet het woord dan in zijn geheel op de volgende.
- Als je getallen ten onrechte in cijfers schrijft of fouten maakt met leestekens, wordt dat niet fout gerekend.

Soms staat bij een vraag vermeld dat je *in een of meer volledige zinnen* moet antwoorden. In dat geval worden punten afgetrokken voor fouten in de **formulering**.
Formuleringsfouten die herhaald worden, worden steeds opnieuw fout gerekend.
Bij een antwoord op een open vraag waarbij je niet hoeft te antwoorden in een volledige zin, wordt niet de grammaticale formulering van het antwoord beoordeeld, maar wel de spelling. Formuleringsfouten in te veel gebruikte woorden worden niet meegerekend.

Voorbeeld

Vraag:
In alinea 13 wordt een ontwikkeling verondersteld in het denken over de natuur.

2p **12** Formuleer deze ontwikkeling in je eigen woorden. Beschrijf daarbij de situatie vroeger en nu. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

Mogelijk antwoord 1:
De ontwikkeling in het denken over de natuur (1) houdt in dat men vroeger besefte dat de natuur onsympathieke trekjes heeft, terwijl nu de mens de schuld krijgt van de wreedheid van de natuur.

Mogelijk antwoord 2:
Vroeger besefte men dat de natuur wreed kan zijn, maar nu word (2) de verantwoordelijkheid voor zijn (3) wreedheid bij de mens gelegd (4)

Mogelijk antwoord 3:
Vroeger besef van wreedheid van natuur, nu mens verantwoordelijk voor wrede trekjes natuur. (5)

(1) Antwoord 1 is correct. Het bestaat niet uit 33 maar uit 25 woorden, want de woorden 'De ontwikkeling in het denken over de natuur' staan in de vraag en tellen niet mee.
Woorden overnemen hoeft niet. Correct zou bijvoorbeeld ook zijn: Vroeger besefte men dat de natuur onsympathieke trekjes heeft, terwijl nu de mens de schuld krijgt van de wreedheid van de natuur.

(2) Antwoord 2 is inhoudelijk ook correct.
Dat *word* met een *d* geschreven is, levert wel een spelfout op.

(3) Bovendien is er een formuleringsfout. Het woord *natuur* is vrouwelijk, dus *zijn* moet *haar* zijn.

(4) Dat aan het eind van de zin de punt achter *gelegd* ontbreekt, levert geen aftrek op.

(5) Antwoord 3 is fout, want het is geformuleerd in **telegramstijl**. → *zie Basis p. 11.* Daarbij ontbreken vaak persoonsvormen en lidwoorden. Voor een antwoord dat volledig in telegramstijl is weergegeven, worden geen punten toegekend.

Opdracht
1

Hieronder vind je een overzicht van het examen havo 2017 tijdvak 1. Stel, je moet dat examen maken tussen 13.30 uur en 16.30 uur. Voor het examen heb je dus 180 minuten. Het hele examen levert 61 punten op. Voor spelling en taalgebruik worden maximaal 4 punten afgetrokken.

Examen havo Nederlands 2017 tijdvak 1

Tekst 1 *Tegen het dierensentiment*	20 vragen	26 punten
Tekst 2 *Ga op schoolreis naar het dierproevenlab*	8 vragen	9 punten
Tekst 1 + 2 (Overkoepelende vragen)	2 vragen	3 punten
Tekst 3 *Kritisch zijn is soms je mond houden*	8 vragen	13 punten
Tekst 4 *Doen en laten*	7 vragen	10 punten

1 Stel dat je je tijd gelijkelijk over alle punten verdeelt. Hoeveel tijd moet je dan reserveren voor de controle van spelling en formulering?

2 Stel dat je 5 minuten neemt voor de planning en 10 minuten voor de controle van spelling en formulering. Dan blijven er 165 minuten over. Als je voor elk scorepunt ongeveer evenveel tijd neemt, hoeveel minuten heb je dan voor elk van de teksten?

3 Vul je planning in.

Tekst 1:	13.30 uur	-	… uur
Tekst 2:	… uur	-	… uur
Tekst 3:	… uur	-	… uur
Tekst 4:	… uur	-	… uur
Controle spelling en formulering:	… uur	-	16.30 uur

4 Zoek het examen havo 2017 tijdvak 1 op internet. Hoeveel tijd kun je ongeveer gebruiken voor vraag 45?

Theorie

Examenvragen en puntentelling

Tekstonafhankelijke vragen

Sommige examenvragen kunnen bij elke tekst gesteld worden. Bij elke tekst kan bijvoorbeeld gevraagd worden uit welke deelonderwerpen hij bestaat, wat het tekstdoel is en wat de hoofdgedachte is. Over zulke tekstonafhankelijke vragen gaat deze cursus Eindexamen.

Meerkeuzevragen

Op het examen worden veel vragen gesteld als **meerkeuzevragen**: vragen waarbij je het juiste antwoord uit een aantal mogelijkheden moet kiezen. De antwoorden op zulke meerkeuzevragen staan in alfabetische volgorde; de volgorde zegt dus niets over het goede antwoord. Geef als antwoord alleen de hoofdletter, niet meer!

Voor het beantwoorden van meerkeuzevragen kun je de volgende strategie hanteren:

Stap 1 Lees de meerkeuzevraag, maar nog niet de antwoorden.

Stap 2 Stel vast in welk tekstgedeelte je het antwoord moet zoeken. Vaak blijkt dat uit de vraag.

Stap 3 Lees het betreffende tekstgedeelte nauwkeurig door. Probeer in gedachten zelf een antwoord op de vraag te formuleren (net zoals je gedaan zou hebben als het een open vraag zou zijn geweest).

Stap 4 Lees dan alle antwoordopties nauwkeurig door. Vergelijk ze met het door jou bedachte antwoord.

Stap 5 Zoek in de tekst naar aanwijzingen die belangrijk kunnen zijn voor je keuze. Onderstreep die aanwijzingen in de tekst.

Stap 6 Kies op basis van de aanwijzingen het antwoord op de vraag.

→

Een andere aanpak is elimineren. Je probeert dan tot een keuze te komen door antwoorden die volgens jou zeker fout zijn, weg te strepen.

Puntentelling
Meerkeuzevragen worden bijna altijd gewaardeerd met 1 punt; alleen vragen naar de hoofdgedachte van een tekst leveren 2 punten op. Open vragen leveren soms meer punten op: het aantal staat aangegeven vóór de vraag.
Alle vragen samen leveren zo'n 60 punten op. Er worden geen punten vooraf gegeven, maar je krijgt minimaal een 1. De overige (maximaal 9) punten van je eindcijfer verdien je met die ongeveer 60 scorepunten, die elk dus ongeveer 0,15 punt van je eindcijfer opleveren. Voor spelling en formulering bedraagt de maximale aftrek ongeveer 4 x 0,15 = 0,6 punt.

Correctie
Na het examen kijkt je docent het na volgens het officiële correctiemodel. Daarna organiseert de Vereniging voor Levende Talen een bespreking, waar een aantal docenten Nederlands samen het examen bespreken. Daaruit komt vaak nog een aantal formuleringen die ook goed gerekend mogen worden. Na de correctie kijkt een andere docent Nederlands je werk na. Hij overlegt met je leraar over de uiteindelijke score.
Het College voor Toetsen en Eindexamens (CvTE) bepaalt de norm: welk cijfer hoort bij welk aantal scorepunten.

Opdracht
2

1. Kijk op de website alleexamens.nl. Vanaf welk jaar zijn de havo-examens beschikbaar?
2. Een andere handige examensite is examenblad.nl. Vanaf welk jaar staan de havo-examens op die site?
3. Op deze site vind je een quickscan, waarin de meningen van docenten over het examen zijn weergegeven. Hoe dachten de docenten in 2017 over de moeilijkheidsgraad van het havo-examen Nederlands?
4. In 2017 was er een aanvulling op het correctievoorschrift. Lees de tekst even door. Was deze aanvulling gunstig voor de leerlingen of juist niet? Licht je antwoord toe.

Ik kan/weet:
- ☐ op welke manier ik een examentekst met vragen moet aanpakken.

➔ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online** *en ga aan de slag met* **Examensprint.**

2 Analyseren en interpreteren

Je leert:
- over teksten analyseren en interpreteren.

Je hebt afgerond:
- Cursus 1 Basis
- Cursus 2 Lezen

Theorie

Teksten analyseren en interpreteren

Het begrip *analyseren* betreft het herkennen van de opbouw (de structuur) van de tekst. *Interpreteren* houdt in dat je de betekenis van de tekst vaststelt.
De vragen over analyseren en interpreteren kunnen betrekking hebben op een klein deel van de tekst (een of meer woorden, een zin, een alinea), op een grotere teksteenheid, bijvoorbeeld een deelonderwerp, of op de hele tekst.

Opdracht **1**

Hieronder staan in alfabetische volgorde enkele tekstonafhankelijke 'opdrachten' waarmee de vaardigheden analyseren en interpreteren op het examen getoetst worden.
Noteer achter elke opdracht of die betrekking heeft op
A de hele tekst
B een grotere teksteenheid
C een klein deel van de tekst

1 Een vraag over de titel van de tekst beantwoorden
2 Functies van tekstgedeelten vaststellen
3 Het taalgebruik in een tekst beoordelen.
4 Het tekstdoel / de tekstsoort vaststellen.
5 Iets met eigen woorden uitleggen.
6 Teksten (of tekstfragmenten) met elkaar vergelijken
7 Uitspraken over een tekst beoordelen
8 Woorden of zinnen uit de tekst citeren

In het vervolg van deze paragraaf komen de diverse tekstonafhankelijke vragen/ opdrachten van het domein *Analyseren en interpreteren* aan de orde.

Theorie

Woorden of zinnen uit de tekst citeren

In het Eindexamen Leesvaardigheid krijg je soms de opdracht (uit een bepaalde alinea) een stukje tekst te **citeren**. Citeren betekent: iets letterlijk overnemen uit de tekst. Let op: Je hoeft alleen maar de eerste twee woorden en de laatste twee woorden plus de regelnummers te noteren. Schrijf dus niet meer over dan nodig is. Op die manier win je tijd en voorkom je spelfouten.

Bij citeervragen zijn er verschillende mogelijkheden:
- Citeer een **tekstfragment**. In dit geval moet je een tekstdeel citeren dat groter is dan één zin.

→

- Citeer een **zin**. In dit geval moet je één hele zin (van hoofdletter tot punt!) citeren. Ook is voorgekomen: Citeer **twee (niet) opeenvolgende zinnen**.
- Citeer een **woord**. Bij deze opdracht gaat het altijd om slechts één woord. Schrijf je meer woorden op, dan krijg je geen (of minder) punten.
- Citeer een **zinsgedeelte/zinsnede**. In dit geval moet je een stuk van een zin citeren. Het is altijd kleiner dan de hele zin. Citeer je toch de hele zin, dan krijg je meestal geen of minder punten.
- Citeer een **woordgroep**. Bij deze opdracht moet je een (klein) aantal bij elkaar horende woorden citeren. Die woorden vormen samen een woordgroep, meestal een zinsdeel: onderwerp, lijdend voorwerp, meewerkend voorwerp, bijwoordelijke bepaling enz.

Opdracht
2

Lees tekst 1 *De terreur van de like-knop* en beantwoord de vraag.
In de alinea's 1 tot en met 3 van de tekst 'De terreur van de *like*-knop' staat een zin die de belangrijkste conclusie bevat over de betekenis van Henny Huismans *Soundmixshow* voor het onderwerp van deze tekst.

1p Citeer deze zin.

Tekst 1

De terreur van de *like*-knop[1)]

(**1**) Het is allemaal begonnen toen Henny Huisman in 1988 de *Soundmixshow* presenteerde, de moeder aller hedendaagse talentenjachten. Het programma was ongekend populair. Het publiek kon live in de uitzending telefonisch op de finalisten stemmen, maar dat verliep niet helemaal naar wens. Vrijwel meteen nadat de lijnen waren opengesteld, ging het telefoonverkeer in het hele land plat. 1,2 miljoen mensen wilden hun stem uitbrengen, maar slechts 139.000 bellers kwamen erdoorheen. Een uur lang was niemand in het land bereikbaar en hulpdiensten konden niet uitrukken.

(**2**) Wát er nu precies was begonnen met Henny Huisman, kon niemand in die tijd nog echt bevroeden, maar inmiddels weten we het: niet eerder was de Nederlandse bevolking in de gelegenheid gesteld zich direct én massaal over iets uit te spreken, anders dan bij de Tweede Kamerverkiezingen. Die *Soundmixshow*-avond vormden alle Nederlanders samen één grote lekenjury en het was overduidelijk dat erg veel mensen de drang voelden hun waardering uit te spreken voor iets wat ze op dát moment zagen. Het heeft er alle schijn van dat het *like*-tijdperk in Nederland die avond in 1988 is begonnen. Facebook[2)]-oprichter Mark Zuckerberg was toen drie jaar oud.

(**3**) En kijk nu eens. Toen ik jarig was, bracht de postbode welgeteld twee kaarten: een van mijn ouders en een van mijn schoonouders. Op Facebook bleken de felicitaties wél binnengestroomd: tientallen *comments*[3)] en veel *likes*, soms zelfs van mensen die ik nog nooit in het echt had gezien. Die hadden toch maar mooi de moeite genomen om hun muis naar de *like*-knop te schuiven en hun rechterwijsvinger te bewegen. Klik. Speciaal voor mij.

naar: Mark Traa
uit: HP/De Tijd, 7 november 2012
Examen havo 2015 tijdvak 2, Tekst 1, alinea 1 tot en met 3

noot 1 *like*-knop: knop op Facebook waarmee je met één (muis)klik kunt aangeven of je iets leuk of niet leuk vindt
noot 2 Facebook: sociaalnetwerksite om online contact te kunnen onderhouden
noot 3 *comment*: commentaar, reactie

Opdracht
3

Lees tekst 2 *Tegen het dierensentiment* en beantwoord de vragen.
'Gezonken cultuurgoed is bijvoorbeeld de opvatting dat de mens niet meer is dan een rechtoplopend dier, een aangeklede aap, een toevallig stapje in de evolutie.' (regels 95-99)
Bovenstaande uitspraak wordt verder uitgewerkt in de alinea's 8 tot en met 11.

1p **1** Citeer het woord uit de alinea's 8 tot en met 11 waarin het oordeel over deze opvatting het best naar voren komt.

In alinea 12 wordt het voorbeeld van het nieuwsbericht over de bultrug gebruikt als een argument bij een standpunt.

1p **2** Welk standpunt is dat? Citeer het tekstfragment dat dit standpunt verwoordt.

Tekst 2

Tegen het dierensentiment

(**8**) Gezonken cultuurgoed is bijvoorbeeld de opvatting dat de mens niet meer is dan een rechtoplopend dier, een aangeklede aap, een toevallig stapje in de evolutie. Volgens dit nieuwe dogma is de grens tussen de soorten vaag en hooguit gradueel, dus mogen wij ons vooral niks verbeelden. De steilste aanhangers van dit gedachtegoed kennen een fraai scheldwoord voor wie niet in hun waarheid gelooft: dan ben je een 'speciëcist'[1]. En 'antropocentrisme'[2] is in hun ogen net zo verwerpelijk als racisme.

(**9**) Niet vreemd dat in zo'n klimaat niemand meer opkijkt van de geavanceerde, uitstekend geoutilleerde dierenambulances die door onze straten rijden. Noch van de lommerrijke dierenbegraafplaatsen waar je Pluto of Minoes met een gedenksteen gepaste eer kunt bewijzen. Noch van huisdieren die op dieet moeten omdat hun baasjes ze volproppen. Zulke fenomenen mogen in pakweg de Sahel, de Swatvallei of de Gazastrook wat lastig uit te leggen zijn, hier dienen wij zoiets volstrekt normaal te vinden.

(**10**) Geen wonder ook dat de meerderheid van het Nederlandse volk voorstander is van het verankeren van dierenrechten in de Grondwet. In de milde variant gelden die rechten uitsluitend voor aansprekende wezens als de gorilla, de koe en de kat. De diehards vinden dat ook minder aansprekende soorten als de wesp, de rat en de tijgermug in de rechten mogen delen.

(**11**) Vanzelfsprekend laat deze malligheid ook journalisten niet onberoerd. Tegelijkertijd blijft hun ijver in het brengen van dierennieuws een tikje merkwaardig. In de journalistiek geldt immers één gouden regel: dat de zon elke dag opkomt, is niks bijzonders. Pas als hij op een ochtend niet aan de horizon verschijnt, komen de pennen in beweging. Ofwel: het ongewone leidt tot berichtgeving, niet het doodnormale. In het dierenrijk, zou je zeggen, gebeurt zelden iets nieuwswaardigs. Dieren komen ter wereld, ze scharrelen hun kostje bij elkaar, ze planten zich voort en ze gaan dood – op al dan niet gewelddadige wijze. Zeker, zo gaat het bij ons mensen ook. Dieren schrijven daarentegen geen boeken, ze maken geen films, ze handelen niet in goederen en ze doen geen uitvindingen. Waarom zou een zichzelf respecterend nieuwsmedium überhaupt geïnteresseerd in ze zijn? Dat nu blijkt een volkomen achterhaalde gedachte.

(**12**) Neem de bultrug die vorig jaar december een verkeerde afslag nam en jammerlijk strandde op een zandplaat bij Texel: een potvis met pech – niet meer, niet minder. Maar het beest kreeg zelfs een naam! En dagenlang waren de reddingspogingen voor Johannes (die later Johanna bleek) niet uit de media weg te slaan. Zo mochten deskundigen zich buigen over het wezen van de bultrug, dan wel de publiciteit plaatsen in historisch perspectief. Zulke zeebeesten, wist men, spraken in vroeger eeuwen reeds tot de volksverbeelding. Dus zoveel nieuws was er niet onder de zon.

→

naar: Elma Drayer
uit: Vrij Nederland, 5 oktober 2013
Elma Drayer is journalist, essayist, columnist en eindredacteur.
Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 1, alinea 8 tot en met 12

noot 1 speciëcist: iemand die discrimineert naar soort, in het bijzonder: iemand die de mens bevoordeelt boven het dier
noot 2 antropocentrisme: neiging om de mens centraal te stellen en als referentiepunt te beschouwen

Opdracht
4

Lees tekst 3 *Statiegeld moet* en beantwoord de vraag.
'Op dit moment lijken de overheid en het parlement echter schatplichtig te zijn aan de inspanningen van het bedrijfsleven.' (regels 37-40)
1p Citeer twee, niet opeenvolgende, zinnen waaruit blijkt wat dit schatplichtig zijn inhoudt.

Tekst 3

Statiegeld moet

(**1**) Op parkeerplaatsen, in het park of gewoon in het plantsoen zie je zelden een petfles van 1,5 liter liggen. Kleine flesjes, lege blikjes of een wikkel van een reep tref je wel vaak aan als zwerfafval. De belangrijkste reden: het kwartje statiegeld dat de petfles bij het inleverpunt van de supermarkt waard is. En als de oorspronkelijke bezitter de fles laat slingeren, is er altijd wel een voorbijganger die een centje wil bijverdienen.

(**2**) Statiegeld blijkt nog altijd een buitengewoon effectief middel om consumenten tot milieuvriendelijk gedrag aan te zetten. Het is daarom eigenaardig dat de Tweede Kamer al in 2012 een voorzet heeft gegeven om het statiegeld op petflessen af te schaffen. Als de supermarkten en frisdrankenindustrie erin slagen om de inzameling van plasticafval tot een succes te maken, gaat het parlement akkoord met afschaffing van het statiegeld. De industrie vindt het nu tijd worden voor die maatregel, aangezien de inzameling van plastic op schema ligt.

(**3**) Voor de betrokken bedrijven zijn de financiële belangen groot. Zij vinden het in stand houden van een recyclesysteem kostbaar. Hun primaire doel is ook niet het uitbannen van zwerfafval in Nederland. Juist de overheid zou de regie moeten hebben bij de inperking van het zwerfafval.

(**4**) Op dit moment lijken de overheid en het parlement echter schatplichtig te zijn aan de inspanningen van het bedrijfsleven. Met de campagne *Plastic Heroes* – georganiseerd door het bedrijfsleven en betaald uit de verpakkingsbelasting – heeft de industrie een knappe prestatie neergezet. De inzameling van plasticafval is een succes te noemen. Gemiddeld levert elke Nederlander acht kilo aan afval in bij zijn gemeente, terwijl voor 2008 al het plastic nog bij het gewone huisvuil belandde. In ruil voor deze prestatie mag de industrie het statiegeld afschaffen, zo beloofde de Tweede Kamer.

(**5**) Een goede inzamelingsprestatie behoort echter geen douceurtje elders op te leveren. De overheid moet zelf bepalen of statiegeld nog zinvol is voor het schoonhouden van de openbare ruimte. De branche erkent dat het afschaffen van statiegeld tot meer zwerfafval zal leiden. Het lijkt veel logischer om naast het inzamelen van afval de statiegeldfles gewoon te laten bestaan.

naar: Xander van Uffelen
uit: de Volkskrant, 23 april 2015
Xander van Uffelen is journalist.
Examen havo 2016 tijdvak 2, Tekst 3

Theorie

Iets uitleggen / Iets met eigen woorden zeggen

Bij ‘leg uit’-vragen moet je een stukje tekst **uitleggen**, een genoemd begrip toelichten, een verklaring die de schrijver geeft, in eenvoudiger taal weergeven of een vraag formuleren. Soms staat bij zo’n vraag expliciet vermeld dat je iets *met eigen woorden* moet zeggen. Blijf in dat geval bij de formulering van je antwoord wel dicht bij de tekst, maar neem die niet letterlijk over: voeg aan je antwoord in ieder geval enkele eigen woorden toe.
Bij ‘leg uit’- en ‘met eigen woorden’-vragen staat vaak de volgende zin: *Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan xx woorden*. Je moet dan een correcte zin formuleren, want het antwoord wordt niet alleen beoordeeld op spelling, maar ook op formulering.
Ook is aangegeven hoeveel woorden je mag gebruiken. Als je dat aantal overschrijdt, mag je docent de woorden die je te veel gebruikte, niet beoordelen. Staat het goede antwoord (deels) na het toegestane aantal woorden, dan krijg je geen of minder punten.
Als bij een ‘leg uit’-vraag twee punten te verdienen zijn, betekent dat meestal dat het antwoord uit twee onderdelen bestaat. Dat kan je houvast bieden bij de beantwoording van de vraag. Hierna is dat bijvoorbeeld het geval bij opdracht 5 onderdeel 2 en bij opdracht 6.

Opdracht 5

Lees tekst 2 *Tegen het dierensentiment* op p. 147 en beantwoord de vraag.
‘Volgens dit nieuwe dogma is de grens tussen de soorten vaag en hooguit gradueel, dus mogen wij ons vooral niks verbeelden.’ (regels 99-103)

1p **1** Leg in eigen woorden uit wat met dit nieuwe dogma bedoeld wordt.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

‘Tegelijkertijd blijft hun ijver in het brengen van dierennieuws een tikje merkwaardig.’ (regels 138-140)

2p **2** Leg op grond van de informatie in alinea 11 uit waarom dit merkwaardig is.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 25 woorden.

Opdracht 6

Lees tekst 3 *Statiegeld moet* op p. 148 en beantwoord de vraag.
Volgens de tekst *Statiegeld moet* moet de overheid ervoor zorgen dat het statiegeldsysteem gehandhaafd blijft.

2p Leg uit waarom het statiegeldsysteem gehandhaafd moet blijven, volgens de tekst.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

Opdracht 7

Lees tekst 4 *Doen en laten* en beantwoord de vraag.
Volgens alinea 4 kunnen zowel docenten als leerlingen zich geen uitdagende kleding permitteren.

1p Leg uit waarom dit volgens de tekst zo is.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

Tekst 4

Doen en laten

(**4**) Opmerkelijk genoeg wordt leerlingen op school geen strobreed in de weg gelegd in hun individuele expressie. Meisjes op school is toegestaan wat hun docenten zich niet kunnen permitteren: zich uitmonsteren in uitdagende vrijetijdskledij. Misschien snakt de juf van wiskunde ook wel naar een kort broekje en een peilloos decolleté op het werk, maar ze bewaart het toch maar voor buiten school. Waarom? Omdat een sexy outfit afleidt van een taakgerichte werksfeer, waarin algebra bestudeerd moet worden. Wat voor docenten geldt, zou ook voor leerlingen moeten gelden.

naar: Beatrijs Ritsema
uit: Vrij Nederland, 29 juni 2013
Beatrijs Ritsema is columnist en sociaal psycholoog en publiceert veel over gedragsregels.
Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 1, alinea 4

Theorie

Het taalgebruik in een tekst beoordelen

Soms is de auteur emotioneel bij een probleem betrokken en komt zijn mening over een kwestie ook naar voren in zijn taalgebruik. Hij kan bijvoorbeeld zijn teleurstelling of zijn blijdschap over de zaak uiten in zijn woordkeus. Ook als een schrijver zich boos maakt over iets, zie je dat soms aan woorden waaruit zijn verontwaardiging blijkt.
Een andere houding ten opzichte van een kwestie is *ironie*. De schrijver laat dan in zijn **taalgebruik** merken dat hij een zaak of een persoon niet al te serieus neemt. Hij bespreekt zijn onderwerp in dat geval enigszins spottend. Als die spot scherp wordt aangezet (bijtend en gemeen), is er sprake van *sarcasme*.
Bij examenvragen over taalgebruik wordt soms de emotie of de houding van de auteur aangegeven. Jij moet vervolgens vaststellen in welke woorden of zinnen je die emotie/houding tegenkomt. Het kan ook andersom: jij moet dan uit het taalgebruik in de tekst de houding van de auteur afleiden of van een aantal zinnen beoordelen of ze die houding bevatten.

Voorbeeld

Vraag: Wat voor toon kenmerkt de stijl van alinea's 3 en 5 vooral? Een
- A hoogdravende (1) toon
- B ironische (1) toon
- C neerbuigende (1) toon
- D positieve toon

Tekst 5

Dure eieren

(1) Later dan afgesproken kwam ik thuis na mijn zaterdagse fietsrondje langs onder andere de boerderijwinkel. 'Ik heb het met de boer uitgebreid over de economie gehad', voerde ik als excuus aan. Dat vergde enige uitleg. Bij de boerderijwinkel wachtte mij een onaangename verrassing. Er lag een briefje bij de eieren om uit te leggen dat ze duur-

der waren geworden en dat ze niet meer verpakt mochten worden in de lege eierdozen die ik had meegenomen. Die kon ik ook niet meer inleveren. Wat was er aan de hand?

(2) Het Productschap voor Pluimvee had verordonneerd dat eieren alleen nog maar verkocht mochten worden in een nieuwe doos met datumstempel. Ze mochten dus niet vers door klanten mee worden genomen, maar moesten eerst naar de veiling om daarna weer terugvervoerd te worden naar de boerderij. Toen de boer had geklaagd dat dit ten koste van het milieu en de economie ging, was hij op het laatste punt terechtgewezen met een kleine introductie in de economische wetenschap. Daar had ik het met de boer verder over gehad.

(3) Wat er gebeurde, zo kreeg hij te horen, was namelijk juist heel goed voor de economie. Er kwam extra werkgelegenheid voor de transporteurs, voor de benzinepomphouders en voor de producenten van verpakkingsmateriaal. Bovendien ging er zo meer geld in de economie om, wat ons bnp[1] weer omhoog kon krikken. De vele klanten die klaagden dat ze zo het milieu vervuilden en minder verse eieren kregen, waren dom ❷ dat ze deze economische voordelen niet zagen. Ze kregen toch dagelijks van deskundigen te horen dat ze meer moesten consumeren om uit de recessie te komen. Welnu, de prijsverhoging van de eieren was een mooi begin.

(4) Zelden heb ik zo'n fraai minivoorbeeld gezien van het inmiddels bekende gegeven dat de groei van onze nationale economie en van ons nationaal geluk niet samengaan. Klanten worden alleen maar ongelukkiger als ze meer geld moeten betalen voor minder verse eieren en als ze hun lege dozen bij het oud papier moeten gooien.

(5) Zelden heb ik ook het perverse grondprincipe van economische groei zo helder geïllustreerd gezien. Het bracht mij vele voorbeelden van milieudenker Wouter van Dieren in herinnering, die lieten zien dat het eindeloze heen-en-weergesjouw met producten goed was voor de economische groei, maar slecht voor het milieu en de klant. Misschien moeten we, om uit de recessie te komen, gewoon verordonneren dat Groningse eieren eerst naar Utrecht moeten worden vervoerd en die vanuit Utrecht omgekeerd naar Groningen. ❸

naar: Hans Achterhuis
uit: Filosofie Magazine, april 2012
Examen havo 2015 tijdvak 1, tekst 3

noot 1 bnp: bruto nationaal product, de totale geldwaarde van alle goederen en diensten die door een land in één jaar worden geproduceerd

Taalgebruik beoordelen

❶ De betekenis van woorden die je niet kent, kun je tijdens het examen opzoeken in een woordenboek.
Het woord *ironisch* betekent 'licht spottend'. Het juiste antwoord op de vraag is: B. Vaak is bij ironie sprake van een soort 'omkering': men zegt het tegenovergestelde van wat men bedoelt.

❷ In alinea 3 blijkt dat de auteur van de tekst het oneens is met de opvatting dat de klanten van de boer 'dom' zijn. Het is juist andersom: de klanten denken logisch en de economen niet.

❸ De ironie (spot) blijkt ook uit het absurde en natuurlijk niet serieus bedoelde voorstel in alinea 5.

Opdracht
8

Lees tekst 3 *Statiegeld moet* op p. 148 en beantwoord de vraag.
Op een aantal plaatsen in de tekst klinkt het oordeel over de afspraken tussen het bedrijfsleven en de overheid duidelijk door in het woord- of zinsgebruik.

3p Noem drie voorbeelden van dergelijk woord- of zinsgebruik.

Opdracht
9

Lees tekst 6 *Doen en laten* en beantwoord de vraag.
'Een vragenrondje in *de Volkskrant* leverde vooral lacherig commentaar op. Hoe ouderwets moet je zijn om heden ten dage nog met kledingvoorschriften op school aan te komen zetten? Iedereen weet toch dat tieners niets liever doen dan de grens opzoeken en die overschrijden? Kleding valt onder de individuele vrijheid van expressie en het getuigt van een benepen jarenvijftigmoraal om die te willen beperken.' (regels 19-31)

1p Met welk woord kan de gevoelswaarde die uit deze reacties in *de Volkskrant* spreekt het best omschreven worden?

A bezorgdheid
B opluchting
C sarcasme
D verwondering

Tekst 6

Doen en laten

(**1**) Twee dagen zomerse temperaturen en meteen is er discussie over blote kleding, meer in het bijzonder over de vraag of meisjes in korte broekjes naar school mogen. Een week eerder had een rector van een middelbare school de euvele moed gehad om een paar in zijn ogen te schaars geklede tieners naar huis te sturen met het verzoek wat anders aan te trekken. Met warm weer had dit incident weinig te maken, want we hebben een ijzig voorjaar achter de rug, terwijl de korte broekjes al maanden het straatbeeld domineren. Mode trekt zich nu eenmaal weinig aan van meteorologische omstandigheden. De rector oogstte weinig bijval. Een vragenrondje in *de Volkskrant* leverde vooral lacherig commentaar op. Hoe ouderwets moet je zijn om heden ten dage nog met kledingvoorschriften op school aan te komen zetten? Iedereen weet toch dat tieners niets liever doen dan de grens opzoeken en die overschrijden? Kleding valt onder de individuele vrijheid van expressie en het getuigt van een benepen jarenvijftigmoraal om die te willen beperken.

naar: Beatrijs Ritsema
uit: Vrij Nederland, 29 juni 2013
Beatrijs Ritsema is columnist en sociaal psycholoog en publiceert veel over gedragsregels.
Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 4, alinea 1

Theorie

De functie van een tekstgedeelte bepalen

Een tekstgedeelte (een of meer alinea's) heeft binnen het geheel of een deel van de tekst een bepaalde functie. Die kan worden weergegeven met behulp van **functiewoorden** als *conclusie, oplossing, stelling* en *verklaring*. Ook binnen een alinea kunnen de verschillende zinnen elk een eigen functie hebben, die met een functiewoord aangegeven kan worden.
Op het examen moet je vaak de functie van een tekstgedeelte vaststellen. Je krijgt dan een rijtje van zo'n tien functiewoorden, in alfabetische volgorde. Jij moet het juiste woord bij enkele aangegeven tekstgedeelten zoeken. In het algemeen hoef je elk functiewoord maar één keer te gebruiken.
Als het gaat om slechts één tekstgedeelte, wordt de vraag naar functiewoorden vaak als meerkeuzevraag gesteld. Ook in dat geval staan de vier antwoordopties – net als bij alle andere meerkeuzevragen in het examen – in alfabetische volgorde.

Functiewoorden
Functiewoorden zijn tamelijk abstract. Het is belangrijk dat je goed weet wat die abstracte begrippen precies betekenen.
Op *Nieuw Nederlands online* vind je alle functiewoorden die voorkwamen in de havo-examens van 2013 tot en met 2017. Minder bekende begrippen worden kort toegelicht.

De functie van de inleiding van de tekst
Soms wordt er gevraagd naar de functie van de **inleiding** of een deel ervan. Functies van de inleiding zijn bijvoorbeeld:
– het onderwerp van de tekst aanduiden;
– het belang van het onderwerp benadrukken;
– bij de actualiteit aansluiten;
– een anekdote vertellen over het onderwerp;
– een historisch overzicht geven van het tekstonderwerp;
– een grappige toonzetting hanteren;
– een probleemstelling formuleren;
– de hoofdvraag van de tekst stellen;
– een constatering doen over het onderwerp;
– een onverwachte vergelijking maken;
– een prikkelende stelling poneren;
– een samenvatting vooraf geven van de rest van de tekst.
Het onderliggende doel van deze functies is veelal de lezer te motiveren om de tekst te gaan lezen.

Opdracht
10

Lees tekst 7 *Doen en laten* en beantwoord de vraag.

1p Met welk begrip kan het verband tussen alinea 4 en het tweede deel van alinea 3 (vanaf regel 59) het best beschreven worden? Alinea 4 vormt een

A argument voor het gestelde in alinea 3.
B samenvatting van het gestelde in alinea 3.
C tegenstelling met het gestelde in alinea 3.
D voorbeeld bij het gestelde in alinea 3.

Tekst 7

Doen en laten

45 (**3**) Als voorbeeld van dat laatste kunnen de huidige minibroekjes dienen (niets anders dan de hotpants uit de jaren zeventig), maar net zo goed de naveltruitjes van tien jaar
50 geleden of de populaire singlets met spaghettibandjes en decolletés in het algemeen, zowel de vrouwelijke als de mannelijke bouwvakkersvariant. Het is allemaal hetzelfde soort
55 vrijetijdskleding. Het ondoorgrondelijke woud van kledingcodes met gedetailleerde richtlijnen voor elk moment van de dag is allang afgeschaft. De Nederlandse kleding-
60 cultuur van de afgelopen vijftig jaar kun je samenvatten onder de noemer 'alles moet kunnen'. Met één restrictie: er wordt nog steeds onderscheid gemaakt tussen werk/zakelijk en vrije
65 tijd. Op het werk dragen mensen andere kleren (rustiger, formeler) dan in hun vrije tijd. De regels hiervoor liggen niet tot op de letter vast. Er bestaat aanzienlijke vrijheid, maar
70 als het te dol wordt, bijvoorbeeld in de decolleté-sfeer, kunnen chefs aan hun werknemers vragen om iets neutralers aan te trekken. In de werksfeer kan de individuele expres-
75 sie worden beknot ter wille van de zakelijkheid en daar kijkt niemand vreemd van op.
(**4**) Opmerkelijk genoeg wordt leerlingen op school geen strobreed in de
80 weg gelegd in hun individuele →

expressie. Meisjes op school is toegestaan wat hun docenten zich niet kunnen permitteren: zich uitmonsteren in uitdagende vrijetijdskledij.
85 Misschien snakt de juf van wiskunde ook wel naar een kort broekje en een peilloos decolleté op het werk, maar ze bewaart het toch maar voor buiten school. Waarom? Omdat een sexy
90 outfit afleidt van een taakgerichte werksfeer, waarin algebra bestudeerd moet worden. Wat voor docenten geldt, zou ook voor leerlingen moeten gelden.

naar: Beatrijs Ritsema
uit: Vrij Nederland, 29 juni 2013
Beatrijs Ritsema is columnist en sociaal psycholoog en publiceert veel over gedragsregels.
Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 4, alinea 3 en 4

Opdracht 11

Lees tekst 2 *Tegen het dierensentiment* op p. 147 en beantwoord de vraag.
Om de functies van alinea's aan te duiden, worden onder andere de volgende functiewoorden gebruikt: constatering, definitie, gevolg, oorzaak, verklaring, voorwaarde en weerlegging.

1p Welke functie hebben de alinea's 9, 10 en 11 samen ten opzichte van alinea 8?
Kies een van bovenstaande functiewoorden.

Opdracht 12

Lees tekst 5 *Dure eieren* op p. 150 en beantwoord de vraag.
Er zijn verschillende manieren om het onderwerp van een tekst te introduceren.

1p Op welke manier gebeurt dat vooral in alinea 1 van de tekst *Dure eieren*? Dit gebeurt vooral door het

A formuleren van de probleemstelling.
B geven van een historische schets.
C stellen van een retorische vraag.
D vertellen van de aanleiding.

Opdracht 13

Lees zo nodig tekst 8 *De terreur van de like-knop* op p. 155 en beantwoord de vraag.
Hieronder wordt de redenering van Strauss in alinea 7 over de keerzijde van de *like*-cultuur weergegeven.

3p Geef aan wat de functies zijn van de stappen in de redenering van Strauss. Kies uit: afweging, argument, gevolg, onderbouwing, oplossing, standpunt, tegenwerping, voorwaarde. Let op: je hoeft niet alle functies te gebruiken. Noteer het nummer en de functie. De eerste functie is al gegeven.

1 probleem	Hij schreef dat onze eigenwaarde wordt ondermijnd door alle lijstjes en Facebook-statistieken.
2	Wanneer we op internet iets lezen, kunnen we immers direct zien hoeveel anderen het vóór ons al hebben *geliket*.
3	'Zo worden we aangemoedigd om niet onze eigen mening te vormen, maar af te gaan op wat andere mensen van iets vinden.'
4	En dat is kwalijk, vindt hij,
5	want mensen moeten niet afgaan op wat de massa wil.
6	'Deel datgene wat je verschillend maakt van een ander, niet datgene wat je op een ander doet lijken.'

Theorie

Een vraag over de titel van de tekst beantwoorden

Een tekst heeft een informerende of een motiverende **titel**. Over een motiverende titel wordt soms een vraag gesteld. Dat is vaak een 'leg uit'-vraag. In het algemeen vind je in de tekst aanknopingspunten voor de betekenis van de titel.

Opdracht

14

Lees tekst 8 *De terreur van de like-knop* en beantwoord de vraag.

1p In welke van onderstaande alinea's komt de relatie met de titel van de tekst *De terreur van de like-knop* het sterkste naar voren?

A alinea 6
B alinea 7
C alinea 8
D alinea 9

Tekst 8

De terreur van de *like*-knop[1]

(**1**) Het is allemaal begonnen toen Henny Huisman in 1988 de *Soundmixshow* presenteerde, de moeder aller hedendaagse talentenjachten. Het programma was ongekend populair. Het publiek kon live in de uitzending telefonisch op de finalisten stemmen, maar dat verliep niet helemaal naar wens. Vrijwel meteen nadat de lijnen waren opengesteld, ging het telefoonverkeer in het hele land plat. 1,2 miljoen mensen wilden hun stem uitbrengen, maar slechts 139.000 bellers kwamen erdoorheen. Een uur lang was niemand in het land bereikbaar en hulpdiensten konden niet uitrukken.

(**2**) Wát er nu precies was begonnen met Henny Huisman, kon niemand in die tijd nog echt bevroeden, maar inmiddels weten we het: niet eerder was de Nederlandse bevolking in de gelegenheid gesteld zich direct én massaal over iets uit te spreken, anders dan bij de Tweede Kamerverkiezingen. Die *Soundmixshow*-avond vormden alle Nederlanders samen één grote lekenjury en het was overduidelijk dat erg veel mensen de drang voelden hun waardering uit te spreken voor iets wat ze op dát moment zagen. Het heeft er alle schijn van dat het *like*-tijdperk in Nederland die avond in 1988 is begonnen. Facebook[2]-oprichter Mark Zuckerberg was toen drie jaar oud.

(**3**) En kijk nu eens. Toen ik jarig was, bracht de postbode welgeteld twee kaarten: een van mijn ouders en een van mijn schoonouders. Op Facebook bleken de felicitaties wél binnengestroomd: tientallen *comments*[3] en veel *likes*, soms zelfs van mensen die ik nog nooit in het echt had gezien. Die hadden toch maar mooi de moeite genomen om hun muis naar de *like*-knop te schuiven en hun rechterwijsvinger te bewegen. Klik. Speciaal voor mij.

(**4**) Niet eerder had ik op een verjaardag meer digitale dan analoge felicitaties gekregen. Ik las eenregelige *comments* van mensen die voorheen nog de moeite namen om een kaartje te kopen, maar ook vriendelijke woorden van mensen die me überhaupt nooit eerder hadden gefeliciteerd. Ik vond dat toch leuk, want het zijn allemaal blijken van waardering. Als er iets is veranderd sinds die avond met Henny Huisman in 1988, dan is het wel dat we overal en voortdurend onze waardering zijn gaan uiten voor alles en iedereen. De techniek maakt het mogelijk, we doen het graag en bedrijven verdienen er geld mee.

(**5**) Daarom is het overal. We geven punten aan alles wat we kopen op internet, aan hotels, bedrijven, artikelen en filmpjes. We waarderen ook

→

medemensen. Zo ordenen we de wereld om ons heen en ontstaan vanzelf lijstjes van mensen, goederen en diensten. Wat bovenaan de lijstjes staat, is door de meeste mensen 'leuk' bevonden. "De cultuur van het leuk vinden neemt epidemische vormen aan", signaleert ook hoogleraar filosofische antropologie Jos de Mul. "Alles is doordesemd van de gedachte dat iets leuk of niet leuk moet zijn. Het is een vorm van populisme. De experts komen niet langer voort uit de elite maar uit het volk. Dat zit elkaar nu overal en altijd te waarderen en op internet wordt het geobjectiveerd en expliciet gemaakt: het resultaat is voor iedereen zichtbaar." De Mul ziet het als onderdeel van een breder fenomeen: de uit de Verenigde Staten overgewaaide steeds competitievere samenleving. Ooit deden we lacherig over het typisch Amerikaanse verschijnsel van de *Werknemer van de Maand*, nu delen we zelf aan de lopende band prijzen uit aan mensen.

(**6**) Op microniveau doen we dat dus met de *like*-knop; een *like*-knop en geen interessant-knop, geen moeilijk-knop en geen leerzaam-knop. Het is *liken* of niks. Dat stelt internetgebruikers soms voor dilemma's: kun je een foto van hongerende kinderen in Afrika of van dalende beurskoersen wel *liken*? Hoogleraar mediastudies José van Dijck stelde de beperktheid van de *like*-knop al eerder aan de orde en wees erop dat niet alles in de wereld zich laat opdelen in 'leuk' of 'niet leuk'. "Het gevaar bestaat", zegt Van Dijck, "dat er in lijstjes die onvermijdelijk worden samengesteld uit zaken die het meest zijn gewaardeerd, alleen dingen staan die 'leuk' zijn en die lijstjes trekken nog meer mensen aan. Voor je het weet, wordt het blikveld van mensen beperkt tot 'leuke' dingen en is er geen plaats meer voor serieuzere en rationelere zaken."

(**7**) Ook de Amerikaanse auteur Neil Strauss probeert de keerzijde van de *like*-cultuur onder de aandacht te brengen. Hij schreef dat onze eigenwaarde wordt ondermijnd door alle lijstjes en statistieken. Wanneer we op internet iets lezen, kunnen we immers direct zien hoeveel anderen het vóór ons al hebben *geliket*. "Zo worden we aangemoedigd om niet onze eigen mening te vormen, maar af te gaan op wat andere mensen van iets vinden", aldus Strauss. En dat is kwalijk, vindt hij, want mensen moeten niet afgaan op wat de massa wil. "Een gezond individu zou eigenwaarde van binnenuit moeten ontwikkelen en niet op basis van statistieken bestaand uit *likes*, *comments* en het aantal vrienden of volgers dat we hebben." Volgens Strauss moeten we dus opstaan tegen de tirannie van de *like*-knop. "Deel datgene wat je verschillend maakt van een ander, niet datgene wat je op een ander doet lijken."

(**8**) Het wordt echter steeds moeilijker om je niets aan te trekken van het aantal gescoorde *likes*. Om die ene muisklik heeft zich inmiddels een hele *like*-economie gevormd, aldus de onderzoekers Carolin Gerlitz en Anne Helmond. Volgens hen is de vertaling van *likes* in geld een meer dan aanzienlijke aanvulling op de *hit-and-link*-economie – waarin het draait om het aantal kliks en het doorlinken van de ene naar de andere site.

(**9**) *Likes* zijn inmiddels ordinaire handel: op internet worden ze in wagonladingen te koop aangeboden. Zo kan iedereen zichzelf populairder voordoen dan hij is. De handel groeit explosief en menig deskundige waarschuwt al dat de *like* weldra zal devalueren. De Mul: "Het is een misvatting dat de *like*-knop het gevoel in de samenleving weerspiegelt. Je ziet immers de manipulatie niet."

(**10**) Manipulatie is inderdaad nóg een gevaar dat aan al dat *gelike* kleeft: Facebook kan ermee doen wat het wil. Van Dijck: "Ik vind dat er erg veel naïviteit is over het misbruik dat Facebook zou kunnen maken van alle informatie die we, via die *likes*, over onszelf vrijgeven. Mensen hebben het gevoel dat ze invloed en inspraak hebben, maar de keerzijde is dat Facebook ons gedrag steeds makkelijker kan manipuleren." Naarmate we – onbewust – meer

185 over onszelf hebben verteld, is er
volop ruimte voor gedragssturing,
want wie weet wat er achter een on-
schuldig ogende aanbeveling van
een boek zit? Vonden die klanten dat
190 boek werkelijk leuk of heeft Face-
book een deal gesloten met een
uitgever?

(**11**) Om *likes* kan worden gevochten,
maar iedere internetgebruiker weet
195 dat ze niet allemaal evenveel waard
zijn. Op Facebook circuleren talloze
foto's van zieke kinderen, mishandel-
de dieren en politieke stellingnames
die met een muisklik kunnen worden
200 ondersteund. "Makkelijk engage-
ment", noemt Van Dijck dit
clicktivism. "Het is laagdrempelig en
weinig verplichtend. Als het in plaats
zou komen van werkelijke betrokken-
205 heid, zou ik het niet toejuichen." Het
is echter onontkoombaar: wie blik-
semsnel mensen wil mobiliseren,
doet dat door *likes* en volgers te ver-
zamelen. Wie voor zijn digitale aan-
210 hang zijn sociale gezicht wil opzet-
ten, kan dat op efficiënte wijze doen
door *posts*[4] van goede doelen,
mooie spreuken en andere hypercor-
recte schrijfsels van een *like* te voor-
215 zien: een klik is een kleine moeite en
je wordt er nooit slechter van.

(**12**) Er zijn mensen die erop wijzen
dat George Orwell[5] Facebook zag
220 aankomen, lang voordat het bestond.
We citeren uit zijn boek *1984* over de
nieuwe taal van een totalitair regime,
genaamd *Newspeak*: "Zie je niet dat
het hele doel van *Newspeak* is om de
225 reikwijdte van gedachten in te per-
ken? Uiteindelijk wordt het onmoge-
lijk om nog tegendraads te denken,
omdat er geen woorden meer zijn
waarin we zoiets kunnen uitdrukken.
230 Ieder concept dat ooit nodig kan zijn,
wordt uitgedrukt in één woord, waar-
van de betekenis is vastgelegd en
waarvan alle andere betekenissen
zijn uitgewist en vergeten. […] Elk
235 jaar minder en minder woorden en
het bereik van het bewustzijn wordt
steeds een beetje kleiner."

(**13**) Wat lezen we hier? Is dit niet
een onversneden Nostradamus[6]-
240 achtige aankondiging van de *like*-
knop? Staan we werkelijk aan het
begin van een tijdperk waarin een
groot bedrijf bepaalt hoe we de
wereld om ons heen benoemen? Zó
245 heet zal de soep vast niet worden
gegeten, maar een tikje griezelig is
het wel. Het is maar goed dat dit
artikel nog ouderwets op papier is
gedrukt. Als u het waardeert, zou u
250 een briefje of een mailtje kunnen
sturen, maar ons *liken* op Facebook
vinden we stiekem ook best leuk,
hoor.

naar: Mark Traa
uit: HP/De Tijd, 7 november 2012
Examen havo 2015 tijdvak 2, Tekst 1

noot 1 *like*-knop: knop op Facebook waarmee je met één (muis)klik kunt aangeven of je iets leuk of niet leuk vindt
noot 2 Facebook: sociaalnetwerksite om online contact te kunnen onderhouden
noot 3 *comment*: commentaar, reactie
noot 4 *post:* berichtje
noot 5 George Orwell (1903-1950) was een Britse schrijver, journalist en criticus. *1984* is een van zijn bekendste werken en een aanklacht tegen het stalinisme en totalitarisme.
noot 6 Nostradamus (1503-1566) was een Franse voorspeller die volgens zijn aanhangers een aantal belangrijke internationale gebeurtenissen, zoals de Wereldoorlogen, voorspeld heeft.

Theorie

Het tekstdoel of de tekstsoort vaststellen

In het Eindexamen Tekstbegrip wordt je vaak gevraagd het **tekstdoel** (amuseren, informeren, opiniëren, overtuigen of activeren) of de **tekstsoort** (uiteenzetting, beschouwing, betoog of mengvorm) van de tekst vast te stellen. → ***zie Lezen p. 52 (4 havo)*** De vraag naar tekstdoel/tekstsoort is meestal een meerkeuzevraag.

Zo stel je het tekstdoel / de tekstsoort vast:
1 Vraag je af: wat wil de auteur met deze tekst bereiken bij de lezers? Geef eerst jouw antwoord (als lezer) op die vraag.
2 Kijk dan naar de vraag over de hoofdgedachte van de tekst. → ***zie Eindexamen p. 181***
Er is verband tussen hoofdgedachte en tekstdoel/tekstsoort. Een informerende tekst (uiteenzetting) of een opiniërende tekst (beschouwing) heeft meestal een constatering als hoofdgedachte. Een overtuigende tekst (betoog) of een activerende tekst heeft als hoofdgedachte een mening (standpunt). Kijk dus of de aangeboden antwoorden bij de meerkeuzevraag over de hoofdgedachte vooral constateringen of vooral meningen zijn. Houd natuurlijk rekening met de hoofdgedachte die je als antwoord gekozen hebt.
3 Bekijk de titel. Soms geeft een titel een aanwijzing over het tekstdoel. Zeker wanneer de titel een mening is, is dat een aanwijzing voor een overtuigende of activerende tekst.

Opdracht
15

Lees tekst 5 *Moderne ruilhandel* op p. 190 en beantwoord de vraag.

1p Wat is het belangrijkste doel van tekst 5?
In de tekst wordt de lezer vooral
- A enthousiast gemaakt over de kansen van de deeleconomie.
- B overtuigd van de positieve kanten van de deeleconomie.
- C geïnformeerd over de voor- en nadelen van de deeleconomie.
- D gewaarschuwd voor de nadelige gevolgen van de deeleconomie.

Theorie

Uitspraken over een tekst beoordelen

De opdracht om **uitspraken over (een deel van) een tekst te beoordelen** op juistheid is meestal een van de laatste opdrachten bij de tekst. Je hebt de tekst dan al bijna helemaal gelezen en er een aantal andere vragen over beantwoord. De inhoud, het onderwerp en de deelonderwerpen, de redeneringen van de auteur en de hoofdgedachte heb je dus al in je hoofd. Op basis daarvan vergelijk je de uitspraken met de inhoud van de tekst. Tip: Streep eerst beweringen weg die zeker onjuist zijn.

Opdracht
16

Lees tekst 8 *De terreur van de like-knop* op p. 155 en beantwoord de vraag.
Over de overeenkomst tussen *Newspeak* en *liken* op Facebook kan een aantal beweringen gedaan worden.

1p Welke van de onderstaande beweringen over deze overeenkomst doet het meest recht aan de tekst?
- A Het doel van Newspeak en Facebook is vernauwing van het bewustzijn.
- B Newspeak en Facebook leiden beide tot minder woordenschat en gemiddeld minder ideeën per gebruiker.
- C Voor Newspeak en Facebook geldt dat er uiteindelijk sprake zal zijn van een streng taalregime.
- D Zowel Newspeak als Facebook geeft de werkelijkheid te eendimensionaal weer.

Theorie

Teksten vergelijken

Als twee teksten over hetzelfde onderwerp gaan, kun je ze met elkaar **vergelijken**. Er zijn dan immers altijd overeenkomsten en verschillen. Die kunnen met diverse zaken te maken hebben, bijvoorbeeld:

- verschillen tussen de teksten in de gegeven informatie;
- inhoudelijke toevoegingen die een tekstfragment geeft op de hoofdtekst;
- verschillen in de verklaringen of de oplossingen die de teksten geven voor een probleem;
- overeenkomsten of verschillen in opvattingen en/of argumenten van de auteurs.

Als er gevraagd wordt naar verschillen tussen twee teksten, moet je altijd over *beide* teksten iets inhoudelijks zeggen, bijvoorbeeld: ‘De auteur van tekst 1 vindt dít en de auteur van tekst 2 vindt juist dát.’ Zeg niet: ‘De auteur van tekst 1 vindt dít en de auteur van tekst 2 *niet*.’ In het laatste geval zeg je niet iets duidelijks over tekst 2.

Er zijn drie soorten vragen:

1 vragen over een tekstfragment en een (klein) deel van een hoofdtekst;
2 vragen over een tekstfragment en een hele hoofdtekst;
3 vragen over twee hoofdteksten.

Voor vragen van het type 2 en 3 moet je één of twee teksten helemaal gelezen hebben of opnieuw lezen. Dat kost veel tijd. Als je op het examen in tijdnood raakt, kun je vragen van het type 2 en 3 beter even overslaan. Blijkt later dat je toch tijd genoeg hebt, dan maak je de vraag alsnog, want zo’n vraag levert vaak wel 2 of 3 punten op.

Opdracht
17

Lees tekst 9 *Tekstfragment 1* en tekst 8 *De terreur van de like-knop* op p. 155 en beantwoord de vraag.

In alinea 6 van de tekst *De terreur van de like-knop* geeft José van Dijck haar mening over de *like*-knop. Tekstfragment 1 geeft een weerlegging van deze mening.

1p Over welk gevolg van het gebruik van de *like*-knop is zowel de tekst *De terreur van de like-knop* als tekstfragment 1 negatief?

Tekst 9

Tekstfragment 1

De *like*-knop: miljoenen mensen vinden dit leuk.

Op Hyves geef je respect, YouTube-clips beloon je met een *thumbs up* (👍) en sinds kort kunnen Amerikaanse Google-gebruikers – als ze ingelogd zijn en de functie inschakelen – interessante websites een +1 geven. Het is de nieuwste manier om online content bij vrienden aan te raden. Waarom willen gebruikers alles wat ze online tegenkomen, leuk vinden? ‘Mensen willen graag hun mening uiten en invloed uitoefenen’, aldus een woordvoerder van Google Nederland. Volgens internetsocioloog Albert Benschop (Universiteit van Amsterdam) handelen gebruikers deels uit ijdelheid. Het leuk vinden van content, en het daarmee indirect aanraden, is volgens hoogleraar internet Erik Huizer (Universiteit Utrecht) een effectieve manier om de grote stroom nieuws op sociale media te ordenen. ‘Mensen willen betrouwbare informatie’, zegt Benschop. ‘En de meest betekenisvolle informatie komt van vrienden. Het is hetzelfde idee als een vriend die tegen je zegt: ‘‘Deze cd moet je écht hebben.’’’ Maar waar men vroeger alleen dingen kon delen door daadwerkelijk een stukje tekst te tikken, is één klik nu voldoende om je mening te geven. Geeft dat geen vertekend beeld? ‘Het is juist iets positiefs’, zegt Huizer. ‘Meestal reageren mensen alleen op artikelen als ze het oneens zijn. Hierdoor lijkt het soms alleen maar of iedereen op internet negatief is, maar lang niet iedereen vindt het waardeloos. Met de *like*-knop krijg je een betere balans tussen positieve en negatieve reacties.’ Volgens Benschop →

zijn alle sociale media nu bezig een sterk element van vertrouwen in hun sites te bouwen. Een overzichtelijk aanbod van informatie op basis van hoe betrouwbare mensen uit je directe omgeving zich online gedragen. Maar waar van vertrouwen wordt uitgegaan, ligt misbruik van commerciële of zelfs criminele partijen op de loer. ‘Als iemand met dubieuze belangen toegang tot je netwerk krijgt en bijvoorbeeld tegen betaling gaat zeggen dat Nikes zo lekker lopen, is je vertrouwen in één klap weg. Je wilt toch ook niet dat een vriend bij jou thuis met een reclamebord rondloopt?’

naar: Haroon Ali
www.volkskrant.nl, 9 juni 2011
Examen havo 2015 tijdvak 2, Opgaven

Ik kan/weet:

- ☐ betogende teksten lezen, waaronder teksten met een ingewikkelde argumentatie, of artikelen waarin de schrijver (impliciet) een standpunt inneemt of beschouwing geeft. 4F
- ☐ een vergelijking maken met andere teksten en tussen tekstdelen. 4F
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen en begrijpen. 3F
- ☐ taalgebruik beoordelen. 4F
- ☐ ironisch taalgebruik herkennen. 4F
- ☐ de functie van eenheden in de tekst benoemen. 3F
- ☐ impliciete relaties tussen tekstdelen aangeven. 4F
- ☐ onderscheid maken tussen uiteenzettende, beschouwende en betogende teksten. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online** *en ga aan de slag met* **Examensprint.**

3 Argumenteren

Je leert:

- hoe je de diverse opdrachten over de vaardigheid Argumenteren aanpakt.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
- Cursus 2 Lezen
- Cursus 6 Argumenteren

Theorie

Argumenteren

Op het Centraal Examen wordt je kennis van argumentatie getoetst. Die kennis valt uiteen in twee vaardigheden: (1) een betoog analyseren en (2) een betoog beoordelen. Alle theorie over Argumenteren vind je in de gelijknamige cursus. → *zie Argumenteren p. 127 (4 havo)*

1 Een betoog analyseren

Je kunt

- standpunten en argumenten identificeren en interpreteren;
- feitelijke en waarderende argumenten onderscheiden;
- argumentatiestructuren herkennen: enkelvoudige, onderschikkende en nevenschikkende argumentaties;
- argumentatieschema's herkennen op basis van
  - oorzaak en gevolg;
  - kenmerk of eigenschap;
  - voor- en nadelen;
  - voorbeelden;
  - vergelijking;
  - autoriteit.

2 Een betoog beoordelen

Je kunt

- drogredenen herkennen: (*a*) een onjuist gebruik van een argumentatieschema of (*b*) het overtreden van een discussieregel;
  - *a* onjuist gebruik van een argumentatieschema:
    - onjuist beroep op een oorzaak-gevolgschema;
    - onjuist beroep op een kenmerk- of eigenschapsschema;
    - onjuist beroep op een voor- en nadelenschema:
      - overdrijven van voor- of nadelen;
      - vals dilemma;
    - onjuist beroep op een voorbeeldschema: overhaaste generalisatie;
    - onjuist beroep op een vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking;
    - onjuist beroep op autoriteit.
  - *b* overtreding van een discussieregel:
    - de persoonlijke aanval;
    - het ontduiken van de bewijslast;
    - de cirkelredenering;
    - het vertekenen van een standpunt;
    - het bespelen van publiek.
- een betoog op aanvaardbaarheid beoordelen op basis van:
  - aanvaardbaarheid en controleerbaarheid van feitelijke argumenten;

→

– betrouwbaarheid van bronnen;
– aanvaardbaarheid van waarderende argumenten;
– relevantie van argumenten;
– consistentie van de argumentatie;
– toereikendheid van de argumentatie.

In het vervolg van deze paragraaf komen de diverse tekstonafhankelijke vragen/opdrachten van het domein *Argumenteren* aan de orde.

Theorie

Een betoog analyseren: standpunten en (feitelijke en waarderende) argumenten identificeren en interpreteren

Standpunten en **argumenten** herken je soms aan **signaalwoorden**. Er zijn **feitelijke** en **waarderende** argumenten. → ***zie Basis p. 35 (4 havo) en Argumenteren p. 128 (4 havo)***

Opdracht **1**

Lees tekst 1 *Tegen het dierensentiment* en beantwoord de vragen.

1p **1** Formuleer in eigen woorden het centrale standpunt van de tekst dat al in alinea 1 wordt verwoord.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 20 woorden.

In de alinea's 2 tot en met 6 is sprake van een standpunt en argumentatie.

2p **2** Vat dit standpunt en de bijbehorende argumentatie samen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

In alinea 12 wordt het voorbeeld van het nieuwsbericht over de bultrug gebruikt als een argument bij een standpunt.

1p **3** Welk standpunt is dat? Citeer het tekstfragment dat dit standpunt verwoordt.

'Wie daarentegen in dit eensgezinde koor een dissident geluid laat horen, wacht een heel ander onthaal.' (regels 235-238)

2p **4** Welke twee voorbeelden worden opgevoerd als argumenten bij dit standpunt?

'Het sentiment dat dit land de laatste jaren echter tentoonspreidt voor alles wat vleugels, pels, poten of staart bezit, bevalt me heel matig. Nog minder bevalt me dat ''wij van de media'' daar zo klakkeloos in meegaan.' (regels 12-17)

1p **5** Wat is het belangrijkste argument uit de tekst voor deze uitspraken? Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

Tekst 1

Tegen het dierensentiment

(**1**) Vooropgesteld: ik ben jarenlang vegetariër geweest en nog altijd vermijd ik varkensvlees, laat staan dat ik een gerecht als foie gras of verse
5 kreeft tot me neem. Dieren netjes behandelen behoort in mijn ogen tot het pakket dat wij beschaving noemen. Dat ook wat dat betreft het paradijs nog lang niet bereikt is, dat
10 de wetgeving altijd beter kan: ik zeg

het mijn dierenvrienden graag na. Het sentiment dat dit land de laatste jaren echter tentoonspreidt voor alles wat vleugels, pels, poten of staart bezit, bevalt me heel matig. Nog minder bevalt me dat ‘wij van de media’ daar zo klakkeloos in meegaan.

(**2**) Ooit waren berichten uit het dierenrijk immers het exclusieve domein van de regionale pers en van kranten als *De Telegraaf* en het *AD*. Alleen in de zomermaanden sloop ook elders wel eens een eikenprocessierups of babykrokodil de kolommen binnen. Tegenwoordig bedrijven alle dagbladen het hele jaar door met evenveel geestdrift dierenjournalistiek en vooral: met evenveel ernst.

(**3**) *Trouw* kent tegenwoordig maar liefst twéé dagelijkse pagina’s voor de groene lezer, waarbij dierenberichten (‘Hommel helpt aardappelboer’) uiteraard zelden ontbreken. Ook in de rest van de krant rukken ze op.

(**4**) Bij *de Volkskrant* gaat haast geen dag voorbij of je treft er dierennieuws in aan. Wil *Trouw* ook nog wel eens opbeurende berichten brengen, de *Volkskrant*-redactie benadrukt bij voorkeur de tobberige kant van het thema, met koppen als ‘Europa is gevaarlijk trekgebied voor roofvogels’ en ‘Het tsjirrlie van de veldleeuwerik is steeds minder vaak te horen’. De terugkerende boodschap is: het gaat onherroepelijk bergafwaarts. En wee degene die deze mantra niet serieus genoeg neemt.

(**5**) Onlangs maakte de staatssecretaris van Economische Zaken bekend dat de overheid niet langer alle bedreigde diersoorten ten koste van alles wil redden. Onmiddellijk kwam *de Volkskrant* met een verhaal waarin dierenbeschermers ongehinderd hun beklag mochten doen. Stoppen met bijvoorbeeld het korenwolfproject, zeiden zij, zou ‘pas echt onverantwoord zijn’. Waarom precies maakten ze niet duidelijk. De verslaggever nam genoegen met het kulargument dat de korenwolf symbool staat voor een landschap waarvan ‘de mensen’ niet willen dat het verdwijnt.

(**6**) *NRC Handelsblad* heeft een uitgesproken oog voor berichten uit *peer reviewed* wetenschappelijke tijdschriften – al haalt de krant de neus niet op voor nieuwtjes à la ‘Olifantenmoeder en jong in Emmen overleden’. Ook bij het liberale avondblad ontbreekt de tobberige toon zelden. Illustratief was een verhaal over natuurfilms, waarin de verslaggeefster zich afvroeg: ‘Hoe realistisch zijn schitterende BBC-producties als *Planet Earth* (2006) en *Life* (2009) als ze niets zeggen over het feit dat een op de drie zoogdiersoorten en een op de vier reptielensoorten bedreigd wordt? Is puur natuur in beeld zo langzamerhand niet een pure leugen?’

(**7**) Wanneer het taboe op dierennieuws precies verdween, laat zich lastig aanwijzen. Het staat wel vast dat er géén wilsbesluit aan vooraf is gegaan. De media weerspiegelen slechts de tijdgeest en die ligt nu eenmaal meer dan ooit in aanbidding voor Moeder Natuur.

(**8**) Gezonken cultuurgoed is bijvoorbeeld de opvatting dat de mens niet meer is dan een rechtoplopend dier, een aangeklede aap, een toevallig stapje in de evolutie. Volgens dit nieuwe dogma is de grens tussen de soorten vaag en hooguit gradueel, dus mogen wij ons vooral niks verbeelden. De steilste aanhangers van dit gedachtegoed kennen een fraai scheldwoord voor wie niet in hun waarheid gelooft: dan ben je een ‘speciëcist’[1)]. En ‘antropocentrisme’[2)] is in hun ogen net zo verwerpelijk als racisme.

(**9**) Niet vreemd dat in zo’n klimaat niemand meer opkijkt van de geavanceerde, uitstekend geoutilleerde dierenambulances die door onze straten rijden. Noch van de lommerrijke dierenbegraafplaatsen waar je Pluto of Minoes met een gedenksteen gepaste eer kunt bewijzen. Noch van huisdieren die op dieet moeten omdat hun baasjes ze volproppen. Zulke fenomenen mogen in pakweg de Sahel, de Swatvallei of de Gazastrook wat lastig uit te leggen zijn, hier dienen wij zoiets volstrekt normaal te vinden.

(**10**) Geen wonder ook dat de meerderheid van het Nederlandse volk

→

voorstander is van het verankeren van dierenrechten in de Grondwet. In de milde variant gelden die rechten uitsluitend voor aansprekende wezens als de gorilla, de koe en de kat. De diehards vinden dat ook minder aansprekende soorten als de wesp, de rat en de tijgermug in de rechten mogen delen.

(**11**) Vanzelfsprekend laat deze malligheid ook journalisten niet onberoerd. Tegelijkertijd blijft hun ijver in het brengen van dierennieuws een tikje merkwaardig. In de journalistiek geldt immers één gouden regel: dat de zon elke dag opkomt, is niks bijzonders. Pas als hij op een ochtend niet aan de horizon verschijnt, komen de pennen in beweging. Ofwel: het ongewone leidt tot berichtgeving, niet het doodnormale. In het dierenrijk, zou je zeggen, gebeurt zelden iets nieuwswaardigs. Dieren komen ter wereld, ze scharrelen hun kostje bij elkaar, ze planten zich voort en ze gaan dood – op al dan niet gewelddadige wijze. Zeker, zo gaat het bij ons mensen ook. Dieren schrijven daarentegen geen boeken, ze maken geen films, ze handelen niet in goederen en ze doen geen uitvindingen. Waarom zou een zichzelf respecterend nieuwsmedium überhaupt geïnteresseerd in ze zijn? Dat nu blijkt een volkomen achterhaalde gedachte.

(**12**) Neem de bultrug die vorig jaar december een verkeerde afslag nam en jammerlijk strandde op een zandplaat bij Texel: een potvis met pech – niet meer, niet minder. Maar het beest kreeg zelfs een naam! En dagenlang waren de reddingspogingen voor Johannes (die later Johanna bleek) niet uit de media weg te slaan. Zo mochten deskundigen zich buigen over het wezen van de bultrug, dan wel de publiciteit plaatsen in historisch perspectief. Zulke zeebeesten, wist men, spraken in vroeger eeuwen reeds tot de volksverbeelding. Dus zoveel nieuws was er niet onder de zon.

(**13**) Dat klopt. Anders dan voorheen kun je echter in dit tijdsgewricht van één ding verzekerd zijn: de schuld belandt uiteindelijk bij de mens. Accepteren dat Moeder Natuur nu eenmaal wrede, uiterst onsympathieke trekjes heeft – het wil er heden ten dage niet meer in. Zij kan geen kwaad meer doen. Er moet dus een zoektocht op gang komen naar menselijke verantwoordelijken. De kwestie leidde zelfs tot Kamervragen over 'de martelgang van bultrug Johannes'. Het beest had nog geleefd als de reddingsdiensten maar beter hun best hadden gedaan. Tekenend was hoe de minister van Economische Zaken daarop reageerde. Hij hoefde geen lachje te onderdrukken. Noch zei hij dat hij wel wat anders aan zijn hoofd had dan debatteren over een gesneefde potvis. De minister antwoordde dat bultruggen dieren zijn 'waar we allemaal een warm gevoel voor hebben'. En zegde toe dat er een 'protocol' zou komen, opdat de overheid voortaan precies zou weten wat haar te doen stond.

(**14**) Dat protocol kwam er, compleet met een aan te stellen 'strandingscoördinator' en te volgen rampscenario's. Hoeveel geld ermee gemoeid is, weet ik niet. Dat zo wederom de valse illusie wordt gewekt als zou de overheid alle dierenleed kunnen voorkomen, weet ik wel. Intussen concurreerde de berichtgeving rond de bultrug wekenlang met echte nieuwsfeiten uit Nederland en de rest van de wereld.

(**15**) Opvallend aan de wijze waarop de kranten dierennieuws brengen, is de volstrekt morele consensus. Of het nu gaat om *NRC Handelsblad*, *Trouw* of *de Volkskrant*, bij allemaal schemert op de achtergrond de overtuiging dat homo sapiens het lelijk heeft verprutst. Het dier geldt als het onbedorven wezen dat de mens al héél lang niet meer is. Dieren zijn per definitie goed, mensen per definitie slecht. Behalve als ze tot het gilde der dierenbeschermers en/of dierenactivisten behoren. Dan hoeven ze geen enkel kritisch vraagje te vrezen.

(**16**) Wie daarentegen in dit eensgezinde koor een dissident geluid laat horen, wacht een heel ander onthaal. In 2011 publiceerde filosoof Bas Haring zijn boek *Plastic panda's*, waarin hij onder meer inging op de

argumenten van natuurbeschermers die elke planten- en diersoort koste wat kost voor uitsterven willen behoeden. Zijn stelling: daar hoeven wij ons niet zoveel zorgen over te maken. Uitsterven hoeft niet altijd rampzalig te zijn.

(**17**) Interessant punt, zou ik zeggen. Op z'n minst een serieus debat waard. Dat had ik gedacht. De verzamelde dierenvrienden kropen weliswaar onmiddellijk achter hun toetsenbord, maar alleen om aan het schuimbekken te slaan. De opiniepagina's plaatsten hun stukken nog ook. Zo waren er milieufilosofen die Haring onwetenschappelijkheid verweten en een 'achteloze manier van denken'. Er was een evolutiebioloog die hem op 'een cruciale denkfout' had betrapt, een briefschrijver die hem 'een bekrompen leefwereld' toedichtte. Een redacteur van *NRC Handelsblad* maakte het nog bonter. Hij blogde dat Harings 'vrije geredeneer' hem 'gevaarlijker' maakte dan 'de beul die op gezette tijden zijn poedel een rotschop geeft'. Hij vond dat deze 'natuurbarbaar' aangegeven diende te worden bij 114, het toen net ingestelde alarmnummer voor dierenmishandeling.

(**18**) Dat dierenvrienden niet per se ironische wezens zijn, heb ik trouwens ook zelf mogen ondervinden. Als columnist weet ik inmiddels zo'n beetje welke van mijn stokpaardjes lezers tot razernij drijven. Als ik bijvoorbeeld wijsneus over verwende prinsesjes of over het sluimerend antisemitisme, is het strijk-en-zet raak. Maar de hatelijkste ad hominems[3] kwamen na columns waarin ik me vrolijk had gemaakt over dierenliefde.

(**19**) Is dit alles erg? Of zijn het decadente uitwassen van een samenleving die zelfs in tijden van economische crisis nauwelijks echte problemen kent? Dat laatste zou troostend zijn, maar persoonlijk was ik nogal ondersteboven door een bericht dat ik onlangs aantrof in dagblad *Trouw*. Uit Amerikaans onderzoek was gebleken dat proefpersonen méér empathie voelden met mishandelde dieren dan met mishandelde mensen. Preciezer: een gemolesteerde hond leverde bij hen méér emoties op dan een in elkaar geslagen volwassene. Nog preciezer: de ondervraagden vonden mishandelde mensenbaby's best zielig, maar 'het meeste medeleven' ging uit naar mishandelde puppy's.

(**20**) Dit is precies waartoe het hedendaagse dierensentiment kan leiden en het is precies wat me er zo matig aan bevalt – om de simpele reden dat elke ideologie die de mens achteloos naar het tweede plan verwijst argwaan verdient. Het wordt tijd voor een nieuw humanisme.

naar: Elma Drayer
uit: Vrij Nederland, 5 oktober 2013
Elma Drayer is journalist, essayist, columnist en eindredacteur.
Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 1

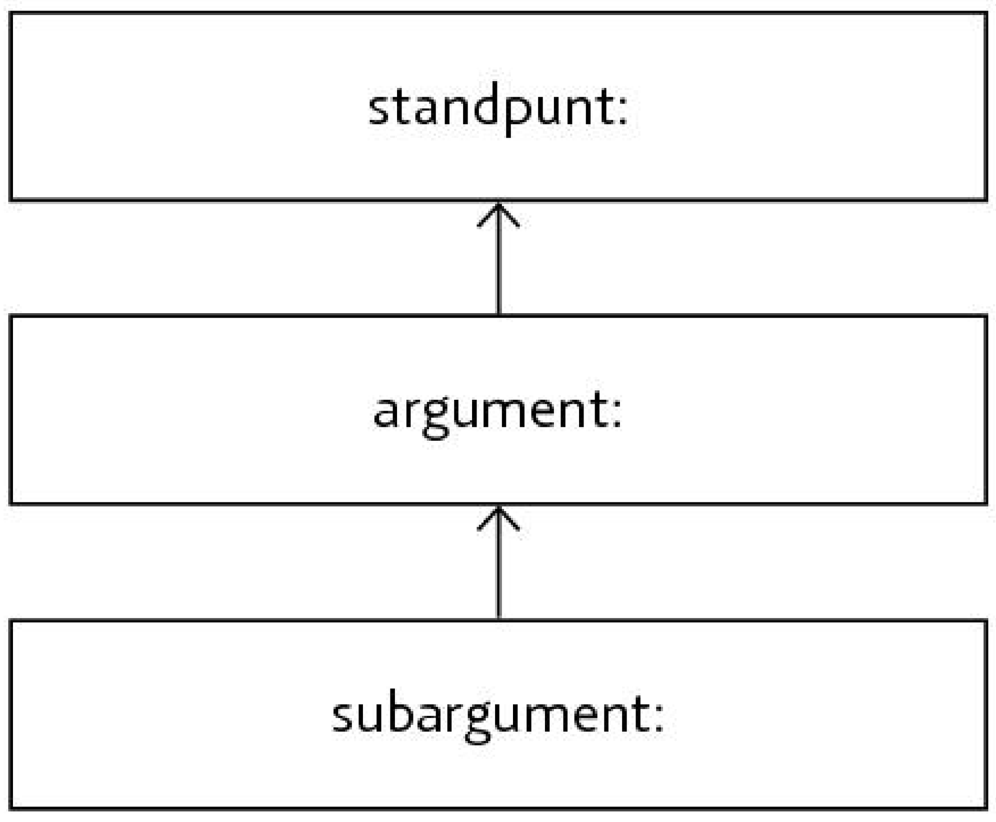
noot 1 speciëcist: iemand die discrimineert naar soort, in het bijzonder: iemand die de mens bevoordeelt boven het dier
noot 2 antropocentrisme: neiging om de mens centraal te stellen en als referentiepunt te beschouwen
noot 3 ad hominem: tegen de persoon, vrij te vertalen als 'persoonlijke aanval'

Opdracht
2

Lees tekst 2 *Geef hier die fles* en beantwoord de vraag.
'(1) In zijn commentaar van 23 april bepleit Xander van Uffelen het handhaven van statiegeld. (2) Het lijkt logischer de statiegeldfles gewoon te laten bestaan, maar dat is het niet. (3) De inzameling van plastic verpakkingsafval met *Plastic Heroes* is een succes. (4) Met dank aan de Nederlandse consument en de gemeenten. (5) Met statiegeld recyclen we 26 kiloton plastic; met *Plastic Heroes* recyclen we nog eens vijf keer zoveel: 130 kiloton.'
(regels 1-12)

In dit citaat staan onder meer een standpunt, een argument voor dat standpunt en een argument bij dat argument.

2p Geef de drie betreffende zinnen uit het fragment een plaats in het onderstaande schema. Neem het onderstaande schema over en noteer de nummers op de goede plaats in het schema.

Tekst 2

Geef hier die fles

(1) In zijn commentaar van 23 april bepleit Xander van Uffelen het handhaven van statiegeld. Het lijkt logischer de statiegeldfles gewoon te laten bestaan, maar dat is het niet. De inzameling van plastic verpakkingsafval met *Plastic Heroes* is een succes. Met dank aan de Nederlandse consument en de gemeenten. Met statiegeld recyclen we 26 kiloton plastic; met *Plastic Heroes* nog eens vijf keer zoveel: 130 kiloton.

naar: Philip den Ouden
uit: de Volkskrant, 25 april 2015
Philip den Ouden is directeur van de Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie.
Examen havo 2016 tijdvak 2, Tekst 4, alinea 1

Opdracht
3

Lees tekst 3 *Dure eieren* en beantwoord de vragen.
'Toen de boer had geklaagd dat dit ten koste van het milieu en de economie ging, was hij op het laatste punt terechtgewezen met een kleine introductie in de economische wetenschap.' (regels 24-29)
De klacht van de boer over de economie wordt door het Productschap voor Pluimvee weerlegd.

2p **1** Met welke twee argumenten gebeurt dit volgens de tekst?

'Misschien moeten we, om uit de recessie te komen, gewoon verordonneren dat Groningse eieren eerst naar Utrecht moeten worden vervoerd en die vanuit Utrecht omgekeerd naar Groningen.' (regels 69-74)

1p **2** Welk standpunt van de auteur over de nieuwe regelgeving rondom verkoop van eieren bij de boer blijkt hieruit? Gebruik voor je antwoord niet meer dan 10 woorden.

Tekst 3

Dure eieren

Toen de boer had geklaagd dat dit ten koste van het milieu en de economie ging, was hij op het laatste punt terechtgewezen met een kleine introductie in de economische wetenschap. Daar had ik het met de boer verder over gehad.
(**3**) Wat er gebeurde, zo kreeg hij te horen, was namelijk juist heel goed voor de economie. Er kwam extra

werkgelegenheid voor de transporteurs, voor de benzinepomphouders en voor de producenten van verpakkingsmateriaal. Bovendien ging er zo meer geld in de economie om, wat ons bnp[1] weer omhoog kon krikken. De vele klanten die klaagden dat ze zo het milieu vervuilden en minder verse eieren kregen, waren dom dat ze deze economische voordelen niet zagen. Ze kregen toch dagelijks van deskundigen te horen dat ze meer moesten consumeren om uit de recessie te komen. Welnu, de prijsverhoging van de eieren was een mooi begin.

(**4**) Zelden heb ik zo'n fraai minivoorbeeld gezien van het inmiddels bekende gegeven dat de groei van onze nationale economie en van ons nationaal geluk niet samengaan. Klanten worden alleen maar ongelukkiger als ze meer geld moeten betalen voor minder verse eieren en als ze hun lege dozen bij het oud papier moeten gooien.

(**5**) Zelden heb ik ook het perverse grondprincipe van economische groei zo helder geïllustreerd gezien. Het bracht mij vele voorbeelden van milieudenker Wouter van Dieren in herinnering, die lieten zien dat het eindeloze heen-en-weergesjouw met producten goed was voor de economische groei, maar slecht voor het milieu en de klant. Misschien moeten we, om uit de recessie te komen, gewoon verordonneren dat Groningse eieren eerst naar Utrecht moeten worden vervoerd en die vanuit Utrecht omgekeerd naar Groningen.

naar: Hans Achterhuis
uit: Filosofie Magazine, april 2012
Examen havo 2015 tijdvak 1, tekst 3, regel 24 t/m 74

noot 1 bnp: bruto nationaal product, de totale geldwaarde van alle goederen en diensten die door een land in één jaar worden geproduceerd

Theorie

Een betoog analyseren: argumentatieschema's herkennen

Er zijn zes verschillende argumentatieschema's: op basis van **oorzaak en gevolg**, **kenmerk of eigenschap**, **voor- en nadelen**, **voorbeelden**, **vergelijking** en **autoriteit**.
Het juiste schema zoek je in drie stappen:
Stap 1 Onderstreep het standpunt.
Stap 2 Onderstreep het argument.
Stap 3 Bepaal van welk schema er sprake is (door de redenering te vergelijken met de voorbeelden uit de cursus Argumenteren). → ***zie Argumenteren p. 141 (4 havo)***

Opdracht
4

Lees tekst 4 *Samen sterk* en beantwoord de vraag.

1p Van welk type argumentatie wordt vooral gebruikgemaakt in alinea 2?
Er is vooral sprake van argumentatie op basis van
- A oorzaak en gevolg.
- B overeenkomst of vergelijking.
- C voorbeelden.
- D voor- en nadelen.

Tekst 4

Samen sterk

(**1**) Wanneer hebben mensen geleerd dat samenwerking tussen vreemden meer oplevert dan alleen de afwezigheid van conflict? Dat moet al heel vroeg gebeurd zijn, toen de eerste mensachtigen in de savannes zagen dat de fysieke kracht van eenlingen en kleine familiegroepen onvoldoende was om grote dieren te vangen. Of misschien kwam dat besef pas echt toen mensen zich gingen specialiseren en de uitwisseling van goederen kon ontstaan. De herder ruilde zijn melk voor graan, de smid zijn hoefijzers.

(**2**) Samenwerking tussen individuen die niet tot een familie behoren, was en is een kwestie van overleving. Niemand van ons kan zelfvoorzienend zijn. Er is geen terrein van ons leven dat niet geworteld is in samenwerking en afspraken. Het is de kern van de democratie. Nu onze wereld de hele planeet omvat, is samenwerking ook de kern van de internationale betrekkingen. Zo hangt ons leven aan elkaar van samenwerken: de buren hebben de sleutel en zorgen voor de poes; de chauffeur op de rijstrook naast ons doet netjes zijn of haar richtingwijzer aan, zodat we hem of haar in laten voegen; landen beslissen samen over van alles, van de maximale hoeveelheid bestrijdingsmiddel in appelmoes tot het afschaffen van nucleaire wapens.

naar: Louise Fresco
uit: NRC Handelsblad, 1 februari 2012
Examen havo 2015 tijdvak 1, tekst 2, alinea 1 en 2

Opdracht **5**

Lees tekst 1 *Tegen het dierensentiment* op p. 162 en beantwoord de vraag.
In een tekst kunnen verschillende argumentatieschema's voorkomen.

1p Van welk argumentatieschema is in tekst 1 vooral gebruikgemaakt?
Er is vooral gebruikgemaakt van argumentatie op basis van
- A een oorzaak-gevolgrelatie.
- B kenmerk of eigenschap.
- C vergelijking.
- D voorbeelden.

Opdracht **6**

Lees tekst 5 *Doen en laten* en beantwoord de vraag.
In tekst 5 worden verschillende argumentatieschema's gebruikt, waaronder argumentatie met voorbeelden.

1p Wat voor argumentatieschema wordt naast argumentatie op basis van voorbeelden vooral gebruikt?
een argumentatieschema op basis van
- A een oorzaak-gevolgrelatie
- B kenmerk of eigenschap
- C vergelijking
- D voor- en nadelen

Tekst 5

Doen en laten

(**1**) Twee dagen zomerse temperaturen en meteen is er discussie over blote kleding, meer in het bijzonder over de vraag of meisjes in korte broekjes naar school mogen. Een week eerder had een rector van een middelbare school de euvele moed gehad om een paar in zijn ogen te schaars geklede tieners naar huis te sturen met het verzoek wat anders aan te trekken. Met warm weer had dit incident weinig te maken, want we

hebben een ijzig voorjaar achter de rug, terwijl de korte broekjes al maanden het straatbeeld domineren. Mode trekt zich nu eenmaal weinig aan van meteorologische omstandigheden. De rector oogstte weinig bijval. Een vragenrondje in *de Volkskrant* leverde vooral lacherig commentaar op. Hoe ouderwets moet je zijn om heden ten dage nog met kledingvoorschriften op school aan te komen zetten? Iedereen weet toch dat tieners niets liever doen dan de grens opzoeken en die overschrijden? Kleding valt onder de individuele vrijheid van expressie en het getuigt van een benepen jarenvijftigmoraal om die te willen beperken.

(**2**) Maar de kwestie is breder dan alleen het punt van de korte broekjes. Daarvan zou je kunnen zeggen: minirokje, minibroekje, wat maakt het uit. Het minibroekje geeft de draagster in ieder geval meer bewegingsen zitvrijheid dan het minirokje. Ter discussie staat dan ook niet het kledingstuk zelf, maar wat het vertegenwoordigt: de vrijetijdssfeer, waarin mensen kleren aantrekken die ofwel hoog scoren op comfort en slonzigheid ofwel op uitdagendheid.

(**3**) Als voorbeeld van dat laatste kunnen de huidige minibroekjes dienen (niets anders dan de hotpants uit de jaren zeventig), maar net zo goed de naveltruitjes van tien jaar geleden of de populaire singlets met spaghettibandjes en decolletés in het algemeen, zowel de vrouwelijke als de mannelijke bouwvakkersvariant. Het is allemaal hetzelfde soort vrijetijdskleding. Het ondoorgrondelijke woud van kledingcodes met gedetailleerde richtlijnen voor elk moment van de dag is allang afgeschaft. De Nederlandse kledingcultuur van de afgelopen vijftig jaar kun je samenvatten onder de noemer ‘alles moet kunnen’. Met één restrictie: er wordt nog steeds onderscheid gemaakt tussen werk/zakelijk en vrije tijd. Op het werk dragen mensen andere kleren (rustiger, formeler) dan in hun vrije tijd. De regels hiervoor liggen niet tot op de letter vast. Er bestaat aanzienlijke vrijheid, maar als het te dol wordt, bijvoorbeeld in de decolleté-sfeer, kunnen chefs aan hun werknemers vragen om iets neutralers aan te trekken. In de werksfeer kan de individuele expressie worden beknot ter wille van de zakelijkheid en daar kijkt niemand vreemd van op.

(**4**) Opmerkelijk genoeg wordt leerlingen op school geen strobreed in de weg gelegd in hun individuele expressie. Meisjes op school is toegestaan wat hun docenten zich niet kunnen permitteren: zich uitmonsteren in uitdagende vrijetijdskledij. Misschien snakt de juf van wiskunde ook wel naar een kort broekje en een peilloos decolleté op het werk, maar ze bewaart het toch maar voor buiten school. Waarom? Omdat een sexy outfit afleidt van een taakgerichte werksfeer, waarin algebra bestudeerd moet worden. Wat voor docenten geldt, zou ook voor leerlingen moeten gelden.

(**5**) Kleding is per definitie een sociaal instrument, waarmee een boodschap wordt overgebracht. Iemand kan wel zeggen dat het hem of haar alleen om de particuliere expressie gaat, maar er is altijd een effect op anderen. Een vrouw die op een onbewoond eiland zit, doet geen moeite om zich op te maken alvorens haar hut te verlaten. Een afzakkende gangsterbroek, lillend vlees dat ergens uitpuilt, doorzichtige bloesjes of T-shirts wekken allemaal gevoelsreacties op bij omstanders. Soms van walging, soms van enthousiasme, dat doet er eigenlijk niet toe. Sommige mensen vinden niets leuker dan door middel van provocatieve kleding de aandacht op zichzelf te vestigen. Dat kunnen ze gerust doen, daarvoor staat hun het hele openbare vrijetijdsleven van strand, camping, flaneerboulevard en uitgaanscircuit ter beschikking. In een zakelijke omgeving of schoolomgeving werkt uitdagende kleding afleidend en soms zelfs intimiderend. Omdat dit zich in de gevoelssfeer afspeelt, is er geen beginnen aan om hier regels voor op te stellen. Maar een algemene richtlijn in de sfeer van ‘Houd een beetje rekening met de mensen die tegen je aan moeten kijken’ is in ieder geval een goede oefening voor later.

→

naar: Beatrijs Ritsema
uit: Vrij Nederland, 29 juni 2013
Beatrijs Ritsema is columnist en sociaal psycholoog en publiceert veel over gedragsregels. Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 4

Opdracht
7

Lees tekst 6 *Kritisch zijn is soms je mond houden* en beantwoord de vraag.
'Maar kritisch zijn is niet hetzelfde als op alles kritiek geven.' (regels 76-78)

1p Met welk argumentatieschema wordt dit standpunt vooral onderbouwd?
met een argumentatieschema op basis van

A autoriteit
B een oorzaak-gevolgrelatie
C kenmerk of eigenschap
D voor- en nadelen

Tekst 6

Kritisch zijn is soms je mond houden

(**5**) De criticus is symptoom geworden van een maatschappij waarin gehoord worden steeds belangrijker (70) is dan een reden om gehoord te moeten worden. We worden opgevoed met het idee dat het hebben van een eigen mening en een individueel (75) geluid belangrijk is. Je mening is iets waardevols. Maar kritisch zijn is niet hetzelfde als op alles kritiek geven. We verliezen uit het oog dat de mening niet zomaar (80) van belang is: zij moet ook inhoud hebben. Een mening zonder moeite heeft geen waarde en overstijgt het plassen door een brievenbus of het besmeren van ramen met poep (85) nauwelijks. Dit is niet kritisch zijn: het is om het hardst schreeuwen dat de eigen mening professioneler, belangrijker en beter is dan die van de ander.

naar: Anouk van Kampen
uit: NRC Handelsblad, 16 en 17 maart 2013
Anouk van Kampen is redacteur.
Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 3, alinea 5

Opdracht
8

Lees tekst 7 *Hoe we waarheden vermijden* en beantwoord de vraag.
'Een alternatief is het gebruik van beeldspraak, negen van de tien keer net zo vrij van betekenis.' (regels 167-170)

1p Van welk soort argumentatieschema wordt gebruikgemaakt om deze uitspraak kracht bij te zetten?
een argumentatieschema op basis van

A kenmerk
B oorzaak-gevolg
C overeenkomst
D voorbeeld

Tekst 7

Hoe we waarheden vermijden

160 Deconcretiseringen van de taal gaan soms zo ver dat ze het Nederlands élke betekenis doen verliezen. 'Toekomstbestendig' en 'een adequater mandaat': het enige 165 wat ze met woorden gemeenschappelijk hebben, is dat ze bestaan uit letters. Een alternatief is het gebruik van beeldspraak, negen van de tien keer net zo vrij van beteke- 170 nis. Neem het standpunt van een staatssecretaris inzake een politieke partij: 'Het is voor mij een gesloten boek. Ik leg het ergens in een hoekje, ik laat het daar liggen, 175 er komt stof op, en het stof blijft erop.' Méér wilde hij niet zeggen, mínder was onmogelijk.

naar: Miquel Ekkelenkamp Bulnes
uit: NRC Handelsblad, 6 en 7 oktober 2012
Miquel Ekkelenkamp Bulnes is auteur van romans en schrijft regelmatig opiniestukken voor NRC Handelsblad.
Examen havo 2016 tijdvak 1, Tekst 1, regel 160 tot en met 177

Theorie

Een betoog analyseren: argumentatiestructuren herkennen

Er zijn drie verschillende **argumentatiestructuren**: **enkelvoudige**, **onderschikkende** en **nevenschikkende** argumentaties. Bij nevenschikkende argumentatie kan sprake zijn van afhankelijke of van onafhankelijke argumenten. Die structuren kunnen gecombineerd worden tot een onder- en nevenschikkende argumentatie.
Over argumentatiestructuren zijn in de examens voor 2018 geen vragen gesteld. Hieronder vind je een aantal voorbeelden van vragen die in een examen zouden kunnen voorkomen.
Om de argumentatiestructuur vast te stellen, zet je eerst zelf de argumentatie in een blokjesschema. Vervolgens stel je de structuur vast. → ***zie Argumenteren p. 132 (4 havo)***

Opdracht
9

Lees tekst 8 *Dure eieren* en beantwoord de vraag.
Alinea 2 bevat het standpunt van het Productschap voor Pluimvee. Alinea 3 bevat de argumentatie voor dat standpunt.

1p Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?

A enkelvoudige argumentatie
B nevenschikkende argumentatie
C onderschikkende argumentatie
D onder- en nevenschikkende argumentatie

Tekst 8

Dure eieren

(**2**) Het Productschap voor Pluimvee had verordonneerd (...) dat eieren eerst naar de veiling moesten om daarna weer terugvervoerd te worden naar de boerderij. Toen de boer had geklaagd dat dit ten koste van het milieu en de economie ging, was hij op het laatste punt terechtgewezen met een kleine introductie in de economische wetenschap.
(...)
(**3**) Wat er gebeurde, zo kreeg hij te horen, was namelijk juist heel goed voor de economie. Er kwam extra →

werkgelegenheid voor de transporteurs, voor de benzinepomphouders en voor de producenten van verpakkingsmateriaal. Bovendien ging er zo meer geld in de economie om, wat ons bnp[1] weer omhoog kon krikken.

naar: Hans Achterhuis
uit: Filosofie Magazine, april 2012
Examen havo 2015 tijdvak 1, tekst 3, alinea 2 en 3

noot 1 bnp: bruto nationaal product, de totale geldwaarde van alle goederen en diensten die door een land in één jaar worden geproduceerd

Opdracht
10

Lees tekst 9 *Doen en laten* en beantwoord de vraag.

1p Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?

A enkelvoudige argumentatie
B nevenschikkende argumentatie
C onderschikkende argumentatie
D onder- en nevenschikkende argumentatie

Tekst 9
Doen en laten

85 Misschien snakt de juf van wiskunde ook wel naar een kort broekje en een peilloos decolleté op het werk, maar ze bewaart het toch maar voor buiten school. Waarom? Omdat een sexy 90 outfit afleidt van een taakgerichte werksfeer, waarin algebra bestudeerd moet worden.

naar: Beatrijs Ritsema
uit: Vrij Nederland, 29 juni 2013
Beatrijs Ritsema is columnist en sociaal psycholoog en publiceert veel over gedragsregels.
Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 4, regel 85 tot en met 92

Opdracht
11

Lees tekst 10 *Afgekeurd* en beantwoord de vraag.

1p Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?

A enkelvoudige argumentatie
B nevenschikkende argumentatie
C onderschikkende argumentatie
D onder- en nevenschikkende argumentatie

Tekst 10
Afgekeurd

Die keurmerken zijn nietszeggend 15 geworden. Er zijn er domweg te veel. Enige tijd geleden bleek uit onderzoek van Milieu Centraal dat er in de afgelopen anderhalf jaar negentig keurmerken in ons land zijn bijgekomen.

naar: Teun van de Keuken
uit: de Volkskrant (Vonk), 6 en 7 september 2014
Teun van de Keuken is journalist, televisie- en radiomaker.
Examen havo 2016 tijdvak 2, Tekst 1

Opdracht

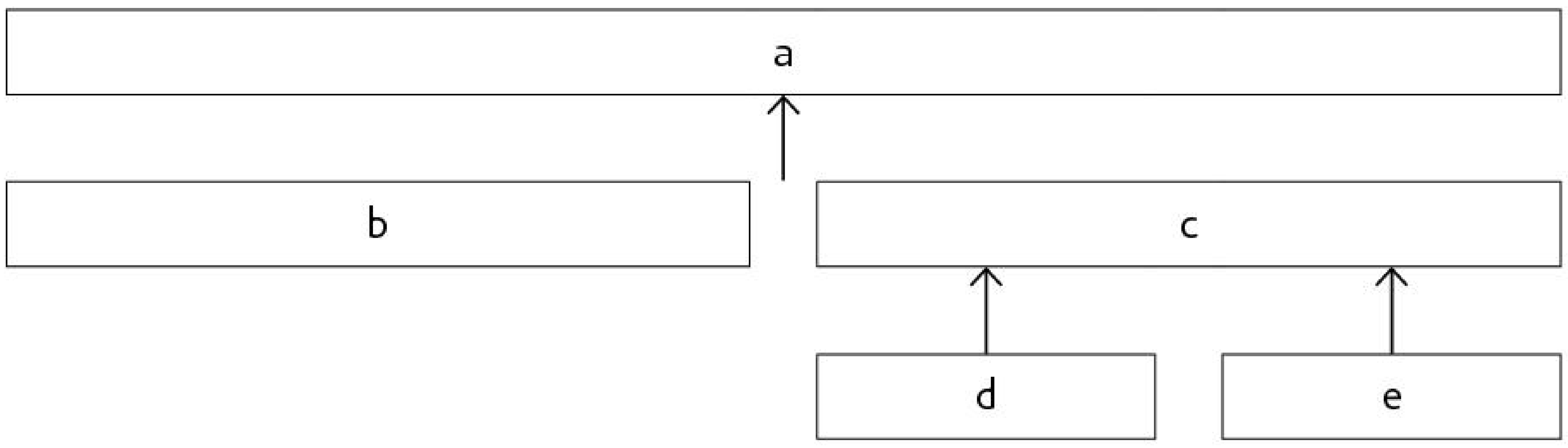
12

Lees tekst 11 *Tegen het dierensentiment* en beantwoord de vragen.
Hieronder staan vijf zinnen uit alinea 11 in alfabetische volgorde.

1p **1** Zet ze op de juiste plaats in het argumentatieschema.

1p **2** Van welke argumentatiestructuur is hier sprake?
- A enkelvoudige argumentatie
- B nevenschikkende argumentatie
- C onderschikkende argumentatie
- D onder- en nevenschikkende argumentatie

1 Dieren komen ter wereld, ze scharrelen hun kostje bij elkaar, ze planten zich voort en ze gaan dood.
2 Dieren schrijven geen boeken, ze maken geen films, ze handelen niet in goederen en ze doen geen uitvindingen.
3 In de journalistiek geldt één gouden regel: dat de zon elke dag opkomt, is niks bijzonders. Pas als hij op een ochtend niet aan de horizon verschijnt, komen de pennen in beweging.
4 In het dierenrijk, zou je zeggen, gebeurt zelden iets nieuwswaardigs.
5 Journalisten brengen ijverig dierennieuws en dat is een tikje merkwaardig.

Tekst 11

Tegen het dierensentiment

(**11**) Vanzelfsprekend laat deze malligheid ook journalisten niet onberoerd. Tegelijkertijd blijft hun ijver in het brengen van dierennieuws een tikje merkwaardig. In de journalistiek geldt immers één gouden regel: dat de zon elke dag opkomt, is niks bijzonders. Pas als hij op een ochtend niet aan de horizon verschijnt, komen de pennen in beweging. Ofwel: het ongewone leidt tot berichtgeving, niet het doodnormale. In het dierenrijk, zou je zeggen, gebeurt zelden iets nieuwswaardigs. Dieren komen ter wereld, ze scharrelen hun kostje bij elkaar, ze planten zich voort en ze gaan dood – op al dan niet gewelddadige wijze. Zeker, zo gaat het bij ons mensen ook. Dieren schrijven daarentegen geen boeken, ze maken geen films, ze handelen niet in goederen en ze doen geen uitvindingen. Waarom zou een zichzelf respecterend nieuwsmedium überhaupt geïnteresseerd in ze zijn? Dat nu blijkt een volkomen achterhaalde gedachte.

naar: Elma Drayer
uit: Vrij Nederland, 5 oktober 2013
Elma Drayer is journalist, essayist, columnist en eindredacteur.
Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 1, alinea 11

Theorie

Een betoog analyseren: tegenargumenten en weerleggingen

Om een betoog te analyseren, moet je naast standpunten en argumenten ook tegenargumenten en weerleggingen kunnen herkennen. Een **tegenargument** is een reactie op een standpunt: een argument tegen dat standpunt. Een **weerlegging** (of ontkrachting) is gericht tegen een argument. Het is een uitspraak die bedoeld is om aan te tonen dat het argument niet correct is. → ***zie Argumenteren p. 129 (4 havo)***
NB Vanaf 2021 wordt het begrip ‘weerlegging’ niet meer gebruikt in het Centraal Examen. In plaats daarvan wordt ‘tegenargument’ gebruikt.

Opdracht
13

Lees tekst 12 *Typically Nederlands* en beantwoord de vraag.
In alinea 8 worden bezwaren geuit van deskundigen tegen het gebruik van het Engels in het hoger onderwijs.

2p Welke twee bezwaren zijn dat? Citeer de twee zinnen waarin die bezwaren staan.

Tekst 12

Typically Nederlands

10 (**8**) In het verleden is gewaarschuwd voor onze gezamenlijke bekering tot het Engels. Vooraanstaande academici als Douwe Draaisma en – in Vlaanderen – Gita Deneckere
15 hebben in essays hun bezwaren opgetekend. Draaisma bijvoorbeeld vreest dat ook het voortgezet onderwijs Engelstalig zal worden om zo beter aan te sluiten op de Neder-
20 landse universiteiten. Vorig jaar schreef classicus en dichter Piet Gerbrandy het Manifest tot behoud van het Nederlands. Hij legde uit dat vooral de kwaliteit van de geestes-
25 wetenschappen[1] te lijden zal hebben onder de opgelegde omschakeling. Daar is de taal namelijk zowel onderzoeksobject als onderzoeks-instrument. Je moet over een
30 voortreffelijke taalbeheersing beschikken om een cultuur, een literatuur, een verleden – die evengoed talig zijn – kritisch te kunnen duiden. Verplicht je Neder-
35 landse docenten te spreken in een aangeleerde vorm van het Engels, dan ontneem je ze het vermogen tot scherp denken en bevlogen doceren.

naar: Daniël Rovers
uit: Trouw, 18 april 2015
Daniël Rovers is schrijver en vertaler.
Examen havo 2017, tijdvak 2, tekst 1, alinea 8

noot 1 geesteswetenschappen: de wetenschappen die zich bezighouden met talen, geschiedenis, filosofie, muziek, cultuur, kunstgeschiedenis en theologie

Opdracht
14

Lees tekst 13 *Tekstfragment 1* en tekst 8 *De terreur van de like-knop* op p. 155 en beantwoord de vraag.
In alinea 6 van de tekst *De terreur van de like-knop* geeft José van Dijck haar mening over de *like*-knop. Tekstfragment 1 geeft een weerlegging van deze mening.

1p Geef in eigen woorden weer wat die weerlegging in tekstfragment 1 is.

Tekst 13

Tekstfragment 1

De like-knop: miljoenen mensen vinden dit leuk.
Op Hyves geef je respect, YouTube-clips beloon je met een *thumbs up* (👍) en sinds kort kunnen Amerikaanse Googlegebruikers – als ze ingelogd zijn en de functie inschakelen – interessante websites een +1 geven. Het is de nieuwste manier om online content bij vrienden aan te raden. Waarom willen gebruikers alles wat ze online tegenkomen, leuk vinden? ‘Mensen willen graag hun mening uiten en invloed uitoefenen’, aldus een woordvoerder van Google Nederland. Volgens internetsocioloog Albert Benschop (Universiteit van Amsterdam) handelen gebruikers deels uit ijdelheid. Het leuk vinden van content, en het daarmee indirect aanraden, is volgens hoogleraar internet Erik Huizer (Universiteit Utrecht) een effectieve manier om de grote stroom nieuws op sociale media te ordenen. ‘Mensen willen betrouwbare informatie’, zegt Benschop. ‘En de meest betekenisvolle informatie komt van vrienden. Het is hetzelfde idee als een vriend die tegen je zegt: “Deze cd moet je écht hebben.”’ Maar waar men vroeger alleen dingen kon delen door daadwerkelijk een stukje tekst te tikken, is één klik nu voldoende om je mening te geven. Geeft dat geen vertekend beeld? ‘Het is juist iets positiefs’, zegt Huizer. ‘Meestal reageren mensen alleen op artikelen als ze het oneens zijn. Hierdoor lijkt het soms alleen maar of iedereen op internet negatief is, maar lang niet iedereen vindt het waardeloos. Met de *like*-knop krijg je een betere balans tussen positieve en negatieve reacties.’ Volgens Benschop zijn alle sociale media nu bezig een sterk element van vertrouwen in hun sites te bouwen. Een overzichtelijk aanbod van informatie op basis van hoe betrouwbare mensen uit je directe omgeving zich online gedragen. Maar waar van vertrouwen wordt uitgegaan, ligt misbruik van commerciële of zelfs criminele partijen op de loer. ‘Als iemand met dubieuze belangen toegang tot je netwerk krijgt en bijvoorbeeld tegen betaling gaat zeggen dat Nikes zo lekker lopen, is je vertrouwen in één klap weg. Je wilt toch ook niet dat een vriend bij jou thuis met een reclamebord rondloopt?’

naar: Haroon Ali
www.volkskrant.nl, 9 juni 2011
Examen havo 2015 tijdvak 2, Opgaven

Opdracht
15

Lees tekst 14 *Nederland talenland?* en beantwoord de vraag.
‘Die eenzijdige nadruk op het Engels is een vergissing.’ (regels 62-63)
3p Vat de argumentatie samen waarmee dit standpunt in alinea 4 wordt onderbouwd. De eerste zin is hieronder al gegeven: Engels is weliswaar de belangrijkste wereldtaal …
Gebruik voor je aanvulling niet meer dan 40 woorden.

Tekst 14

Nederland talenland?

(**4**) Die eenzijdige nadruk op het Engels is een vergissing. Niet omdat Engels onbelangrijk is. Het is de
65 belangrijkste wereldtaal. Maar het verschil met een aantal landen die ons omringen, is dat wij Engels zien als een communicatietaal, terwijl anderen Engels beschouwen als een
70 sabir, een code, een praktische gebruikstaal voor instructies, commando’s of afspraken. Naast deze zakentaal gebruiken ze liever zo veel mogelijk hun eigen moedertalen voor
75 de dagelijkse en meer persoonlijke contacten, zoals dit het geval is binnen de Deutsch-Französische Brigade, een gezamenlijke Duits-Franse legereenheid. Voor deze Franse en

→

80 Duitse militairen is Engels de commandotaal en worden Frans en Duits gesproken in de dagelijkse contacten. Iedereen kent passief de taal van de ander, maar wanneer men in 85 graad opklimt, moet het Frans of Duits ook actief worden beheerst. Deze praktijk getuigt van een ander taalbewustzijn in deze landen. Mensen die vooral met onze buur- 90 landen Frankrijk en Duitsland contacten onderhouden, weten hoe belangrijk het is om goodwill te kweken via het spreken van de landstaal. De Fenedex, die bedrijven 95 helpt bij exportproblemen, is zich van deze situatie bewust en hamert voortdurend op het belang van een bredere talenkennis.

naar: Camiel van Woerkum
uit: Levende Talen Magazine, 2013/2
Examen havo 2015, tijdvak 2, tekst 3, alinea 4

Theorie

Een betoog beoordelen: drogredenen herkennen

Op het examen wordt je soms gevraagd **drogredenen** te benoemen. Een goede tekst behoort uiteraard geen drogredenen te bevatten. Daarom staat in de vraag naar een drogreden vaak een zinsnede als 'een kritische lezer zou hier een drogreden kunnen herkennen'. Het stukje tekst waar de drogreden te vinden is (een zin, een alinea), wordt in de vraag aangeduid.
Er zijn twee groepen drogredenen:
1 onjuist gebruik van argumentatieschema's;
2 overtreden van discussieregels.

Bij een drogreden is sprake van een slechte argumentatie. Probeer altijd eerst het standpunt en het argument te vinden en vervolgens te bedenken waarom het argument slecht is. Dat lukt het beste bij drogredenen uit de eerste groep.
Bij de tweede groep moet je vooral letten op formuleringen. In de cursus Argumenteren vind je van elke drogreden een voorbeeld en ook de opdrachten bevatten voorbeelden. Het is verstandig om van elke drogreden een duidelijk voorbeeld uit het hoofd te leren. Als je op het examen dan een vraag over drogredenen krijgt, kun je de zinnen waarom het in de tekst gaat, vergelijken met het geleerde voorbeeld en zo tot de juiste drogreden komen. → ***zie Argumenteren p. 137 (4 havo) en 93***
Bij het zoeken naar het antwoord is ook foute antwoorden elimineren tot het juiste overblijft, een goede strategie.

Het eerste cijfer tussen de haakjes geeft aan hoe vaak de drogreden in de havo-examens van 2013 tot en met 2017 als antwoordmogelijkheid werd aangeboden. Het tweede cijfer geeft aan hoe vaak de drogreden het juiste antwoord was.

1 *Onjuist gebruik van argumentatieschema's*
   - onjuist beroep op een oorzaak-gevolgschema (3/2);
   - onjuist beroep op een kenmerk- of eigenschapsschema (0/0);
   - overdrijven van voor- of nadelen (0/0);
   - vals dilemma (0/0);
   - onjuist beroep op een voorbeeldschema: overhaaste generalisatie (4/2);
   - onjuist beroep op een vergelijkingsschema: verkeerde vergelijking (5/0);
   - onjuist beroep op autoriteit (3/1).

2 *Overtreden van discussieregels*
   - de persoonlijke aanval (4/2);
   - het ontduiken van de bewijslast (3/1);
   - de cirkelredenering (6/0);
   - het vertekenen van een standpunt (3/1);
   - het bespelen van publiek (0/0).

Soms wordt je gevraagd een gegeven drogreden uit te leggen. Er is dan eigenlijk sprake van een *Leg uit*-vraag. Let dus op de formulering en het maximumaantal woorden.

Voorbeeld

Een kritisch lezer kan in alinea 3 van tekst 15 *Leren lenen* een verkeerde vergelijking zien.

1p **1** Leg uit waarom hier sprake zou zijn van een verkeerde vergelijking. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 10 woorden.

Tekst 15

Leren lenen

Als er, kortom, één les te trekken
35 is uit zeven jaar crisis, dan is het wel:
na schuld volgt boete.
(3) Sterker nog, schulden ❶ zijn zo gevaarlijk ❷ gebleken dat sinds 2009 op
iedere lening verplicht van over-
40 heidswege een waarschuwing dient
te worden afgegeven, zoals op ieder
sigarettenpakje ook moet worden
vermeld hoe dodelijk tabak is. ❶ 'Let
op! Geld lenen kost geld.' Het uit-
45 roepteken staat er niet voor niets,
zou je zeggen, en ook het logo dat
naast deze waarschuwing prijkt, is
weinig dubbelzinnig: een mannetje
met een euroteken geketend aan zijn
50 enkel. ❹ Laat er geen misverstand over
bestaan, wil uw overheid er maar
mee zeggen: schulden zijn een moderne vorm van slavernij. ❸ De voetboei ❹ van het 21ste-eeuwse kapita-
55 lisme.

naar: Rob Wijnberg
uit: De Groene Amsterdammer, 5 juni 2014
Rob Wijnberg is filosoof, publicist en hoofdredacteur van De Correspondent, een online journalistiek platform met leden.
Examen havo 2018, tijdvak 1, tekst 2, regel 34 tot en met 55

Een drogreden uitleggen

❶ Bij een (verkeerde) vergelijking moet je eerst vaststellen wat er met elkaar vergeleken wordt. Het gaat hier om geld lenen/schulden en roken.

❷ De overeenkomst zou zijn dat beide gevaarlijk zijn en dat de overheid ervoor waarschuwt.
Om aan te tonen dat dit een verkeerde vergelijking is, moet je vervolgens zoeken naar een kenmerkend verschil tussen die twee zaken. Je antwoord kan bijvoorbeeld zijn: *Van roken kun je doodgaan en van lenen niet.* (9 woorden)

❸ Er is nog een vergelijking: schulden worden vergeleken met slavernij (een mannetje met voetboei geketend aan zijn enkel).

❹ De overeenkomst wordt niet expliciet genoemd, maar het ketenen en de voetboei maken duidelijk dat het in beide gevallen gaat om 'niet vrij zijn'.
Om aan te tonen dat dit een verkeerde vergelijking is, moet je vervolgens zoeken naar een kenmerkend verschil tussen die twee zaken. Je antwoord kan bijvoorbeeld zijn: *Slavernij is geen keuze, over schulden maken beslis je zelf.* (10 woorden)

Opdracht **16**

Lees tekst 15 *Leren lenen* in het voorbeeld en beantwoord de vraag.

1p Leg uit waarom hier **geen** sprake zou zijn van een verkeerde vergelijking. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

Opdracht **17**

Lees tekst 16 *Onderwijs is er niet voor zelfontplooiing* en beantwoord de vragen.

1p **1** Welk type drogreden zou een kritische lezer kunnen herkennen in alinea 7?
- A cirkelredenering
- B onjuist beroep op causaliteit
- C persoonlijke aanval
- D vertekenen van het standpunt

In alinea 8 wordt uitgelegd waarom leerlingen in het beroepsonderwijs vroeger beter tot hun recht kwamen dan nu. Een kritische lezer zou in die redenering een voorbeeld kunnen lezen van overhaaste generalisatie.

1p **2** Citeer het zinsgedeelte waarin hij die zou kunnen vinden.

Tekst 16

Onderwijs is er niet voor zelfontplooiing

115 Het ontbreken van het economische aspect in het denken over onderwijs is in Nederland een schadelijke misstand die ons nu al veel en in de toekomst nog meer geld en welvaart 120 gaat kosten.

(**7**) Dit is geen recente ontwikkeling. Met de invoering van de Mammoetwet[3] in de jaren zestig raakten bijvoorbeeld de talenpakketten in het 125 voortgezet onderwijs drastisch uitgedund. Dat was een economische schadepost van belang. Ooit waren Nederlanders de talenwonders van Europa die niet alleen Engels spra- 130 ken, maar ook Duitse en Franse inkopers in hun eigen taal konden bedienen. In theorie kan dat natuurlijk ook allemaal in het Engels, maar Duitse en Franse inkopers voelen 135 zich gewoon meer op hun gemak in hun eigen taal en zullen liever werken met een leverancier die hun dat mogelijk maakt. Dat we dat niet meer kunnen, kost ons omzet, export en 140 welvaart. Met het verlies van talenkennis zijn we minder productief geworden. Het is onbegrijpelijk dat het ministerie van Economische Zaken daar nooit de noodklok over 145 heeft geluid.

(**8**) Een vergelijkbare situatie doet zich voor in het beroepsonderwijs. In de week dat de minister van Onderwijs zich druk maakte over ouders op 150 school, trok een aantal Kamerleden aan de bel over het verdwijnen van de ouderwetse, eerlijke ambachtsschool en de schade die dat oplevert. Daar konden jongens en meisjes die 155 goed waren met hun handen, praktische vakken leren waarmee ze de maakindustrie in Nederland overeind hielden. Nu zitten ze op een school voor vmbo en vallen in slaap of gaan 160 klieren als ze in een of andere 'beroepsgerichte kwalificatiestructuur' moeten proberen hun weg te vinden, terwijl ze bezig hadden kunnen zijn met lassen, stukadoren, timmeren, 165 metselen of fijnmetaalbewerking. We importeren voor de aanleg van de Tweede Maasvlakte honderden lassers uit Portugal en verder, omdat die in Nederland niet te vinden zijn. 170 Tegelijkertijd zitten in ons land allerlei jongeren die graag iets concreets uit hun handen zouden laten komen, werkloos thuis of ze lopen zich op straat te vervelen.

naar: Johan Schaberg, uit: NRC Handelsblad, 17 en 18 december 2011
Examen havo 2015, tijdvak 1, regel 115 tot en met 174

noot 3 Mammoetwet: een Nederlandse onderwijswet (in werking vanaf 1 augustus 1968) die vergaande consequenties had voor de structuur en de inhoud van het voortgezet onderwijs

Opdracht
18

Lees tekst 3 *Dure eieren* op p. 166 en beantwoord de vraag.
In dit fragment worden het Productschap voor Pluimvee onderstaande woorden in de mond gelegd.
'De vele klanten die klaagden dat ze zo het milieu vervuilden en minder verse eieren kregen, waren dom dat ze deze economische voordelen niet zagen. Ze kregen toch dagelijks van deskundigen te horen dat ze meer moesten consumeren om uit de recessie te komen.' (regels 40-47)
In dit fragment komen twee drogredenen voor.

2p Welke twee van onderstaande typen drogredenen zijn dat?
Kies uit: cirkelredenering, onjuist beroep op autoriteit, ontduiken van bewijslast, overhaaste generalisatie, persoonlijke aanval of verkeerde vergelijking.

Opdracht
19

Lees tekst 16 *Geef hier die fles* en beantwoord de vraag.
Een kritische lezer kan in alinea 5 een drogreden herkennen.

1p Om welke drogreden gaat het? Er is sprake van een
A cirkelredenering.
B onjuist beroep op autoriteit.
C overhaaste generalisatie.
D verkeerde vergelijking.

Tekst 17

Geef hier die fles

Met plastic liepen we in Nederland ver achter, terwijl iedereen tevreden was met statiegeld. Anno 2015 zijn we koploper binnen Europa dankzij *Plastic Heroes*. Maar hoe krijgen we een gesloten keten die zichzelf bekostigt? (35)

(4) Dat kan door de twee systemen die nu naast elkaar bestaan samen te brengen in het *Plastic Heroes*-systeem. Dit is de meest duurzame, consumentvriendelijke en efficiënte stap vooruit. Meer volume zal leiden tot meer innovatie, minder verbranding en meer recycling. (40, 45)

(5) Ook zullen met één systeem voor recycling meer consumenten hun plastic gaan inleveren. Als je grote petflessen inlevert via *Plastic Heroes*, neem je meteen al je andere plastic mee. (50)

naar: Philip den Ouden, uit: de Volkskrant, 25 april 2015
Philip den Ouden is directeur van de Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie.
Examen havo 2016 tijdvak 2, Tekst 4, regel 31 tot en met 50

Theorie

Een betoog beoordelen op aanvaardbaarheid

Om de argumentatie van een heel betoog te beoordelen op **aanvaardbaarheid,** stel je de volgende vragen:
- Zijn de feitelijke argumenten aanvaardbaar en controleerbaar?
- Zijn de gebruikte bronnen betrouwbaar?
- Zijn de waarderende argumenten aanvaardbaar?
- Zijn de argumenten relevant?
- Is de argumentatie consistent? (Spreekt de auteur zichzelf niet tegen?)
- Is de argumentatie toereikend?

→ ***zie Argumenteren p. 98***

In de examens van 2013 tot en met 2017 is er geen vraag gesteld over de aanvaardbaarheid van een heel betoog. Hierna volgen enkele vragen die gesteld hadden kunnen worden bij het examen vwo 2017, tijdvak 1.

Opdracht
20

Lees tekst 1 *Tegen het dierensentiment* op p. 162. Kijk ook naar je antwoorden bij opdracht 1 en 12 op p. 162 en 173.

3p **1** Welke van onderstaande uitspraken zijn het meest van toepassing op tekst 1? Kies bij elk van onderstaande paren AB, CD, EF, GH en IJ één antwoord.

A Elma Drayer geeft vooral feitelijke argumenten voor haar standpunt.
B Elma Drayer geeft vooral waarderende argumenten voor haar standpunt.

C De argumenten van Elma Drayer zijn aanvaardbaar.
D De argumenten van Elma Drayer zijn aanvechtbaar.

E De argumenten van Elma Drayer ondersteunen voldoende haar standpunt.
F De argumenten van Elma Drayer ondersteunen haar standpunt niet voldoende.

G Elma Drayer gebruikt drogredenen.
H Elma Drayer gebruikt geen drogredenen.

I Elma Drayer weerlegt of ontkracht de argumenten van tegenstanders.
J Elma Drayer weerlegt of ontkracht niet alle argumenten van tegenstanders.

1p **2** Welke van onderstaande uitspraken is het meest van toepassing op tekst 1 *Tegen het dierensentiment*?
A *Tegen het dierensentiment* is een aanvaardbaar betoog, want de auteur gebruikt goede argumenten en weerlegt de belangrijkste tegenargumenten.
B *Tegen het dierensentiment* is een betwistbaar betoog, want de auteur gebruikt geen goede argumenten.
C *Tegen het dierensentiment* is een betwistbaar betoog, want de auteur gebruikt geen goede argumenten en weerlegt de tegenargumenten niet afdoende.
D *Tegen het dierensentiment* is een redelijk betoog, want de auteur gebruikt goede argumenten, maar weerlegt de tegenargumenten niet afdoende.

Ik kan/weet:

- ☐ betogende teksten lezen, waaronder teksten met een ingewikkelde argumentatie, of artikelen waarin de schrijver (impliciet) een standpunt inneemt of beschouwing geeft. 4F
- ☐ onderscheid maken tussen argumenten: objectieve (feitelijke) versus subjectieve (waarderende) argumenten, en tussen drogredenen en argumenten. 4F
- ☐ argumentatieschema's herkennen. 4F
- ☐ argumentatie analyseren en beoordelen. 4F
- ☐ persoonlijke waardeoordelen herkennen en deze als zodanig interpreteren. 4F
- ☐ relaties als oorzaak-gevolg, doel-middel, opsomming e.d. herkennen. 3F
- ☐ onderscheid maken tussen standpunt en argument. 3F
- ☐ argumentatiestructuren herkennen.

→ *Maak de opdrachten op* **Nieuw Nederlands online** *en ga aan de slag met* **Examensprint.**

4 Samenvatten

Je leert:

- over samenvatten in het Centraal Schriftelijk Eindexamen.

Je hebt afgerond:

- Cursus 1 Basis
- Cursus 2 Lezen
- Cursus 6 Argumenteren

Theorie

De vaardigheid Samenvatten

Onder de vaardigheid Samenvatten vallen drie deelvaardigheden:
1 een tekst reduceren tot hoofduitspraken;
2 de informatie in een tekst ordenen;
3 een samenvatting beoordelen.

Opdracht
1

Hieronder staat in alfabetische volgorde een aantal vragen en opdrachten waarmee de deelvaardigheden 1, 2 en 3 op het examen getoetst worden.
Noteer bij elke vraag/opdracht (*a* tot en met *g*) het nummer van de deelvaardigheid waar de vraag/opdracht bij hoort.

a Maak een samenvatting van tekst(deel) x.
b Neem onderstaand schema over en vat daarin samen ...
c Op welke (onderliggende) vraag geeft tekst(deel) x antwoord?
d Wat is de hoofdgedachte van tekst(deel) x? (meestal meerkeuze)
e Welk kopje past het beste boven tekstdeel x? (meestal meerkeuze)
f Welke van de onderstaande beweringen hoort (niet) thuis in een samenvatting van tekst x?
g Welke van de onderstaande samenvattingen geeft de hoofdgedachte/gedachtegang/inhoud van de tekst het beste weer?

Theorie

Hoofduitspraken: hoofdgedachte

Op het examen kun je vragen verwachten als:
- Citeer de zin die de hoofdgedachte van tekstdeel x het beste weergeeft.
- Welke van de zinnen A tot en met D geeft de hoofdgedachte van tekstdeel x het beste weer?
- Formuleer de hoofdgedachte van tekstdeel x in één zin. Bij deze opdracht is er meestal niet één zin in de tekst die de hoofdgedachte weergeeft.
- Welke van de zinnen A tot en met D geeft de hoofdgedachte van de gehele tekst het beste weer?

De **hoofdgedachte van een tekstgedeelte** vind je vaak op een **voorkeursplaats**: het begin of het eind van een tekstgedeelte. Bij een alinea zoek je de **kernzin**, meestal de eerste, soms de tweede of de laatste zin. Bij een groepje alinea's, vaak een deelonderwerp, zoek je eerst in de laatste en de eerste alinea. Je vindt de hoofdgedachte vaker daar dan in tussenliggende alinea's.

→

Als je de **hoofdgedachte van de hele tekst** moet vaststellen, kun je meestal kiezen uit vier mogelijkheden. Onthoud het volgende:

- Het gaat om de zin die de hoofdgedachte het béste weergeeft. De foute antwoorden zijn meestal geen onzinnige beweringen, maar er is maar één antwoord het beste.
- Het gaat om de héle tekst. Kijk voordat je A, B, C of D kiest, nog even naar de indelingsvraag. → ***zie Eindexamen p. 367***. Daar worden de deelonderwerpen genoemd. Door daarop te letten kun je soms foute antwoorden wegstrepen: zinnen die wél de hoofdgedachte van een deelonderwerp weergeven, maar níet van de hele tekst.
- Lees voordat je de vraag beantwoordt, nog even de titel van de tekst. Een informerende titel geeft soms aanwijzingen over de hoofdgedachte van de tekst.
- Kijk naar (je antwoord op) de vraag over het schrijfdoel of de tekstsoort. Informerende teksten hebben een constatering als hoofdgedachte, overtuigende teksten een standpunt.
- Het juiste antwoord is vaak een microsamenvatting van de tekst; de juiste hoofdgedachte bestaat vaak uit enkele aan elkaar geplakte zinsgedeelten uit de hele tekst.

De handigste manier om de hoofdgedachte te kiezen is elimineren. Lees eerst alle opties. Lees dus ook verder als je denkt dat je het goede antwoord gevonden hebt: misschien is er nog een beter antwoord. Ga vervolgens wegstrepen: verwerp de minder goede antwoorden tot het beste antwoord overblijft.

Opdracht 2

Lees tekst 8 *De terreur van de like-knop* op p. 155 en beantwoord de vraag.

1p Welke van onderstaande beweringen geeft de hoofdgedachte van de tekst *De terreur van de like-knop* het beste weer?

We moeten

A ervoor uitkijken dat door het populistische gebruik van de *like*-knop straks alles en iedereen op elkaar lijkt.

B goed in de gaten houden hoe ons gedrag kan worden gemanipuleerd met behulp van de *like*-knop, want die manipulatie kan ons schade opleveren.

C oppassen voor bedrijven die door middel van de *like*-knop zullen bepalen hoe wij alles om ons heen benoemen.

D voorzichtig zijn met het indelen van de wereld in leuk en niet leuk met behulp van de *like*-knop, want die indeling mist de benodigde nuancering.

Opdracht 3

Lees tekst 1 *Tegen het dierensentiment* op p. 162 en beantwoord de vraag.

2p Welke zin drukt het best de hoofdgedachte uit van tekst 1?

A Het huidige dierensentiment, vooral ook in de Nederlandse media, verdient achterdocht omdat het mensen minder belangrijk maakt dan dieren.

B Het huidige schuldgevoel van veel Nederlanders over dierenleed dat normaal is in de natuur, verdient afkeur in plaats van aandacht van de media.

C Het is jammer dat de Nederlandse media meegaan met een tijdgeest waarin de mensen evenveel waard zijn als de dieren.

D Het is vreemd dat de Nederlandse media consensus tonen over het belang van dieren in het nieuws en dat kritiek hierop geen gehoor vindt.

Opdracht 4

Lees tekst 5 *Doen en laten* op p. 168 en beantwoord de vraag.

2p Welke van onderstaande uitspraken geeft de hoofdgedachte van tekst 5 het best weer?

A De kledingrichtlijnen uit het bedrijfsleven kunnen ook doorgevoerd worden op scholen.

B Het zou niet gek zijn om op scholen enkele algemene kledingrichtlijnen voor de leerlingen aan te houden.

C Het is niet mogelijk om op scholen strikte kledingvoorschriften voor de leerlingen op te stellen.

D Het opstellen van kledingvoorschriften is ouderwets en beperkt de vrijheid van leerlingen te veel.

Opdracht

5

Lees tekst 1 *Samen sterk* en beantwoord de vragen.

2p **1** Formuleer de hoofdgedachte van alinea 7 in één zin.
Gebruik voor die zin niet meer dan 15 woorden.

1p **2** Wat is de hoofdgedachte van tekst 1 *Samen sterk*?

- A Coöperaties zouden een nog belangrijkere rol moeten spelen in de huidige maatschappij.
- B In het huidige Nederland zijn sterke coöperaties onmisbaar geworden.
- C Moderne coöperaties zouden sterker moeten zijn dan coöperaties vroeger.
- D Voor politici zijn coöperaties tegenwoordig belangrijker dan vroeger.

Tekst 1

Samen sterk

(**1**) Wanneer hebben mensen geleerd dat samenwerking tussen vreemden meer oplevert dan alleen de afwezigheid van conflict? Dat moet al heel vroeg gebeurd zijn, toen de eerste mensachtigen in de savannes zagen dat de fysieke kracht van eenlingen en kleine familiegroepen onvoldoende was om grote dieren te vangen. Of misschien kwam dat besef pas echt toen mensen zich gingen specialiseren en de uitwisseling van goederen kon ontstaan. De herder ruilde zijn melk voor graan, de smid zijn hoefijzers.

(**2**) Samenwerking tussen individuen die niet tot een familie behoren, was en is een kwestie van overleving. Niemand van ons kan zelfvoorzienend zijn. Er is geen terrein van ons leven dat niet geworteld is in samenwerking en afspraken. Het is de kern van de democratie. Nu onze wereld de hele planeet omvat, is samenwerking ook de kern van de internationale betrekkingen. Zo hangt ons leven aan elkaar van samenwerken: de buren hebben de sleutel en zorgen voor de poes; de chauffeur op de rijstrook naast ons doet netjes zijn of haar richtingwijzer aan, zodat we hem of haar in laten voegen; landen beslissen samen over van alles, van de maximale hoeveelheid bestrijdingsmiddel in appelmoes tot het afschaffen van nucleaire wapens.

(**3**) Er zijn twee vormen van samenwerking: die tussen mensen die iets verschillends te ruilen hebben (goederen tegen andere goederen of geld) en die tussen mensen die in gelijke omstandigheden verkeren. Vooral die laatste vorm heeft een geweldige kracht. Dan gaat het erom samen een vuist te maken, of om samen iets te bereiken waarvoor je als individu te klein bent. Dergelijke samenwerking is in de geschiedenis de sleutel geweest tot sociale verandering, van de opstand van lijfeigenen in het tsaristische Rusland tot de organisatie van Engelse fabrieksarbeiders.

(**4**) De meest succesvolle vorm van sociaaleconomische samenwerking is de coöperatie. Oude vormen van coöperatie richtten zich op samen sparen, waarbij ieder lid per toerbeurt het ingelegde geld kon gebruiken. In het Romeinse Rijk bestonden al dergelijke groepen, die fungeerden als onderlinge begrafenisondernemingen. Ze bestaan nog steeds, van Afrika tot China. Naar verluidt ontstond de eerste coöperatie al in de dertiende eeuw, opgericht door de Franse bergboeren die de ook nu nog beroemde Comtékaas maken. Zij wilden grotere kazen maken omdat die beter bewaard konden worden en hadden daarvoor veel melk nodig, veel meer dan een boer alleen ooit zou kunnen produceren. Om toch die honderden liters bij elkaar te krijgen, besloten ze hun melk samen tot kaas om te zetten. Bij de verkoop van de kaas kreeg ieder betaald naar verhouding van de hoeveelheid melk die hij had ingebracht.

(**5**) Vanaf het midden van de negentiende eeuw ontstonden de moderne consumentencoöperaties die we nu kennen. Het begon met de inkoopcoöperatie van Rochdale (Verenigd Koninkrijk), waar textielarbeiders samen hun eerste levensbehoeften inkochten om zo minder afhankelijk te zijn van de verplichte inkoop via de

→

fabriek. Tegelijkertijd ontwikkelde de
90 Duitser Friedrich Wilhelm Raiffeisen
zijn gedachten en begon een coöpe-
ratieve bakkerij waar arme boeren op
krediet brood konden krijgen en die
uitgroeide tot een gemeenschappe-
95 lijke spaarbank.
(**6**) Het jaar 2012 werd uitgeroepen
tot Internationaal Jaar van de Coöpe-
ratie. Dat werd tijd, want weinigen
realiseren zich hoe belangrijk coöpe-
100 raties zijn, alleen al in aantallen.
Volgens cijfers van de Verenigde
Naties is een op de vier Canadezen
lid van een coöperatie, krijgen bijna
achttien miljoen Brazilianen hun
105 gezondheidszorg via een coöperatie
en heeft een op de drie Fransen zijn
geld ondergebracht bij een coöpera-
tieve bank. In de Nederlandse land-
en tuinbouw zijn de veertig grootste
110 coöperaties goed voor een omzet
van 37 miljard euro. Wereldwijd voor-
zien coöperaties in honderd miljoen
banen, twintig procent meer dan alle
multinationals tezamen.
115 (**7**) Wellicht dat dit Internationale Jaar
het begin vormt van de herwaarde-
ring van een organisatievorm die
soms neigt tot bureaucratie. Succes-
volle professionele coöperaties lopen
120 steeds meer het risico dat ze ver-
vreemd raken van hun leden. De
coöperatieve vernieuwing zou wel-
eens uit een onverwachte hoek kun-
nen komen. Naast de bestaande
125 coöperaties bloeien steeds meer
burgerinitiatieven op. Dat zijn geen
coöperaties in de juridische zin, noch
zijn ze goed georganiseerd, maar ze
zijn wel gestoeld op de gedachte van
130 gemeenschapsbelang die Raiffeisen
voorstond. Zo maken buurtbewoners
zich samen sterk voor hun eigen zon-
nepanelen, worden auto's, net als
andere duurzame gebruiksgoederen,
135 zoetjesaan meer gedeeld en zetten
ouderen zich in als kinderoppas in
ruil voor hulp bij computerproblemen.
(**8**) Juist omdat coöperaties de na-
druk leggen op onderlinge afhanke-
140 lijkheid en solidariteit, zijn ze actueler
dan ooit voor het denken over een
nieuw economisch bestel. Na de des-
illusie van het 'graai-kapitalisme' en
het 'ieder voor zich', wordt het
145 nieuwe motto 'wij voor elkaar'.
Samen staan we sterk, voor publieke
en private belangen. Dit past wonder-
wel in het hele politieke spectrum. De
stevige zelfredzaamheid zou de
150 rechtse partijen moeten aanspreken,
de warme solidariteit de linkse. Daar
zou toch iets moois uit te brouwen
zijn voor Nederland.

naar: Louise Fresco
uit: NRC Handelsblad, 1 februari 2012
Examen havo 2015 tijdvak 1, tekst 2

Theorie

Hoofduitspraken: tussenkopjes

In kranten en tijdschriften wordt de inhoud van een tekstgedeelte soms aangegeven met een informatief **tussenkopje**. Dat geeft aan waarover het tekstgedeelte gaat. In examenteksten staan geen tussenkopjes, maar je kunt wel de vraag krijgen welk tussenkopje het beste boven een bepaald tekstdeel past. Dat is dan het kopje dat de inhoud van het tekstdeel het beste verwoordt.

Opdracht
6

Lees tekst 1 *Samen sterk* op p. 183 en beantwoord de vragen.

1p **1** Welk kopje past het beste boven alinea's 6 en 7?
A Coöperaties en burgerinitiatieven
B Coöperaties wereldwijd
C Herwaardering van coöperaties
D Vernieuwing van coöperaties

1p **2** Welk kopje past het beste boven alinea 8?
- A De coöperatie als basis voor een nieuw economisch bestel
- B De coöperatie en invloed van politieke partijen
- C De vorming van een nieuw politiek en economisch bestel
- D De wijze van politieke samenwerking in de toekomst

Theorie

Hoofduitspraken: een tekst indelen

Een tekst bestaat uit **deelonderwerpen**. Die moet je in de tekst kunnen herkennen. Daarom bevat vrijwel elk examen de opdracht om de tekst (na de inleiding) te verdelen in deelonderwerpen. De **tussenkopjes** zijn dan gegeven en jij moet bepalen bij welke alinea('s) ze horen, zoals bij vraag 1 en 2 in het voorbeeld.

Zo vind je de deelonderwerpen:
- Een deelonderwerp wordt vaak aangekondigd in de eerste zin(nen) en soms afgerond met een slotzin. Zoek dus naar structurerende zinnen en zinsgedeelten. Die vind je op de voorkeursplaatsen, het begin en het eind van de alinea's.
- Lees nadat je een beginalinea van een deelonderwerp gekozen hebt, nog even de voorgaande alinea. Gaat die inderdaad nog over het vorige deelonderwerp?
- Het eerste deelonderwerp begint direct na de inleiding. Als je moet aangeven waar het eerste deelonderwerp begint, is het soms makkelijker om te kijken waar de inleiding eindigt.
- Kijk ook even naar de andere tekstvragen. Die gaan soms over een deelonderwerp. Aansluitende alinea's die in één vraag genoemd worden, vormen vaak zo'n deelonderwerp. Daar kun je wat aan hebben bij de vraag naar de indeling van de tekst.
- Kies bij twijfel de alinea met het laagste alineanummer. Een te hoog gekozen alinea veroorzaakt soms nog meer fouten.
- Soms worden er twee antwoorden goed gerekend. Meestal gaat het om twee op elkaar volgende alinea's. In dat geval is de laatste alinea van het vorige deelonderwerp meestal een soort opmaat naar het volgende.

Voorbeeld

Let op: dit voorbeeld behandelt alleen vraag 1 uit de examenopdracht hieronder; vraag 2 komt aan de orde in opdracht 7.

Na de inleiding is tekst 2 *Tegen het dierensentiment* onder te verdelen in drie delen. Deze achtereenvolgende delen kunnen van de volgende kopjes worden voorzien:
deel 1: De media en het dierensentiment
deel 2: Verklaring media-aandacht voor het dierensentiment
deel 3: Eenzijdige benadering van het dierennieuws

1 Bij welke alinea begint deel 2?
2 Bij welke alinea begint deel 3?

Tekst 2

Tegen het dierensentiment

(**1**) Vooropgesteld: ik ben jarenlang vegetariër geweest en nog altijd vermijd ik varkensvlees, laat staan dat ik een gerecht als foie gras of verse kreeft tot me neem. Dieren netjes behandelen behoort in mijn ogen tot het pakket dat wij beschaving noemen. Dat ook wat dat betreft het paradijs nog lang niet bereikt is, dat de wetgeving altijd beter kan: ik zeg het mijn dierenvrienden graag na. Het sentiment dat dit land de laatste jaren echter tentoonspreidt voor alles wat vleugels, pels, poten of staart

→

bezit, bevalt me heel matig. Nog minder bevalt me dat 'wij van de media' daar zo klakkeloos in meegaan.
(**2**) Ooit waren berichten uit het dierenrijk immers het exclusieve domein van de regionale pers en van kranten als *De Telegraaf* en het *AD*. Alleen in de zomermaanden sloop ook elders wel eens een eikenprocessierups of babykrokodil de kolommen binnen. Tegenwoordig bedrijven alle dagbladen het hele jaar door met evenveel geestdrift dierenjournalistiek en vooral: met evenveel ernst.
(**3**) *Trouw* kent tegenwoordig maar liefst twéé dagelijkse pagina's voor de groene lezer, waarbij dierenberichten ('Hommel helpt aardappelboer') uiteraard zelden ontbreken. Ook in de rest van de krant rukken ze op.
(**4**) Bij *de Volkskrant* ❷ gaat haast geen dag voorbij of je treft er dierennieuws in aan. Wil *Trouw* ❷ ook nog wel eens opbeurende berichten brengen, de *Volkskrant*-redactie benadrukt bij voorkeur de tobberige kant van het thema, met koppen als 'Europa is gevaarlijk trekgebied voor roofvogels' en 'Het tsjirrlie van de veldleeuwerik is steeds minder vaak te horen'. De terugkerende boodschap is: het gaat onherroepelijk bergafwaarts. En wee degene die deze mantra niet serieus genoeg neemt.
(**5**) Onlangs maakte de staatssecretaris van Economische Zaken bekend dat de overheid niet langer alle bedreigde diersoorten ten koste van alles wil redden. Onmiddellijk kwam *de Volkskrant* ❷ met een verhaal waarin dierenbeschermers ongehinderd hun beklag mochten doen. Stoppen met bijvoorbeeld het korenwolfproject, zeiden zij, zou 'pas echt onverantwoord zijn'. Waarom precies maakten ze niet duidelijk. De verslaggever nam genoegen met het kulargument dat de korenwolf symbool staat voor een landschap waarvan 'de mensen' niet willen dat het verdwijnt.
(**6**) *NRC Handelsblad* ❷ heeft een uitgesproken oog voor berichten uit *peer reviewed* wetenschappelijke tijdschriften – al haalt de krant de neus niet op voor nieuwtjes à la 'Olifantenmoeder en jong in Emmen overleden'. Ook bij het liberale avondblad ontbreekt de tobberige toon zelden. Illustratief was een verhaal over natuurfilms, waarin de verslaggeefster zich afvroeg: 'Hoe realistisch zijn schitterende BBC-producties als *Planet Earth* (2006) ❷ en *Life* (2009) ❷ als ze niets zeggen over het feit dat een op de drie zoogdiersoorten en een op de vier reptielensoorten bedreigd wordt? Is puur natuur in beeld zo langzamerhand niet een pure leugen?'
(**7**) Wanneer het taboe op dierennieuws precies verdween, laat zich lastig aanwijzen. Het staat wel vast dat er géén wilsbesluit aan vooraf is gegaan. De media weerspiegelen slechts de tijdgeest en die ligt nu eenmaal meer dan oit in aanbidding voor Moeder Natuur. ❶
(**8**) Gezonken cultuurgoed is bijvoorbeeld de opvatting dat de mens niet meer is dan een rechtoplopend dier, een aangeklede aap, een toevallig stapje in de evolutie. Volgens dit nieuwe dogma is de grens tussen de soorten vaag en hooguit gradueel, dus mogen wij ons vooral niks verbeelden. De steilste aanhangers van dit gedachtegoed kennen een fraai scheldwoord voor wie niet in hun waarheid gelooft: dan ben je een 'speciëcist'[1]. En 'antropocentrisme'[2] is in hun ogen net zo verwerpelijk als racisme.

noot 1 speciëcist: iemand die discrimineert naar soort, in het bijzonder: iemand die de mens bevoordeelt boven het dier
noot 2 antropocentrisme: neiging om de mens centraal te stellen en als referentiepunt te beschouwen
naar: Elma Drayer
uit: Vrij Nederland, 5 oktober 2013
Elma Drayer is journalist, essayist, columnist en eindredacteur.
Examen havo 2017 tijdvak 1, Tekst 1, alinea 1 t/m 8

Een tekst indelen

Hoe vind je het antwoord op vraag 1 'Bij welke alinea begint deel 2, "Verklaring media-aandacht voor het dierensentiment"?'

1 Meestal wordt een nieuw deelonderwerp in de eerste zin(nen) aangekondigd. Vaak is zelfs een woord uit het kopje in de tekst te vinden. In dit geval ontbreekt zo'n herkenbaar (signaal)woord, maar de zin *De media weerspiegelen slechts de tijdgeest en die ligt nu eenmaal meer dan ooit in aanbidding voor Moeder Natuur* in alinea 7 geeft wel een verklaring voor de media-aandacht voor dierensentiment.

2 Daarnaast kun je iets afleiden uit de voorafgaande alinea's. Die moeten immers nog gaan over deelonderwerp 1 'De media en het dierensentiment'. Het is duidelijk dat in alinea 4 tot en met 6 diverse media genoemd worden die over dierenleed publiceren. Deelonderwerp 2 begint dus bij alinea 7.

Opdracht
7

Lees tekst 1 *Tegen het dierensentiment* op p. 162 en beantwoord vraag 2.
Na de inleiding is tekst 1 *Tegen het dierensentiment* onder te verdelen in drie delen. Deze achtereenvolgende delen kunnen van de volgende kopjes worden voorzien:
deel 1: De media en het dierensentiment
deel 2: Verklaring media-aandacht voor het dierensentiment
deel 3: Eenzijdige benadering van het dierennieuws

1p **1** Bij welke alinea begint deel 2?
1p **2** Bij welke alinea begint deel 3?

Opdracht
8

Lees tekst 8 *De terreur van de like-knop* op p. 155 en beantwoord de vragen.
De tekst *De terreur van de like-knop* kan worden onderverdeeld in drie delen die van de volgende kopjes kunnen worden voorzien:
deel 1: Het begin van het *like*-tijdperk
deel 2: De nadelen van de *like*-cultuur
deel 3: Schrikbeeld van de *like*-cultuur?

1p **1** Bij welke alinea begint deel 2?
1p **2** Bij welke alinea begint deel 3?

Theorie

Hoofduitspraken: (hoofd)vraag waarop tekst(deel) antwoord geeft

In de inleiding van een tekst wordt soms een vraag gesteld die in de tekst beantwoord wordt. Maar ook als die niet letterlijk in de tekst gesteld wordt, geeft een tekst vaak antwoord op een vraag: de **impliciete hoofdvraag**.
Ook een deelonderwerp van een tekst kan antwoord geven op een vraag. Het deelonderwerp *Oorzaken van de klimaatverandering* bijvoorbeeld beantwoordt de vraag *Wat zijn de oorzaken van de klimaatverandering?* of *Welke zaken veroorzaken de klimaatverandering?*. Op het examen moet je soms vaststellen op welke niet in de tekst genoemde vraag een tekst(deel) antwoord geeft.

Opdracht
9

Lees tekst 1 *Samen sterk* op p. 183 en beantwoord de vraag.

1p Wat is de onderliggende vraag waarop in alinea 2 antwoord wordt gegeven?
A Hoe komt samenwerking tot stand?
B Waarom is samenwerking nodig?
C Wat is nodig om tot samenwerking te komen?
D Welke kenmerken heeft samenwerking?

Opdracht
10

Lees tekst 1 *Tegen het dierensentiment* op p. 162 en beantwoord de vraag.

1p Wat zou het best gezien kunnen worden als de onderliggende hoofdvraag van tekst 1?
A Hoe kan het huidige dierensentiment uiteindelijk uit de Nederlandse media worden verbannen?

B Hoe komt het dat het huidige dierensentiment niet meer weg te denken is uit de Nederlandse media?
C Waarom is het erg dat het huidige dierensentiment in de Nederlandse media zo alomtegenwoordig is?
D Wat kunnen de Nederlandse media doen om het huidige dierensentiment aan te pakken?

Theorie

Hoofduitspraken: een samenvatting van een tekstdeel maken

Als je een samenvatting moet maken, is altijd het maximumaantal woorden gegeven. Gebruik je meer woorden dan is toegestaan, dan levert de informatie in de te veel gebruikte woorden geen punten op. Bij een samenvatting worden ook formulering en spelling beoordeeld.
Er zijn twee opdrachtvormen: de *beknopte* samenvatting en de *geleide* samenvatting. Voor beide vormen geldt: als je twijfelt of je een zin wel of niet in je samenvatting moet opnemen, schrijf hem dan in eerste instantie wel op. Je krijgt namelijk geen puntenaftrek als je een zin in je samenvatting opneemt die er niet in thuishoort. Als blijkt dat je te veel woorden hebt gebruikt, ga dan nog eens na of je de zin misschien kunt weglaten.

Beknopte samenvatting
Bij een **beknopte samenvatting** geeft de opdracht je geen aanwijzingen over wat je moet opnemen in je tekst. Het tekstgedeelte dat je moet samenvatten, is precies aangegeven met alineanummers of regelnummers, maar je moet zelf vaststellen wat de hoofdzaken zijn. Zoek de belangrijkste informatie eerst op de **voorkeursplaatsen**: het begin en het eind van de tekst of het tekstfragment en de eerste en laatste zinnen van de deelonderwerpen en/of de alinea('s).

Geleide samenvatting
Bij een **geleide samenvatting** geeft de opdracht je enkele aandachtspunten over de inhoud. Op welke plaats(en) in de tekst daarover iets wordt gezegd, moet je zelf uitzoeken. Vaak vind je in de tekst kernwoorden uit de aandachtspunten terug, of synoniemen ervan. Zoek dan in de omgeving daarvan naar de informatie die je in je samenvatting moet opnemen.

Opdracht
11

Lees tekst 3 *Afgekeurd* en maak de opdracht.
In de complete tekst staat: 'Toch hoor je fabrikanten zelden zeggen dat hun gecertificeerde waar verre van ideaal is.' (regels 139-141)
In de alinea's 5 en 6 worden diverse misstanden in de chocoladehandel genoemd die aangeven waardoor gecertificeerde producten niet ideaal zijn.
3p Vat de misstanden samen tot drie verschillende punten van kritiek.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

Tekst 3

Afgekeurd

(**5**) Met de *Keuringsdienst van Waarde*[1] besloten we onderzoek te doen naar het Max Havelaarkeurmerk. Het resul-
95 taat was weinig opbeurend. Zoals u weet, betaalt de consument meer voor een gecertificeerde chocoladereep dan voor chocolade zonder keurmerk. Voor wij aan ons onderzoek begonnen,
100 gingen wij ervan uit dat een aanzienlijk deel van dat extra geld direct bij de boer zou terechtkomen en dat de Fairtradeboer een eerlijke prijs voor zijn

waar zou krijgen. Wat blijkt? Als je in de winkel een euro meer betaalt voor eerlijke chocolade, dan krijgt de boer daar niet eens een cent van. Daarnaast bleek bij navraag de leverancier van onze chocolade niet te kunnen vertellen waar de cacao precies vandaan kwam, niet eens uit welk land.

(**6**) Nader onderzoek in Ghana, een van de belangrijkste cacao-exporterende landen, bracht soortgelijke misstanden aan het licht. Zo bleken de boeren die wij spraken niet te weten dat ze voor de Fairtrademarkt produceerden. Andere boeren moesten een jaarlijkse contributie aan hun coöperatie betalen die hoger was dan hun Fairtradebonus. Bovendien kocht de coöperatie, die bonen verkocht als Fairtrade, niet alleen bonen in van geregistreerde leden, maar ook van andere, niet-geregistreerde boeren. Waar hun cacao vandaan kwam en of die wel of niet met slaven werd geproduceerd, is dus onbekend.

naar: Teun van de Keuken
uit: de Volkskrant (Vonk), 6 en 7 september 2014
Teun van de Keuken is journalist, televisie- en radiomaker.
Examen havo 2016 tijdvak 2, Tekst 1, alinea 5 en 6

noot 1 *Keuringsdienst van Waarde*: een Nederlands televisieprogramma dat probeert inzicht te geven in de productie van voedsel en andere consumentenartikelen en dat ernaar streeft misstanden aan het licht te brengen

Opdracht
12

Lees tekst 4 *Burn-out* en maak de opdracht.
In alinea 6 wordt over Sherry Turkle gezegd dat ze ergens van is 'teruggekomen'. (regels 85-86)

4p Vat in maximaal 40 woorden samen waarvan Turkle is teruggekomen en waar dat door gekomen is.

Tekst 4
Burn-out

(**6**) Een onderzoeker die al jaren wijst op de negatieve effecten van sociale media is de Amerikaanse sociologe Sherry Turkle. In 1995 was ze nog zeer optimistisch over de virtuele wereld die voor veel mensen als een bevrijding werd ervaren: online konden mensen hun gedroomde, betere zelf zijn. Daar is ze van teruggekomen. In 2011 publiceerde ze *Alone Together*, waarvoor ze jarenlang gesprekken had gevoerd met honderden kinderen, jongeren en volwassenen over hun ervaringen met nieuwe media. De paradoxale situatie is, volgens Turkle, dat de voortdurende bereikbaarheid en niet aflatende communicatie met anderen uiteindelijk vooral een groot gevoel van eenzaamheid teweegbrengen.

naar: Wilma de Rek
uit: de Volkskrant, 13 april 2013
Examen havo 2015, tijdvak 2, tekst 2, alinea 6

Opdracht
13

Lees tekst 5 *Moderne ruilhandel* en maak de opdracht.

4p Noteer vier verschillende belangrijke bezwaren tegen de deeleconomie uit tekst 5 van de critici van die deeleconomie.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Tekst 5

Moderne ruilhandel

(**1**) Begin 2010 besloot de Nijmegenaar Juul Martin dat hij een huis ging bouwen. Zonder geld. Gewoon om te kijken of dat zou lukken. Een bevriende architect maakte gratis een ontwerp. Een wethouder zag wat in het experiment en stelde een stuk grond ter beschikking. De plaatselijke krant interviewde Martin, en dat leverde meer dan zeventig reacties op van mensen die mee wilden bouwen. 'Ik zette een verlanglijst online van alles wat ik nodig had. En mensen kwamen spontaan spullen brengen die ze niet meer nodig hadden', vertelt Martin.

(**2**) Het zogenaamde Huis van Overvloed kwam van de grond dankzij een groep enthousiastelingen en kostte uiteindelijk negenhonderd euro. Het moest een werk- en ontmoetingsplek worden voor duurzame ondernemers, maar vlak voor de opening brandde het af. Dat was een klap, maar Martin was niet verslagen. 'Het was gelukt voor heel weinig geld een huis te bouwen, en daar ging het om. Ik had het bewijs geleverd dat je geen geld nodig hebt om iets voor elkaar te krijgen.' Sindsdien is Martin een fervent pleitbezorger van wat we tegenwoordig kennen als de 'deeleconomie'.

(**3**) De deeleconomie viert hoogtij. Steeds meer mensen maken, net als Juul Martin, gebruik van onbenutte spullen of diensten die anderen ter beschikking stellen. Vaak betalen ze er een bescheiden bedrag voor, soms stellen ze er een wederdienst tegenover. Er zijn de afgelopen tijd onnoemelijk veel deelinitiatieven opgedoken, en ze blijven als paddenstoelen uit de grond schieten. Een van de eerste was Couchsurfing, een site waar je gratis overnachtingsplekken kunt vinden bij mensen thuis. Inmiddels heeft Couchsurfing meer dan negen miljoen leden in 120.000 steden over de hele wereld. Andere, enorm succesvolle deelplatforms zijn Airbnb, waar je logeeradressen over de hele wereld kunt vinden en SnappCar, waar je goedkoop een auto van een particulier kunt huren. Populair zijn ook Peerby, voor het lenen van spullen bij mensen in je wijk, en Thuisafgehaald, voor een zelfgekookte maaltijd, af te halen bij iemand in je buurt.

(**4**) 'Ik denk echt dat de deeleconomie de toekomst heeft', zegt GroenLinks-Kamerlid Liesbeth van Tongeren. Zij vindt dat de overheid de deeleconomie moet stimuleren en schreef daar onlangs een notitie over. 'Lange tijd was het de trend dat bedrijven steeds groter werden. Daar hebben mensen genoeg van. Mensen gaan tegenwoordig aan de slag met crowdfunding[1] in plaats van met ING, met Thuisafgehaald in plaats van met Unilever en met Airbnb in plaats van met het Hilton Hotel. Dankzij de deeleconomie kunnen we efficiënter omgaan met goederen. En het past ook in het ideaal van de participatiemaatschappij die de overheid voorstaat', zegt ze.

(**5**) Van Tongeren vond gehoor bij minister Henk Kamp van Economische Zaken, die een onderzoek laat doen naar de effecten van de deeleconomie op de arbeidsmarkt. 'Want als het echt groot wordt,' stelt Van Tongeren, 'kan dat negatieve gevolgen hebben voor de werkgelegenheid. Als iedereen via Peerby elkaars boor, hogedrukspuit en steengrill gaat lenen, dan zakt de verkoop van die spullen in. Als de deeleconomie echt aanslaat, krijgen we een lager bruto nationaal product. Dan moeten we kijken naar een andere definitie van welvaart.'

(**6**) Dat zulke initiatieven concurrentie kunnen gaan vormen voor bestaande bedrijven, is de laatste tijd duidelijk geworden. Airbnb heeft alleen in Amsterdam al zo'n 5000 adressen, Couchsurfing zelfs ruim 13.000. Dat betekent vooral voor goedkope hotels fikse concurrentie. Om die reden is Airbnb in New York verboden, maar die kant lijkt het hier niet op te gaan. 'In bepaalde markten gaan inderdaad klappen vallen', zegt Pieter van de Glind. Hij is medeoprichter van shareNL, het Nederlandse kennisplatform voor de deeleconomie. Voor zijn studie duurzame ontwikkeling deed hij onderzoek naar de bereid-

heid van mensen om mee te doen aan de deeleconomie. 'En daaruit bleek dat heel veel mensen graag willen delen.' Voor zijn onderzoek ondervroeg hij 1330 inwoners van Amsterdam, en 84 procent van hen wilde aan minstens één deelinitiatief meedoen. Hun motieven liepen uiteen. Sommige respondenten was het om het financiële voordeel te doen, andere ging het om duurzaamheid, en weer andere vonden juist het contact met andere mensen leuk. Van de Glind: 'De bereidheid om te delen is heel groot, maar uit mijn onderzoek bleek ook dat de websites die dat mogelijk maken, nog niet erg bekend zijn. Mijn conclusie is: dit gaat flink groeien.'

(**7**) Volgens Van de Glind speelt internet een cruciale rol bij de deeleconomie en is de crisis een van de drijvende krachten. 'Eigenlijk is delen al zo oud als de weg naar Rome, maar vroeger deelde je alleen met je vrienden, je familie en je buren. Dankzij internet kan het nu op een schaal die voorheen ondenkbaar was. Delen blijkt gewoon een efficiëntere en goedkopere manier om aan de dingen te komen die je nodig hebt dan kopen. Het is ook een veel efficiëntere manier van ondernemen. Een ouderwets autoverhuurbedrijf heeft een pand nodig, personeel en een wagenpark. Een onderneming als SnappCar kan het af met één kantoortje, waar een paar medewerkers ervoor zorgen dat de website goed functioneert. Ik denk dat we met z'n allen naar een andere mentaliteit gaan.'

(**8**) Moeten we dat wel willen? Wat gebeurt er met de werkgelegenheid als we geen auto's en boormachines meer gaan kopen maar gaan delen? 'We hebben dat al eens eerder meegemaakt. Dat was met de entree van de stoommachine', zegt Van de Glind. 'Toen verdween er ook allerlei werkgelegenheid. Uiteindelijk leidde die entree tot economische groei. Het geld dat mensen niet uitgeven aan auto's of boormachines geven ze aan andere dingen uit. Ik denk inderdaad dat over tien, twintig jaar de helft van de beroepen die we nu kennen, niet meer bestaat. Er zijn dan minder banen, maar de drempel tot ondernemerschap is verlaagd. Ondernemen via instituten, zoals tot nu toe gebeurde, verliest zijn bestaansrecht. En we staan nog maar aan het begin van de nieuwe ontwikkelingen.'

(**9**) Niet iedereen is echter enthousiast. De Zuid-Koreaanse filosoof Byung-Chul Han, die in Berlijn woont, noemde onlangs de deeleconomie een voorbeeld van 'de extreme vorm die het kapitalisme heeft aangenomen'. In een interview met *Vrij Nederland* haalde hij het Duitse initiatief Wundercar aan, een online carpoolcentrale voor ritjes binnen de stad. Betalen is niet verplicht, maar als je tevreden bent over de chauffeur, kun je die een fooi geven en een goede beoordeling op de website. 'Wundercar laat zich erop voorstaan dat het de gemeenschapszin vergroot en dat tijdens de ritjes nieuwe vriendschappen ontstaan, maar in werkelijkheid gaat het hier om geld verdienen en goede beoordelingen krijgen, zodat je de volgende keer in je vrije tijd onder het mom van gemeenschapszin weer wat extra zakcenten kunt opstrijken. Zo zijn deugden als vriendelijkheid en gastvrijheid volledig geëconomiseerd.'

(**10**) Die kritiek is deels terecht, vindt Koen Frenken, hoogleraar innovatiestudies aan de Universiteit Utrecht. 'Als je kijkt naar een bedrijf als Airbnb, dan is dat een heel commercieel, kapitalistisch bedrijf, ook omdat zijn werknemers vrij weinig verdienen. Maar er zijn ook initiatieven waarvoor die kritiek niet geldt.' Het probleem is volgens hem dat 'de deeleconomie' een containerbegrip is geworden waaronder ook initiatieven zijn gaan vallen die niets met delen te maken hebben. 'Echt delen is elkaar gebruik laten maken van onbenutte goederen.'

(**11**) Frenken verwacht dat het delen van auto's en appartementen en mogelijk ook van kleding in de toekomst heel gewoon wordt. 'Vanuit milieuoogpunt is het pure winst. De vraag is alleen: gaan mensen het onderling doen, of gaan bedrijven bemiddelen? Die bedrijven kunnen via hun websites allerlei informatie over klanten vergaren, en die informatie is ontzettend veel waard. Die auto's en

appartementen waarvan jij gebruikmaakt, gaan sensoren krijgen, zodat het bedrijf weet waar je bent en wat je doet. Met die informatie kunnen andere partijen jou weer diensten en reclame aanbieden. Daar valt veel geld mee te verdienen, en daarom kan dit heel groot worden. Maar mensen krijgen zo wel steeds minder privacy, dat is het nadeel. En wie gebruikt straks al die data? Wat als verzekeringsbedrijven met die kennis aan de slag gaan?'

(**12**) Hij maakt zich ook zorgen over wat er gaat gebeuren als grote deelplatforms, zoals Airbnb, het monopolie krijgen. 'Iedereen wil zijn goederen of diensten aanbieden via het grootste platform, dus je loopt het risico op monopolievorming. Maar willen we wel dat al die persoonlijke gegevens terechtkomen bij gigantische internetbedrijven? Over de macht van dat soort bedrijven moeten we als samenleving goed nadenken.'

(**13**) Een andere zorg voor Frenken is het systeem van reviews waarmee veel deelinitiatieven werken. Als een gebruiker een goede beoordeling van jouw appartement op Airbnb plaatst, levert je dat nieuwe klanten op. Maar een slechte review kan verhuur bemoeilijken. 'Beoordelingen kunnen ook vals zijn, gecoördineerd door degene die het appartement aanbiedt. Er zijn allerlei beperkingen en oneerlijkheden aan dat reviewen. En is een cultuur waarin iedereen elkaar beoordeelt wel zo wenselijk? Kun je dan nog wel gewoon een slechte dag hebben zonder dat dat meteen in een vernietigende beoordeling resulteert? In ons oude stelsel waren de risico's anoniem en werden ze opgevangen door de sociale zekerheid. Maar mensen hebben genoeg van anonimiteit. Ze willen elkaars gereedschap gebruiken en elkaars kleding lenen.'

(**14**) En Juul Martin, de man die voor negenhonderd euro een huis bouwde? Die is inmiddels alweer bezig met een ander project. Onlangs opende hij in Nijmegen de deelwinkel. In die winkel kun je geen spullen kopen, maar je kunt er leren hoe je alles kunt vinden wat je nodig hebt zonder het te kopen. Hij is onveranderd enthousiast over de deeleconomie. 'De toekomst is dat deelinitiatieven gaan behoren tot de standaardkeuzemogelijkheden. De deeleconomie zal ons behoud kunnen zijn als het gaat om grondstoffen en energie. Het is een belangrijke oplossing voor de problemen die ontstaan wanneer bij mensen in de opkomende economieën de behoefte aan spullen groeit. Tweeëneenhalf miljard Aziaten kunnen nu eenmaal niet allemaal een auto bezitten. En misschien is het ook wel een oplossing voor de toenemende eenzaamheid. Door de deeleconomie krijgen we weer verbinding met onze buren. En wie weet: misschien gaan we wel meer voor elkaar openstaan.'

naar: Renate van der Zee
uit: HP/De Tijd 2014/2015 nr. 12/01
Renate van der Zee is journalist en schrijver.
Examen 2018 tijdvak 1, tekst 1

noot 1 crowdfunding: een manier van financieren waarbij veel investeerders een klein bedrag investeren in een project waarbij zij zich betrokken voelen

Theorie

Ordenen: informatie in een schema plaatsen

Elke tekst heeft een bepaalde opbouw. Soms is er zelfs sprake van een standaardstructuur. Een uiteenzetting kan bijvoorbeeld zijn opgebouwd volgens de verklaringsstructuur, een betoog volgens de argumentatiestructuur of de voor- en nadelenstructuur, een beschouwing volgens de probleem-oplossingstructuur. → *zie Basis p. 22 (4 havo)*

Ook deelonderwerpen en alinea's zijn soms opgebouwd volgens ordeningsprincipes. Het deelonderwerp 'voordelen' van een tekst met de voor- en nadelenstructuur bestaat vaak uit een opsomming van voordelen. In een betoog kom je vaak na het standpunt argumenten, ondersteunende argumenten, tegenargumenten en weerleggingen tegen. Als je zulke elementen kunt herkennen, begrijp je beter hoe de informatie in de tekst geordend is.

Bij het examen moet je voor de opdracht 'informatie ordenen' informatie-elementen uit (een deel van) de tekst invullen in een gegeven schema.

Opdracht
14

Lees tekst 5 *Moderne ruilhandel* op p. 190 en maak de opdracht.
In tekst 5 komen positieve kanten van de deeleconomie aan bod. Deze kunnen in onderstaand schema worden samengevat.

5p Vul onderstaand schema aan. Noteer steeds het nummer en het bijbehorende antwoord.

positieve kanten	
Liesbeth van Tongeren	1
	2
deelnemers aan het onderzoek in Amsterdam	3
	4
	5

Theorie

Beoordelen: welke zinnen horen (niet) in de samenvatting thuis?

Om een samenvatting te beoordelen, moet je kunnen vaststellen welke inhoudselementen van belang zijn in het geheel van de tekst. Dat zijn in het algemeen de elementen die de hoofdgedachte rechtstreeks ondersteunen.
Op het examen krijg je een aantal zinnen die deel kunnen uitmaken van een samenvatting. Je moet de zinnen herkennen die wél of juist níét in de samenvatting thuishoren. Die eerste, de kernzinnen, vind je meestal op voorkeursplaatsen in de tekst. → ***zie Basis p. 24 (4 havo)***
Bijvoorbeeld:
- Is er een zin die aansluit bij de hoofdgedachte?
- Is er een zin bij uit het slot?
- Is er een zin die de hoofdgedachte vormt van een van de deelonderwerpen?

Deze zinnen zijn het meest kansrijk als correct antwoord. Zinnen die afkomstig zijn uit voorbeelden in de tekst, zijn in het algemeen niet belangrijk voor een samenvatting.
Een paar tips:
- Kijk nog even naar de tekstsoort. Als de tekst bijvoorbeeld een betoog is, zullen de zinnen een standpunt en argumenten moeten bevatten.
- Soms heb je iets aan de tekststructuur. Als er sprake is van een verklaringsstructuur, zullen de zinnen een verschijnsel en verklaringen noemen.
- Kijk ook nog even naar de vraag waarin de tussenkopjes worden genoemd die de deelonderwerpen aangeven.

Het kan ook zijn dat je gevraagd wordt om vast te stellen welke vragen die in een tekst staan, wél of juist níét beantwoord moeten worden in een goede samenvatting. Op die manier stel je vast welke deelonderwerpen belangrijker en minder belangrijk zijn in een tekst.

→

Samenvattingen vergelijken
Er is nog een andere vorm van een samenvatting beoordelen. Je krijgt dan vier korte samenvattingen A tot en met D aangeboden. Daaruit moet je die samenvatting kiezen die de inhoud van de tekst het beste weergeeft. Vergelijk daartoe de beweringen die in elk van de vier opties staan en kijk of je die in de uitgangstekst terugvindt. Kies het antwoord waarin je het meeste van de tekst herkent.

Opdracht
15

Lees tekst 6 *Ga op schoolreis naar het dierproevenlab* en beantwoord de vraag.
Hieronder staan zes beweringen die gebaseerd zijn op tekst 6.

1 Er moeten schoolreizen komen naar proefdierverblijven.
2 Geheimzinnigheid over proefdieren kweekt misverstanden.
3 Het castreren van biggen wordt niet getoond tijdens open boerderijdag.
4 Het ministerie heeft onvoldoende gerapporteerd over vergunningen voor proefdieren.
5 Openheid binnen de muren van een proefdierverblijf is belangrijk.
6 Proefdiermensen worden verplicht tot allergietesten met cavia's.

Van bovenstaande beweringen moeten er twee worden opgenomen in een korte samenvatting van tekst 6.

2p Welke twee beweringen zijn dat?

Tekst 6
Ga op schoolreis naar het dierproevenlab

(**1**) We brengen in Nederland elk jaar ruim 550 miljoen stuks vee voort. Die worden door enkele tienduizenden mensen gefokt, gevoerd, vervoerd, gemolken en geslacht. De consument ziet dichte staldeuren, pakken vla en worst in plastic – en voelt zich daar comfortabel bij. De boer houdt open boerderijdag, maar niet tijdens het castreren van biggen.
(**2**) En zo blijven ook de 0,6 miljoen proefdieren buiten beeld. Jawel, de overheid is redelijk op de hoogte. Proefdiermensen vullen trouw hun rapportages in. Hoeveel dieren ze gebruiken. Voor welk type onderzoek. En hoeveel 'ongerief' die dieren hebben. Dat is proefdierjargon voor 'pijn, lijden, ongemak of blijvend letsel'.
(**3**) De meeste mensen willen dat helemaal niet weten. Vorig jaar bleek dat het ministerie al twee jaar niet had gepubliceerd wie in Nederland een vergunning kregen om dierproeven te doen. Foutje. Maar niemand had daarom gevraagd.
(**4**) Voor proefdiermensen is dat gebrek aan belangstelling geruststellend. Ze voelen de hete adem van een kleine groep inwoners die wél precies wil weten wat er met proefdieren gebeurt: radicale dierenactivisten. In 2008 kregen lokale politici in Venray nog dreigmails vanwege het plan om een proefdiercentrum in de gemeente te bouwen. Het afgelopen jaar was het rustig aan dat front, op een paar vrijgelaten honden na.
(**5**) En nu? Tijd om open dagen te houden in het proefdierverblijf? Dat kan geen kwaad. Een schoolklas is best bestand tegen een kast vol ratten in doorzichtige plastic bakken met zaagsel. Vertel dan ook dat bij die ratten elke week bloed wordt geprikt uit hun staart. Misschien mag de klas volgend jaar ook naar de vleeskuikenboerderij. Geheimzinnigheid kweekt misverstanden.
(**6**) Nog belangrijker is openheid binnen de muren. De reflex om proefdierwerk binnenskamers te houden bemoeilijkt de onderlinge controle en discussie. Juist daardoor kunnen verbeteringen tot stand komen. Hoe maken jullie dat type genetisch gemodificeerde muis? Hoeveel muisjes moet je dan 'euthanaseren'? Of: we willen geen allergietesten met cavia's doen, maar we worden ertoe verplicht; wat nu?
(**7**) Er zijn proefdiermensen die al jaren vinden dat ze nutteloze allergietesten op cavia's doen. Elk jaar

beschreven ze dat in hun openbare jaarverslag. Ze hoopten dat iemand het zou lezen. De nieuwe proefdierwet, die nu bij de Eerste Kamer ligt, voorziet in maar liefst twee nieuwe centrale instanties voor toezicht en discussie. Het vorige week gepresenteerde plan van aanpak voor dierproeven leunt zwaar op die commissies. Maar het belangrijkste kan die wet niet regelen: dat proefdiermensen die twijfelen, die commissies zelf opbellen.

naar: Hester van Santen
uit: NRC Handelsblad, 8 en 9 maart 2014
Hester van Santen is journalist en schrijft vooral over biologie, natuur en milieu.
Examen 2017 tijdvak 1, tekst 2

Opdracht
16

Lees tekst 7 *Burn-out* en maak de vraag.
In alinea 7 wordt geschetst wat Andrew Keen van sociale media vindt.

1p Welke van de onderstaande beweringen geeft hiervan de beste samenvatting?
Sociale media zijn
- A asociaal, maar ze zorgen ook voor een netwerk.
- B bedreigend, maar ze zijn moeilijk te vermijden.
- C onmisbaar, want ze horen bij de reputatie-economie.
- D transparant, want ze zorgen ervoor dat je overal te volgen bent.

Tekst 7

Burn-out

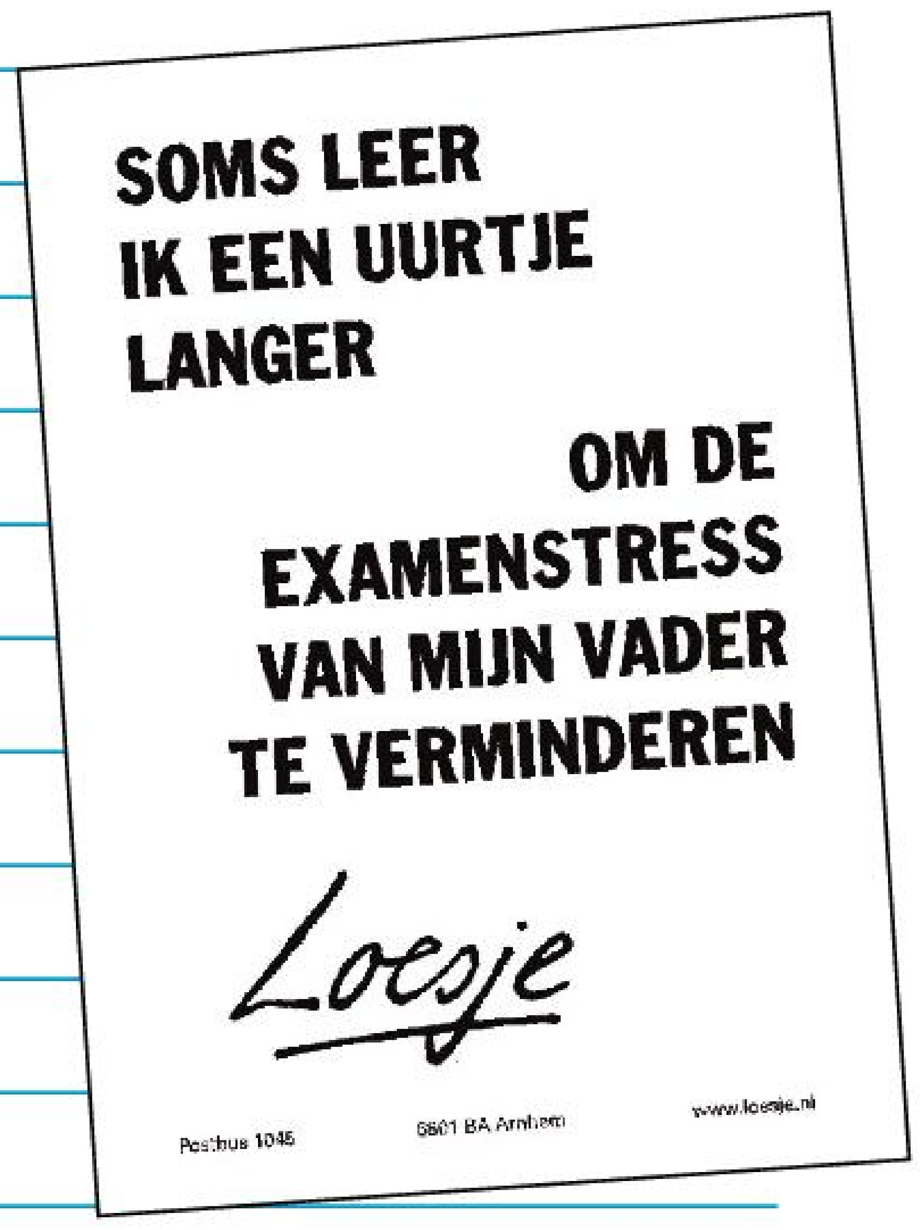
(**7**) In 2012 ging de Britse auteur Andrew Keen in zijn boek *De digitale afgrond* nog een stapje verder: volgens Keen zijn we 'niet meer dan beeltenissen van onszelf in deze heerlijke nieuwe transparante media' en vormen sociale media een bedreiging voor de individuele vrijheid, het geluk en wellicht ook de persoonlijkheid van de moderne mens. 'Maar je eraan onttrekken is ook lastig', zegt Keen: 'we zijn in een soort reputatie-economie beland, die het steeds moeilijker maakt om níét in een netwerk te zitten.'

naar: Wilma de Rek
uit: de Volkskrant, 13 april 2013
Examen havo 2015, tijdvak 2, tekst 2, alinea 7

Ik kan/weet:
- ☐ de hoofdgedachte in eigen woorden weergeven. 3F
- ☐ onderscheid maken tussen hoofd- en bijzaken, meningen en feiten. 3F
- ☐ de tekst opdelen in betekenisvolle eenheden. 3F
- ☐ van een tekst(deel) een goed geformuleerde samenvatting maken. 4F

Maak de opdrachten op **Nieuw Nederlands online** *en ga aan de slag met* **Examensprint.**

Aantekeningen

SOMS LEER
IK EEN UURTJE
LANGER
OM DE
EXAMENSTRESS
VAN MIJN VADER
TE VERMINDEREN
Loesje
Postbus 1045
6801 BA Arnhem
www.loesje.nl

Register

Bronvermelding

Beeldresearch: Lineair, Arnhem

Berlinda van Dam/HH, Den Haag: p. 8-9
Shutterstock, New York: p. 15, 129, 130
Loesje, Arnhem: p. 18, 44, 64, 105, 125
Amaury Miller/HH, Den Haag: p. 20-21
Bert Jansen, Eindhoven: p. 26
iStockphoto, Calgary: p. 29, 31, 35, 41, 97, 128, 131
Flip Franssen/HH, Den Haag: p. 34
Caspar Huurdeman/HH, Den Haag: p. 37
John Sondeyker, Maastricht: p. 39
Thomas Schlijper/HH, Den Haag: p. 46-47, 126-127
Robin Utrecht/HH, Den Haag: p. 49
Anneke Janssen/HH, Den Haag: p. 53
Reyer Boxem/HH, Den Haag: p. 56
Michiel Wijnbergh/HH, Den Haag: p. 66-67
Hans van Rhoon/HH, Den Haag: p. 88-89
Fotodienst NRC, Amsterdam: p. 100, 102
Roger Dohmen/HH, Den Haag: p. 106-107
Paul van Riel/HH, Den Haag: p. 116
Ron Giling/Lineair, Arnhem: p. 119
Vivienne van Leeuwen, Den Haag: p. 132
Martijn Beekman/HH, Den Haag: p. 133
Remko de Waal/ANP, Rijswijk: p. 134
Ronald van den Heerik/HH, Den Haag: p. 135
Guido Koppes/HH, Den Haag: p. 136
Morijn/NBB, Rotterdam: p. 138-139

NEDERLANDS | 6E EDITIE | 5 HAVO

Compleet
Bij dit boek hoort een digitale leeromgeving. Met bijvoorbeeld opdrachten, oefentoetsen, uitlegfilmpjes.

Makkelijk
Je mag in dit boek schrijven, aantekeningen maken, markeren, onderstrepen, wat je maar wilt.

Flex

Direct feedback
Maak je de opdrachten online, dan zie je wat er al goed gaat. Of je verbetert je antwoord met de tip.

Op je eigen niveau
Online krijg je, op basis van je resultaten, opdrachten op jouw niveau: met extra hulp of uitdaging.

Noordhoff Uitgevers

MIX Papier van verantwoorde herkomst FSC® C118189

www.nieuwnederlands.noordhoff.nl

ISBN 978-90-01-73476-3